

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204156

UNIVERSAL
LIBRARY

OMANIA UNIVERSITY LIBRARY

OMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Cat. No. T891.21 Accession No. T1328
VAGA

Author వేంకటకృష్ణశాస్త్రి, లోకవర్మ

Title ఆత్మరూపావళి సుందర

This book is the property of Omania University

It is marked with the name of the donor - సోదమ - 1963

శ్రీ గామ శృంగణం మమ.

ఆ శ్చ ర్య రా మా య ణ ము

సుం ద ర కాం డ ము

(ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము)

Post Graduate Library
College of Arts & Commerce, O. U.

ఇ య ది

శ్రీరామ కథావైచిత్ర్యములఁ దెలిసికొనిఁ గోరువారల

కత్యంతోపయుక్త మగు నటుల

బెజవాడ హిందూ హైస్కూలులో

రిజిస్టర్డ్ ప్రధానసంస్కృతాధ్యాపకులును

రామాయణ కేసరీత్యాగ బిరుదాంకితులు నగు

బ్రహ్మశ్రీ లక్ష్మీనరాయణ వేంకటకృష్ణశాస్త్రిచే

రచింపఁబడి

పండితులచేఁ బరిష్కృతమై

ప్రకటింపఁబడినది.

ప బ్లి షర్సు :

వెంకట్రామ అండ్ కో.

కాపీరైటు రిజిస్టర్డ్ 1958. ప్రతిభా 3-0-0

విజయవాడ

గ్రామస్వరాజ్యము ద్వారా క్షరకాలముందు

ముక్తింపబడియు.

౧౯౫౩

కృతి సమర్పణము

చెన్నై, 1955

శ్లో॥ శ్రీమద్భద్రగిరి నివాస మకరోచ్ఛ్రీరామచంద్రపరభు
స్సీతాలక్ష్మణసంయుత శ్చిత్తజనా న్నంతారయ న్యోఽవసా
దాసోఽహంతు సమర్పయామి చరణద్వంద్వే శుభే తస్య శ
చ్ఛేయస్కామనయా సుమాంజలినిధం గ్రంథం మదీయం త్విమమ్.

విజ్ఞప్తి

భోభోమహాశయాః మదీయా మిమాం విజ్ఞప్తి మనధార
యంత తత్రభవంతో మహంతో భవంతః. ఇతఃపురా సంపుట
వట్కం ముద్రాప్య ప్రకటిత మితి శ్రీమతాం విదితపూర్వ
మేవ. సప్తమం సంపుటం చాచిర మేవ ప్రకాశ్యతాం నేష్యా
మితి ప్రచారితవా సహమ్ పత్రికాదార్లభ్యేన ద్విత మిమం
లోకలోచనసమక్షే విధాతు మశక్తోఽహ మిత్యహమేవ సాప
త్రసోఽభూవమ్. మదీయపూర్వసంపుటపరితపతా భక్తచయేన
వరాకేస్త్రిక ప్రదర్శిత మాశాతిరిక్తప్రభూతిగౌరవ మేవైత
ద్భాగముద్రాపణాయ పేరయామాస. దిప్త్యై శ్రీరామ
చంద్రానుకంపయా చ నిర్విఘ్నే తేన మయా బహ్వాపూర్వ
విషయసమన్వితేయం పుస్తికా సప్తమీ ప్రకాశ మనయి.
నూన మపూర్వేయం రచనా సమ్యగ్భక్తజనేభ్యో భక్తి
జ్ఞాననైరాగ్యాదిఫలాని ప్రియశః ప్రత్యర్పయిష్యతీ త్యభి
ప్రేమి. గ్రంథేస్థి చ్చుద్రావమాదో మత్ప్రమాదో వా
యది దృశ్యేత క్షంత్య ఏవాయం సహృదయై రిత్యంజలిబంధ
పూర్వికా మదీయాభ్యర్థనా. అవశిష్టాపి భాగ స్సమాదరే
ణాస్తికానా మచిరాదేన ముద్రాప్యో భవిష్యతీతి విశ్వసిమి.
గ్రంథేస్థి పంచవాషడ్వా పరశీయా శ్లోకాన్వినా సర్వేషి
కవికృతా ఏవేతి వేద్యమ్. కించైతద్దగ్ధపాపకాణాం శ్రీరామ
చంద్రానుగ్రహేణాయురారోగ్యైశ్వర్యపుత్రీపౌత్రాభివృద్ధి
రూపయాతి శ్రీరామచంద్రం సప్రణామ మభ్యర్థ్య విరమ్య
గ్రంథకృతేతి.

ఇథం గ్రంథరచయితా,

లక్కావర్ణుల వేంకట కృష్ణశాస్త్రి

విజ్ఞప్తి

ఓ మహాశయలారా! నాచిన్న విన్నపమును పూజనీయులగు మీర
 లాకర్ణించెదరు గాక! నే నింతకుఁ బూర్వము సంపుటముల నారీటిని
 ముద్రింపించి ప్రకటించినవియుము. ఈ కు విదిత్తునదే ఈ యేడవ సంపు
 టము కూడ శీఘ్రముగఁ బ్రకటించెదనని ప్రచురపరచితినిగాని కాగితము
 దుర్లభ మగుటచే దీనిని శీఘ్రముగాఁ గూ సమక్షమునకుఁ దీసికొని రాలేక
 పోతిని నేనే లజ్జించుచుంటిని. నా పూర్వసంపుటముల నారీటినిఁ జదివిన
 భక్తబృందము నాయందుఁ జూపిన యమితగౌరవమే న స్మి సంపుటమును
 ముద్రింపించుటకుఁ జేరెపించెను. అద్భుతవిశేషముచేతను శ్రీ గ్రామచంద్ర
 ప్రసాదముచేతను నిర్విఘ్నముగ నే పూర్వవిషయసమన్వితమగు నీ యేడవ
 పాత్రమును బ్రకటింపఁ జేయగలిగితిని. నిత్యముగ నేను దలచునదేమన
 నపూర్వమయిన యీ గ్రంథమును బరించుటచే భక్తజనులకు భక్తిజ్ఞానవైరా
 గ్యాదిఫలములు గలుగగల వని యభిప్రాయపడుచుంటిని. ఈ గ్రంథమున
 ముద్రిణప్రమాదముగాని నా పొరపాటుగాని కన్నడినచోఁ బండితులు
 దాని శ్లమింప చేశుచున్నాను. మిగిలిన భాగ మొకటియును, అస్తిక మహా
 శయుల యాదరముచే నచిరకాలముగాఁ ముద్రింపింపఁ బడగలదని నమ్మ
 చుంటిని. ఈ గ్రంథమునం దే నుచుగారు శ్లోకముగాఁ తిప్ప మిగిలిన శ్లోకము
 లన్నియును కవికృతములే యని తెలిసికొనవలెను. మఱియు నీ గ్రంథ
 పోషకులుగా నుండిన వారలకు శ్రీ గ్రామచంద్రమూర్తి యితోధికముగ
 నాయురారోగ్యైశ్వర్య పుష్టి సంతాపభివృద్ధిల నిచ్చి సర్వదా రక్షించు
 గాక యని శ్రీ గ్రామచంద్రమూర్తిని సప్రణామముగ నభ్యర్థించి విరమించు
 చుంటిని.

ఇట్లు గ్రంథరచయిత,

అగ్రా-చర్మల వేంకటకృష్ణశాస్త్రి.

పండితాశయము

శ్రీమన్మహామహాపాద్యాయ, కళాప్రిపూర్ణ, కవిసార్వభౌమ, ఆంధ్రీ
వ్యాస, అభినవప్రిపాద, వేదవిద్యావిశారదాది విరుదాంకితులును,

ఆంధ్రభారతాది శతాధిక గ్రంథరచయితలు నగు

బ్రహ్మశ్రీ, కవిరాజు ప్రిపాద కృష్ణమాచార్యశాస్త్రిగారి యభిప్రాయము

ఆ శ్చ ర్చ్య రా మా యి నా ము

ఇది రామాయణ కేసరి, రామాయణ శీర్షత్యాది విరుద
విరాజితులును, విజయవాడ హిందూ హైస్కూల్ నందు బ్రథాన
సంస్కృతపండితులు సగు బ్రహ్మశ్రీ లక్ష్మణ-వర్మల వేంకట
కృష్ణశాస్త్రిగారిచే రచింపబడినది. ఇందు మొదటినుండి మైదు
కాండము లిప్పటికి ముద్రింపబడినవి. లోకములో నిపు డనేక
రామాయణము లుండ మఱియు నీ రామాయణ మేటి కవి
కొండ అననచ్చునుగాని యట్లనుట సమంజసముకాదు. తొల్లి
భవభూతి చెప్పినట్లు సమస్త సద్గుణములు నొక్క రాముని
యందే సంక్రమించియుండెం గావున నుత్తమోత్తమ గాయకుని
చరిత్రమే కవి యగువాడు స్వీకరింపవలయును గావున నెల్లరును
రామాయణమునే వారు వారు నేర్చినట్లు వ్రాసి కృతకృత్య
లగుచుందురు. ఇది కవుల దోషము కాదనియు గుణముల దోష
మనియు భవభూతి చెప్పియున్నాడు. ఇట్లే భోజులును జెప్పి
యున్నారు. అది యట్టిది గావున నీ కవియు రామాయణమునే
సంగ్రహించె నని సమాధానముచెప్పట సులభము. అదియునుం
గాక యిది యాశ్చర్యరామాయణము. ఇందనేకాశ్చర్యములు
నానాగ్రంథములనుండి, పరిశోధనమూలముగ స్వీకరించి

చేర్చబడియున్నది. ఇది యిది పరమాశ్చర్యమని నేను వేఱ వేఱ నిరూపించి చెప్పసక్కరలేదు. కవియే సర్వవిషయము లిందు నూచించి యున్నారు. అంతకు నొంధ్రవ్యాఖ్యానము వ్రాయబడియున్నది. పాఠకులే సులభముగా సర్వమును గ్రహింప గలగని నాయభిప్రాయము. నేనీ సుంగర కాండమునందెవమాత్రీ మక్కడక్కడ కొన్ని కొన్ని శ్లోకములు విరియున్నాడను. ఇది సుందర కాండమే యని నిశ్చయించుకొంటిని. ఇం దనేక క్రొత్త విషయము లాశ్చర్యజనకములు చిప్పింపబడి యున్నవి. వాల్మీకి రామాయణమందు సుందర కాండ మెట్లు సుందరముగా నుండునో, ఇం దీ సుందర కాండము నంత సుందరముగా నున్న దని చెప్పవచ్చును.

శ్రీ శాస్త్రిగారి కవిత్యము నాతికఠినమృదుమధుర మని నేను జెప్పట స్వభావోక్తియే. ఈ కాలములో సంస్కృతకవులు తక్కువగా నున్నారు. వారి పద్యములు హృద్యములే కాని సంస్కృత కవిత్యమందు లింగము కాలము పదులు యతులు మిక్కిలి బాధించుచుండును. వీరి కవిత్యమందు సర్వమును సమున్నతస్థితి పొందియున్నది. వీరి కవిత్యము ద్రాక్షాపాకము. శైలి మనోహరము. పద్యము చదువునంతనే యర్థావబోధకమై తెలుగువలె మనోహర మగుచుండు ననుట పొగడ్త గాదనియు నిశ్చయమనియుఁ బాఠకులు గ్రహింతురుగాక.

రాజమండ్రి),
5—4—43. }

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి.

నుందర కాండ విషయ సూచిక

సర్గ

నిషయము

పుట

- ౧ హనుమంతుడు గగనమార్గమున లంకకుఁ బయనమై పోవుచుండుట. దేవతలు హనుమంతుని బలమును గుర్తించుటకై నాగమాతయగు సురసను బంపుట. హనుమంతుడు సురసకుఁ దనకొకలమును జూపుట, హనుమంతుడు మైనాక పగవ్రతము వనుగ్రహించుట, హనుమంతుడు సింహాక యను గర్కసిని జంపుట. 1-28
- ౨ హనుమంతుడు పరలంకలోఁ బ్రవేశించి రావణపహాదగ్రయగు కౌంచి యను గర్కసిని జంపుట, లంకాదేవి చరాభవము 24-51
- ౩ హనుమంతుడు లంకలోఁ బ్రవేశించునని యింటిలో సీతను వెదకుట, సీత కన్పించినందున హనుమద్వ్యభాగము, రావణాంతః ప్రేమన హనుమంతుడు సేయు వెదకుట 52-81
- ౪ హనుమంతుడు గయుడను గర్కసిని జంపించుట - విభీషణ గృహవర్జనము, హనుమ ద్విభీషణుల సంభాషణము. 82-91
- ౫ అశోకవనవర్జనము అశోకవృక్షమాలమున గూర్చుండియున్న సీతను హనుమంతుడు చూచుట - సీతతో సంభాషింప నవసరమును నిర్ణయించుచు శంకృతమున హనుమంతుడు నూత్నరూపముతో నుండుట - రావణుడు అశోకవనమునకు వచ్చుట, సీతావశాననుల సంభాషణము, త్రిజటాస్వప్న వృత్తాంతము. 92-137
- ౬ హనుమంతుడు శ్రీరామచంద్రముఁగ్గి చరిత్రను సంగ్రహముగా వర్ణించుట - సీతాపరీక్ష్యక్షుదగ్రవము - సీతాహనుమంతుల సంభాషణము - సీతాసమాశ్వాసనము - సీతకు హనుమంతుడు ముదిరి నిచ్చుట - ముదిరికా పూర్వవృత్తాంతము - ముదిరికా స్మరణముచే శుకమునకు ముక్తి. 138-171
- ౭ సీత శిరోరత్నమును హనుమంతునకు గుర్తున కిచ్చుట - కాక వృత్తాము నానవాలుగా జెప్పుమని హనుమంతునితో జెప్పుట - రామలక్ష్మణులకు గుళలమును చెప్పుమని చెప్పుట. 172-209

సర్గ

ని మ య ము

పుట

- ౮ హనుమంతు డోళోకవనిభంగము చేయుట - నానా రాక్షస వధ - అక్షతుమావధ 210-235
- ౯ ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రముచే హనుమంతుని బంధించి రావణుని సమీపమునకుఁ దీసికొని పోవుట. హనుమద్రావణుల సంభాషణము, హనుమంతుడు రావణునకుఁ హితోపదేశము చేయుట, రావణుడు తన ప్రభావమును వర్ణించి చెప్పుట. దూరివధ కూడదని రావణునకు విఠ్ఠిమణుడు వోధించుట, హనుమంతుని తోకకు నిప్పంటించుట, రావణపరాధకము 236-269
- ౧౦ లంకాదహనము - రావణసభాదహనము, హనుమంతుడు తన తోకను సముద్రములోఁ బల్లార్పింపట - సీతకుఁ బ్రమాదము గలిగినదేనో యని హనుమంతుని విచారము - సీత సుఖముగా నున్నదని యశరెరవాణి చెప్పుట. 270-297
- ౧౧ సీతను హనుమంతుడు తిరిగి సందర్శించుట, హనుమంతుడు సీతయొక్క నొంది సముద్రతీరమునందున్న అరిష్టపర్వతము నకు గర్జితుడై వచ్చుట, రామచంద్రమూర్తి మునివేషముతో హనుమంతుని గర్వభంగము చేయుట - హనుమంతుడు జాంబవ దంగనాదులను దిరిగి కలిసికొనుట - మనువనమున కేగుట, దధిముఖాదులను వానరులు కొట్టుట, దధిముఖుడు సుగ్రీవునితో వెళ్ళి చెప్పుట, సుగ్రీవాజ్ఞచే వానరులు ప్రసన్నపర్వతమున కేగుట. 298-309
- ౧౨ హనుమంతుడు రామచంద్రమూర్తితో సీతను జూచితి నని చెప్పుట - సీత యొక్క స్థితిగతులను విస్తరించి చెప్పుట - తాను లంకలో జేసిన పనులను వివరించి హనుమంతుడు రామచంద్రమూర్తికిఁ జెప్పుట - రామచంద్రమూర్తి హనుమంతుడు చేసిన యుపకృతికిఁ బ్రత్యుపకారమునకై యాలింగన భాగ్యమును హనుమంతున కిచ్చుట. 310-338

స మా స్త ము.

అశ్వర్యరామాయణ సుందర కాండపారాయణానా

ధ్యా న శ్లో కా :

శ్లో. శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్
ప్రిసన్నవదనం ధ్యాయే త్వర్వవిఘ్నోపశాంతయే
సంసారతాపయుక్తానాం జన్తునాం హతచేతిసామ్
శ్రీమద్రామాయణఖ్యానపీయూషం భేషజం స్మృతమ్.

మనోజవం మారుతిగుల్ఫవేగం
జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం పరిష్ఠం
వాతాత్మజం వానరయూధముఖ్యం
శ్రీరామదూతం నిరసా సమామి.

శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజ మప్రిమేయం
సీతాపతిం రఘుకులాన్వయరితృదీపం
అజానుబాహు మరవిందదళాయతాక్షం
రామం నిశాచరవినాశకరం సమామి.

మాతా రామో మత్పితా రామభద్రో
భ్రాతా రామో మత్సఖా రాఘవేశః
సర్వస్వం మే రామచంద్రో దయాళు
ర్నాస్యం దైవం నైవ జానే న జానే.

శ్రీరామచంద్ర శ్రీతపారిజాత
స్సమస్త కల్యాణగుణాభిరామః
సీతాముఖాంభోరుహ చంచరీకో
నిరింతరం ముగళ మాతనోతు.

కృతజ్ఞత

కృతిపోషక ప్రశంస

మ॥ రా॥ ఈదర వెంకటాద్రిప్రపంతులుగారు

వెంకటాద్రిమ అండ్ కో ప్రొప్రియిటర్సు

కృతిపోషకులు - యేలూరు

భూమిపురుషుల చరిత్ర పుస్తకములో భాగముగా సత్ప్రవర్తనముల నల పఠించునదికొన నిష్పన్నాః భూమిపురుషుని గూర్చి ముఖ్యముగా మూడు మాటల నైనను వ్రాసి ధన్యుడ నగుచున్నది తలంపుతో వ్రాయఁబడినదిగాని మఱి యొకటికాదని వినించి ఆరంభించుచుంటిని పంతులుగారి పోషకులనాటి నుండియు కిరిపంక మాళితీకల్పవృక్షమని చెప్పనొప్పను పరిపితామహులగు రామయమంత్రిగారు మహాదైత్యర్థ సంపన్నులగు సగవద్భర్తలను నిరితాన్న దాతలుచైయుండిరి వారికి ముపురు పుత్రులందఱు 1 పట్టాభిరామయ్య గారు 2 రామకృష్ణయ్యగారు 3 లక్ష్మీనారాయణప్పగారు 4 పట్టాభిరామయ్య గారు నాలుగవ వారైన పట్టాభిరామయ్యగారును వారి పతిపతనము నరస మాంబగారును జేసిన తపస్సుయొక్క ఫలమాయను మోక్ష దంపతులకు వెంకటాద్రిపుగారు జన్మించిరి వీరి సోదరుడగు వెంకయ్యగారు గర్భస్థులయి యుండ వీరి రిండిగారగు పట్టాభిరామయ్యగారు స్వగర్భులయిరి పిదపఁ దల్లితోఁగూడ మాతామహగృహమునందుఁ గొంతకాలముండి 14 సంవత్సర పాఠశాలమున విద్యాభివృద్ధిచై యేలూరు పురమునకువచ్చిరి పురవాసులతోఁ గొందఱి యాదరమువలన మెట్టిక్కు పర్యంతము చదువగలిగిరి పంతులుగారు మొదటనుండి స్వాతంత్ర్య ప్రియులగుటచే నుద్యోగాపేక్షను విడిచి పుస్తక త్యాగారమును స్వల్పసమయతోఁ జేయ మొదలిడిరి అదియే మొదట బీజముగా నుంజినను గ్రమముగా కాఫీపకాభిరుగ నభివృద్ధిచెంది వీరి నింత యభివృద్ధి లోనికిఁ దీసికొనినచెప్పు మొదట రామ అండ్ కో అను పేరుతో వ్యాపార సంస్థను నెలకొల్పినను విభాగసందర్భమున సోదరుడగు వెంకయ్యగారికి విడిచిపెట్టి నిజయవాడలో "వెంకటాద్రిమ అండ్ కో" అను పేరుతో వ్యాపార

మును బ్రారంభించి దేశదేశముల దను వ్యాపారశాఖలను బెంపాదించియు
 సర్వతోముఖమున కీర్తివిగడించిరి సుబ్బమాంబగారు గృహప్రవేశము చేసిన
 దాదిగలక్షియకూడ కీర్తియింటఁ బ్రవేశించె ననుటలోగూడ నతిశయోక్తిలేదు
 వీరలు కృతముగా వ్యాపారాభివృద్ధినిజేసి లక్షలకొలది భవమును సంపాదించి
 యింద్రభవనమువంటి భవనమును గట్టించి ముద్రణ యంత్రాలయాదులను
 గట్టించియు భూములను సంపాదించియు పలుతావులలో వ్యాపారమునకై
 యానేక భవనములను గొనియు విజయవాడలో ననేక సౌధములను గట్టించియు
 మహావైశ్యముతో దులదూకుచుండిరి. వారి యైశ్వర్యము వారి సుహృత్
 భోగములు వన్దనాతీతములు వారలు సప్తసంతానముల పూర్తికై కళత్ర
 సోదరి పుత్రుని దత్తతచేసి నిర్వాహక పట్టభద్రులయి సమస్త వ్యాపా
 రములను స్వయముగఁ జేసి - సమగ్రులై ఇతి పంతులుగారి గౌరవస్మృతి
 విషయమునుగూర్చి యొకంత ప్రస్తావించెదను పంతులుగారు సుమారు
 20 సంవత్సరములు మ్యూనిసిపల్ కాన్సిల్లోగ నుండి పురవాసులకు పహోప
 కారములను జేసిరి తమపేర నొక కేటనీయర్పించి బాలురకు నుచితవిద్యను
 జేప్పించుటకై యొక హైస్కూల్ ను పాఠశాలను నెలకొల్పిరి సుబ్బమాంబ
 గారి పేరుతో నొక హైస్కూలును స్థాపించిరి పౌరసభవిద్య యను నొక
 ప్రతీకను నడుపుచుండిరి వారుచేసిన వివాహోపసయనములసంఖ్యాకములు
 వీరలుచేసిన గృహదానములు భూదానములు గణనాతీతములు వారి షష్టిపూర్తి
 మహోత్సవమును గూర్చి వ్రాయుటకు నా లేఖని చాలదు వారలు కృతి
 నొందిన గ్రంథములపట్టిక యొక గ్రంథమంతి యగును వారికి గోభక్ష, రామభక్తి,
 కవివంశితాదరము, భూతదయ, పహోపకారము మొదలగు సర్వణ
 ములు వారి పుటుకతోడనే యొచ్చినవి యనినను స్వభావోక్తియే వీరలుకేర
 మరమును, అంజనేయస్వామి గౌలయమును గట్టించి స్థిరపఠకుల నేర్పరిచిరి.
 వీరి ధర్మమలేని ధర్మసంస్థయే లేదని యొకమాట చెప్పినను స్వభావోక్తియే
 యగును వీరుచేయు దానధర్మములకు వీరి సతీమణియగు సుబ్బమాంబగారు
 కూడ పోత్సహనమును నుండుటవలనగూడ నుచితమునకు మణి కుంబిగద
 ముచేఁ బ్రకాశ మధికిమగునట్లు సతీమణి సంబంధముచే గూడ వీరికీర్తికి
 బ్రకాశ మధికిమయ్యెనని చెప్పట యతిశయోక్తి కానేరదు. ఈ పంతులు
 కీర్తయలు కరణిన వాతలను రక్షించెడి స్వభావముగల వారిలయినను రాముని
 వంటివారు పంతులుగారని నీతవంటిది సుబ్బమాంబగారని రక్షణ విషయమున

ఇదమును నా యనుభవమువలనఁ దెలిసికొన గలిగితిని వారి దత్తపుత్రులగు వెంకటాద్రిపుగారు కూడ తండ్రిగారి బ్రాహ్మణికి వన్నెదెచ్చు వారలయ్యుండిరి. వారి బంధుగులును మంత్రిగారునగు పాలంకయ్యగారు కూడ ధర్మతత్వము లగుటచే మహింసక ధర్మకార్యభ్యుచి పంతులుగారి కిష్టార్థి యగుచున్నదియని చెప్పిన నలశమోక్షికాదు

పంతులుగారు లోగడ నాకుఁ జేసిన మహోపకృతులేకాక నేను వారికిఁ బుణ్యస్థానమైన యుండ, వడ్డీనంఠను వీరవేసి మూలధనముగోగూడ నొక భాగమును క్రొత్తసిపుచ్చి నన్ను బ్రాహ్మణియైవేసి గృహబాధలనుండి విమోచనముచే నాదు లిగించిన దగ్గూర్ముల్లూరి రలు సుమారు 4000 పేసీలు గల తోమ్మిది సంపుటముగల నా యాశ్చర్యరూపాయణమును దముయిప్ప దైవమగు శ్రీరామచంద్రమూర్తికిఁ గృతీసుగ్రుణమును చేయించిరి దానిఫలమే నా నీవిభవమున సన్మానము చేయుటయే మనస్కునందు సంతోషించుచుంటిని

శ్లో॥ అపునదేహి శ్రద్ధాధమప్రత్యక్షతిక్షమం॥

అని కదా యాశ్చర్య (అనగా, ఎవరివలన గృతినొందినో, వారలు మఱియొక హోటనకు దేహియని యడుగకుండ నుండునటుల గృతినొందిన వారలు కృతికిగ్గును సన్మానింపవలయునని నైశ్లోకము) కావున పంతులు గారుకూడ సర్వముగ జేయుచుండుటవలననే శ్రీరామచంద్రమూర్తి కూడ వారి కిఖండసామ్రాజ్యమును గలుగజేయుచుండినని నా విశ్వాసము ప్రకృతమున పంతులుగారు నాకు విధముగ సత్కరము చేయుటచే నేను నానందుని కార్యులేకాక యాధికారికులందఱు క్షీణించుచుండిరి నేను వరింపజాలను ఇట్లు పుణ్యపురుషులును గృతీకో కులనగు పంతులుగారికిని వారి దారమిత్రానుభవము వారి యాత్మీయగుటుంబములకును శ్రీరామచంద్రమూర్తి దీగ్గారాగోగ్యభాగ్యఫలముల నిత్యోధికిముగఁ గలుగజేయుటయేకాక పోత్రీపాత్రీ సందర్శన భాగ్యఫలమునకూడ సచిరకాలములో గలుగజేయుగాత్ర యని శ్రీరామచంద్రమూర్తిని బ్రార్థించుచు విరమించుచుంటిని

ఇట్లు, గంగిరెవరయిత.

ఆ శీ స్సు

- శ్లో॥ శ్రీ వెంకటార్జున తపీయజానాం
తద్వత్తపుత్రం సకలత్ర మార్జయం
దత్వాయు రాజోగ్య సుఖాగ్య ఫలగా
నితోధికా నృక్షతు జానకీశః॥ ౧
- శ్లో॥ వెంకటాద్విపసమాఖ్యోయం చిరంజీవి మతాన్వితః
దురిత మస్తు కుష్టుయు రాజోన్యైశ్వర్యవాం స్తథా॥ ౨
- శ్లో॥ శ్రీ వెంకటార్జు స్సతు కృద్ధికామో
హ్యభూ దయం ములభ నాభిలా.
గిగన్ధిత శ్శయ మనస్త్వితోఽభూ
త్సద్గురృత్ కుం సుగ గా బుదధ్యుః॥ ౩
- శ్లో॥ సోయం వెంకటరాజభూసురవిమ క్షాం కంఠవాం స్తథా
సన్మాన్తే గతిమాం స్తథాన్య విబుధానంద పురోవాన్వలం
కింత్వేషన్వైకలంకవృద్ధిసహితో నిష్పక్షపాతో ధురీవం
గాన్యే, ముగుణాన్వైకత్వరగతో రాగాజశే చావనా॥ ౪
- శ్లో॥ అరి ర్మిత్రం విమం పథ్య మసర్వ ధర్మశాం క్రితేన్
సుప్రసన్నే వెంకట శ్రీ కృపణేన గ్రహ్యతా॥ ౫
- శ్లో॥ మరీచం వెంకటార్జు! త్వయా దానసాతోగ్రి । భవానాన శిలో
హ్యయం దానకాలః । బలేత్త్వదన్యం న నా కూచ మన్యో త్వయ ॥ ౬
- శ్లో॥ పాత్య శ్శితానాం గురీవం కల్పభూజః॥
- శ్లో॥ శ్రీమ ద్వేంకటరాయ! తే2 వ్యవచ సాం ము లాత్కుగ్రి ౩2 లంకుయ
బ్రహ్మత్రస్య శుకేపియోగజనాత్మ్యేభవే దేవ మాం
త్వం తావద్వరణార్ధినం ద్విజ మలం వృద్ధం శ్శితం పండితం
త్వత్కీర్తిం సకలామా దిక్కు విపులీకుర్వంతిమేతం త్వవ! 2
- శ్లో॥ ఫాలంకార్య! తు శే త్ప్రియయంయనం మాద్య క్షయం పండితీ
మాన్తాన్మూలిత మాశ్శితావనపరత్వంతే వ్రీతం మక్షులం
కాశేస్మిన్నిహ దర్శయ త్వ మగునా మిత్రం శ్శితం పండితం
ము క్తిం సూం కురుతా దుగ్రితా త్వదహో మన్మోచకో నాన్తే క ॥ ౩
- శ్లో॥ శుభం తే వెంకటార్జున్యై వెంకటాద్విమ శుభం తవ॥
శ్రీరామచంద్ర శృపయా వీణాయు రాఘవ్య సంపదః॥

ఇట్లు, గగ్గింధరచయిత.

ఆశ్చర్య రామాయణే

సుంపరకాండః

శ్రీరస్తు. శుభమస్తు అః ఘ్నమస్తు

శ్రీ మదాశ్చర్యరామాయణే

సుందరకాండ ప్రారంభః

*శ్రీభద్రాచలరామాయ సమీరణసుతాయచ
నమః పూర్వోచ్యతే గ్రంథకృతైషా సుందరీకథా ౧

శ్రీనా న్వాయుసుతోఽథ నేవితతమే సిద్ధైః ప్రధా చారణైః
రక్షాగ్రే గంతుమనా దశానవహృతాం సీతాం విచేతుం పునః
సంవర్ధ్యాశు తమం శిలోచ్ఛయ సమాకారోఽద్రిశ్చంగే స్థితః
ప్రాహౌవం వచవం ప్లవంగమవరాంస్తేషాం విధాతుం ముదమ్.

*పూర్వస్మిన్కాండే సర్వధా మిన్ద్రక్షణం కరణీయ
మిత్యుక్తం. అస్మిన్కాండేతు దూతేన పతినృతయా చైవం
వర్తితవ్య మిత్యర్థః ప్రతిపాద్యతే. ఓక్తీర్షితస్య గ్రంథస్య నిర్విఘ్న
పరిసమాప్త్యర్థం స్వేప్తదేవతానమస్కారాత్మకం మంగళం
శ్రీభద్రాచలేశ్వర్యాదినా క్రియతే, సుందరీకథేతి సుందరకాండ
స్థితకథాయాస్సుందరీత్వవర్ణన మభియుక్తై రపి కృతం. తథాపి,
సుందరే సుందరో రామ స్సుందరే సుందరీకథా, సుందరే
సుందరీ సీతా సుందరే కిం న సుందర మితి న న్యస్మిన్కాండే
సంస్థిత సౌందర్యం కిమితిచే దుచ్యతే. అస్మిన్కాండే త్వద్వి

శ్రీరస్తు, శుభమస్తు, ఆవిష్కరణమస్తు

ఆ శ్చ ర్య రా మా య ణ ము న ం దు

సు ం ద ర కాం డ పాఠ యము

- ౧ * శ్రీ భద్రాచల రామనకుసు, వాయుపుత్రుడగు హనుమంతుడుకుసు సమస్కరించి గ్రంథకర్త సుందరకాండకథను జెప్పచుండెను
- ౨ ఆనంతరము దైవభక్తి రూపమగు నైశ్వర్యముతో నొప్పుచున్న హను మంతుడు నీతాదేవరే వెదకుటకై సిద్ధ చారములచే నేవింపబడు గగన మార్గమున లంకకుఁ బోఁ దలఁచి వెంటనే తన శరీరమును బెంచి బర్హితాకార మైన దేహము గలవాడై గిరి శృంగముననే యుండి వానరవీరులకు సంతోషమును గలుగఁ జేయుటకై వారి లతో నిటులఁ బలికెను.

---

* పూర్వకాండమున సర్వవిధముల మిత్ర రక్షణము చేయదగినది యను భగ్గుము చెప్పఁబడినది ఈ కాండమున దూతయగువా డివ్విధ ముగఁ బ్రవర్తించ వలయుననియు, పతివ్రత యివ్విధముగఁ బ్రవర్తించ వలయు ననియెడి విషయము చెప్పబడు చున్నది చేయఁబూ నిన గ్రంథమునకు నిర్విఘ్నముగఁ బరిసమాప్తి గలుగుటకై యిట్టి దేవతా సమస్కారరూపమగు మంగళము శ్రీ భద్రాచల యను శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడు చున్నది

సుందరీకథ - ఈ కాండమునందలి కథ సుందర మని యభియొక్త వచనమే కన్పడుచున్నది. ఎట్లన, సుందరకాండమున రాముడు సుందరుడే యనియు, కథ సుందరమనియు, నీత సుందరి యనియు, సుందర కాండమున సుందరము గాని దే మున్న దనియెడి యభియొక్త వచన మును విచారించిన సుందరకాండ కథకు సుందరీకథ యని చెప్పుట సమంజసమే యగును. ఇతర కాండములయందు లేని సౌందర్య మీ కాండమం దేమి యున్న దని యాశంక లుగవచ్చును.

భోభో వానరసత్తమా దుత మహం సంపాప్య లంకాపురీం
 సీతాంతత్ర విచిత్ర్య వీక్ష్యచ పున స్తేష్యామ్యరం వోఽంతికమ్
 నోచే త్తత్ర మహీసుతాఽహ మచిరాన్తత్యా సురేంద్రాపుదం
 భూజాతాం విచిరోమి తత్రచ నచే దేష్యామి లంకాం పునః.

భూయోఽహం విచిరోమి రావణపురే సీతాం విశిష్య ధృవం
 నో దృష్ట్వా యది సా తదాస్యహ మరం బద్ధా దశాస్యం పునః
 సాకం రాక్షససంచయేన భవతా మగ్రే సమానీయ తం
 వ్యోన్యేయ ముతాసురాధిపపురం సర్వం దహేయం ద్రువమ్. ౪
 భోభో వానరసత్తమా ధృవ మహం ప్రాప్యార్థసిద్ధిం పున
 శోచ్యైష్యామి నసంశయోఽద్య శుభదం మేఽభూ

నిమిత్తం ధృవమ్,

యాయం తిష్ఠత చాత్రి మే పునరిహస్యాద్యవ దత్యాగతి
 స్సర్వే మంగళ మాచరంతు విజయక్షిప్రాగచారాయ మే. ౫

నగరనదీసముద్రా ద్యస్తాదశమహాకాన్య లక్షణవర్ణనసద్భావాదే
 నైతత్కాండగతం సౌందర్య మితి కేచన వర్ణయంతి. అన్యేతు
 వాల్మీకిరామాయణ సుందరకాండస్థిత శకలశ్లోక ప్రథమాక్ష
 రాణాం బీజాక్షరసంపుటితత్వేన సతతాం పుగ్ధాతాంచ సకల
 కార్యసిద్ధి ప్రసత్వా దేతదేవ కాండగతం సౌందర్య మితి
 వదంతి వస్తుతస్తు కాండస్యాస్య కేవలధక్త చరితాత్మకత్వేన
 భగవచ్చరితా దపి భాగవతిచరిత్రస్య పరమోత్కృష్టతాంగీ
 కారా శ్రవణమభాగవత హనుమద్విజయ పరాక్రమాదివర్ణన
 సద్భావా దేనైతత్కాండగతం సౌందర్య మితి జ్ఞేయమ్.

౩ ఓ వానరోత్తములారా! నేను శీఘ్రముగ లంక కేగి యచ్చట సీతను వెదకి యా మేను దర్శించి మీ సమీపమునకు వచ్చెనరు సీత యచ్చట నొక పక్షమున లేకపోయినచో, నెంటునే స్వర్ణలోకమునకు బోయి యచ్చట నేమైన నుంచబడినదేనో వెదకి యచ్చటను గన్వింపనిచోఁ దిరిగి లంకకు వచ్చెనను

౪ తిరిగి లంకలో విశేషించి వెదకెదను మరల విశేషించి వెదకిననుగూడ సీత కన్పడినచో రావణుని వారి యుచరులతోఁగూడ బంధించి మీ ముందుఁ దీసికొనివచ్చి యుంచెదరు లేక రావణుని పురమునంతను ద్రుముచేసి వచ్చెనను ఇది నిశ్చయము

౫ ఓ వానరోత్తములారా! నే నెవ్విధముగ నైనను విష్ణుముఖగ గార్వ సిద్ధిఁ గొందయే తిరిగి యుచటకు వచ్చెనను ఇంచుటకు సందియము లేదు ఇప్పుడు నా కొక శుభశిక్షముగూడ నిశ్చయముగ వచ్చెను, నేను దిగి యుచ్చటకు వచ్చెదను! మీర లిచ్చటనే యుండుడు. ఇక మీరలందరు నాకు విజయము చేకూరుటకును, శీఘ్రముగ మరలి వచ్చుటకును వంగలిము జేయుదురు గాత!

¶ కొండమునందు గిరి వర్షము పుర వర్షము సముద్ర వర్షము మొదలగు పదు నెనిమిది మహాకావ్య లక్షణము లుండుటచే నితరకాండముల యందు కంటె, నీ కాండమునందొక సౌందర్య మున్నదని కొందరు పరించెదరు మఱికొంద రీ విధముగఁ జెప్పెదరు, (ఏమన) వాల్మీకి రామాయణ సుందరకాండములోని పృథివీకము సందలి మొదటి యక్షరము బీజాక్షర సంపుటిత మగుటచేఁ జరించువారలకును శివ గము చేయు వారలకును గాఢ్యక్షిద్ధి ప్రదమగుటచే నిదియే యీ కాండము సందలి సౌందర్యమనియుఁ జెప్పెదరు వాస్తవమున, ఈ కాండము కేవల భక్త చరిత్రీయార మగుటచే భగవద్వీర్యకంటెను భాగవత (భగవద్గీత) చరిత్రీ పరమోత్కృష్టమైన దని యందరు సంగీరించుటవలనఁ జరిచు భాగవతముదేవ వాసుమంతుని విజయ పరాశరీమాదుల వర్ణన మిచ్చట నుండుటచే నితరకాండములకంటె నీ కాండముందలి సౌందర్య మిదియే యని తెలియదగును.

కథ మల్పాయ మంభోధి మపారంతు తరే దితి
శంకా భవద్భి శ్చిస్తేషు క్రియతాం నో కపిశ్వరాః.

౬

ప్రాణప్రయాణసమయే యశ్యనామ సృష్టస్మిరక్
పామరోపి భవాంభోధి మపారంతు తరిష్యతి
కింపున స్తస్యదూతోఽహం కించ తన్ముద్రికాయుతః.

౭౪

ఇత్యుక్త్యాఽథ రథయాత్తమార్కమరుతో ధ్యాత్వాశు
నాపృచ్ఛ్యోత్తమవానరై రభినుత సంద్యోఽభివృద్ధింగతిః,
కాలే షర్వణి వార్ధివ చ్చరణత స్సంపదయామాశ తం,
బాహుభ్యం పవనాశ్మజోఽచల మభూ త్తత్పడి
తోఽది శృలః ౧౪

యోగా త్ప్రాణసమీరణంతు నితిరాం రుద్వ్యా తతో మారుతి
స్సంస్త భ్యాత్మపదద్వయం శ్వతిజవా త్తం తూత్పపాత క్షణే
తద్వేగోన్మథితా గిరౌతు తరవో బంధుం యథా బాంధవాః
గచ్ఛంతం త్వనునవ్రజః కపివరం భూయో నివృత్తాశ్చ తే ౧౫

అద్యిః పుష్పమయోఽథవ త్రరుపతత్పుష్పైర్మరై రాన్వతః
కిం చోన్మత్తగజో యథా మదజలం సుస్థాన నీరం నగః
భిన్నోఽభూ ద్గిరి రిత్యలం సమిధునా మత్వాశు విద్యాధరా
స్తసాత్ తీర్స్వయజ్జనై స్తు సాక మచిరా దుత్సృత్య జగ్ము ర్మభః.

౧౦౪

౬ ఇంత చిన్నకోతి యపారమైన సముద్రమును నెటుల దాటునని మీరు మనస్సులలో సందేహపడవలదు (ఏలనవ)

౭౪ పాణికోత్క్రమణ సమయమున నెవ్వరి నామము నొకపర్యాయము స్మరించిన పామరుడుకూడ నపారమైన సంసారసముద్రమును దాట గలుగుచుండెనో, అట్టి శ్రీరాముని గూతశీకాక, యారాముని ముద్రికనుగూడ వెంటఁ గొనిపోవు నేను సముద్రమును దాటుట కేమి సంతయ ముండును?

౮౪ ఈ ప్రకారము వారలతోఁ జెప్పి పిదప తమ యిష్టదేవమగు శ్రీరామ చంద్రుని, గురువును సూర్యభగవానుని, తండ్రియగు వాయుదేవుని దన మనమునందు ధ్యానించి యచ్చట నుండి దక్షిణ దిక్కున కేగుటకై ప్రయత్నించుచుఁ బర్వతాలము నందలి సముద్రగిరివలె నుప్పొంగి తన పాదముల చేతను బాహువుల చేతను పర్వతమును బీడింప నా పర్వత మూఁగసాగెను

౯౪ పిమ్మట హనుమంతుడు యోగముచేఁ బ్రాణనాయువును నిరోధించి తన పాదములను స్థింపఁజేసి మిక్కిలి వేగముచేసి గగన మార్గమున కెగిరెను ఆ వేగముచేఁ బర్వతమునందలి వృక్షము లన్నియు నెగుఁగొట్టబడి హనుమంతునివెంటఁ గొంతదూర మేగి తమ యింటికే వచ్చిన బంధుగురి బంధువులు కొంతదూరము సాగనంకి తిరిగి నురలి నట్లు వృక్షములు నురలిన పయ్యెను

౧౦౪ ఆ చోటనుండి రాలుచున్న పూలచే నా పర్వత మావరింపబడి పుష్ప గిరియో యను నట్లుండెను. ఇదియును గాక, ఆ పర్వతము మదవు లేనగు మదజలమును స్రవించినటుల నీరును స్రవించుచుండెను పర్వతము బద్ధ లయినదేమో యని తలఁచి యా కొండపైనున్న విద్యాధరులు తమ యిష్టజనములతోఁగూడి శిశుముగ గగనమార్గమున కెగిరిపోవుచుండిరి

శ్రీరామార్థచిక్చిర్షయాఽన్య జంధిం తత్తం సముత్ప్లుత్య ఖం
సామీరి ర్వృజతీతి సిద్ధవచనా న్యాకర్ణ్య విద్యానరాః
నిర్భీకా గగనే వ్రజంత మచలకారం సమీరాన్మజం
దృష్ట్వా విస్మయభీకరాకృతి మలం ప్రాపుః పునస్తేభియః ౧౧౫

మరుత్సుతోరునేశోఽశ సమీరోద్ధూనసత్సుమైః
జలం సంసృశ్యతే వాక్సా నక్షత్రై ర్గగనం యథా. ౧౧౫

తదూరువేగప్రభ నై ర్మహాభిః సేనభిరూరావజలోద్గమై స్తు
మూర్ఛాదిరోగీవ తదా సముద్ర స్సందృశ్యతే
చాంబరచారిభూతైః ౧౧౬

రామాత్థే గగనే వ్రజంత మతులం వాతాన్మజం వీక్ష్య తం
దేవాస్తు వ్యగిర స్ప్రమోదసహితాః పుష్పాని తస్యోపరి
గంధర్యాః ప్రజగుః ప్రసన్నహృదయా సిద్ధాశ్చ తం తుష్టువు
సాధ్య శ్చాప్రతిమానవీర్యహనుమచ్ఛక్తిం స్తువంతిస్మ తే.
౧౧౭

తదీయవేగోద్ధతవాగ్ధి నీరం సముత్పత చ్చాంబరమాశ్రితం సత్
విరాజమానం శరదభిరీత్యా సందృశ్యతే భూతగణై స్తదానీమ.
౧౧౮

౧౧౪ పిమ్మట భీతిచే బాహివుచున్న విద్యాధరులతో సిద్ధులు మొదలగు వార లిటులఁ జెప్పిరి విద్యాధరులారా! రామకార్యమును జేయఁ బూరి హనుమంతుడు సముద్రమును దాటుటకు నాకసమున కెగురు టకై మీరులు నివసించిన పర్వతమునుండి పైకెగిరి వెళ్ళుచున్నాడు. అతని వేగముచే బర్హతము కదలినది కౌరి వేణుకొదరి చేపు విద్యా ధరులు భయంపితులై పైనుఁ జెనుగొండవలఁ బోవుచున్న హను మంతుని జూచి విస్మయమును, భయమునుగూడ గొల్పు నతని యాకారమును జూచి మఱింతి భయపడిరి

౧౧౫ హనుమంతుని యూయవేగమువలన బయలుదేరిన గాలిచే నెగురి గొట్టబడిన పుష్పములు సమదగ్గమునఁ బడగా నప్పుడు సముద్రోద దళము నక్షత్రములచే నాకాశము ప్రకాశించునటులఁ బ్రకాశించెను.

౧౧౬ ఆ హనుమంతుని యూయవేగమువలన బయలుదేరిన నురుగు బుడ గలు జలస్రావము మొదలగువానిచే సముద్రుడు మార్పురొగము గల వానివలె నంతరిక్షమున సంచరించువారలకుఁ గన్పడిను. •

౧౧౭ గగనమార్గమున రామకార్యము నిమిత్తము పోవుచున్న యా హను మంతునిఁ జూచి దేవతలు సంతోషముచేఁ బుష్పములు వర్షించిరి. అనందముచే గంధర్వులు గానము చేయుచుండిరి. సిద్ధులు హను మంతునిఁ బొగడుచుండిరి. నిరుపమానమయిన బలపరాక్రమములు గల హనుమంతుని కత్తిరి సాధులు క్లాషించుచుండిరి.

౧౧౮ ఆ హనుమంతుని వేగముచే నెగురగొట్టబడిన సముద్రోదళము గగన మార్గమున కెగిరినపుడు కారదాభిమువలె గగనమున తెల్లగ నొప్పుచు గన్పట్టెను.

తస్మా న్నకృర్భుషానయో జలచరా శ్చేలాపకరే వృణా
మంగానీవ బహిఃప్రకాశితమా స్సంవీక్ష్య తం పన్నగాః
వ్యోమస్థం కపిసత్తమం తు గరుడశ్రాంత్యా భిరూ వ్యాకులాః
విస్తీర్ణా దశయోజనై ర్హనుమత శ్చాపయా జలేఽగృశ్యత

౧౬౪

పశ్యా ద్వాయుసుతోఽబరేతు సుకుభే పత్యాన్వితోఽద్రి ర్యచా
మార్గేఽభ్యర్చ్య తు సంచర వృననజో జాతు ప్రకాశం గతిః
గుప్త స్త్రీశు జాతు చంద్రవన సందృష్టోఽభవ శ్చేచరై
రాశ్చర్యేణ భయేవ సంభ్రమవశే నాస్త్వచిజై స్తదా ౧౬౫

ఏవం తం పవనాత్మజం తు గగనే గచ్ఛంత మవీక్ష్య వై
పశ్యాద్వాధి ర వ్యమన్యత హృదా త్వేవం తదా నాగరః
రామాథేవృజతోఽన్యసాహ్యమధురా కార్యంయయామారుతే,
స్తస్మా ధ్యాయతేమో భవేయ మహ మప్యశ్యంతమాన్యశ్చ కౌ.
౧౬౬

ఇత్యాలోచ్య హిరిణ్యనాథ మచలం స్వాంతరజ్జలే సంస్థితం
ప్రాప్తౌవం జలధి ర్నిగదగ్రా హనుమా స్మిరామకార్యార్థసా
గచ్ఛన్యద్యమరుత్సంధేఽన్యమహత స్సాహ్యంతు కార్యం మయా
త్వంచైతావదిహాత్మరక్షణకృతే సాహ్యం మమైకం కురు. ౧౬౭

యద్గంశే సగరో మమోపచయకృ త్సంభూతవాం స్తత్కులే
జాతా మాన్యతమా హి మేఽచలవరా త్వైత్వైకవ స్సర్వధా
త్వంతర్మే వసతే స్తవాపి సతతం పూజ్యాహి తద్వంశజా

౧౬౪ మనుష్యుల వస్త్రములు తొలగినపుడు వారి యవయవము లన్నియు బయటబడునట్లు హనుమంతుని వేగముచే సముద్రములోని నీరంతయు పైకి నెగిరిపోగా నందులోని జలజంతువు లన్నియు బయలుపడెను. గగనమాగమునఁ బోవు హనుమంతునిఁజూచి సర్పములు గరుత్మంతుడని తలఁచి భయపడినవి అసుమంతుని నీడ పదియొడు విస్తీర్ణము గలగిన్నె నీటిలోఁ గన్పడెను

౧౬౫ పిమ్మట హనుమంతుడు గగనమాగమునఁ బోవుచుండ లెక్కలతో గూడిన పర్వతమువలెఁ బ్రకాశించుచుండెను వాయువుత్రుడు గగనమాగమునఁ బోవునపు డొకప్పుడు కన్నుడుచు నొకప్పుడు గుప్తముగ నుండుచు మిమ్ములోని చంచులవలె నుండ భేదములు చేపల మనస్కులై మాటిమాటికి హనుమంతుని జూడసాగిరి

౧౬౬ శ్రీపవనాచు సంకీర్తనమున నవ్విధముగఁ బోవుచున్న యా హనుమంతునిఁజూచి సాగరుడు (అనగా సముద్రుడు) మంస్సులో నిటుల తలఁచెను సగిరవంశీయుడగు రాముని కౌర్మాగ్రమై పోవుచున్న హనుమంతుఁడు నే నీ సమయమున నహాయము చేసినచో నేను ధన్యాత్ముడను లోకములో మాన్యుడనుగూడ నగుచును (అని తలఁచెను)

౧౬౭ ఇవిధముగ నముద్రు డాలోచించి తన నీటిలో దాగియున్న మైనాక పర్వతమును కూర్చి యివిధముగఁ జెలికెను ఓ పర్వతోత్తమా! రానుకౌర్మాగ్రమై హనుమంతుడు గగనమాగమునఁ బోవుచుండెను ఈనుసాసీయుఁడు నేను సాహ్యము చేయఁగలచితిని నీ వింతిదనుక నాలో దాగియుండి యాత్మరక్షణమును జేసికొంటివి. కాన నా కొక సహాయము నీవు చేయవలయును

౧౬౮ ఓ మైనాక పర్వతమా! నీ యిత్వోక్తవంశమునఁ బుట్టిన సగరుడు నాయభివృద్ధికిఁ గారణభూతుడయ్యెనో, ఆ యిత్వోక్త వంశమునందుఁ బుట్టినవారలు సర్వవిధముల నాకుఁ బూజనీయులు గదా! నాలో నీ వాత్మరక్షణము చేసికొనుచుండుటవలన నా యిత్వోక్త వంశస్థులు

స్తస్మా తత్కులజస్య రాఘవవిభోః కార్యం విధేయంహి నా.

౨౦౪

శ్రీరామార్థసుసాధనాయ గగనే యాత్యద్య వాతాత్మజ
స్తద్విశ్రాంతికృతే త్వమద్య సలిలా దుత్తిష్ఠ శీఘ్రం గిరే
ఇత్యుక్తో హిమవత్సుత స్తరులతాగులూవృతోఽరం జలా
దుత్థా యాత్యసునర్ణ శృంగనిచయే నావృశ్య ఖం సంస్థితః, ౨౦౪

సశ్చాదగ్రతలే స్థితం సుశిఖరం చాద్రం సమీరాత్మజ
స్సంవీ ట్యోత్తమముద్యమస్య సనుభూ న్మధ్యేంతరాయ స్త్వితి
క్రోధా త్పాపాయతిస్మ తం శిఖరిణం స్వీయోరనా వేగవా
స్సశ్చా ద్గోత్రీవరో నరాకృతిధర శృంగస్థితః ప్రాహ తస్మి.

౨౦౫

భో వాతాత్మజ! వికమస్య భవత స్తుష్టో స్యహం మద్యచ
శ్చోత్రవ్యం భవతా పురా సగరజై స్సంవర్ధిత సాగరః
తద్వంశోద్భవరామగౌరవకృతే శ్రీరామకార్యవృజ
త్వద్విశ్రాంతికృతేఽద్య మాంశుభమతి స్సం ప్రేషయామాసః.

౨౦౬

నీకును బూజ్యులైయుండ్రి. అందువలన నిష్ఠాకు వంశీయుడగు రామ చంద్రుని కార్యము మన యిర్వరకు సవశ్య కర్తవ్యమై యున్నది.

౨౧౪ శ్రీరామకార్యమును సాధించుటకై యిప్పుడు హనుమంతుడు గగన మార్గమునఁ బోవుచుండెను అతని నిశ్రాంతికై నీ విపుడు నీటిలోనుండి పైకి యెగురుము. (పూర్వము పర్వతములకుఁగూడ శైక్ష్మలుండగా వానిని దేవేంద్రుడు వజ్రాయుధముచే విరుగఁగొట్టుచుండ మైనాక పర్వతము సముద్రములో వచ్చి దాగి యుండెను. దీనికి శైక్ష్మలుండెను గానఁ బైకి నెగురు మని చెప్పెనని తెలియవలయును) ఇట్లు సముద్రుడు చెప్పటతోడనే తరులశాగుల్మారులచే నావ రింపఁబడియున్న మైనాక పర్వతము వెంటనే నీటిలో నుండి పైకి నెగిరి తన సువర్ణశిఖరసముదాయముచే నాకాశము నావరించి యుండెను.

౨౨౪ అనంతరము సోవర్ణశిఖరములతో నొప్పుచు గగనమార్గము నావరించి యడ్డముగనున్న మైనాక పర్వతమును హనుమంతుడు చూచి తన యుద్ధచుమునకు మధ్యలో విఘ్నము కలిగెనను శోపముకొలది వేగ ముతోఁ దన వక్షస్థలముతో నా పర్వతమును నొక త్రోపుత్రోసి పడవేసెను. పిమ్మట నా పర్వతము కొంతనేపటికిఁ దెప్పిరి నిజా కృతిని ధరించి తన శిఖరమునందు నిల్వఁబడి హనుమంతునితోఁ నీక్రింది విధముగఁ బలికెను. (పర్వతములకు సముద్రమునకుఁగూడ, అధిదేవత లుందురు గాన సచట పర్వతమున కధిదేవత పురుషరూపము ధరించి హనుమంతునితోఁ బలికెనని తెలియవలెను.)

౨౩౪ ఓ హనుమంతా! నీ బలపరాక్రమములకు నేను సంతసించితిని. నేను జెప్పఁబోవు వచనములను వినవలయును. పూర్వము సముద్రుడు సగరపుత్రులచే నభివృద్ధికిఁ దేఁబడియుండుటచే నా సగర వంశీయు డగు శ్రీరామచంద్రుని గౌరవార్థమై రామకార్యార్థమై లంకకుఁ బోవుచున్న నీకు విశ్రాంతి నిమిత్తమై యా సముద్రుడు నన్నుఁ బంపఁగా వచ్చితిని.

తస్మాత్ కృచ్ఛిఖరే త్కణ్ఠంతు భగవన్విశ్రమ్య భుక్త్వా భవా
నాస్వయా శ్శత్రు ఫలాస్యథో వ్రజతత సింధుసు శుష్టోభవేత్
కించ త్వజ్జవకా త్పురాననజాషో మేఽత్యంతపూజ్యో భవా
నించాస్మాత్ తవపూజనా తవ పితుః ప్రత్యర్పణం మే భవేత్.

౨౪౪

పశ్చాద్దాయుసుత సునాభ మవది త్ప్రీతో మృహం తేఽ
ర్పనా. త్కార్యం మాం త్వరయ త్వహశ్చ విరళం కించ
ప్రతిజ్ఞా మయా, నిష్క్రింతోతు కృతాంతరే సితి
మహం కుర్యాం నచేతీరయ, న్నంపుశ్యాచల మేకవార
మచలాంభోధ్యర్పితోఽగా న్నభః.

౨౪౫

తత్కర్మ ప్రశశంస నిర్జరచయ స్తుష్టాశ్చ సిద్ధా స్రతో,
దేవేంద్రోపి సునాభ మాహ శిఖరి శ్యచ్ఛా మృహం తేఽ
భయమ్, యత్త్వం వాయుసుతస్య సావ్యా మకరో చ్ఛ్రీ
రామదూతస్య త, చ్ఛ్రీత్వా గోత్రీవరోఽపి హర్ష
మతులం ప్రాప్యవస తేష్వచ్ఛయా.

౨౪౬

దేవా సిద్ధసుహర్ష యోఽథ నితరా మాలోచ్య సర్వే మిధః
ప్రచాముర్వై సురసాంతు నాగజననీ మేతద్వచ సానదరమ్
అంబాయం పవనాత్మజోఽంబరతలే గచ్ఛత్యత స్త్వం గతా
తస్మై విఘ్న మరం సమాచర బలం జ్ఞాతుం హ్యపేక్షాఽస్తి నః

౧౬౪ ఓ మహాత్మా! ఆకారణమువలన నా శిఖరమున త్పాకాలము నీవు విశ్రమించి ఫలభక్షణముచేసి పిమ్మట వెళ్ళుము. ఇటుల జేసినచో సముద్రుడు సంతోషించును. ఇదియునుం గాక నీ తండ్రియగు వాయుదేవుడు దేవేంద్రుని భయముచే సముద్రములో దాగియుండుటకు నేను వచ్చుసమయమున నాకు సహాయము చేయ నాత్మరక్షణము చేసికొంటి. అందువలన నాకును నీవు పూజ్యుడవై యుంటివి. ఇంతియేగాక నిన్ను నే నిపుడు పూజించుటవలన నీ తండ్రి యగు వాయుదేవుని తిరిగి గౌరవించినవాడవుగూడ నగుచును.

౧౬౫ అసంతరము హనుమంతు డీ క్రిందివిధముగ మైనాక పర్వతమును గూర్చి చెప్పెను. ఓ మైనాకమా! నీ గౌరవమునకు నేను సంతసించి తిరి. కార్యావసరము నన్ను త్వరపెట్టుచున్నది. మతియు పొద్దు తక్కువగా నుండెను. ఇదియునుంగాక నేను బయలుదేరునపుడు మధ్యమాగ్గున నెచ్చటను నిలువనని పగిలినగూడఁ జేసియుంటిని. అని చెప్పచు నొక పర్యాయము తన చేతితో మైనాక పర్వతమును గౌరవార్థమై స్పృశించి వానిచే గౌరవింపఁబడి గగనమార్గమున నెగిరిపోవుచుండెను.

౧౬౬ ఇట్లు హనుమంతుడు చేసిన పనికి దేవతలు సిద్ధులు మొదలగు వారలు సంతసించిరి. వెంటనే దేవేంద్రుడు మైనాక పర్వతమున కిటుల నభయ మిచ్చెను. మైనాకమా! నీ అంశులను నేను దెగఁ గొట్టదనను భయముచే నీవంతదనుక సముద్రములో దాగియుంటివి. నీవు రామదూతయగు హనుమంతునకు సహాయము చేయ సమకట్టితివి. గాన నీ కభయ మొసంగుచున్నాను. నీ యిష్టము వచ్చినటుల స్వేచ్ఛగ నింక తిరుగుము. (అని యభయ మిచ్చెను.)

౧౬౭ పిమ్మట దేవతలు సిద్ధులు, మహర్షులు పరస్పరము బాగుగ నాలోచించి నాగమాతయగు సురసను గూర్చి యిటులఁ బలికిరి. తల్లీ! హను మంతుడు రామకార్యావర్థమై గగనమార్గమున లంకకుఁ బోవు చుండెను. అతని శక్తిని బరీక్షింపవలసియున్నది. గనుక నీవు వెళ్ళి యతనికి విఘ్నమును గల్పించి పరీక్షింపవలయును.

ఇత్యుక్తా సురసా ద్రుతంతు వికృతం రూపం శ్రితా భీషణం
 గచ్ఛంతం గగనే సమీరణసుతం త్వావృత్య చాహాథ తమే
 భక్త్యత్యేన భవా స్ఫులితతమో దేవై రభూ న్మే తత
 స్త్వం తావ త్ప్రవిశాఽననం మమ కపే త్యాం భక్త్యుష్యా
 మ్యహమ్. ౨౮౪

తచ్చుత్వా హనుమా నథాహ సురసా మాలోచ్య కార్యం
 వృద్ధి, భ్రాతా భూమిజయాశమం రఘుపతి స్సంప్రాప్త వా
 నాననమ్, తజ్జాయాఽపహృతా దశాస్య హతకే నాభూ
 త్తత స్తా మహం, దృష్టుం యామి దశాననస్య నగరీం
 రామాజ్ఞయా సత్వరమ్. ౨౮౪

*మాత ర్లంకా ముపేత్య దుగ్రత మవనిసుతాం వీక్ష్య తస్యాః
 ప్రవృత్తిం, రామాయావేష్య పశ్యా త్తననికట మహం
 త్వేత్య పశ్యాత్త్వదాస్యే, సంవేక్ష్యామి ధృవం తే వచన
 మిద మహం సత్య మావేదయామి, ప్రోక్తం నో జాత్య
 సత్యం ధృవ మిద మధునా వచ్చ్యచత్యం నచాహమ్. ౩౧౪

*క్లోకేస్మి స్త్వనుమతో బుద్ధిబలాదీని సువ్యక్తాపి భవంతి
 మాతేతి కథనేన బ్రహ్మచర్యవ్రతపాలన పరస్త్రివిముఖత్వాది
 గుణావిష్కరణ మేవ కేవలం వహి తస్య ప్రకాశ్యతే. కింతు
 స్వప్తి హరుణారసం నిక్షిపేదితిచ మాతృశబ్దం ప్రయుజ్య
 బుద్ధిబల ముపయుక్తవాన్. నీతాపహృతేతి కథనేన, తస్యా
 అపి స్త్రీత్వాత్ తత్పక్ష మాశ్రిత్య వాతానం విమోక్ష్యతి

౨౮౪ ఇట్లు చేపతలు చెప్పగా వెంటనే సురస భయంకరాకారమును దాల్చి గగనమాన్మమునఁ బోవుచున్న హనుమంతుని కడ్డముగా నిలిచి యత నితో నిటులఁ బలికెను. ఓ హనుమంతా! దేవతలు నాకు నిన్నాహారముగాఁ గల్పించిరి గాన నీవు వెంటనే నా నోటిలోఁ బ్రవేశింపుము. భక్షించెన ననియెను.

౨౮౫ ఆ సురస పలికిన వచనములను హనుమంతుడు విని యామెతోఁ దగవు పెట్టుకొనిన తన కార్యము చెకునని తన కార్యగతి నాలోచించి సామవచనములతో నిటులఁ బలికెను. శ్రీరామచంద్రమూర్తి తన భార్యయగు సీతతోడను, సోదరుడగు లక్ష్మణుని తోడను దండకారణ్యమునకుఁ గారణాంతరమున రాగా, ఆయనభార్యయగు సీతా దేవిని దుర్మార్గుడైన రావణుడు వారు లేకుండఁజూచి యపహరించెను. అందువలన రామాజ్ఞచే నీతఁజాడఁ దెలిసికొని వచ్చుటకు లంకకుఁ బోవుదుంటిని.

౩౦౪ * తల్లీ! తొందరగ లంకకుఁబోయి సీతను జూచి యామె కుశలవారము రామచంద్ర మూర్తికిఁ జెప్పి తిరిగి నీ యొద్దకు వచ్చి నీ కాహారము కాగలను. ఈ మాట ముమ్మాటికి నిజము. నేను బూర్వ మెన్నడు నస్యతము చెప్పినవాడను గాను. ఇప్పుడు ససత్వము చెప్పుటలేదు. ఇదినిజము.

* ఇచ్చట తల్లీ యని సంబోధించుటచే కేవలము హనుమంతుని బ్రహ్మచర్య వ్రత సాలసము, పరశ్రీ విముఖిత్వము మొదలగునవి వ్యక్త మగుటయే కాక బుద్ధిబలము కూడ వ్యక్త మగు చుండెను. (ఎట్లన)తల్లీయని పిలుచుటతోడనే తనయందుఁ బుత్రిభావ ముంచి తన కడ్డ తగలదని యాహించి యటుల సంబోధించెను. సీత సపహరించె ననుటచే నామెకూడ శ్రీయే కాన శ్రీపత్యము వాళియించి యైనను దనను

త్రైలోక్యాధిపరామరాజ్యవసతే స్వం చాపి తస్య ధృవం
సాహ్యం త్వద్య విధాతు మర్హసి శివే దృష్ట్వాఽగవా జానకీమ్
వక్త్రంతే ప్రవిశేయ మంబ నచనం సత్యం బ్రవీమి ధ్రువం
తస్మా న్నామ విశ్రువాద్యసత్వర మహంగత్వా సమేష్యామ్యరమ్.

3౧౪

ఇత్యుక్త్వా దశయోజనాయతతనం ధృత్వా వ్రజంతం తు తం
దృష్ట్వా వింశతిగోజనాయతముఖం వ్యాదాయ సాగ్రేస్థితా
త్రింశద్యోజనవిస్త్రితోధ హనుమా న్నాభూత్తో ఘృచ్చితా
పంచాశస్థితయోజనాయతతను స్సారీరి రాసీ త్తతః.

3౨౪

షష్టియోజనవక్త్రం సా వ్యాదయాగ్రేస్థితా తతః
హనుమా నపి తాం దృష్ట్వా సోఽభూ త్నిప్తతిగోజనః.

3౩౪

అశీతియోజనాయామం చకార సురసా ముఖం
మరుత్సుతోపి తాం వీత్య సోఽభూ న్నవతియోజనః.

3౪౪

శతయోజనవక్త్రం సా చకార సురసా పునః
తద్దృష్ట్వా హనుమా స్థిమా న్సుసంక్షీ ప్యాత్మన స్తమం
అంగుష్ఠమాత్ర స్తద్వక్త్రం మవిశ్యాగా ద్భహిః పునః.

3౫౪

త్యర్థస్య సూచితత్వేన తదీయబుద్ధిబలం విజ్ఞాయతే. ప్రోక్తంనో
జా త్వసత్య మిత్యాదినా స్వస్య సత్యశీలతా ప్రకటితా.

3౧౪ మఱియు హనుమంతు డిటుల నామెతోఁ బలికెను. త్రిలోకములకుఁ బ్రభువైన రాముని రాజ్యములోనే నీవు నుండివదాసవు గాన నిశ్చయముగ నీవుకూడ రామచంద్ర ప్రిభువునకు సహాయము చేయు, దగిన దాసవు. ఓ మంగళప్రసూదాలా! నీవు ప్రేమిధిముగ సగీకరింప వేని సీతజాడను దెలిసికొనివచ్చి నీ కాహగ మగుదును. నామాట సత్యము. అందువలన నీ విప్పుడు నన్ను విడిచి పెట్టుము. శిశువుముగ వెల్లి తిరిగి తొందరగనే వచ్చెదను.

3౨౪ ఇవ్విధముగఁ జెప్పి దశయోజన విస్తృతమైన దేహము గలిగి పోవ నుంకించుచున్న హనుమంతుని జూచి యా సురస యరువది యామడ వెడల్పు గల నోరు తెరచి హనుమంతున కడ్డముగ నిలువఁగా హనుమంతుడు సంతకంబు నెక్కువగ ముప్పది యామడ వెడలుపు గల శరీరమును బెంచగా సురసయు నలుబది యామడ వెడలుపుగల ముఖమును దెరువ హనుమంతుడు నేబది యామడ వెడలుపుగల శరీరమును బెంచెను.

3౩౪ పిమ్మట సురస యరువది యామడల వెడల్పుగల ముఖమును దెరువగా హనుమంతు డామెను జూచి యంతకంటె నెక్కువగ డెబ్బది యామడల వెడలుపుగల శరీరమును బెంచెను.

3౪౪ అనంతరము సురస యెరువది యామడల వెడలుపు గల నోటిని దెరువగా హనుమంతు డామెను జూచి తన శరీరమును తొంబది యామడల వెడల్పు గలదిగా బెంచెను.

3౫౪ పిమ్మట సురస నూరామడల వెడల్పుగల ముఖమును దెరువగా హనుమంతు డింక లాభములేదని యెంచి తన శరీరము సతिसంక్షిప్తము చేసి యంగుష్ఠమాత్ర ప్రిమాణముగలవాడై యామె నోటిలోఁ బ్రవేశించి తిరిగి బయటికి వచ్చి నీ శోరిక ప్రకారము నీ ముఖములోఁ బ్రవేశించి వచ్చితినిగాన విడిచిపెట్టు మనియెను.

విడిచి పెట్టనని యటులఁ బలికినందుచేఁగూడ నతనిబుద్ధిలము వ్యక్తమగుచుండెను.

విధుంతుదముఖా న్ముక్తం యథా చంద్రమసం స్థితం
హనూనుంత మువాచేదం సురసా నిజరూపిణీ.

3౬౪

కార్యం సాధయ రాఘవస్య హనుమ నిర్గత్య గత్వాభవా
న్మిత్రసంభూమిసుతాంతికంప్రజనతేనాధ్యంత్రోక్త్యాంధ్రువమ్,
త్వచ్ఛాసరబలం తథా మతిబలం విజ్ఞాతు మాగా మహం,
నేనై రేవ భవన్పురీక్షణ్యతే సంప్రేక్షితాహం ధ్రువమ్. 3౭౪

మయా పరీక్షితోఽసి త్వం భవాం స్తత్కార్యసాధనే
సమర్థోస్తీతి విజ్ఞాతం గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్. 3౮౪

ఏవం తత్సురసాభినందితమో వీర స్సమీరాత్మజో
భూతైరవ్యధ సాధుసాద్వితిపదై స్సంస్తూయమానశ్చ సః
సద్విద్యాధగ సేవితేఽంబరతలే గచ్ఛంత మన్వీత్య తం
వార్ధ్యంతిస్థితసింహికాఽఽత్మహృదయే త్వేనం తదాఽచింత
యమ్. 3౯౪

ఏతత్సత్త్వ మలం మహాన్రమవశం భాగ్యా చ్ఛిరస్యాగతం
నూనం భుక్తవతీ భవేయ మధునా దీర్ఘస్య కాలస్వతు
ఇత్యాలోచ్యతు సా సమాక్షిప దరం ఛాయాంతు తస్యాభవ
త్త్వాదౌ ప్రితికూలవాయువశగా నౌర్వా సమీరాత్మజః.

౪౦౪

పశ్చాదూర్ధ్వ హధశ్చ వీత్య హనుమా న్సార్ధౌ స్థితం తన్మహా
త్సత్త్వంతు క్రిమశోఽవ్వవేత్య వికృతం ఛాయాగ్రహం తత్తతః

3౬౪ రాహుముఖమునుండి విడువబడిన చంద్రునివలెనున్న హనుమంతునిఁ జూచి సుస నిజరూపమును ధరించి హనుమంతునితో నీ క్రింది విధముగఁ బలికెను.

3౭౪ ఓ యాంజనేయా! నీ విచ్చటనుండి తొందరగ వెళ్ళి రామకార్యమును సాధి వుము. శిఘ్రముగ నీతాసమీపమునకుఁ బోము. మల్లకములలో నీకు సాధ్యముకాని దేదియు నుండదు. నీ శారీరకబలము, నీ బుద్ధిబలముచుగూడఁ దెలిసికొనుటకు నేను వచ్చితిని. దేవతలు నిన్ను బ్రక్షింపిరమ్మని నన్ను బంపఁగా వచ్చితిని.

3౮౪ నేను నిన్ను జక్కగఁ బ్రక్షింపితిని. నీవు రామకార్యమును సాధించుటకు సమర్థుడవని తెలిసికొంటిని. నీవు ముఖముగా వెళ్ళుము.

3౯౪ ఇవిధముగ సురసచ్చేద గోరియాడఁబడుటయే కాక యంతరిక్షమున సంచరించు భూతములచ్చేదగూడ 'బాగుబా'గను సాధు వాదములచే స్తుతింపబడుచు హనుమంతుడు విద్యాధరులు మొదలగువారిచే సేవింపఁబడుచు గగనమార్గమున సతివేగముగ(పోవుచుండ సముద్రము లోపలనున్న సింహాయుధ రక్తసి హనుమంతునిఁ జూచి యిటుల నాలోచించెను.

౪౦౪ ఈ జంతు వేదియొకాని మిక్కిలి గొప్పదిగా నున్నది. నా యదృష్ట విశేషముచే నాకు లభించినది ఇట్టి గొప్పజంతువును జగకాలమునకు భుజించినదాన నగుచుంటిని. అని సంతసించుచు, వెంటనే హనుమంతుని ఛాయను (నీడను) లాగుచుండ హనుమంతుని స్థితి సముద్రములో నెగురుగాలికి లోనైన పడవవలె నుండెను. అనగా గమన వేగము తగ్గిపోవుచుండెను.

౪౧౪ అసంతరిము తన గమనవేగమునకు విఘ్నము గలుగుటకుఁ గల కారణమును హనుమంతుడు తెలియఁజాలక పైన క్రిందునఁ జూచుటలో సముద్రము లోపలనున్న ఛాయాగ్రహము (పైనుండి పోవువారి నీడను) లాగి యా భూతములను మ్రింగునట్టి (రక్తసి) హనుమంతునకు

జ్ఞాత్వా ప్రాచ్యసిమేఘవద్ద్రితతరం సంవర్ధమానస్తతో
గాఢం రాతిచరీముఖేతు వివృతే ఖాన్నిష్పచాతాంభసి. ౪౧౪

పశ్చాత్స్వీయనఖై స్తదీయహృదయం మరాణి చోత్కృత్యతాం
కృత్వాతు వ్యసుముల్పిచాత మహతా వేగేన ధూయోంబరమ్
తత్సామీరికృతం తతోఽంబరచరా దృష్ట్వా మహత్కర్మ తం
సామీరిం బహుతాఘ్రుశ్చ సుగుణాం స్తస్య స్తువంతిస్మ తే.
౪౨౪

ప్రాప్తాబ్ధిపారోఽథ మరుత్సుతోబిభీరే సమీక్ష్యోపవనాని చిత్తే
వ్యచింతియ త్కాయ మిదం మహ నేత్ర దృష్ట్వాఽసురాశ్శంకిత
మానసా సుస్యః. ౪౩౪

ఇత్యాలోచ్య మహత్స్వకాయ మతిసంక్షీప్య ప్రకృత్యాస్థితో
లంబాదే శ్శిఖరే త్వనేకవిటపిప్రచ్ఛన్న భాగేఽపతత్
తత్రత్యో మరుదాగ్నిజోఽమరపరీతుల్యాం తు లంకాపురీం
సావర్ణ ప్రతిమానసాధసహితాం వీక్ష్యోప్తవా న్విస్మయన్. ౪౪౪

ప్రథమస్సర్గ స్సమాప్తః.

గోచర మయ్యెను. దానివలననే తన వేగవిరోధము గలిగెనని తెలిసి
కొని వర్షాకాలమేఘమువలె విజృంభించి యారక్కసిన్ టిలో
దుమికెను.

౪౨౪ పిమ్మట హనుమంతుడు తన గోళ్యచే దాని గుండెలు బద్ధిలు చేసి
మర్శసానములను భేదించి త్మణములో దానిని యపవ్రుకిం బంపె.
పిదప గొప్ప వేగముతో నాకసమున కెగిరెను. ఆ హనుమంతుడు
చేసిన యా దుష్కరకార్యమును గగనమున సంచరించు వారలు
చూచి విస్మయపడి యాతని శౌర్యసాహసాది గుణములను బలు
విధముల స్తుతించిరి.

౪౨౫ హనుమంతుడు మహావేగమునఁ బోవుచు త్మణములో సముద్రపు
టావలి యొడ్డున జేరి తత్తీరమునందున్న తోటలనుజూచి యానం
దించి తన మనమున నిటుల నాలోచించుకొనెను ఇంత గొప్పయాకార
మునుజూచి రాక్షసులు సందేహపడుదురు గాన శరీరమును సంక్షి
ప్తము చేసికొనివలయు నని తలఁచెను.

౪౨౬ ఇటుల నాలోచించి మహత్తరమైన తన శరీరమును వెంటనే సంక్షి
ప్తము చేసి స్వభావసిద్ధమయిన రూపముతో నుండి తరులతాగుల్కా
దులచే నావరింప బడ్డి యున్న లంబగిరి శిఖరమున గగనమునుండి
దిగెను. ఆ శిఖరముమీఁదనుండి బంగరుమేడలచే నొప్పుచున్న లంకా
పురిని హనుమంతుడు చూచి యాశ్చర్యపడెను.

సుందర కాండమున మొదటిస్కంధము ముగిసెను.

ద్వి తీ య స్స ర్గః

అథ తస్మాద్విదూరేతు నానాభూరుహశోభితాం

నానాపుష్పలతాయుక్తాం పరలంకాం దదన్యః ౧

తత్ర గత్వా మరుత్సూనౌ ఫలాన్యతుం సముద్యతే

క్రాంతినామ దశాస్యస్య భగినీ తం రురోధ సా. ౨

పశ్చాత్తాం ముష్టినా హత్వా తతో మారుతనందనః

యథేష్టం తద్వనస్థాని ఫలాని బుభుజే ముదా. ౩

తతో దదర్శ నగరం త్రికూటాచలమూర్ధని *

ప్రాకారై ర్బహుభి ర్యుక్తం పరిభ్రాభిశ్చ మారుతిః

వీక్ష్య సోపి కథం లంకాం ప్రవేష్యోమీ త్యచింతయత్. ౪

* త్రికూటాచలమూర్ధనీతి. త్రికూటసమాఖ్యాగమన
కారణ మానందరామాయణాది ష్టేనం ప్రతివాదితం,
“గజేంద్రమోక్షణ త్పశ్చాత్సుధితో గరుడో హరిః ప్రార్థయా
మాస వైకుంఠో ష్టేన మావా ఖిగాధిపం, మత్సముద్ధృతయో
రద్య ద్వయోస్తు గజవక్రయోః, కళేబరే యథేష్టంవై భవా
నత్త్వి త్యుదీర్య సః॥ యయా స్వధామ పక్షిందిరిః పదాభ్యాం

రెండవ సర్గము

- ౧ ఆనంతరము లంబగిరి సమీపమున ననేకవిధములగు ఫల వృక్షములచే విరాజిల్లుచున్నదియు; బుష్పలతలచే వ్యాప్తమైనదియు నగు పరలంకను హనుమంతుడు జూచెను. (పరలంక యన లంకకు దగ్గరగ నున్నదియును, రావణుని సోదరియగు కౌండికి నివాసస్థలమగు నొక లంకయని తెలియదగును.)
- ౨ హనుమంతు డచ్చటకు వెళ్ళి ఫలములను భక్షించుట కుద్యమింపగా రావణసోదరి యగు కౌండి యను నా రక్కసి హనుమంతుని నడ్డగించెను.
- ౩ పిమ్మట హనుమంతు డా రక్కసిని నొక పిడికిలిసోటుతోనే హతమార్చి యవ్వనమందలి ఫలములను యభేష్టముగ భుజించెను.
- ౪ కిదప హనుమంతుడు సువర్ణప్రాకారములతోడను, ఆగాఢములగు కందకములతోడను నలరారుచున్న లంకాపుష్పమును * త్రికూట పర్వతమునందు గన్గొనెను.

* త్రికూటపర్వత మన మూడు శిఖరములుగల పర్వతమని యర్థము. ఇట్లు మూడు శిఖరములు గలిగి యపర్వత ముండుటకుగల కారణము ఆనందరామాయణాదులయం దీ క్రిందివిధముగ గప్పడుచున్నది. (ఎటన) గజేంద్రుడు పూర్వము మొసలిచే బీడింపబడుచునే మొసలితో వెయ్యి సంవత్సరములు పోరాడి డెన్ని సహస్రసంవత్సరముల యనంతరము భగవంతుని శరణు పొంద నా శ్రీహరి గరుడవాహనారూఢుడై వచ్చి గజేంద్రుని మొసలి బానిసండి తప్పించి యతనికి ముక్తినిచ్చి పోవునడ గరుత్మంతుడు భగవంతు నీ క్రింది విధముగ బ్రార్థించెను. స్వామీ! నా కాకలిబాధ మిక్కుటముగ నున్నది. దేవుడైన నా కాహరిముగఁ జూపుమన, శ్రీహరియు నాలోచించి గజేంద్రుని కశేబరమును, మొసలి కశేబరమును భుజింపు మని చెప్పి చనియెను. పిదప గరుత్మంతుడు తన రెండు పాదముల వ్రేళ్ళనందున

మైనాకగిరి ముల్లంఘ్య సురసాంతు విజిజ్యచ
 సింహికా మపి సంహృత్య గోష్పదీకృత్య చాంబుధిమ్
 లంకా ముపగతోఽహం తు ఫలం నాస్తీత్యచింతయత్, ౫౬

తత్కలేబరే. ధృత్వాఽతిశుద్ధదేశంతు భక్షణార్థం విచింతయత్॥
 గత్వా క్షీరార్ణవం జాంబూనదవృక్షం సమీత్య సః, సహస్ర
 యోజనాయామ తచ్ఛాఖాయాంతు తద్యుతః యావత్స్థితోఽ
 భవ త్తచ్ఛాఖా వాలఖల్యై రధోముఖైః, తపద్భిష్టప్రసాహస్రై
 శ్చిరకాలా త్సమాశ్రితా॥ తావద్భభంజ తాం స్తాంచ దృష్ట్వా
 తచ్ఛాపశంకితః, ధృత్వా స్వచంచునా శాఖాం కశ్యపాంతిక
 మాగతః॥ నివేద్య నిఖలం తేన భోధితో విహగాధిపః, లంకాం
 క్షణేన గత్వాఽథ ప్రోచ్ఛయో స్వీయపక్షయోః॥ శాఖాంతు
 తాం వినిశ్చీప్య భక్షయూమాస తే పునః॥ తత్త్యక్తై రస్థిభి
 స్తత్ర త్రిణి శృంగాణి చాభవన్, తేన త్రికూటనామాసౌ
 లంకాయాం గిరిరా డభూత్॥ తత స్తాంతు పునర్నిత్యాయథా
 సానే త్వనిశ్చిత్” ఇతి.

౧౪ హనుమంతుడు లంకాపురమును గలయజూచి యీ క్రింది విధముగఁ
విచారింప సాగెను. (వినున) మైనాక పర్వతము నుల్లంఘించి సురసు
జముంచి సింహికను సంహరించి సముద్రమును గోష్ఠాదమునుగా
దాటి లంకకైతే చేరితినిగాని ప్రయోజన మున్నట్లు కన్పడవని
తలంచెను. అదిగా రాక్షసులచే నంతట గాపాడబడుచు మహోన్నత
ప్రాకారములచే బట్టుకొన బడియున్న యీ లంకలోఁ బ్రవేశించు
టయే కడు కష్టసాధ్యమని తలంచెనని భావము)

నా రెండ్రి కళేబరములను బట్టుకొని భుజించుటకుఁ దగిన పరిశుద్ధ
ప్రదేశమును వెదకుచుఁ బోవుచుండ తీరసముద్ర సమీపమున నొక
సువర్ణమయమైన జంబూమహావృక్షము గన్పడ, సహస్రయోజన
పరిమితమగు నా వృక్షశాఖయందు నా కళేబరములను బెట్టుకొని
భుజింపఁ గూర్చుండు నంతలో, నరుపదివేల వాలఖిల్యమును
లచే నాశ్రయింపఁబడిన యా వృక్షశాఖ విరుగగా నా మహారులు
శపింతు రను భయముచే నా కొమ్మను దన ముక్కుతో బట్టు
కొని తన రెండియింప కశ్యపప్రజాపతి సమీపమున కేగి
జరిగిన సమాచారమును జెప్పి భుజించుటకు దగిన పరిశుద్ధ ప్రదేశమును
జెప్పుచు యడిగెను. ఆ కశ్యపుడు నాలోచించి తన కొమరుడగు
గరుత్మంతుతో 'లంకకువెళ్ళి యచట భుజింపుమని చెప్ప నాగరుడు
దను నేగముగ లంక కేగి యచ్చట నొకపర్వతమున గూర్చుండి విశా
లములయిన తన తొడలమీద నా జంబూనదవృక్షశాఖను మెల్లగఁ
బెట్టికొని గజనకృకళేబరముల నా కొమ్మమీద నుంచుకొని నానిని
భుజించెను. ఆ గరుత్మంతుడు వదలిపెట్టిన గజనక్రముల బొమికల
కూడివలన నచ్చట మూడుగుట్ట లేర్పడ నవియే మూడు శిఖరము
లయ్యెననియు నందువలనవే యాపర్వతమునకుఁ ద్రికుటాపర్వతమని
పేరు కలిగినదనియుఁ దెలియఁ బడుచున్నది. గరుత్మంతు డా గజ
నక్రకళేబరములను భుజించిన పిదప నాశాఖను దిరిగి తీసికొని వెళ్ళి
యథాస్థానమునఁ బ్రవేశ పెట్టెను అనియెడి పురాణగాథ యిచట
ననుసంధేయము.

పశ్చాన్నామృతనందనో హృది పున రైర్యం సమాశ్రిత్య వై
 కీఢోద్ధానవనాని సోఽంతికతలే సంస్థాన్యపశ్య త్క్రమాత్
 ఖర్జూరా మ్మరవీరసీపసరళా వన్యా స్పృహా నూర్భుకాః,
 న్యావీశ్చాపి లసత్సహస్రకమలోత్పుల్లోత్పలాభాసినీః. 2
 ఏవం తత్రైతు తత్ర సంచరితవా నూర్భయోఽదిశృంగం గతో*
 లంకాం రావణపాలితాం సురుచిరప్రసాదమాలావృతామ్
 ప్రాకారైశ్చ హిరణ్మయై ర్భజశ్చై రట్టాలకై శోభితాం
 సావరైశ్చ దదర్శ తోరణశ్చై స్సంశోభితాం మారుతిః. ౩

* లంకామితి: లంకానామకా! సా త్యైతనకాలే క్షత
 స్థితే త్యస్మిన్ స్వషయే కించి దత్ర విచార్యతే సింహళద్వీపవన
 పురాతనలంకే త్యధోలిఖితహేతుభి ర్వక్తుం శక్యతే. అద్యాపి
 సింహళే ఇంద్రజిద్ధోమస్థలభూతా నికంభిలావరత ఇతి ప్రతీతేః;
 కించ నీతాశోకవనస్థలమితి కస్యచి త్రప్రదేశస్య తత్రైస్సంపదర్శి
 తత్వాచ్చ. అచిచనీతాపూజనస్యాపిత్రతాద్యాపి ప్రచలితత్వాచ్చ
 సైవాయ మితి వక్తుం సకోపి ద్యాపరః. నను సింహళస్యైవ
 లంకాత్వే సింహళస్య చాస్మదేశస్యచ పంచాశతోక్రశదూర
 వత్త్వశ్చింతన శతయోజన విస్తీర్ణసముద్రలంఘనం హనుమతా
 కృత మితికథనం కథం సంగచ్ఛత ఇతిచే న్న. అద్యతనకాలీన
 వారానిధేః పంచాశతోక్రశ పరిమితదూరవత్త్వేపి తత్కాలీన
 సముద్రస్య శతయోజనవిస్తీర్ణతయాస్థితత్వా దుపపద్యతే హను
 మతా తల్లంఘన మితి వేద్యమ్. అనేన పురా మధురామార

౩ కొంతసేపిటుల నాలోచించి పిదప ధైర్య మూని బయలుదేరి యచ్చటకు సరూపమున నన్నయ్యచానవములను నందున్న ఖరూర కర వికకదంబాదివృక్షములను సహస్రశక్తికమలములతో నొప్పుచున్నదిగుడు బావులను గ్రమముగఁ జూచెను.

౪ ఇవిధముగ హనుమంతు డచ్చడచ్చట సంచరించి తిరిగి మొదట తాను విడిసిన లంబగిరి శిఖరమునకు వచ్చి యచ్చట నుండి నువ్వు ప్రాకారములు బురుజులు సౌవర్ణతోరణములు జెండాలు మొదలగు వానిచేఁ బ్రకాశించుచున్న యా లంకాపురమును దూరము నుండి చూచుచుండెను.

లంక యన నేది? అది యీ కాలమున నెచ్చట నే పేరుతో నున్నది? అను విషయమున గొంచెమిచ్చట విచారింపఁ బడుచున్నది. ఈశ్రింది హేతువులవలన సింహళద్వీపమే పూర్వపులంక యని చెప్పి వీలగుచున్నది. (ఏలనన) సింహళమున నిప్పటికిని వింద్రజిత్తు హోమము చేసిన హోమస్థలమగు నికుంభిలయనునది యున్నదని ప్రతీతి కలదు. ఇదియునుంగాక నీత నివసించిన యశోకవన మిదియే యని యొక ప్రదేశ నెచ్చట నున్న వారలచేఁ జూపింపబడుచున్నది. మరియు, నా యశోకవనమని చూపఁబడు స్థలమున నీతాదేవి విగ్రహ మొకటి బెట్టి యద్వితీవారీచేఁ బూజింపఁబడుచున్నది. కాన సింహళమే లంక యని చెప్ప నవకొళము గలుగుచున్నది. ఇందుపై నొక యాశంక గలుగుచున్నది. సింహళమునకును మనదేశమునకును నూరుమైళ్ళ దూరము నకుఁ దక్కువగాఁగి యుండునని శ్రితమగుచుండుటచే శతయోజన విస్తీర్ణమైన సముద్రమును హనుమంతుడు దాటనని చెప్పుట యెట్లు సంగతి నగు నను నాశంకకు సమాధాన మేమనఁగా : ఈ కాలమున మన దక్షిణ సముద్రపు టివతలి యొడ్డునకును పూర్వపులంక యని చెప్పుటకు సింహళమునకును నూరుమైళ్ళగోపల దూరమే యున్నది. నా కాలమున సముద్రము శతయోజనముల దూరము వెడల్పు గలిగిన దనుటలో వ్యాఘాతములేదు. ఏలన మధురనుండియే దక్షిణ

ఘోరై శూలకరై ద్విశాచరగణై ర్గుప్తం సదా యత్పురం
 నాగై ర్దంష్ట్రీభి రావృతం బిలమివ ప్రాప్తౌ త్వశశ్యం పరైః
 తల్లంకాపుర మాశరైస్తు బహుభి స్సుంగుస్త మస్వీత్య సోఽ-
 ప్యాశ్చిన్యేన మచితయ ద్బహునిధం పశ్చాత్సమీరాత్మజః,
 నూనం దుష్కరమేవ లంఘన మకూపారస్య శాఖామృగై
 రుల్లంఘ్యాపి సముద్ర మత్ర కపయ శ్శక్తాః ప్రవేష్టుంతు నో

భైరవ దక్షిణసముద్రఃస్థితశ్శివగమ్యతే, అతోరామనాథపురస్య
 దక్షిణభాగ స్సర్వోపి నముద్రమయ ఏవేతి చ వక్తుం
 శక్యతే. పశ్చాత్క్రమా త్తద్భాగః స్థలమయోఽభూదితి
 వేద్యమ్; పురా భార్గవసంప్రాద్ధితో జలనిధి స్తస్మై కంచిద్భాగం
 దదావీతి పురాణప్రసిద్ధిరపి తత స్సంగచ్ఛతే. రామాయణ
 వర్ణితత్రిమాట లంబగిర్యాదయోపి లంకాయా స్సమీపేఽ-
 వర్తంతేతి శూయతే. అద్యాపి లంగోత్తరభాగస్య త్రిమా
 టస్య పంచాశత్కోశ పరిమితదూరోవర్తతే. అతో విచారితే
 కస్యచిత్ప్రదేశస్యజలమయతా కస్యచిత్ప్రదేశస్య స్థలమయతాచ
 కాలాతిక్రమాత్సంబభూవేతి విజ్ఞాయత ఇత్యత సింహాశపవ లం
 కేతి నిర్ధారితా.

౯ పెద్దపెద్ద కోరలుగలిగిన సర్పములచే నావరింపబడిన బిలము ప్రవేశింప నీతరులకు సాధ్యపడనటుల భయంకరరాక్షసులచే జాట్టుకొనబడిన యా లంకాపురముకూడ నితరులకుఁ బ్రవేశింప సాధ్యముకాదని హనుమంతు డాలోచించుచుండెను.

౧౦ మరియుఁ దన మనమునం దీ క్రిందివిధముగ హనుమంతుడు విచారింపఁదొడగెను. సముద్రమును దాటుటయే నిశ్చయముగ వానరులకు దుష్కరమైన కార్యము. ఒకపక్షమున వానరులు సముద్రమునుదాటి వచ్చినను లంకలోఁ బ్రవేశించుట వారికి నొత్తుగ నశక్యమైన పరియ్యె

సముద్రము పూర్వమున్నట్లు దీనిచేఁ దెలియఁబడు చున్నది. రామసాధ పురమునకు దక్షిణ భాగమంతయుఁ గూడ జలమయముగానే పూర్వమున్నట్లు దీనిచే నూహింపబడు చున్నది. ఇందుచేఁ దెలియఁబడుచున్న దేమనగా, సముద్రములోని గొంతభాగము మెట్టగాఁ బిమ్మట నయ్యెననియు, బూర్వము మెట్టగా నున్నది పిమ్మట జలమయముగా గొంత మారి యుండవచ్చుననియు, బూర్వము జలమయముగా నున్నది కాలక్రమముచే మెట్టగాగూడ గొంత యయ్యెననియుఁ దెలియఁబడుచున్నది. కావుననే, పరశురాముడు పూర్వము సముద్రునిఁ బ్రార్థింపగా సముద్రుడు పరశురామునకు గొంత ప్రదేశము తనలోనిది మెట్టగాఁజేసి యిచ్చినట్లు పురాణగాధకూడ నుపపన్న మగుచున్నది. రామాయణమున వర్ణింపబడిన త్రికూట పర్వతము మొదలగునవి కూడ సింహాశ్రమమునకు నూరుమైళ్ళలో నున్నవి శ్రుత మగుచుండుటచేఁ బూర్వము కంటే సముద్రము గొంత స్థలమయ మయ్యెననియు నా కాలమున మాత్రము సముద్రము శతయోజన విస్తృతమే యనియు నా లంకయే యిపుడు సింహాశ్రమనియు నిర్ధారిత మగుచున్నది.

సంప్రాప్త్యాపి కపిశ్వరాః పురమిదం కింకుర్యు రేషాపురీ
దుర్భేద్యా కపిభి ర్భవే ద్ధృవ మియం గుప్తా యతో రాక్షసైః
౧౦

కించాభేద్య మహా న కేవల మిదం శాఖామృగై రేవ త
ద్రామేణాపి విచారితే పురమిదం భేత్తుం నశక్యం ద్రువమ్.
దుర్గమ్యాం విబుధై రిమాం బహువిధై ర్గుప్తాం సదారాక్షసైః
సంప్రాప్త్యాపి రఘూ త్తమోద్రువమహా కింక ర్తమిశోభ వేత్.
౧౧

ఆసురశ్రుతిత్వా నో సామ రక్షస్సు యుజ్యతే
నాపి దానావకాశోస్తి తే వ్యర్థబహుళేషుచ
బలదర్పాతిరేకేషు తేషు భేదో న యుజ్యతే
నహి దండావకాశోస్తి తేషు శూరవరేషుచ. ౧౨-౧౩

నై కేషు స్లవగేషు సత్త్వపి పురం ప్రాప్తుం నతేలు ధృవం
సుగ్రీవస్య మమాంగదస్యచ పురప్రాప్తిస్తు సంభావ్యతే
ఇత్యాలోచ్య పునర్విచారసమయో నాయా త్పితి స్వాత్మని
ప్రాప్త్యాం త్వనుతాప మాశుహృదయే త్వేవంవిదధ్యోపుః

యున్నది. వానరు లొకపక్షమున లంకలోఁ బ్రవేశించినను నేమియు చేయఁజాలరు. రాక్షసులచే సర్వవిధముల రక్షింపఁబడుచున్న యీ పురము వానరులకు దుర్భేద్యము. విశ్వము.

౧౧ ఇదియుచుం గాక యీ పురము కేవల వానర గుర్భేద్యమే కాక శ్రీరామచంద్రమూర్తికిని గుర్భేద్యమని తోచుచున్నది. జేవతలకుఁ గూడ విభేద్యముగా గన్పడుచు రాక్షససంగోపితమగు నీ పురమును జేరికూడ రామచంద్రమూర్తి యేమి చేయగలడు? అని తోచుచున్నది.

౧౨-౧౩ సామముచేఁ గార్యమును జక్కపెట్టుకొనిపోవుమనిన, మంచి మాటలతో నీత నీయు మని యడుగుదుమని తలఁచినను రాక్షసు లాసురపౌక్యతి గలవారగుటచే సామము రాక్షసులవిగయమై పనికిరాదు. వీరలు పుష్కలముగ ధనముగలవారగుటచే దానమునకుఁగూడ వీరలు లొంగువారుకారు. భేదోపాయముచే వీరిలో వీరికి గలహములు పెట్టుదమన్నను వీర లపరిచితు లగుటచే వీరితో మొదట మైత్రి జేసికొనుట యెట్లు? వీరిలోఁ బరస్పర భేదము కల్పించుట యెట్లు? కాన భేదమునకు నవకాశము కన్పడదు. వీరలు కూరులు గాన యుద్ధమునకును (దండోపాయమునకును) అవకాశము కన్పడదు.

౧౪ మన వానరులు కోటకొలది యున్నను బ్రయోజన మేమి? వారలందరు నీ పురమును బ్రవేశింపఁజాలరు. ఏకొలది వానరులొ యీక్రిందివారలు మాత్రము రాగలిగియుందురు. సుగ్రీవుడు, అంగదుడు, నేను, మేము మువ్వరము మాత్రము పురములోఁ బ్రవేశింప సమర్థులమని తలఁచెదను. అని యిట్లు చింతించి తిరిగి యిది విచార సమయముగాదని తనలోఁ బశ్చాత్తాపము నొంది యా విచారమును విడిచెను.

నీతా జీవతిచే నిరీక్ష్య మహిజాం తత్త్రైవ తస్మి న్నహం
కాలే త్వేవ విచింతయేయ మధునా సంచింతనేనా కిమ్
నోశక్యా మహతా పురీహి వపుషా ప్రాప్తం పరైస్తు ద్రువం
తత్సూక్ష్మాకృతిభిఃపరైఃపురమిదం యోగ్యం ప్రవేష్యం భవేత్.

౧౫

కిమద్యాపరాహ్ణేఽథవా రాత్రికాలే
కిమేతేన రూపేణ గమ్యా పురియమ్
ఉతాత్సంతసూక్ష్మేణ గమ్యా పురీవే
త్యలం మానసేఽచింతయ న్మారుతిస్తు.

౧౬

ద్రక్ష్యేమ్యద్య కథం న్వహం దశమఖాదృష్టో మహిజాం పునః
కార్యంవై సఫలంభవే త్కిథమిదం శ్రీరాఘవస్యాధునా
కించైకా మహా మేకఏవతు కథం ద్రక్ష్యేమి రామప్రియాం
నశ్యే దర్శవినిర్గమే తమ ఇ వానాలోచ్య కార్యం కృతమ్.

౧౭

* కార్యం మమేదంతు కథం న నశ్యే
త్కిథంను వైక్లబ్య మలం భవే నోఽ
కథంను వారానిధిలంఘనం చ
వృథాభవే నోఽ మమ లంఘితాభ్యే.

౧౮

* ఏవ మాలోచనేన హనుమతిః ప్రశస్తదూతలక్షణాని
ప్రకటితాని భవంతి. తథాహి-అనురక్త శృంగిర్దక్ష స్మృతిమా

౧౫ తిరిగి తన మనమునని దిట్టలఁ దలంచుచుండెను. లంకను సాధించు నుపాయ మాలోచించి మాత్రము ప్రయోజన మేమి? నీతి యిచ్చట జీవించి యున్నవో లేదో, ఆ సంగతిని ముందుఁ దెలిసికొని జీవించి యున్న పక్షమున నెచ్చటనే యా సమయముననే యుపాయ మేది మైన నాలోచింప వచ్చును. ఇప్పుడు నీతాదేవిని వెదకుటకు లంకలో బ్రవేశించు నుపాయమే యాలోచింపవలసి యున్నది. ఈ పురము నెవరు ప్రవేశింపఁ బూనుకొనినను రాక్షసులకు గోచరింపఁ గల గొప్ప యాకారముతోఁ బ్రవేశింప వీలు కలుగదు. చారు చూచిన కల హింతురు. ఇక నేమన నూత్మరూపముతోఁ బ్రవేశింప వలసి యున్నది.

౧౬ ఈ పగటి వేళనే పురములోఁ బ్రవేశింతునా? లేక రాత్రివేళఁ బ్రవేశింతునా? ఈ రూపముతోనే ప్రవేశింతునా? లేక నూత్మ రూపముతోఁ బ్రవేశింతునా? ఇట్లు పలువిధముల మనస్సులో విచారించెను.

౧౭ హనుమంతు డీ క్రింది విధమున చుట్టల విచారించుచుండెను. నేను రాక్షసునకుఁ గప్పడ కుండగ నీతను సందర్శించుట యెట్లు? శ్రీరామ చంద్రుని యీ కార్య మెట్లు సఫల మగును? ఇదియునుం గాక నీ వితిరులకుఁ గప్పడకుండ నీతి నొకదారి నెట్లు చూపగలను? ఆలోచన లేకుండగఁ జేసిచోఁ గార్యము సూర్యోదయ మగుట తోడనే తమన్ను నశించునట్లు నశించును.

౧౮ * ఈ నా కార్య మెట్లు చెడకుండ నుండును? నాకు వైక్లవ్య మెట్లు కలుగకుండ నుండును? శ్రమపడి నముదమును. దాటి నాయొక్క సముద్రలంఘన మెట్లు వ్యర్థము కాకుండ నుండును? అని హనుమం తుడు విచారించెను.

* హనుమంతు డిట్లు చక్కగ నాలోచించుటచే నతని ప్రశస్త దూతలక్షణములు ప్రకటితము లగుచున్నవి. “అందరియందు ననురాగము గలిగి యుండుట, కొంతా కనకముల విషయమైన శుచిత్వము, స్వచ్ఛి,

దృష్టే రాతిచరై ర్మయి ధ్రువ మిదం కార్యంతు సీతాపతే
 ర్వ్యర్థంస్యాత్త దయు కవవ హి దివా పుర్యాం ప్రవేశోమమ,
 కించాహం మహతా వృతో యది పురీం రూపేణ గచ్ఛామిచే
 న్నూనం నాశ మునై మ్యహం రఘుపతే రర్థశ్చ నశ్యేన్మువమ్.

౧౯

తస్మాదాఖుభుజఃప్రమాణ ముపగ మ్యాహం యపాయాం పురీం,
 సప్తా ప్యాఖలవేశ్మసంచయ మలం పశ్యం సతోభూమిజామ్,
 ద్రక్ష్యోమితి విచింత్య మారుతసుత స్సూర్యాస్తమానంతదా,
 కాంతం స్తద్గిరిసన్నిధౌ సమవస ద్దేశే వివిక్తే పునః. ౨౦

*ఆదిత్యేస్తమితేచలస్య శిఖరా దుశ్చ్యూత వాయోస్సుతో
 నిర్గత్వాశు బిడాలమాత్రకవపు ర్ధృత్వా పురం ప్రాప్య సః
 సావర్ణై ర్మణిభూషితైశ్చ భవనై ర్భంకమై శ్శోభితాం
 లంకా మాశరరక్షి తాంతు బహుధా సంవీక్ష్య భేదంగతః. ౨౧

స్తేశకాలవితే, వపుష్మాన్వీతభీ ర్వాగ్మీ రాజ్ఞాదూతః ప్రశస్యతే-
 ఇతి.

* ఆదిత్యేస్తమిత ఇతి- నను “భోజనం మైథునం
 యాన మభ్యంగం హరిదర్శనం, అన్యానిశుభకార్యాణి ప్రదోషే
 నైవ కారయే” దిత్వాదినా ప్రదోషకాలే ప్రయాణనిషేధ
 దర్శనా త్కథ మత్ర హనుమతా తత్కాలే పురంపతి యానం

౧౯ ఇంక విటుల హనుమంతుడు మనమునం దాలోచించెను. రాక్షసులకు నేను గప్పడినచో నీ రామకార్యము వ్యర్థమగును గానఁ బగటివేళ లంకలోఁ బ్రవేశింపఁబూనుట యుక్తముకాదు. మరియు భయంకరమైన గొప్పరూపముతోను లంకలోఁ బ్రవేశింపఁ జనఁ గూడదు. అటు పగటివేళకాని గొప్ప యాకారముతో గాని ప్రవేశించినచో నారలకుఁ గప్పడకమానను. అందువలన నేను జెడిపోదును. రామకార్యము చెడును. కాన సూక్ష్మరూపముతో రాత్రివేళఁ బ్రవేశింపవలయును.

౨౦ కావున నూర్యు డస్తమించుటతోడనే మారాలమంత దేహము గలవాడనై లంకలోఁ బ్రవేశించి రక్కసులయిండ్లను వెదకి నీరను గనుగొనియెద నని యాలోచించి నూర్యు డెప్పు డస్తమించునాయని యెదురుచూచుచు నప్పర్వతమున నొక విజనప్రదేశమున నుండెను.

౨౧ పిదప *నూర్యు డస్తమించుటతోడనే మారాలమంత పిలకొత్తి రూపముతోఁ బర్వతమునండి యెగిరి గంతు వైచి పువ్వానమునకు వచ్చి, సువర్ణ చుణ్ణిచితములైన, గగనము నొరయుచున్న మేడలుగలదియు, రాక్షసులచేఁ గాపాడఁబడుచున్నదియు నగు నా లంకాపురమును జూచి తిరిగి భేదము నొందినవాఁ డయ్యెను.

దేశకాల విభాగము, నిర్భయత్వము, వక్తృత్వము, స్పృహకరము, మొలగు నవి ప్రశస్తతూత లక్షణములుగ నభియంతులచేఁ జెప్పబడినవి. ఈ లక్షణములు హనుమంతునియందుఁ గలవనుటలో నా యాసందగ్ధములఁ జూడదగును.

*నూర్యుడస్తమించుటతోడనే, అని చెప్పుటచేఁ బ్రదోషకాలమున లంకలోఁ బ్రవేశించుటకుఁ బయన మయ్యెనని తెలియఁబడుచున్నది. ప్రదోషకాలమున భోజనము, మైథునము, ప్రయాణము, అధ్యంగము (తలంటు), హరిదర్శనము, ఇతిర శుభకార్యములు చేయఁగూడదను నిషేధముండగ హనుమంతుడు ప్రదోషసమయమున లంకనుగూర్చి ప్రయాణ

పశ్చాన్నిశీధసమయే సతు స్మృతధారః

ప్రాదుర్భూతాన విబుధావళితోషణాయ

రాతించరాధిపయశఃప్రతిసీరికాప

నోదం విధాయ పురమధ్యతలే ప్రవేష్టుమ్.

౨౨

అహోరాత్రప్రకాశస్య కృతో నౌ తుల్యయౌ రపి

స్వాత్మజాద్రాఘవస్యార్కే కారయిత్వా సహాయతాం

ఖ్యాతింగతే న యుక్తో మే తుష్టింభావో భవే దితి

విచిన్య శీతరశ్మిశ్చ రామసాహ్యాచిక్కిర్నయా

తదాప్రాదుర్భూచ్చంద్రో రామదూతసహాయశ్చత్. ౨౩-౨౪౪

పశ్చాన్మారుతి రన్యవేత్స్య నగరీం సోఽచింతయన్మానసే

నైకై రాయుధపాణిభిస్తు సతతం గుప్తా పురీయం పునః

శక్యా ధర్మయతుం బలాదపి పరై రోక్షి కింతు సూర్యాత్మజో

మైందోహంద్వివిదశ్చ వాలితనయన్వైతాం విజేతుం యమాః

౨౪౫

జేతుం చాపి పురీ శక్యా లంకేయం రాఘవేణ చ

సామృతిగా తథైవేతి స్మృత్వా తౌ హర్ష మాప్తవాన్. ౨౪౬

కృత మితిచేన్న. “అర్చకా పురిచారాంశ్చ వైష్ణవాన్జ్ఞానినో

యతీన్, దాసీదాసాదికాం శ్చైవప్రదోషో నతు బాధత”

ఇత్యపవాదసద్భావేన హనుమతా తథా కృత మితి వేద్యమ్.

౨౨ రావణుని కీర్తియును తెరచు దొలగించి లంకాపురమధ్యతల మను
రంగస్థలమును బ్రవేశించుటకై విబుధులను సంతోషపెట్టుటకు
హనుమంతుడు సూత్రధారుని వలె రాత్రి సమయమున నట
బ్రాహ్మణునించెను.

౨౩-౨౪ ఆ సమయమున జన్మదోషము మన్నినని చెప్పబడు చున్నది.
అహోరాత్రములను బ్రకాశింపజేయుటలో సూర్యచంద్రుల మగు
మే మిద్వంద్వము సమానులమైనను, సూర్యుడు తన కుశారుడైన సుగ్రీ
వునిద్వారా రామచంద్రమూర్తికి సహాయము చేసి కీర్తిని సంపా
దించగా, నే నూరక యుండుట మంచిని కాదని యాలోచించివలె
నంద్రుడును రామునకు సహాయము చేసి కీర్తిని గడించవలెనని
తలంపుగలిగిన వాడువలె రాముని దూత యగు హనుమంతునకు సహ
యము చేయదలంచి కాబోలు చంద్రుడు వయించెను.

౨౫ పిమ్మట హనుమంతుడు లంకాపురమును జూచి మనమునం దిటుల
జింతించెను. ఆయుధధారులయిన కోటకొలఁది రక్కసులచే నిటుల
గాపాడబడుచున్న యీ లంకను బలిమిచేఁ గూడ నితరుడు ప్రవే
శింపజాలడు. సుగ్రీవుడు మైందును ద్వివిదుడు అంగదుడు నేను
ఈ నలుగురైదుగురము తప్ప నితరులు లంకను జయింప నసమర్థులు.

౨౬ హరియు, రామలక్ష్మణులకూడ లంకను జయింప సమర్థులు- అని
రామలక్ష్మణులను స్మరించుటచే వారల శౌర్యసాహసాది గుణములు
స్మృతికి రాగా సంతోషము గలిగెను.

మెటుల జేసెనను నాశంక కలుగును. దానికి సమాధాన మిటుల
దెలియఁదగినది. (ఏమన) అర్చకులను, బరిచారకులను, వైష్ణవులను
జ్ఞానులను, యతులను, దాసీలను ప్రదోషము బాధింపదను సవవాద
ముండుటచే హనుమంతుడు జ్ఞానియు వైష్ణవుడు నగుటచే స్వామి
కార్యమునఁ బ్రదోషబాధ హనుమంతునకు లేదని తెలియఁదగును.

అన్యారేణ పురీం ప్రవేష్టు మథ తం వాతాత్మజం తూన్యతం
 దృష్ట్వా తత్పురపాలినీ బలవతీ లంకేశ్వరీ సాగ్రహః
 తస్మాక్రేతు సమేత్య ఘోరనివదం కృత్వాఽఽహ వాతాత్మజం
 కస్త్యం కేవల హేతునా త్విహ భవా నాయాతి తత్త్వం వద.
 ౨౭౪

నేయం రావణపాలితాతు సగరీ శక్త్యా ప్రవేష్టుం త్వయా
 కించాహంతు దశాననశ్చ మహత స్త్వాజ్ఞాకరీనాం పురీమ్
 రథౌ మ్యద్య భవాన్ప్రవేష్టు మథ మాం ధిక్కృశ్య శక్తస్తునో
 మద్వాక్యం సకృశం త్వయా యది తదా ప్రాణైర్వియ్యక్తోభవేః.
 ౨౭౫

తస్మా స్తద్వచనం నిశమ్య హనుమాన్కాలోచితం ప్రాహ తాం
 దృష్టుం రావణపాలితం పుర మిదం వాంఛాః పితా మే చిరాత్
 ప్రాప్తోఽహం త్విహ కావనా న్యపవనా న్యస్వీక్యై రమ్యాం పురీం
 గచ్ఛేయంచ యథాగతంక్రత పహం త్వంమాంవిముంచాధునా.
 ౨౭౬

నిశమ్య మారుతే ర్వాక్యం తదా లంకాధిదేవతా
 సమీరణాత్మజం రుద్ధ్వా ప్రాహేదం వచనం క్రుథా.
 రేమూర్ఖ మత్రాభవ మేన నూనం, న వేత్సి లంకాపురి యే
 నిగూఢమ్, ప్రవేష్టు మిచ్ఛంతి చ తే ద్రువం మే, భక్త్యా
 భవేయు ర్మమ వృత్తి రేషా.
 ౩౦౪

ఇత్యుదీర్య సమాయాంతీం స్వస్యోపరి మరుత్సుకః
 నారీతి మన్యమానోఽల్పముష్టి నోర స్వతాడయత్.
 ౩౦౫

౨౩౪ ఆద్వారమున (ద్వారముకొని ద్వారమున) లంకాపురములోఁ బ్రవేశించుట కుద్యమించుచున్న యా హనుమంతుని లంకాధిపతయగు లంకిణి చూచి యాగ్రహము గలదియై హనుమంతుని ముందుకు వచ్చి నిల్వబడి భయంకరమయిన సింహనాదమును జేయుచు “నీ వెవ్వడవు ? నీ విచటి కేలవచ్చితివి ? నిజము చెప్పుమని హనుమంతుని గూర్చి పలికెను. ఇంకను నిటుల నా లంకిణి పలికెను.

౨౩౫ ఓరీ ! దశముఖునిచ్చేఁ బరిపాలింపబడుచున్న యీ లంకాపురమున నీవు ప్రవేశింప నశక్తుడవు. ఇంతయేగాక, రావణుని యాజ్ఞను శిరసా వహించుచు లంకను గాపాడుచుంటిని. ఇప్పుడు నన్ను నీవు ధిక్కరించి ప్రవేశింపలేవు నేను చెప్పినట్లు వినక నీవు ప్రవేశింపఁబూని నహో వెంటనే పాణిములను బాయుదువు (వచ్చిపోదువు) అని లంకిణి గరించి పలికెను.

౨౩౬ ఆ లంకేశ్వరి వచనములను హనుమంతుడు విని యా కాలమునకుఁ దగినటుల నామెచుగూర్చి యిటులఁ బలికెను. రావణునిచ్చేఁ బరిపాలింపబడు నీ లంకను జూచుటకు నాకుఁ జరికాలముచుండి కోరిక కలదు. అందువలన నే నిచటకు వచ్చితిని. ఇచ్చట నున్న కొనసములను నుపవసములను సందమైన యీ పట్టణమును నే నొక పర్యాయము చూచి వచ్చిన తోవనే వెంటనే పోవుదును. ఇప్పుడు మాత్రము నన్ను నీవు నిర్బంధింపక విడిచి పెట్టుము.

౩౦౪ ఆ హనుమంతుడు చెప్పిన మాటలను లంకిణి విని వాయుసందనున కడ్డముగ నిలిచి కోపముతో నిటులఁ బలికెను.

౩౦౫ ఓరీమూర్తా ! నా సంగతిని నీవు గుర్తెరుగవు. లంకలోనికి నెవరు రహస్యముగఁ బ్రవేశింపఁ దలంతుకో వారి నెల్ల విరుచుకొని తినుటయే నా వృత్తియై యున్నది.

౩౦౬ ఇవిధముగఁ బలికి తనపైకి వచ్చుచున్న యా లంకిణిని స్త్రీయని తలంచి (అనగాఁ జంపవలెనని) యొకచిన్న పిడికిలి పోటుచే దాని వక్షస్థలమునఁ బొడిచెను.

సాచ లంకేశ్వరీ తస్య ప్రహరణ విచేతనా
వమంతీ రుధిరం సద్యః పపాత భువి తస్య జే.

334

భూయోఽథ కించి త్స్మృతి మాశ్రితా సా, సప్రశయం తం
శరణం ప్రపన్నా, పురావిధిబోక్తవచ స్తదానీం, సంస్మృత్య
వాచం త మువాచ చైవమ్.

334

అహో మమాసీ తుస్కృతం మహా ద్యై, యతోఽయీణోరే
రఘురామదూతః, ప్రత్యక్షభూతోఽద్య భవా నభూ నే
సత్సంగభాగ్యా దధికంకి మాప్యమ్.

334

*సత్సంగతేః ప్రాప్త మిదం సుఖం మే, స్వర్గాపవర్గద్వితయాధి
కం హి, భవా న్పురేఽంతః ప్రవిశే దరం తే, మా స్త్వంత
రాయః కురు రామకార్యమ్.

334

*సత్సంగ తే నితి - సత్సంగతిమహాత్మ్యపతి కాచి
త్యైరాణికి గాధా త్యేవం సందృశ్యతే. తథాహి: ఏకస్మి
న్సమయే వసిష్ఠవిశ్వామిత్రా వృభావపి తపస్సంగయో
ర్మహిమాన మేవం వ్యవదతామ్, సత్సంగవీర మహానితి
వశిష్ఠః, తపవీర మహాదితి గాధేయశ్చ. తతి స్తన్మహాత్మ్యనిర్ధార
ణాయ తా వృభావపి సహస్రశీర్షస్య ఫణిపతే రంతక మా
గతా, హ్యోద్ధంతం శ్రావయామాసతుః. తత స్సోపి
తావేవ మనోచత్. యది యవయో ర్వయో రేకః
పృథ్వీ మిమాం మదుత్తమాంగస్థితాం యేణం శిరసి
ధారయే తదాహ ముత్తరం వదేయమితి. తదను గాధిజ
స్తాత్మనా పురాకృతం నిఖిల మపి తపఃఫలం తత్కార్యనిర్వా

33౪ ఆ పిడికిలిపోటుచేతనే యా లంకిణి చైతన్యము లేనిదియై రక్తమును గ్రీక్కుచుఁ దత్త ణముననే భూమియందుఁ బడెను.

3౪౪ పిదప లంకిణి కొంతసేపటికి కొంచెము స్మృతి కలదియై చేతులు జోడించి హనుసుంతుని శరణ మొంది పూర్వము తనకు బ్రహ్మ చెప్పిన వచనములు స్మృతికి రాగా నివ్విధముగ హనుసుంతునితోఁ బలికెను.

3౫౪ ఓహో ! నా పుణ్యమేమని చెప్పుదు. సాక్షాదామిదూత వగు నీవు నాకు దర్శన మిచ్చినందున ధన్య నైతిని. సత్సంగభాగ్యముకంటె నింక నాకుఁ గావలసిన దేమి ?

3౬౪ * సత్సంగత్వమువలన నీవును నాకు లభించిన యానందము సుఖము స్వర్గాపవర్గములకంటెను గూడ గొప్పది గదా! నీవు వెంటనే పురములోఁ బ్రవేశించి రామకార్యమును జక్కపెట్టుము. నీ కీక నెట్టి విఘ్నములు కలుగవు.

* సత్సంగత్వ మహిమనుగూర్చి యొక పురాణగాథ యీ క్రింది విధముగఁ గన్పడుచున్నది. (ఎట్లన) ఒకానొక సమయమున వసిష్ఠ విశ్వామిత్రు లిద్వయరును తపస్సంతస్సంగముల మహిమనుగూర్చి యీక్రింది విధముగ వివాదపడిరి.

సత్సంగమే (సజ్జన సాంగత్వమే) గొప్పదియని వసిష్ఠుడును, తపస్సే గొప్పదిని విశ్వామిత్రుడును, వివాదపడి యా రెంటిలో నేది గొప్పదియో నిర్ధారణ చేయుటకు నాయుద్వయరును సహస్ర శిరస్సులుగల యాది శేషుని దగ్గరకుఁ బోయి తమ వివాద కారణమును సతనికి వినిపించిరి. పిదప నాదిశేషుడును వారలతో నీ క్రిందివిధముగఁ జెప్పెను, 'మీ యిరువురిలో నొక రెవరైనను నాశిరమునం దున్న భూమిని మీ శిరమునం దుంచుకొని త్కణకాలము మోసినయెడల నపుడు నేను మీ వివాదమును దీర్చగలను - అని, శేషుడు చెప్పినంతలో, విశ్వామిత్రుడు తాను బూర్వము చేసిన తపస్సు సంతను భూమిని భరించుటకు సమ

కించోదంత మిమం పురాతన మహం వచ్చి శ్రుణు త్వం విభో
 బ్రహ్మాణం ప్రతి జాతు పం జీవదనో నందీశశాసాహతః
 పాప్రహైవం వచనం విధే మమ పున స్వీయశరాణాం మృతిః
 కస్మా తస్యద్వదతా ధృవానితి తదా పుష్టోఽవద తోస్పి తమ్॥

3౫౫

శ్రీరామా త్తనరక్షసాంచ భవితా నాశో నగ ర్యాశ్చ తే
 స్వాదేవంతు నిగద్యయాంతమవదం నత్వా హమజ్జోష్యనమ్
 బ్రహ్మ నేతరమద్య దేహి, భగవన్నా శోయధాఽరగతు మే
 నస్యా త్వం కురుతా త్తథేతిబహుధాసంప్రార్థితః ప్రాహమాం.

3౫౫

లంకే స్వం విజితా భవిష్యసీ యదా శాఖామృగేణ ధ్రువమ్
 పంచైశ్యైశ్యచ తే తథాఽఽశరచయస్యాపి ధ్రువం స్యా న్మృతిః
 ప్రోక్ష్యైవం చతురాననోపి గతవా న్లోకం నిజం తద్వచ
 సుత్యంచాభవ దద్య రాక్షసవిదాశోపి కృమా త్పంభవేత్.

3౫౫

హయ సమర్ప్యాపి నిజో తమాంగే విశ్వంభరాం ధర్మ
 మశక్తోఽధఃపసాత. తతోవశిష్ట సుత్యంగఘృప్రదానేన ఘణిపతి
 శిరఃస్థితాం భువ మవలీలయా స్వీతమాంగే దధార తతస్సా
 పశ్యిపోఽధోముఖశ్చ నిరు త్తరోయథాగతం కౌశికో జగామేతి
 కథాత్రానుసంధేయా.

౩౭౪ ఇదియునుగాక, హనుమంతా! యీ పూర్వ వృత్తాంతమును జెప్పెదను వినుము. రావణుడు సంసిక్తేశ్వర కాపగర్జిస్తుడైన పిదప నొకప్పుడు బ్రహ్మచూర్య యీ క్రిందివిధముగఁ బలికెను. ఓ చతురాననా! నాకును నా సంబంధితులగు రాక్షసులకును లంకకును వినాశమెప్పుడేవని ఎలన గలుగునో చెప్పు మరి యడుగ బ్రహ్మయు విచారించి రావణునితో నిట్లు చెప్పెను.

౩౭౫ రావణా! రానుచున్నదివలన నీకును, రాక్షసులకును, నీ లంకకును వినాశము వాటిల్లగలదని చెప్పి తన లోకమునకు వెళ్ళిపోవుచున్న బ్రహ్మకుఁ జేగుట జోడించి ననుస్మరించి యిటులఁ జెప్పితి. ఓ చతురాననా! రావణునకు నాకును గూడ వినాశము గలుగునని నీ వివుడు రావణునితోఁ జెప్పిన మాటలను నేను వింటిని. నాకు (అనగా లంకకు) వెంటనే వినాశము గలుగకుండఁ జేయుమని నేను బ్రహ్మవిధములఁ బ్రార్థింప బ్రహ్మయు నిటులఁ జెప్పెను.

౩౭౬ ఓ లంకీణీ! నిన్నెపుడు కాళామృగము (అనగా కోతి) జయించునో అప్పుడు నిశ్చయముగ నీకును (అనగా లంకకును) రావణునకును రక్తస్థులకునుగూడఁ దప్పక వినాశము గలుగును. ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మ నిజలోకమున కేగెను. ఆ బ్రహ్మవచనము సత్విమయ్యెను. ఇంక రక్తస్థులకుఁ జేటు వాటిల్లును.

ర్పించి తన నెత్తిమీఁదను భూమిని బెట్టుకొనఁగా మోయలేక తత్క్షణమునఁ క్రిందఁ బడెను. పిమ్మట వసిష్ఠుడు సత్సంగర్థి ఫలమును నర్పించి శేషుని శిరమునందున్న యా భూమిని నవలీలగఁ దన శిరమున ధరింపఁ గలిగెను. పిదప విశ్వామిత్రుఁడు లజ్జించి నిరుత్తరుడై వచ్చిన తోవననే వెళ్ళిపోయెను అనియెడి కథ యిచ్చట ననుసంధేయము.

శ్రీరామం హృదయే వివేశ్య సుజనో యోదుష్కరం కార్యమ
 వ్యాధాతుం యత తేహి తస్య విషమ వ్యార్యామృతంశృవేత్
 శత్రు ర్మిత్ర మపారవారిధి రలం గోష్ఠానమల్యభవే
 దగ్ని శీతలవన పూర్వవచనాం సాక్షీ భవా న్నన్య ధ్ధృవమ్.
 రం౪

* తస్మా ద్ద్రామం సుసంస్థాప్య హృదయే సవ్యరం గతః
 సాధయాఽఖిలకార్యాణి నాంతరాగౌ భవే త్తవ. రం౪
 లంకాం తాం పవనాత్మజోఽమితబలో నిర్జిత్య వై నం తనోఽ
 • ద్వారేణైవ మరుత్సుతోఽచలవమప్రకార మల్లంఘ్య సః

*అఖిలకార్యాణీతి 1 సీతా సంమేళనరూప సుగ్రీవ
 ప్రతిజ్ఞానిర్వహణం 2 రామకార్యం 3 సర్వవానర శ్రమసాఫల్యం
 4 సీతానిరహత్యాగః 5 విభీషణ మనోరథ పూరణం 6 లంకా
 దహనకరణ ద్వారా లోకప్రియానంద దానం. ఏవమాదీని
 హృదయధికరణక రఘునాథ స్థాపనకార్యాణీతి వేద్యమ్.

• అద్వారేణీతి:- అనేన రాక్షససంచారరహిత ప్రదేశా
 దేవ హనుమా న్లంకా ప్రవివేశేతి ద్యోత్యతే. తస్మా దేవ
 లంకాపరాజయో రాక్షసై ర్నజ్ఞాయత ఇతి వేద్యమ్. శత్రు
 స్థాన ముద్వారేణ ప్రవిశే దితి రాజనీతివశా త్తథా హనుమా
 న్ప్రవివేశ. నతుతద్భయేత్యవగంతవ్యమ్. తథాహి “గ్రామంవా
 నగరంవాపి పత్తనం వా పరస్యహి విశేషా త్సనుయే సౌమ్యః
 నదార్దరేణ విశే త్పునః ఇతి. కించ భారతే ప్యేవమేవ

౪౦౪ ఓ హనుమంతా! శ్రీరామచంద్రమూర్తి హృదయమునందు నిలిపిన నెంత దుష్కర్తలైన కార్యములను సుకరమగును, అట్టివానికి విష మమృతమగును. శత్రువు మిత్రమగును. అపారిపైన సముద్రము గోష్ఠావతూల్య మగును. అన్ని శీతల మగును పై వచనములకు నీవే దృష్టాంత మగుదువు అని పలికెను.

౪౦౫ అందువలన శ్రీరాముని మనమునందు నిలిపి శిఘ్రముగ లంకలోనికి బొమ్మ. *సర్వకార్యములను జక్కపరపుము. నీ కెట్టి విఘ్నము, లేకుండ నుండుగాక అని లంకిని పలికెను.

౪౨౪ అమితబుడగు హనుమంతుడు పై విధముగా లంకిని జయించి
 ♦ అద్వారమున (ద్వారముకొని ద్వారమున) కొండవలె

స్వకార్యములు 1 రామునితో నీతను జేహార్చనను. అనియెడి సుగ్రీవుని పృథిజ్ఞా నిర్వహణము. 2 రామకార్యము 3 వానరుల శ్రమకు సాఫల్యము. 4 నీత విరహమును పదలిపెట్టుట. 5 విభీషణుని తోరకకు బూర్తిచేయుట, 6 లంకను గాల్చుటద్వారా మల్లంకములకొనందము నొనగూర్చుట - ఈ మొదలగునవి రాముని హృదయమునందుంచుటవలన గలుగు కార్యములుగా గ్రహింపదగినది.

♦ అద్వారమున - ద్వారముకొని ద్వారమున హనుమంతుడు వెళ్ళెనని చెప్పుటచే రాక్షససంచార హితమయిన ప్రదేశముననే హనుమంతుడు లంకను ప్రవేశించెనని తోచుచున్నది. అందువలననే లంకినియొక్క పరాజయము రాక్షసులకుఁ దెలియదయ్యెను. శత్రుస్థానమును బ్రవేశించినపుడు, అద్వారముననే ప్రవేశింపవలయునని రాజనీతి యుండి టచేతనే హనుమంతు డటులఁ బ్రవేశించెను. కాని రాక్షసభయముచేతఁ గాదని తెలియదగును. “శత్రువుయొక్క గ్రామమునుగాని నగరమును గాని పట్టణమును గాన అద్వారముననే (ద్వారము కొని ద్వారముననే) ప్రవేశింపవలయు నను సభియుక్తవచనము గూడ గన్పడుచున్నది. మరియు

కృత్వా తత్పురిఃసవ్యపాద మతులాం చాశ్రిశ్య రథ్యాంవృజ
 స్మధ్యే నై కవిచిత్రగేహనిచయం దృష్ట్వాఽగమ ద్విష్టయమ్॥

౪౬౪

అశ్వర్యరామాయణే సుందరకాండే

ద్వితీయ స్కంధ స్సమాప్తః

సందృశ్యతే, శ్రీకృష్ణ భీమాద్జనాః జరాసాధంప్రతి యోధుం
 గతాస్తే ప్యద్వారేణైవ తస్మరం పృవివిషు రితి.

సవ్యపాద మితి:—శత్రుదేశే సవ్యపాద నిక్షేపణం కార్య
 మితి సందృశ్యతే. తథాహి “ప్రాయాణకాలేచ గృహప్రవేశే
 వివాహకాలేపిచ దక్షిణాంఘ్రిం, కృత్వా గతః శ్శత్రుపురప్రవేశే
 వామం నిదధ్యా చ్చరణం స్పృశాలః” ఇతి బృహస్పతివచనం.
 లంకాపరాజయస్య రాక్షసా విదితత్వే కారణ మిద
 మవధేయమ్. లంకానాన్యస్య శ్శక్తే ర్లంకాపురాధిదేవతా
 త్వేన ప్రాయశో గ్రామదేవతాలయానాం గ్రామాద్బహి
 రేవ సంస్థితత్వేన తద్గ్రామదేవతా స్స్వగ్రామవేలా మతి
 క్రిన్య గ్రామప్రవేశావర్హా గ్రామప్రవేష్ట్యా నిరుధ్య
 గ్రామం రక్షేయః. తస్మాద్దామాద్బహిరేన గ్రామదేవ్యా
 హనుమతశ్చ వివాదనిదయోః ప్రవృత్తత్వేన తయో
 ర్నినాదస్తు పౌరనినాదే సశుతః ఇత్యుత విష్ణుయోనాస్తి. కించ
 అద్వారేణైవ హనుమా స్లంకాం ప్రవిష్టవానితి కథనేన
 రాక్షససంచారరహితప్రదేశాదేవ హనుమతా లంకాపుర

నెత్తయిన యా పాకారము నుల్లంఘించి యా పురములో * సవ్యపాదమును (ఎడమకాలును మొదటగఁ బెట్టి నిరుపమానమయిన యప్పుర వీధివెంట వెళ్ళుచు మధ్యమధ్య నాక చిత్రవిచిత్రములైన రాక్షస భవనములను జూచి విస్మయ మొందెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున నుందరకాండమున
రెండవ స్కంధము ముగిసెను.

భారతమునఁ గూడ నివృద్ధుగఁగ నెప్పుడును. శ్రీకృష్ణభీమారుదులు జరాసంధునిగూర్చి యుద్ధమును గోరి వెళ్ళినపుడు వారలు కూడ నద్వారముననే యా శత్రుపురమునఁ బ్రవేశించినటుల గన్పడుచున్నది.

* సవ్యపాదము నుంచెను. (ఎడమకాలు నుంచెను) శత్రుదేశమునఁ బాదము నుంచు నపుడు ఎడమకాలునే ముందుంచవలయు నని కన్పడుచున్నది. (ఎల్లవ) “ప్రయాణ కాలమునను, గృహప్రవేశమునను, వివాహ కాలమునను కుడిపాద ముంచవలెననియు, శత్రుదేశములో నడుగు పెట్టునపుడు మూతము ఎడమకాలునే ముందుఁ బెట్టవలయుననియు బృహస్పతి వచనము గన్పడు చున్నది. లంకిణి పరాజయము రాక్షసులకుఁ దెలియక పోవుటకుఁ గల కారణ మీ క్రింద విధముగ గమనింపఁ దగినది. లంకిణి యపగా లంకను గాపాడు గ్రామ దేవతయైయున్నది. గ్రామదేవతాలయములు గ్రామమునకు వెలుపలనే యుండును. ఆగ్రామదేవతలు తమ గ్రామపాలిమేరనుదాటి గ్రామములోఁ బ్రవేశింపరాని వారలు ప్రవేశింపఁ బ్రయత్నించినచో వారలను నిరోధించి గ్రామమును గాపాడు చుందురు. లంకిణికూడ గ్రామదేవతయే కానఁ దన పాలిమేరను దాటి గ్రామములోఁ బ్రవేశింప బోవుచున్న హనుమంతునితో వివాదపడుచు నినాదము చేసినను పౌరుల నినాదములో వీరి యిరువ్విరి కేకలు వీరివివాదము రాక్షసులకుఁ దెలియఁ బడక పోవుటలో నాశ్చర్యము లేదు. ఇదియునుగాక హనుమంతుడు లంకిలో అద్వారమున (నింహద్వారము కాని ద్వారమున) ప్రవేశించుటకుఁ ప్రయత్నించుట వలన నచట రాక్షస

ప్రవేశస్య కృతత్వేనచ రాక్షసైర్లంకాపరాజయో వజ్రాత ఇతి
వేద్యం. నన్యశస్త్వీయచరితే హనుమతాఽనుకేపి కథం లంకా
జ్ఞాతవత్సభూదితిచేద్రోచ్యతే. అతస్త్వీయచరితస్యహనుమతాఽ
నుక్తత్వేపి బ్రహ్మనచనా హనుమానేన సీతాన్వేషణాయ
సమాగతోఽభూ దితి లంకా విదితవ త్యభూ దితి
వేద్యమ్. వస్తుతస్తు హనుమా న్లంకాం విజితవా నిత్యనేన
ముముక్షుయోగిచర్వా సూచితాభవతి. లంకామృధివీరత్వం,
లంకానామ పృథివీత్వవ దేహ ముచ్యతే. అన్యథాపి లంకా
శబ్దస్య దేహార్థకత్వం సంభవతి. తథాపి: లంకాశబ్దస్యకులటా
ర్థకత్వే నైఘంటిక వచనసామాన్యవర్తనేన లంకానామకులటా
తత్సామ్యశ్చ దేహే విద్యమానత్వాల్లంకానామదేహమ్యతో
చ్యతే. సను కులటాసామ్యశ్చం దేహే కథం వర్తత ఇతిచే
దుచ్యతే. యథా కులటా త్వేక ముత్సృజాన్య మనుసరే
త్తథా దేహ మప్యేతద్దేహీన ముత్సృజ్య పరస్మిన్జన్మని పరం
జీవ మనుసరేదితి కులటాసాదృశ్యం దేహే స్థిత మతోపిలంకా
పదవ్యంగ్యం దేహం భవతి. ఆత్మోపలబ్ధికామస్య ముముక్షో
ర్నవద్వారిన దేహజయోఽనశ్యకరణీయ ఇత్యనేన సూచితం.
“సత్వేన లభ్యస్తపనా హ్యేష ఆత్మా” ఇత్యాదినా ఆత్మో
పలబ్ధే స్యోతప సమ్యగ్జ్ఞాన బ్రహ్మచర్యాణాం సాధనత్వే
నోపనిషత్సు కథితత్వాత్, తేహం చతుర్థాం హనుమతి
సద్భావా దాత్మోపలబ్ధికామస్య దేహజయస్య ప్రథమకర్తవ్య
త్వేన హనుమతా లంకాజయః కృత ఇత్యన్యముముక్షుణా
దేహజయః కృత ఇత్యంతరార్థో వేదితవ్య ఇత్యలం విస్తరేణ.

సంచారము లేని కారణముచే గూడ ఏ రియతర వివాదము కాని, లంకా పరాజయము కాని రాక్షసులకుఁ దెలియఁబడలేదు. ఇక్కడ నొక యాశంక కలుగును. (ఏమన) హనుమంతుడు తన వృత్తాంతమును లంకిణితోఁ జెప్పినట్లు లేనపుడు, హనుమంతుడు సీతాస్వేషణమునకై లంకకు వచ్చినట్లు లంకిణి యెట్లు తెలిసికొనగలిగిన దనియెడి యాశంకకు సమాధాన మిటులఁ దెలిసికొన దగును. (ఎట్లన) హనుమంతుడు లంకకు సీతాస్వేషణమునకై రాగలడని పూర్వము బ్రహ్మ లంకిణికిఁ జెప్పియున్న హేతువుచే లంకిణి తెలిసికొన గలిగినది యని తెలియ దగినది. వాస్తవికార్థము విచారించినచో హనుమంతుడు లంకకు జయించెనుటచే ముముక్షుయోగి చర్మ సూచితమగుచున్నది. (ఎట్లన) లం, అనగా పృథివీ తత్త్వము అని యర్థము. లంక యనఁగా పృథ్వీ తత్త్వముగల దేహమని యర్థము. లంకను జయించుట యన దేహమును జయించుట యని యర్థము. లంక యను పదమునకు దేహ మను నర్థము మరి యొక విధముగఁగూడ వచ్చును. లంకాపదమునకు కులట (వృభిచారిణి) అను నర్థము నిఘంటువున శుభ్ర మగుచుండుటచే లంక యన వృభిచారిణియనిన స్త్రీయని అర్థము. దానిసాదృశ్యము దేహమునం దుండినందున సాదృశ్యార్థమును బట్టి లంక యనఁగా దేహ మర్థమగును. వృభిచారిణి సాదృశ్యము దేహము నందు నెఱుండు ననగా, వృభిచారిణి యొక పురుషుని విడిచి మరియొక పురుషుని ననుసరించునటుల దేహముకూడ నీ జీవుని విడచి మఱుజన్మమున నింకొక జీవుని ననుసరించును గాన కులటయొక్క (వృభిచారిణియొక్క) సాదృశ్యము దేహము నందుండుటవలన లంకా పదమున నర్థము దేహ మగును. లంకను జయించుట యన సంతారార్థమున దేహజయ మని యర్థము. ఆత్మ సాక్షాత్కారము గోరు ముముక్షువునకు నవద్వార యుక్తమయిన దేహమును జయించుటయే ప్రధమకర్తవ్య మైనదని యిందుచే నూచింపఁబడెను. ఆత్మ సాక్షాత్కారమునకు సత్యము, అపన్ను, సమ్యక్ జ్ఞానము, బ్రహ్మచర్యము సాధనములుగా నుపనిషత్తులయందు జెప్పబడియుండుటచే నా నాలుగును హనుమంతునియం దుండుటచే నాత్మోపలబ్ధికామునకు దేహజయము ప్రధమ కర్తవ్య మగుటచే హనుమంతుండు లంకను జయించెను దాని భావ మేమనగా ముముక్షువగు యోగి దేహమును జయించెను సంతారార్థము తెలియఁ దగినది.

తృ తీ య స్స ర్గః

పశ్చా ద్వాసవిమానదంతితురగా నన్యాన్మతాంగాం స్తథా
పతీ స్వేత్రధరా నృహమానురి తదాపశ్యన్క్రమా న్మారుతిః
రత్న స్తంభసహస్రశోభిషదన శ్రేణీవ్యధోఽపంచర
నానారూపవిచిత్రరాక్షసజనా స్మధ్యేతు సుదృష్టవాన్. ౧

వేదాధీతికృతో వికర్మకరణే దీక్షావహా న్మారుతి
ర్ముండా న్దర్భశయీ నవిష్టపరిహారా యాగ్నికుంఠీ వ్వలమ్
హామా నాచరతో జటాజనధరా న్లోచర్మధృత్వా స్థితా
స్కృత్యోత్పాదనకారిణోరిపునధా యైతాదృశాన్దృష్టవాన్. ౨

వ్యాఘ్రచర్మధరా నాంశ్చి ద్వృషచర్మధరాం స్తథా
ఆభిచారిక మంత్రోఘ్నతతశ్చ నిశాచరా
దృష్ట్వా విమ్రయ మాపనోఽ బభూవ మరుతాత్మజః 3౪

తత్ర తత్ర మరుత్సూను స్సంచర మ్కుటిలాసనాన్
ఏకాక్షా నేకకర్ణాంశ్చ వికర్ణా వ్యిక్యతాననాన్
ధనుర్బాణధరా న్నాశహస్తా నాయుధధారిణః
శూలముగ్ధరహస్తాంశ్చ రాక్షసా న్సందదర్శ సః ౪-౫౪

భామాః పద్మముఖి ర్వక్రపక్షిమంజులస్దృశః
విచిత్రభూషా విలసత్తటిత్సమవరాంగనాః

మూడవ సర్గము

౧ సిమ్మట హనుమంతుడు లంకలోని పలురకముల వాహనములను విహసములను దిగిజముల వంటి గజములను గుఱుములను రథములను కౌల్పలమును జూచుచు సనాసగ్రస్తంధిములచే బ్రకాశించుచున్న పలురకముల మేడలలో దిరుగుచు వధ్యమధ్యను బలువిధములుగా నున్న రాక్షసులను జూచెను.

౨ ఆ రక్కసులలో వేదాధ్యయనము చేయువారలును, శాస్త్రవిరుద్ధమైన కర్మ నాచరించుటయందు దీక్ష వహించిన వారలును, బోడిరిలలవారు (అనగా రాక్షససన్న్యాసులు), దర్శలను బిడికిళ్ళలో ధరించినవారును, (ఇందునకు జేతిలో వజ్రాయుధ మెట్టిదో బ్రాహ్మణులకు జేతిలో దర్శ యట్టిదని శాస్త్రమండెను) అనిష్ట పరిహారమునకై అగ్నికుండములయందు హోమము చేయు వారలును జడలను ధరించిన వారలును, గోచర్మమును ధరించిన వారును, శత్రు సంగహరమునకై పయోగములు చేయువారును గలరు. ఇట్టి రాక్షసులను హనుమంతుడు చూచెను.

3౪ మఱియుఁ బులిచర్మములను ధరించినవారిని, ఎద్దుచర్మమును ధరించినవారిని, శత్రుహాణము చేయు మంత్రములను బరించువారిని గూడ హనుమంతుడు చూచి యాశ్చర్యపడెను.

౪-౫౪ ఇంక సచ్చటచ్చట హనుమంతుడు సంచరించుచు నొంటికిన్ను నొంటిచేసి కలవారిని, చెవులు లేనివారిని, వికారముఖులు గలవారిని ధనుర్భాములను ధరించి యున్నవారిని, పాశాయుధములను జేతియందు ధరించినవారిని శస్త్రపాణులను శూలములు మొదలగు నాయుధములను ధరించినవారిని గూడఁ జూచెను.

౬-౭౪ కనులములవలె నందమైన ముఖముగల స్త్రీలను, పంకరమైన రెప్పలచే నందమైన కనులు గలవారిని, విచిత్రమైన యాభరణములచే

రామా స్వజీవితేశా త్తపరిరంభముదన్వితాః

శ్యామాః కోమలగాత్రీశ్చ రామదూతో దదర్శసః, ౬-౨

కించ స్వర్ణసమానదేహాలలికా స్సోఽనంగ కేళిక్షమాః

| పస్మిన్నోర్మరుకుచాంశుకాశ్చ గతిం పాప్తశమా రాక్షసీః

సావరోత్తమసాధసంస్థితపతిప్రాప్త్యర్థగతీస్తథా

కామావేశయుతాశ్చ ధర్మవిరతాః కాశ్చిద్దదర్శకమాత్. ౮౪

ఏవం త్వత్కపరీక్షితాసు యువతి ష్వేకాసి రాజాన్వయే

జాతా రూపవతీచ భర్తృవిరహే సద్ధర్మశీలా పతీ

నాయోన్యదభినభాశ్చ తత్రయువతి ర్ద్వైష్టా మరుత్సానునా

సీతాచాపి పరీక్షితాహనుమతా సా మృగ్యమాణాశ్చచిత్. ౯౪

ఏవం తత్ర నిశాచరోత్తమగృహే ష్వార్యాం మహీజాం పున

స్సమ్యక్ కోఽపివిచిత్ర్య కుత్రచన తాం నాపశ్యదార్తస్తతః

భూయః కామచరోద్భవధర్మధర్మతోఽప్యత్సాహవాన్భూమిజాం

ప్రారంభం కృతవాన్విచేతు మనఘ శ్రీవామునూనుః

| కమాత్. ౧౦౪

ధూమాక్షిన్య తథా ఘనస్య విఘనస్యోక్తతమత్సాఖ్యయో

ర్వక్ర స్యాత్కకుమారకస్య వికటస్యాపి క్రిమా ద్వేశ్శను

సంపాతేః ప్రభుసస్య భీనుశుకనాసేభాస్యకేహే వ్యథో

విద్యుజ్జ్వాలక రాశరోమశశతగ్రీవాలయేషు క్రిమాత్. ౧౧౪

ఇంద్రజిహ్వస్య భవనే సద్మనీంద్రజితస్తథా

మహీజాతాం విచిత్యాపి నాపశ్య ద్వాయునందనః. ౧౨౪

ప్రకాశించువారిని, మెఱుఱు శీగవంటి దేహము గల స్త్రీలను, దమభర్తవేద గౌగిలింపఁబడి సంతసించు స్త్రీలను, నడి యావనమున నున్నవారిని రామదూత (హనుమంతుడు) చూచెను.

౮౪ మఱియు, బంగారు వన్నెగల దేహము గలవారిని, గతిక్రీడలయందు నిన్బ్రులైవారిని, జారిపోయిన పైటగలవారిని, కామ కీర్షణలయందు శ్రమపడియున్న వారిని, బంగారుమేడల పైబ్రాగమున శయనించియున్న భర్తలను గూడుకొనుటకుఁ బోవువారిని, సవాతిన ధర్మములయందు దాసక్తిగలవారిని, ఇట్టి పలురకముల స్త్రీలను హనుమంతుడు చూచెను.

౮౫ హనుమంతుడు చూచిన స్త్రీలలో రాజవంశములలోఁ బుట్టిపడిగాని యొకపక్షమునఁ బుట్టినను నెంతటి రూపవతి గాని, యొకవేళ సంతటి రూపవతి యైనను భర్త సమీపములో లేనపుడు వాతివీర్యము గలదికొని, పై లక్షణము లన్నియు నున్నను యోనిసంభూతురాలుకొనిది కన్పింపకపోయెను. ఎంతి వెదకినను నీత కన్పింపక పోయెను.

౧౦౪ ఈ ప్రకారము లంకలో రాక్షసభవనములలోఁ బూజ్యురాలగు నీతిను వెదకి వేసారి మెచ్చటను గానక హనుమంతుడు దుఃఖితుడై పిదప దైవ్యమూర్తి కామరూపుడై మునుపుకంటె నుత్సాహముతో రాక్షసోత్తములయిందల్లలో దిరిగి నీతిను వెదక నారంభించెను.

౧౦౫ ధూమ్రాక్షుడు ఘనుడు విఘనుడు యుగోన్మతుడు మతుడు పక్కిడు అక్షుమారుడు వికటుడు సంపాతి పృథునుడు భీముడు శుకవానుడు గజముఖుడు విద్యుజ్జిహ్వుడు కరాళుడు రోమశుడు శతుడు మగ్రీవుడు మొదలగు వారల యిందల్లలో హనుమంతుడు నీతిను వెదకెను.

౧౦౬ ఇంద్రజిహ్వుడు, ఇంద్రజిత్తు మొదలగు రాక్షసోత్తములయిందల్లలో గూడ నీతిను వెదకి హనుమంతుడు విఘనమనారంభు డయ్యెను.

ఏవం తత్ర నిశాచరోత్తసుగృహే వ్యభాసనాం భూమిశాం
సామిరి స్వనిరీక్ష్య రాక్షసపతే సంప్రాప్తవా నాలయమ్
తైలాసాచలవ త్రప్రకాశసహితం సౌవర్ణరత్నాంచితం
రమ్యస్త్రీపరివేష్టితంచ వితతప్రాసాదమాలానృతమ్. ౧౩౪

ప్రవిశ్య మారుతి స్తన్య భవనే సుందరీః పునః
నైకరూపా విశాలాక్షీ ర్నృప్త్యా విస్మయ మాప్తవాన్. ౧౩౫

నిమిల్యాక్షిణీ స్వాపనా త్కాచనార్యా, సత్త్వి ముఖంరావ
ణాస్య భ్రమేణ, చుచుంబ స్వభర్తా చుచంభాస్యమేవం
భ్రమా తస్మి భూయః పరాస్యం చుచుంబ. ౧౩౬

వీత్వా మధ్యరసం శ్వదేహ మవశా విస్మయ్యకాచి త్తదా
స్త్రీయాంగాని పరాంగనాంగ నిచయే నిక్షిప్య నిద్రాంగతా
అన్యా కాచన చాణ్డపాణియుగళం త్వన్యాంగనోరస్థలే
నిక్షిప్యత్రవ శేతిరాతిబహుళం సుష్వాప నిశ్వాసముక్. ౧౩౭

*స్వపంతీనాంతు నారీశాం విధానే పరివీక్షి తే
ఇద మస్యా భవే దంగ మితి వక్తుం న శక్యతే. ౧౩౮

*స్వపంతీ నామితి — “రమయతి రమణీయం పద్మినీ
తుర్యయామే”; ఇత్యాది వచనవిచారణే త్రియామావధి పద్మి
నీనాం స్వభర్తృభిరసంబంధ శ్రవణేనచతుర్థయామవవ తాసాం
స్వభర్తృవీణాశ్రవణేనచ తత్రస్వపంత్య స్సర్వా అపి పద్మిన్య

౧౩౪ ఈవిధముగ లంకలో రాక్షసవీరులయిండ్లలో నీత కన్వింపని కారణమున హనుమంతు డిటనుండి రావణునిభవనమునకు వెళ్ళెను. ఆరావణభవనము వెండికొండవలె బ్రకాశించు చున్నదియై సువర్ణమయమై మధ్యలో రత్నములచే నలంకరింపఁబడి యందమైన స్త్రీలచే చుట్టు మేడలవరుసచే నొప్పుచుండెను.

౧౪౪ హనుమంతు డిటుల రావణభవనమున బ్రవేశించి యచ్చట నున్న పెద్దపెద్ద కన్నులుగల్గి యందముగ నున్న స్త్రీలను జూచి యాశ్చర్యపడసాగెను.

౧౫ ఆ స్త్రీలలో నొకతె కనులుమూసికొని నిద్రించుచు దన భర్తముఖమునకొని సవతి ముఖమును ముద్దు పెట్టుకొనుచుండెను! నీదప నా స్త్రీయును తనభర్తయే తనను ముద్దు పెట్టుకొనుచుండెనని తలంచి తానును నిద్రలోఁ దెలియక యింకొక స్త్రీముఖమును ముద్దుపెట్టుకొనుచుండెను.

౧౬ మఱియొకతె సుదృఢదార్ధమును ద్రావి యొడ లెరుగక నిద్రించుచు నిద్రలోఁ దనకాలు సేతులు మొదలగు నవయవముల నింకొక స్త్రీ యవయవములమీఁద నుంచెను. ఇంకొకతె తన చేతులను మఱియొక స్త్రీ యొక్కవక్షస్థలమునం దుంచి తన దేహస్పృశి తనకుఁ దెలియక మిక్కిలి నిట్టూర్పుచు విడుచుచు నిద్రించుచుండెను.

౧౭ స్త్రీలచ్చట* నిద్రించుచున్న విధముచూడఁగా కాలు చెయ్యి వస్త్రము మొదలగువానినిగూర్చి ఇది దీరిది, అది దానిది యని వేరు వేరుగా జెప్ప నలవి కాకుండనుండెను.

* నిద్రించుచున్న విధము — పద్మినీజాతి స్త్రీలు నాల్గవ యామమునఁ దమభర్తతోఁ గలసి భర్తను సంతోష పెట్టుదు రను వచనమును విచారింపగాఁ బద్మినీజాతి స్త్రీలకుఁ దొలిమూఁడు జాములలోఁ దమ భర్తలతో సంబంధ ముండదనియు, నాల్గవ యామమునకే భర్తతోఁ గలియుదురనియు శ్రితముగ చుండుటచే నిద్రించుచున్న స్త్రీ లందరు

తద్దేహే న్యవస స్పృరాదశమాఖానీతాస్సరూపాః స్త్రియో,
 రాజ్ఞాం దైత్యవరాంగనా మునివరాలోహ స్సరాణాం
 స్త్రియః, తస్మిన్కామవశా తస్వయం హ్యుపగతానార్యో
 బలాదాహృతాః నిష్కామా అపి పూర్వ మాశరవిభా
 పశ్చాత్సకామాస్థితాః.

ఏవై త్యుక్త్యాతే. కించ హనుమత స్తత్ర ప్రవేశకాలస్య
 ద్వితీయయామత్వేన హస్తిని జాతీయనారీణా మేవ తదా
 జాగృతి రిత్యవగంతవ్యం.

(1) శ్లోకోఽస్మి మృతిపాదితయా రీత్యా దశాస్యకర్తృక
 నృపదేవతాపశకన్యాపహరణస్య యాథాథ్యే త్వథోలిఖిత
 వచనా న్యేవ ప్రమాణభూతాని భవంతి తథాహి - యుద్ధ
 కాండే “హింసా పరస్వహరణే పరదారావమర్శనం, ఏతేదోషా
 మనుభ్రాతు” రితి పరస్వాదిహరణస్య పరదారావమర్శవ్యవ
 రావణవినాశే దోషత్వేన ఇంద్రజితంజలి విభీషణస్య కథనేన.

(2) “దేవాసురనృకన్యాయా నూహర్తారం తత స్తతః” ఇతి
 దేవమానవకన్యాపహరణం రావణేన కృత మితి, తద్దోషా
 దేవ స్వభర్తా దశాసనో మృతి మాప్తవా నితిచ, మంజోదరి
 విలాపవచనేన.

౧౮ * రావణునిచే బూర్వ మపహరింపబడి తీసికొని రాబడిన రాజకన్య
లును దైత్య స్త్రీలును దేవతాస్త్రీలును మునిపత్నులును సతనియందు
గోరికతో స్వయముగ వచ్చియున్న స్త్రీలును సచట నుండిరి.
పూర్వము బలాత్కారముగఁ దీసికొని రాబడినపుడు రావణుని
యందుఁ బేను లేనివారలు కూడఁ బిమ్మట సతనియందుఁ బేను
గలవారై రావణభవనములో విధిలేక యుండిరి. వారి నెల్ల హను
మంతుడు కృపముగఁ జూచెను.

బద్ధినీజాతి స్త్రీలని తెలియఁ బడుచున్నది. (ఎలసనగా) హనుమంతు
డచ్చట సంచరించుకాలము రాత్రి రెండవ యానుచుగటచే నప్పుడు
మేల్కొని ధర్మతోఁ జేరియున్న వారలు హస్తినీజాతిలోఁ జేరిన
వారలు కాని పద్మినులు కారు కానఁ బద్మినీజాతివారలు నిద్రించు
చున్నవారని తెలియదగును.

* ఇచ్చటఁ జెప్పబడిన విధముగ రావణుడు స్వపదేవతాపన స్త్రీలను
బలాత్కారముగఁ దీసికొని వచ్చిన విషయము యథార్థ మనుట కీ
క్రింది వచనములే ప్రమాణము లగుచున్నవి. (ఎట్లన) వాల్మీకి
రామాయణమున యుద్ధకాండమున విభీషణు డింద్రజిత్తుతో నిటులఁ
జెప్పెను.

1. “రావణుడు నశించుటకును వాని యైశ్వర్యమంతయు నశిం
చుటకును బరధన పరదారాపహరణము మొదలగువాని దోషములే
కారణములుగాని నేను కాదను విభీషణ వచన ప్రమాణము.

యుద్ధకాండమున నే

2. తనభర్తయగు రావణుడు దేవతల అనుయల మానవుల స్త్రీల
నపహరించినవా డని మండోదరీ విలాపవచనము ప్రమాణము.

తాసు వర్కాసు నారీషు నిష్కామాతు దశావనే
విమృష్టాపి విశేషేణ నో దృష్టా కాచి దప్యహో.

౧౯

దశావనాంగనామధ్యే కురుసా నీచవంశజా
అసంతుష్టా దశాస్యస్య శ్రియా నై కాపి దృశ్యతే.

౨౦

బహ్వీ స్వర్ణమయీశ్చత్రహనుమాస్థయ్యాస్తనా దృష్టవా
న్సాచర్ణం చమకోత్కరం బహువిధాన్యచ్ఛాని యానానిచ
క్రీడాధాని సరాంసి పంజరలసదైవహార్యపత్నీకృతం
నానావస్తువిరాజితాని భవనాన్యన్యాన్యశ్శక్త్యుమాత్. ౨౧
శరద్యభిం యథా తారావికరేణ విరాజతే
తథా దశాస్యభవనం స్త్రీతారాభిర్విరాజతే.

౨౨

ఆకాశచ్యుతనాకసన్నిభ మధోవర్ధితుల్యాకృతి
స్వర్ణామూల్యమణిపకాశిత మతో నిస్తుల్యరూపం క్షితే
విద్యుత్సన్నిభయోషిదావృతతమం హంసోహ్యమానాత్మభూ
యానం వా స్థిత మాశరేశభవనేఽపశ్య ద్విమూనంచ సః ౨౩

(౩) “బహ్వీనాముత్తమ స్త్రీణామాహృతానామితతః,
సర్వసా మేవ భద్రదం తే మమ్రాగమహిషీ భవేతి” రావణ
వచనేనచ ఏవ మాదిబహునచస్రసామాన్యసద్భావేన రావ
ణేన బహ్వ్యః పరస్మైయ స్వాహృతా ఆసీతా శ్చేత్యవగ
మ్యతే.

౧౯ ఆ స్త్రీలలో రావణునియందు బ్రేమ లేనిది వెదకినను మచ్చుకైన నొక్కతె గూడ గప్పడను. (బలాత్కారముగఁ దేబడినను దమ బంధుగులను దిరిగి కలసికొనుట యసంభవమని తలచి పన్నులఁ జూప లేక రావణునకు వశ్యులయినది తెలియఁ దగును.)

౨౦ రావణుని యంతఃపురస్త్రీలలో వెదకిచూచినను కురూపిణికాని నీచవంశమున జన్మించినది కాని రావణుని యైశ్వర్యమునకు సంకసింప నిదిగాని యొక్కతెగూడ మచ్చుకైన నచ్చటఁ గప్పడదయ్యెను.

౨౧ రావణుని గృహమున నెచ్చటఁ జూచిన బంగరశయ్యలును నువ్వ పానపాత్రలు మొదలయిన విస్తృతలేగాక గొప్పవాహనములు శలు రకముల గుఱ్ఱములు కీర్తిదాహకోవరములు పంజరములలో వైడూర్య మణులచేఁ గల్పింపబడిన కృత్రిమపక్షులు మొదలగునవి గొప్ప చుట్టు భవనములలో నొప్పుచుండ హనిని హనుమంతుడు చూచెను.

౨౨ నిత్యతృప్తమూలముచే శరత్కాలమున గగనము ప్రకాశించునటుల స్త్రీ తారలచే రావణునిగృహము ప్రకాశించు చుండెను.

౨౩ సిద్ధప హనుమంతుడు పుష్పకవిమానమును చూచెను. ఆ విమానము గగనమునుండి జారిపడిన స్వర్గమా యనునట్లుండెను. మఱియు పక్షికాలపుమేఘమువంటి యాకారము గలదియై సువర్ణరత్న భూషణములచే నలంకృతమైనది గనుకనే భూమియందు నిరుపమానమై యొప్పుచుండెను. మఱియు మెఱపుతీగవంటి దేహముగల స్త్రీలచే నానందింపఁ బడియున్నదియు, హంసలచే మోసికొని పోవడు బ్రహ్మ విమానమువలె నున్నదియు నగు నా పుష్పకవిమానమును హనుమంతుడు చూచెను.

సుందరకాండమున

౩. నాచేఁ దీసికొనిరాబడి నా భవనములో నుంచబడిన నా స్త్రీ లందరిలోను, బట్టచుపాపివిగా నీ వుండమని నీతితో రావణుడు పలికిన వచనమే ప్రమాణము. ఈ మొదలగు ప్రమాణ వచనము లనేకము లుండుటచే రావణునిచే నపహరింపఁబడి తీసికొని రాబడిన స్త్రీ లనేకు లుండినట్లు తెలియఁబడుచున్నది.

పురా బ్రహ్మణే విశ్వకర్మా దదౌ య, ద్విధాయాఽథసోఽదా
 త్కుబేరాయ తుప్తః యదిచ్ఛానశా దిష్టదేశాప్తి శీలం
 తదేత ద్విమానం దదర్శాంజనేయః. ౨౪

మరుద్వేగన తస్వర్గశుల్యం సురమ్యం
 శరత్కాల చంద్రామలం పుష్పరమ్యమ్
 ప్రకామ్యం మహేశాదిభి శ్చాతిచిత్రం
 విమానం నిరీక్ష్యాంజనేయోఽతిహృష్టః. ౨౫

అర్థయోజనవిస్తీర్ణ మేకయోజన మాయతం
 రాక్షసేంద్రస్య భవనం విమానాభ్యంతరే స్థితమ్. ౨౬

*తత్తేంద్రవై భనం శ్రీదశంపదం శ్రియమప్యసౌ
 సర్వదిక్పాలకానాంచ దదర్శ హరిపుంగవః. ౨౭

*అనేన “రావణస్య గృహే సర్వా నిత్య మేవానవా
 యినీ’ త్యభిధానాత్ సర్వదిక్పాలకానా మైశ్వర్య మేకస్మిన్
 రావణభవనే సర్వదా వర్తత ఇత్యవగమ్యతే. అ తేంద్ర
 వైశ్రవణయోః ప్రత్యేకగ్రహణమితరదిక్పాలనిలక్షణైశ్వర్యయు
 క్తత్వద్యోతనార్థమితి వేద్యమ్. కించ రావణభవన స్వేతరభవన
 వైలక్షణ్యంచ నూచితం భవతి. రావణపుత్రాదిగృహేషు
 ప్రత్యేకదిక్పాలైశ్వర్యస్య స్థితావపి సర్వదిక్పాలకైశ్వర్యస్యాప్రి
 సద్భావా త్తద్వైలక్షణ్యం వేద్యం.

౧౪ ఏ విమానమును పూర్వము విశ్వకర్మ నిర్మించి బ్రహ్మదేవున కీయగా
సతకు కుబేరుని తపమునకు మెచ్చి పిదప సతని కిచ్చెనో, మఱియు,
నే విమానము సంకల్పమాత్రమున సభీష్టదేశమునకుఁ బోగలదో
ఆ యీ విమానమును రావణుడు కుబేరుని జయించి యపహరించి
తెచ్చుకొని యింటిలోఁ బెట్టుకొనెను. దానిని హనుమంతుడు చూచెను.

౧౫ మఱియు నీ విమానము వాయువేగముగఁ బోవునదియు, స్వర్గ
తుల్యముగ నున్నదియును, మిక్కిలి యుంగిమైనదియుఁ బరమేశ్వ
రుడు మొదలగు లోకపాలకులచేఁగూడఁ గోరబడినదియును, మిక్కిలి
చిత్రవిచిత్రముగ నున్నదియునై యున్నది. అట్టి విమానమును
జూచి దాని మందమునకు హనుమంతు డాశ్చర్య సంతోషములు
బొందెను.

ఆ విమాన మధ్యమున సర్వయోజనము (రెండొక్కొనులు) వెడల్పు
నొక యోజనము నిడుపుగల రావణునిభవన ముండెను.

౧౬ * ఆ రావణభవనములో మహేంద్రుని స్వర్గరాజ్యలక్ష్మియు, కుబే
రుని యైశ్వర్యము, మఱియు తదితర దిక్పాలకుల యైశ్వర్యములు
కూడఁ దులదూగుచుండెను.

---

* రావణుని యైశ్వర్యము “నిత్యానపాయ” యను వచనము ననుసరించి
స్వదిక్పాలకులకు యైశ్వర్యము రావణభవనమునందే యెలవుడు
నుండుచున్నట్లు తెలియఁబడుచున్నది. ఇచ్చట నింద్యకుబేరులు
కూడ దిక్పాలకవర్గములోఁ జేరినవారైనను బ్రత్యేకముగా వారిని
జెప్పుటచే నితర దిక్పాలకుల యైశ్వర్యముకంటె వీ రిరువురి యైశ్వ
ర్యము విలక్షణ మైనదని తెలియుటకు వేఱుగఁ జెప్పఁబడినదని
తెలియఁ దగును. ఇంద్రజిత్తు మొదలగు రావణ పుత్రుల గృహము
లలో నొక్కొక దిక్పాలకుని యైశ్వర్యమే యుండియుండును కాన
రావణుని భవనమున సర్వ దిక్పాలకుల యైశ్వర్య ముండుట వలన
నితరభవనములకంటె నీ రావణభవనము విలక్షణమైన దనికూడఁ
దెలియఁబడు చున్నది.

చతుర్దంతై స్త్రినంతైశ్చ ద్వీరదై శ్శస్త్రపాణిభిః
సంరక్షిత మసంబాధం రావణస్య నికేతనమ్.

౨౮

రావణాపహృతా నీతా రాజకన్యాస్సమంతః
సమావృతా విరాజంతే రావణస్య గృహంతరే.

౨౯

సువర్ణకలశోపేతం కృత్తిమై రావృతం మృగైః
మధ్యందినార్కసదృశం రాక్షసేంద్రనికేతనమ్.

౩౦

తతః పృవిశ్య హనుమాన్ శాలాం నారీభి రావృతాం
రమణీవేష్టితం తత్ర రావణంచ దదర్శ సః

౩౧

లోలోవాత్మభువోఽయ మింద్రవగరీ వేయం పురీ న్యాన్నచే
త్సిద్ధిర్వాపి పరా భవే దితి మరుత్మాను ర్హృదా చింతయన్
తుప్త స్త్రీ శనైశ్చర న్యవతిభి స్సంవేష్టితం రావణం
దృష్ట్వా తద్విషయాంక్రూధం పునరసౌ సోఘంతు శక్తో బలాత్.

౩౨

సానాసంతరభావిభోగసమయే వ్యావృత్తభూషాసృజో
రేజుః కాశ్చనః క్రితా దశముఖశ్లిష్టా స్థితాః కాశ్చన
కాశ్చి (స్సస్తహిరణ్మయూత్మరశనా విప్రస్తకేశసృజో
విచ్ఛిన్నసృజపవ కాశ్చిదవసన్నారీగృహభ్యంతరే.

౩౩

౨౮ రెండుదంతములు గల యేనుగులు, మూడు దంతములుగల యేనుగులు, నాలుగు దంతములుగల యేనుగులు, శస్త్ర పాములగు రాక్షసులును దూర దూరమున నిల్వబడి యుండి యా భవనమును గాపాడుచుండిరి.

౨౯ రావణునిచే నపహరింపబడి తీసికొనిరాబడిన రాజకన్యలు మొదలగు వారలు వాని యంతఃపురమునందు విలసిల్లుచుండిరి.

౩౦ మఱియు, నా రావణునిభవనము సువర్ణకలశమలచేతను గృత్రిమ మృగములచేతను నావృతమై మధ్యాహ్నకాలపు సూర్యునివలె బ్రకాశమానమై యుప్పుచుండెను.

౩౧ అట్టి భవనమున నున్న శ్రీకాలను (శ్రీలుండెడి కాలను) హనుమంతుడు పరీక్షించి యచ్చట శ్రీజనముచే జాబ్బుకొనబడియున్న రావణుని జూచెను.

౩౨ ఇది సత్యలోకమా లేక యింద్రుడు నివసించు నమరావతియూ లేక వైకుంఠమా యని హనుమంతుడు తన మనమునఁ దలపోయుచు సంతోషపడుచు మెల్లఁగా వెళ్ళి శ్రీజనముచే జాబ్బుకొనబడియున్న రావణుని జూచి యతనియందుఁ దన కుండిన కోపమును బలవంతముగ నాపుకొనెను.

౩౩ ఆ శ్రీలలో కొందరు మద్యము దాచి నృత్యము మొదలైనవిచేసి రతి కీర్తిలుచేసిన సమయమున దలకిందయిన భూషణములు మాలికలుగలవారై బడలి నిద్రించుచుండిరి. మఱికొందరు రావణునిచే నారింగితలై నిద్రపోవుచుండిరి. కొందఱు మొలనుండి జారిపోయిన యొడ్డాణములు గలవారలై మఱికొందరు విడిపోయిన పుష్పమాలికలుగలవారలై, యింక మఱికొందరు తెగిపోయినపూదండలు గలవారలై శ్రీకాలలో నుండిరి.

సూత్రే సంగఠితా మాలా యథా స్త్రీమాలికాచ సా
అన్యోన్యభుజసంజ్ఞిన్ద్వ ప్రసుప్తా శుశుభే తదా. 38

కాశ్చిద్రాతించరేశేన స్వోత్సంగే తూపవేశనాత్
కాశ్చనాలింగనాదిభ్యో లాలితాః ప్రచకాశిరే. 39

వీణా మాలింగ్య సుష్వాప కాచి త్కక్షస్థయా తయా
మద్భుకేన ప్రసుప్తాఽన్య సుప్తాఽలంబ్య విపంచికామ్
కాచి ధృత్వా మృనంగంచ ప్రసుప్తాఽన్యచ డిడిమం
పరిపీడ్య । ప్రసుప్తాఽన్య శిశు మేవోపగూహ్యచ
ప్రసుప్తాఽభూ నిశాకాలే రావణాంతఃపురే తదా. 32-324

విచిత్ర్య తత్ర హనుమా నదృష్ట్వా జానకీం తతః
వినిర్గత్య గత స్తత్ర తత్ర సంచార్య మారుతిః
పానశాలా మగా త్తూర్ణ మన్వేష్టుం జనకాత్మజామ్. 35-36

ఆసవాస్తత్ర సందృష్టా నైకరూపా హనూమతా
మకరందైః కృతాః కేచి త్కృతాః ఫలరసైః పరే
మైరేయాని తథాన్యాని మాధ్వీకానిచ కానిచిత్
మాధ్వీకాని తథాన్యాని తథై వేక్షురసైః కృతాః
ఏవంబహువిధా స్తత్ర పానశాలాస్థితాశ్చ తే. 40-404

3౪ నూత్నమున (దారమునందు) గుచ్చబడిన పుష్పమాలికవలె బరస్పర భుజాలింగనముచేఁ బెనవేసికొని నిద్రించుచున్న స్త్రీ మాలికగూడ నటులఁ బ్రకాశించుచుండెను.

3౫ రావణుడు తనకుఁ బ్రేమాస్పదలుగా నుండిన స్త్రీలను గొందఱికి తన తొడయందుఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని లాలించుచుండెను. మఱి కొందఱిని నాలింగ వామలచే సంతోషపెట్టుచుండెను.

3౬-3౭ ౩౪ ఒకతె పీఠానాయించి దానిని జంకయగదే యిడుకొని నిదురించుచుండెను. ఇంకొకతె మడ్డుకమును వాద్యమును వాయించి దానితోనే నిద్రించుచుండెను. మరియొకతె విపంచికను వాయించి దానితోనే నిదురించెను. ఇంకొకతె మద్దెల వాయించి బడలి దానినిఁ జేతయందే యుంచుకొని బరుండెను. మఱియొకతె ధక్కాను బట్టుకొని నిద్రించుచుండెను. ఇంకొకతె తన చిన్నబిడ్డను దగ్గర పెట్టుకొని నిద్రించుచుండెను. ఇట్లు రావణాంతఃపురమున రాత్రికాలమున స్త్రీ లుండగా వారి నందఱిని హనుమంతుడు శ్రమముగఁ జూచుచుండెను.

3౮-3౯ హనుమంతు డచ్చట వెదకి వెదకి నీత కన్పడనందున నచటనుండి బయలుదేరి యచ్చటచ్చటఁ దిరుగుచు నీతాన్వేషణమునకై పాసకాల కేగెను.

౪౦-౪౧౪ ఆ పాసకాలలో బహుళముల యాసవములను (మద్యములను) హనుమంతుడు చూచెను. ఆ యాసవములలోఁ బుష్పచూరం దముచేఁ జేయబడినవియు, ఫలరిసములచే నిద్రము చేయబడినవియు, నారికేళోదకముచేఁ గల్పింపఁబడినవియు, తేనెతో జేయబడినవియు, ద్రాక్షతో దయూరు కౌబడినవియు, నిట్లు పాసకాలలో బహువిధము లయిన యాసవము లుండెను.

సావర్ణాని తు భాజనాని బహుశా న్యర్థావశేషాణి వై
 పీతాన్యేవచ సర్వశః కతిచ నాపీతాని సందృష్టవాన్
 భక్ష్యం శ్వాపి మరుత్సుతోఽపిచ ఫలస్సక్రందనాదీ న్యలం
 తజ్జన్యామితగంధసేవనవశా తస్మాద్భుత్తోఽభూత్తు ఇమ్

౪౨౪

తత్ర దృష్ట్వా విశేషేణ హనుచున్మాచురూపధృత్
 సురాశా మసురాణాంచ గంధర్వాణాం తథాగనాః
 అదర్శనేన జానక్యా శ్చింతాం ప్రాప్యాపిధైర్యభాక్
 భూయో విచేతు మారేభి సానశాలాస్థిత స్తదా ౪౩-౪౪౪

ఏవం విచిన్య న్సామీరి స్తత్రతత్ర మహీసుతాం
 క్రమా దంతఃపురస్త్రిణా మీశ్వరీం కనకప్రభాం
 భవనం భూషయంతీంచ శియా మంజోదరీం శుభామ్
 శయానాం తత్ర సంవీక్ష్య హర్ష సాగరమగ్రహృత్
 రూపయావనమాత్రైకదర్శనేన ముదాఽన్వితః
 అనాలోచ్య తదాచిత్త్యం సీతేతి భ్రాంతిమా నభూత్.

౪౫-౪౬-౪౭౪

పుచ్చ మాస్ఫోటయామాస చుచుంబచ ననర్త సః
 జగౌ ననంద హనుమా న్పతితోఽభూ న్మహీతలే
 ఏవం స్వకీయప్రకృతిం దర్శయామాస మారుతిః,

౪౮-౪౯

౪౨ ఆ పానకాలలోఁ గొన్ని పాత్రిలయ్యదలి యాశవము (సారాయి) సగము దాగిబడియు, మఱిగొన్ని పాత్రిలలోని యాశవము పూర్ణముగ దాగిబడి యుండెను గొన్ని పాత్రిలలోని దేమియుఁ ద్రాగ బడక నిండియుండెను ఇట్టి పాత్రిలను హనుమంతుడు చూచుటయే కాక నాటియు నచ్చటనున్న భక్ష్యభోజ్యములను ననేక విధములగు పుష్పమాలికలను సుగంధపు ద్రవ్యములను మొదలగునానినిఁ గూడఁ జూచెను కాని యచ్చటనున్న మద్యపదార్థములలో నుండి పుట్టిక యా మద్యగంధమును హనుమంతు డాఘాఠించినందున త్వణ కాలము మూర్ఛితుడై నట్లయ్యెను.

౪౩-౪౪ ఆ పానకాలలో హనుమంతుడు కామరూపియై యచ్చటనున్న దేవ దానవ గంధర్వ స్త్రీలను బాచినను పృథానురాలయిన సీత కన్నడ సంయవ విచారిము నొంది తిరిగి కొంత ధైర్యమూరి యా పానకాలలోనే తిరిగి వెదక నారంభించెను;

౪౫-౪౬-౪౭ ఇవిధముగా హనుమంతు డచ్చటచ్చట సీతను వెదకుచుఁ గగినుముగ బంగారుపంటి పచ్చరంగులిగి తన దేహకాంతిచే నా భవనము నంతను బ్రకాశింపఁ జేయు మండోదరిని నామె యాచిత్యమును విచారింపక యామె సౌందర్యమును బ్రాముమును మాత్రము చూచి సీత యని భ్రమించి సీత కన్నడెసని యానంద పడుచుండెను.

౪౮-౪౯ ఆ సంతోషముతోఁ దన తోడను దట్టుచు ముద్దుపెట్టుకొనుచు గంతులు వేయుచు సంతోషించుచుఁ బాడుచు స్తంభము లెక్కి కొంద గేలమీదను బడుచు నివిధముగ నానందచేష్టలను జూపుచుండెను.

పశ్చాత్తాపేయవిషయాం మతి ముత్సృజ్య మారుతిః
ప్రతిష్ఠిత స్వభానేతు మతి మన్యాం చకార సః. ౫౦

శ్రీరామేణ వియోగవత్సవనిజా శ్వప్తుంచ భోక్తుంచ వా
పాతుం వా పరపూరుషాంతికతలే స్థాతుంచ వా నేచ్ఛతి
అన్యేయం త్వితీ నిశ్చయం పున రసౌ లభ్యాననో నిర్గతో
భూయోన్యేషణ మాచర న్నవవజోఽసత్పానశాలాంగతః ౫౧

అతాదిక్రీడయా కాశ్చి ద్గీతే నాన్యాశ్చ కాశ్చన
రత్రిశమేణ చ క్లాంతాః పానమత్రాశ్చ నిద్రితాః ౫౨

వృషో యథాగవాం మధ్యే స్త్రీణాం మధ్యే దశాననః
శుశుభే తత్పరివృషః కరేణుభి రివ ద్విషః ౫౩

పశ్యం స్తత్ర వివాససో దశముఖశ్లిష్టాశ్చ నారీస్తదా
ధర్మాత్రికమశంకితో విజలహృ త్సామీరి రేవం పునః
చింతాం ప్రాప మమేద మద్య భవితా సద్ధర్మలోపాయ వై
పాపంమే భవితాఽచిరేణ నిరయో ప్యన్యాంగనావీక్షణాత్ ౫౪

*అత్రపానభూమా స్త్రీణాం రావణశ్వచ దర్శనాభి
ధానా త్మణ మన్యత్రాన్విష్య విశేషేణ మార్గితుం పునః
పానభూమిం గతవా నిత్యవగమ్యతే.

౫౦ పినప హనుమంతుడు తన మనమునఁ గొంత వితర్కించుకొని మొదటి కపి స్వభావమును మార్చుకొని స్థిరప్రకృతి గలవాడై యిటు చింతించెను.

౫౧ సీత పతివ్రతకదా! అట్టి యామె తన భర్తయొనఁ జీరామచంద్ర మూర్తితో నెడబాటు నొంది యిటు సుఖముగ నిద్రించువా? ఆహాము తీసికొని నిశ్చయించునా? మంచి నీరయినను ద్రావునా? మాతీయు, నామె రామచంద్రమూర్తిని దప్పఁ బరమపురుషునైనను సమీపించునా? కాని నీమె సీతకాదు. ఇంకొకతె యిది నిశ్చయించి యచటనుండి బయలుదేరి తిరిగి తిరిగి యా పాపకాలను గూర్చియే వెళ్ళెను.

౫౨ ఆ పాపకాలలోఁ బాపికలు మొదలగు వానితో నాటలాడి బడలి నిద్రించు వారలు కొందరును, సంగీతము పాడుటచేతను రతి శ్రమ చేంతను బడలి నిద్రించువారలు మఱికొందరును సచట నుండిరి.

౫౩ *ఆవుల మందలో నెదువలెను, ఆడయేనుగులలో మగయేనుగు వలెను స్త్రీ జనములలో రావణుడు ప్రకాశించుచుండెను.

౫౪ ఆ పాపకాలలో నిద్రించుచున్న స్త్రీలలోఁ గొందరు పైటలు దొరిగి నీరలు దొరిగి యున్నవారలును, మఱికొందరు విగతచ్ఛేలలు నైయుండిరి. మఱికొందరు రావణునిచే నాలింగితిలై యుండిరి. ఇట్టి స్త్రీలనెల్ల హనుమంతుడుచూచి తనకు ధర్మలోపము కలిగెనని సందేహపడి వికలమనస్కుడై యీ క్రింది విధముగ విచారింపఁ దొడగెను. నే నెంతటి ధర్మవిరుద్ధమైన పని చేసెనని? పర స్త్రీలను పక్షపూర్వకముగఁ జూచుటచేఁ పాపము దుర్గతియు గలుగును గదా!

* స్త్రీలును రావణుడును హనుమంతునిచే జూడఁబడినట్లు నిచ్చటఁ జెప్పుటచే హనుమంతు డచ్చటచ్చటఁ దిరిగి వెదకి వెదకి విశేషించి వెనకుటకుఁ బాపకాలకుఁ దిరిగి వచ్చినట్లులఁ దెలియనగును.

కింపునః పరభార్యాణాం వివస్త్రిణాం తు దర్శనాత్
అపసారితచేలానా మాయుః క్షీణం భవే దితి.

xix

పశ్చాత్పూరితు రభూ త్ప్రకృష్టమనసో బుద్ధిః పరా మారుతే
స్సూక్ష్మార్థావగమాన్వితస్య నితరాం కర్తవ్యవిర్ణయితే
సంవీక్ష్యోపి దశాననస్య పరమా నారీ ర్యివస్త్రిశ్చ మే
తాసాం దర్శనతోఽద్య కామవికృతి రాల్పాపి జాతా హ్యసీ.

xix

*సర్వోద్దియాణాం మనవవ హేతుః ప్రవర్తనే త స్మయ సుస్థి
తింహి, స్త్రీప్సేవ దృశ్యా జనకాత్మజా న్యా దన్వేషణీయా
చ మయాఽంగనాసు.

xx

* తస్యాయ మాశయః. “నేక్షేతార్కం న నగ్నం
స్త్రీ”మితిసామాన్యవచన మనుసృశ్య వివశనానాం నిద్రాపర
వశానాం పరస్త్రీణా మవలోకనేన మహాపాపం సనుభూ దితి
ధర్మలోపసందేహస్య హనూమతిః పశ్చా దుదితవిశేష విజ్ఞా
నేన బాధితత్వ మవగంతవ్యమ్. విశేషవిజ్ఞానంచ - అపసారిత
చేలాంతఃపుర స్త్రీజనసందర్శనేనాపి నకాపి మే క్షతిః. యతో
నహి మదీయం మన స్తద్దర్శనేన చలిత మభూత్. పాపకార్య
ముత పుణ్యకార్యంవా సాధయిత్వ మనవవ. నహి దర్శన
మాత్రేణ సుకృతదుష్కృతే సంభవతః, సాక్షాద్దర్శనేవా
మనః పాపాభిలాషి యదిభవే త్తదా పాపం భవేత్. తదేవ

౫౫ అందునను బయటలు దొంగిలను జీరెలు దొంగియు నిద్రించు పర
శ్రీలను జూచుటవలన నరకముమాట నటుండనిచ్చి యాయుష్యము
గూడ గలుగునని చెప్పవచ్చును? (అని విచారించెను)

౫౬ ఇట్లు విచారించిన పిదప సుమనస్కుడును, గొప్ప ధర్మ మాత్మ
ములను బాగుగఁ దెలిసినవాడు నగు హనుమంతునకుఁ గార్య
నిశ్చయక మగు మఱియొక బుద్ధి యుదయించెను. (అది యెట్టిదన)
విగతచేల లగు రావణాంతఃపుర శ్రీలను నేను బ్రత్యక్షపూర్వముగాఁ
జూచినను గొంచెమైనను నాకుఁ గామవికారము గలుగలేదు. అందు
వలన నాకు దోషము లే దనుకొనెను.

౫౭ * మఱియు నిట్లులఁ దలంచెను. సర్వేంద్రియముల పరిపూర్ణికి మన
మనస్సే కారణమై యున్నది. అట్టి మనస్సు నాకు స్థిరముగాఁ
(కామాభిలాష లేనిదిగా) నున్నది. శ్రీబాతిలోఁ జేరిన నీతను శ్రీల
గుంపులోనే వెదకవలయును. అచ్చటనే చూడవలసియున్నది.

* ప్రభావ మిట్లు గ్రహింపదగినది. “నగ్నురాలుగా నున్న (నీర దొంగి
యున్న శ్రీ, నూర్చునిఁ జూడగూడదు” అను సామాన్య కాస్త్రము
ననుసరించి నిజాపరవశలై చీరలు దొంగియున్న రావణాంతః
పుర శ్రీలను జూచుట మహాపాపహేతు వయ్యెనని మొదట హను
మంతుడు పశ్చాత్తాపముకలవాడైనను, పిదప హనుమంతునకు గార్య
నిశ్చయకమైన విశేషబుద్ధి యుదయించుటచే మొదటి ధర్మలోప
సంశయము పోగొట్టబడిన దని తెలియదగును. (విశేషబుద్ధి యెట్టి
దన) చీరెలు దొంగియున్న రావణాంతఃపుర శ్రీజనమును నేను
జూచినను నా మనస్సు వారిని జూచుటచే జలింపలేదు గాన నా
కేమియు హాని లేదనుకొనెను. మఱియు నిట్లు తలంచెను. పుణ్య
కార్యమును గాని లేక పాపకార్యమును గాని సాధించునది మనస్సై
యున్నది.

పరిత్యక్తముగఁ జూచినను జూడకపోయినను మనస్సు పాపాభి
లాషి యయ్యెనేని పాపము తప్పక సంభవించును. అటులనే

నోశక్త్యా ప్రయదా మృగీషు సుతరాం సంమార్గితుం మానవై
స్తస్మాన్మార్గిత మత్ర శుద్ధమనసా తస్మా న్న దోషో మమ
దృష్టా నాగవరాంగనా స్సుకతయో దృష్టా స్సురాణాం తథా
సందృష్టాశ్చ పృథాంగనాశ్చ న మయా దృష్టా మహీజాపునః.

౫౮

మనో యదాపుణ్యాభిలాషి తదాపుణ్యం భవేదితి శ్రూయతే.
తథాహి “మనవీవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయో
రితి.” అత స్సర్వేంద్రియవ్యాపారప్రవర్తనే మనవీవ ప్రథా
నం భవతి, తస్మత్మేదం మనస్తా నహి కించి దప్యచల దతో
మమ నకాపిక్షతిః. కించ నహిమయా కామపూర్వమవేక్షితాః
స్త్రియః, యద్యజ్జాతీయం. త ల్లజ్జాతీయేష్వేవాన్వేష్యవ్యం, సత్వస్య
జాతీయేషు. తతిః కార్య మవశ్యక ర్తవ్యం కర్తవ్యమేవ. నతు
తూష్ణీం భవితవ్యం. పరంతు నిష్కామనయా కర్తవ్యం. నహి
తదా తదకార్యమపి పాపహేతు ర్భవే దితి తదీయాశయ ఇతి
వేద్యమ్. అనేన కార్య మకార్యం వా కర్తవ్యావసరే కరణీయ
మేవేతి, పరంతు నిష్కామనయా తత్కుర్యాదితి, నతు కర్మణ
స్వరూపత్యాగ ఇత్యవగమ్యతే: ఏతదేవ పురా భగవతాం
నాయోపదిష్టమపీతి సంభావనీయ మిత్యలమ్.

౫౮

స్త్రీని స్త్రీల గుంపులోనే వెదకవలయును గాని లేళ్ళ గుంపులో వెదకి లాభములేదు. కాన నేను నీతను వెదకుట తప్పకాదు. ఇంక నేనున మనస్సునందు గామవికారముండిన దోషమగును. నేను బరి శుద్ధమనస్సుతో రావణాంతిపుర స్త్రీజనమును వెదకితిని గాన నాకు దోషములేదు. ఇచ్చట నాగకన్యలు, దేవతాస్త్రీలు, రాజకన్యలు మొదలగువా రెందరో నాచే జూడఁబడిరి. కాని నీత మార్తము నాచే జూడఁబడక పోయెను గదా.

మనస్సు పుణ్యాభిలాషి యయ్యెనేని పుణ్యము సంధివించును. అటులే శృతికమగుచున్నది. “మనస్సే మనుష్యుల బంధమోక్షములకుఁ గార్యకారణమైనదని” ఇందువలనఁ దెలియున దేమనఁగా సర్వేందియముల న్యాపారము జరుగుటకు మనస్సే ప్రధానమైవది. అట్టి మనస్సు నా కేమియుఁ గొంచెమైనను జలింపని కారణమున నాకుఁ గలిగెడి హాని యేమియు లేదు. నేను స్త్రీలను గామపూర్వకముగాఁ జూచి యుండనైతిని. ఏ వస్తువు ఏ జాతికిఁ జేరినచో, ఆ వస్తువు నా జాతి లోనే మాడవలయును గాని మఱియొక జాతిలోఁ జూడ నలవికాదు. అందువలన ననశ్యక రత్నమైయున్న నీతాన్వేషణరూపమైన కార్యము చేయఁదగియున్నది. కాని యూరకయుండఁదగినది కాదు. కాని నిష్కామనచేఁ జేయవలయును. అట్లు చేసినచో నది కూడని పనియై నను బాపహేతువు కానేరదు. అని హనుమంతుడు నిశ్చయించెను. (ఇదియే విశేష విజ్ఞానము). దీనిచే మనము తెలిసికొనవలసిన ధర్మ మేమనఁ జేయఁదగినది పనియైనను జేయఁదగని పనియైనను నవసరము కలిగి నపుడు చేయఁదగినదియే యనియు, గాని నిష్కామనచే మాత్రము దానినిఁ జేయవలయుననియు, సంతియేకాని కర్మయొక్క స్వరూప త్యాగము మార్తము పనికిరాదనియు (అనగాఁ జేయవలసియున్న పనిని విడువకూడదనియు) దెలియఁబడునున్నది. కృష్ణభగవాను డరు నుని కువదేకించిన విషయముకూడ నిదియేయని యూహింపఁదగును. మఱియు హనుమంతుఁ డిటులఁ జింతించెను.

ఇతి సంచితయం స్వక్వా పానభూమింతు మారుతిః
నిశాగృహం శ్చిత్రగృహం నార్గమాణో లతాగృహాన్
అపశ్య జ్ఞానకిం తత్ర చింతాం సంప్రాప్తవా న్మునః. ౫౯౪

యన్మే విచిన్వతో నాద్య నీతా దృష్టిపథం గతా
శీలరక్షాపరా నీతా హతా వ్యా ద్దృష్టకర్మణా
అహాస్యి దేతా స్సంవీత్య విరూపాశ్చ భయంఃరీః
రాక్షస్తే ర్మహిజా పూర్వం వినష్టావా భవే త్స్వయమ్. ౬౦-౬౧౪

అదృష్ట్యాఽత్ర నీతా మసంప్రాప్య సిద్ధిం, నృథా వానరై
ర్యాపయత్వాచ కాలం, గతి ర్మే న యుక్తా కపీశాంతికం
వా, కపీశ స్సుతీర్ణో బలీ హ్యుగ్రనందః. ౬౨౪

గచ్ఛేయం యది వానరాంతిక మహం పృచ్ఛేయ రేవంతుతే
కార్యం కింభవతా కృతం గతవతా బ్రూహీతి పృష్టస్వహం
కిం వత్సో మ్యచిరీక్షితాం జనకజాం శాఖామృగాణాం పునః
వ్యర్థం మే సమభూచ్చ్రహాయ మధునాధి జ్ఞాంముఖాకారిణం ౬౩౪

నో దృష్టా జనకాత్మజేతి కథితే నత్యంతి తే వానరాః
వృద్ధో ఋక్షపతి శ్చ మాంప్రతి తదా కిం వా వదే దంగదః
కించాహం యది రాఘవం ప్రతి గతోఽదృష్టా మహీజేత్యదో
దుర్వాక్యం త్వవిచార్య వచ్చ్యవశతాం గత్వా త్యజేతోఽ-
ప్యనూః. ౬౪౪

౫౯౪ అని మనమునందు హనుమంతుడు కొంత విచారపడి యా పాపశాలను విడచి లతాగృహములను (చీరలచే నల్లబడిన గృహములను) చిత్రి గృహములను నితాగృహములను వెదకి వేసారి నీత కన్నడవంతుడని దిరిగి యిద్విధముగ విచారింపఁ దొడఁగెను.

౬౦ ౬౧౪ ఎన్నివిధముల నీతను నేను వెదకుచుండినను నీత కానరానందున తన శీలమును గానానాకొన దలంపుగల యామెను రావణుడేమైన జంపియుండునోమో, లేక వికార మాపముగల భయంకర రాక్షసులను జూచినంత మాత్రముననే గుండె బద్దలై స్వయముగనే మృతి గొందెనో తెలియకుండు చున్నది.

౬౨౪ ఇచ్చట నీతను సందర్శింపక కార్యసిద్ధిని గొందక నుగ్గీవుడు పెట్టిన గడువు కాలమును వానరులతో వ్యర్థముగ గడిపి యిప్పుడు నుగ్గీవుని సమీపమునకు వెళ్ళుట మంచిపని కాదు.

౬౩౪ నేను వానరుల సమీపమునకుఁ బోయినచో, హనుమంతా! నీవు లంకకుఁ బోయిన పని యేమయినదో చెప్పుమని వానరులడిగిన, నీతను దర్శింపని నేను వానరులతో నేమని జెప్పుదును? నేను పడిన క్రిమియంతయు నిష్కలమైనది. సీ. సీ. నేను వ్యర్థుడను.

౬౪౪ నీతను నేను జూడలేదని చెప్పినయెడల వానరులు మృతినొందుట నిశ్చయము. (నుగ్గీవుడు పెట్టిన గడువు దాటిపోయి నందున గిష్కంధకు వెళ్ళినచో నుగ్గీవు డెటులనో తమకు మరణదండన విధించునని వానరులు స్వయముగనే మరణింతురని భావము) నీతను నేను జూడలేదని జెప్పినచో నన్ను గొప్పగాఁ బొగడి పంపించిన జాంబవంతుడును సంగదుడును నన్ను ఛేయనరా! ఇదియునుంగాక నీత కన్నడలేదని రామునితో నేను జెప్పితినేని వెంటనే రామచంద్ర మూర్తి పొగ్రములను విడుచుట నిక్కువము.

తస్మి స్పంచత్వ మాపన్నే న భవిష్యతి లక్ష్మణః
 నిశమ్య భాగీరా నష్టా భగతోపి మరిష్యతి
 తత స్తదనుసారితు శత్రుఘ్నోపి మరిష్యతి
 తః స్తదనుసారితు శత్రుఘ్నోపి మృతో భవేత్
 పుత్రా నేవంవిధా స్తృప్త్యా సశ్యేయూ రాతరోఽపిచ
 శ్రీరామలగ్నమనస స్తద్వయోగాసహః ప్రిహః
 క్రమా ద్విసాశ మేష్యంతి మన్మూలా తస్యనాశనం
 భవే దపిచ సుగ్రీవో న్యస్తృప్త్యా రాఘవం త్నణా
 జీవతుం నోత్సహేత్తై వ తస్మాతోస్సిపి మృతో భవేత్

౬౫ ౬౬-౬౭-౬౮౪

భర్తశోకవశా త్తారా రుమాచాపి మరిష్యతః
 మాత్రా పిత్రా విహీనోఽర మంగదోపి త్యజే దనూన్
 ప్రభువ్యసంతో నూనం వానరా స్పృశ్యం మృతిం
 ప్రాప్స్యంతి నాత్ర సందేహో గతే మయి*కులద్యయం
 వినష్టం భవితా తస్మాన్నవ్రజేయ మితః పురీమ్. ౬౯-౭౦-౭౧

* కులద్యయం వినష్టమితి - అనేన పూర్వోక్త కుల
 ద్యయనాశరూప స్పృశ్య పృథు మనర్థ స్థితానవేక్షణ నచన
 శ్రవణజన్యరామజీవిత సంశయమూలక ఏవే త్యుక్తం భవతి.
 నను శపథపూర్వక సీతాకృత భూగర్భప్రవేశానంతరం
 శాశ్వతికస్య సీతావియోగస్య నిర్విచారేణైవ రామచంద్రదేణ
 భోక్తృమాణత్వేన "సీతా మయా న దృష్టేతి స్వ వచనశ్రవణ
 మాత్రేణ రాఘవోఽసూ న్వాస్యతీత్యాది హనుమదూహః
 పరంపరా సత్యమారభుతేతిచే న్న. తస్య స్వబుద్ధి పూర్వక

౬౪-౬౬-౬౭-౬౮ రామచంద్రమూర్తి మరణించెనేని సోదరప్రేమ గల లక్ష్మణుడు వెంటనే మృతినొందును. ఇంతటితోఁ బోదు. రామ లక్ష్మణులు మృతినొందిరని వినుటతోడనే భరతుడును తదనుసారి యగు శత్రుఘ్నుడును మరణమొందును. పుత్రుల మరణము వినుట తోడనే తల్లిలు (కౌసల్యా సుమిత్రా కైకేయులు) మృతినొందెదరు. ఇంతియేగాక తమ ప్రభువగు రామరియందు నిండుమనముగల కోసల జేశపు పౌజలు ప్రభువ్యసతప్తులై వారలును మృతినొందుదురు. ఇవి ధముగ నచ్చట సర్వనాశము కలుగుటయే గాక, రామచంద్రుడు తనకుఁ చసిన మేలును మరువని సుగ్రీవుడు మిత్ర వ్యసతప్తుడై మృతినొందును.

౬౯-౭౦-౭౧ పిదపఁ దారయు రుమయు భర్తృమరణ గుఃభతలై మరణించె దరు. తలదండుల మరణము విని యంగదుడు చచ్చును. తదు రాజు చచ్చెనను దుఃఖముచే వానరులు మృతినొందెదరు. నేను గిష్కిం ధకుఁ బోతినేని నివ్విధముగ నిత్యైకుల కులనాశము వానరి వంశనాశ మును * కులద్వయ నాశముకూడ దప్పక కలుగుగాన నేను గిష్కిం ధకుఁ బోకుండుటయే మేలని తలంచెను.

* కులద్వయ నాశము — కులద్వయ నాశ రూపమయిన యీ యనర మంతయు నీత కన్నవలేదని హనుమంతుడు చెప్పిన వాక్యమును వినుటవలన గలిగిన క్షీరామ జీవితసంశయముమీద నాధారపడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇందుపై నొక యాశంక కలుగుచున్నది. (ఏమన) శపథపూర్వకముగా నీతాదీవి భూగర్భములోఁ బ్రవేశించిన పిదప గూడ కాశ్యతమైన నీతావియోగము నిర్విచారముగనే రామచంద్ర మూర్తి సహింపఁ బోవునట్లు ముందు గన్పడుచుండ, నీతను నేను జూడలేదని హనుమంతుడు తాను చెప్పిన మాటను వినిన మాత్రము ననే రాముడు ప్రాణములను విడువ గలడను మొదలగు హను మంతుని యూహాపరంపర సత్యదూరమైనది యను నా శంకకు సమాధాన మేమనగా, నీత భూగర్భప్రవేశము చేసిన విషయము రామ

సుగ్రీవశ్య ముఖం నూనం కథం ద్రక్ష్యా మ్యహం పునః
 నచే దహం ప్రజా మ్యద్య రాఘవౌ త్వాశయా చిరం
 జీవేయ రాత్రీ సందేహ స్తతోఽయుక్తా గతిర్మమ. ౭౨౪

సాగరానూపదేశేహం చితిం కృత్వా హుతాశనం
 ప్రవేత్వా మ్యథవా కుర్యాం వ్రతంవాఽంగాని మే పునః
 అత్యంతి శ్వాపదా న్యాశు నోచే ద్వార్ధిజలే త్వహం
 నిపత్యానూ నివయోఽయోమి న గచ్ఛేయ మహం పురీమ్.

౭౩-౭౪౪

ఇతి సంచిత్త్య హనుమా న్సంపాతే ర్వచనం తతః
 సంస్మృత్య మరణే దోషా నృహూ నాలోఽప్య జీవతః
 శుభప్రాప్తిం విచార్యాపి జీవితాశాం చకార సః ౭౫-౭౬

కృతత్వేన న తత్ర శోకావశాశో రాఘవస్యేతి వేద్యమ్.
 నహి తథాలోకే బుద్ధిపూర్వక సన్యస్తవతో భార్యావియోగ
 దుఃఖం దరీపుశ్యతే యథామృతభార్యకస్యే త్యనుభవస్సార్వ
 జనీన ఏవేత్యలమ్.

314 ఇదియునుంగాక పూర్వములఁ బొరుషవాక్యములు పరికిన నేను మగ్గిపురి ముఖము నెటులఁ జూడఁగలను? నేనిప్పుడు వెళ్ళక గొయినచోఁ గొంతకాలము రామలక్ష్మణులు లింక నేను వత్తునను నాశతో వినించియుండురు. కాన నేను వెళ్ళిపోవుటయే మంచిదని నిశ్చయించుకొనెను.

23-24 పిదప హనుమంతుడు చేయఁదగిన కార్యమేమని యాలోచించి యీ క్రిందివిధముగ నిశ్చయించెను. నముద్ర సమీపప్రదేశమున నొక చిత్రజేసి యగ్నిప్రవేశమునైనను జేసెదను. లేక ప్రాయోపవేశ ప్రతిమునైనను బూనెదను (ప్రాయోపవేశ మన దర్భలయందుఁ గూర్చుండి నిరాహారదీక్షతో శరీరమును గృశింపఁజేసికొని మృతి నొందుట) అప్పుడు నా శరీరమును ఘాతుకచ్యుతములు భక్షింప గలవు. లేక సముద్రజలములోఁ బడియైనను ప్రాణము విడిచెదను. కాని కష్టాంధకుమారము పోవునదిలేదు.

25-26 ఇట్లు చింతించి పిదప హనుమంతుడు లంకలో నీత యుండెనని చెప్పిన సంపాతియొక్క పచనము స్మృతికి రాగా “బ్రతికియుండిన శుభములు బడయువచ్చు” నను వాక్యము ననుసరించియు, మృతి బొందిన దోష బాహుళ్యమును విచారించియుఁ బ్రాణములు విడువ రాదని నిశ్చయించి తిరిగి జీవితాశగలవా డయ్యెను.

చందుగ్ని బుద్ధి పూర్వకమైనది గాన దాని విషయమై రామునకు శోకింప నవకాశ ముండదు. లోకములో భార్య మృతిపొందిన వారి కుండెడి దుఃఖము సస్యనీంది బుద్ధిపూర్వకముగా దారను (భార్యను) విడిచిన వానికి నుండుట లేదనియెడి యనుభవము సార్వజనీనమే యని తెలియఁ దగును.

యావద్ద్రక్ష్యామి వై దేహీం విచినోమి పురీంపునః
సామదానే న యుక్తేఽత్ర భేదోదఁడోఽలఽయుజ్యతే
పరస్పరం రావణస్య రాక్షసానా మహం రహః
భేదోపాయం కరిష్యామి త్యాలోచ్య మనసి స్థితః ౮౨-౨౯

ఆశ్చర్యరామాయణే సుందర కాండే

తృతీయస్కంధస్సమాప్తః

చ తు ర్థ స్కంధః

తతో మరుత్సుతః కర్మ కుర్వ నౌతూహలం మహత్
రావణాంతఃపురే దీపా న్వాయురూః వ్యలోపయత్. ౧

కించ తత్ర స్థితా న్సర్వా ద్దశాస్యప్రభృతీం తదా
అపసారితచేలాంస్తు చకార మరుతెస్సుతః. ౨

తత్ర స్థితాః స్త్రీయః కాశ్చ తదా వాయువశా త్సునః
అపసారితచేలాశ్చ నగ్నాః కాశ్చన సంస్థితాః. 3

ఏవం కౌతూహలం కర్మ కృత్వా మారుతనందనః
భేదోపాయం విచిన్వానో రక్షసాంతు పరస్పరమ్.
మయబంధోర్థయ స్యాగా ద్ద్రుహం స్వర్ణమయం తతః ౪౪

బ్రహ్మదత్తవర శ్రీమాన్దయో నామ మహాబలః
గృహే వినిద్రితో రాత్రౌ స్థితోఽజానంశ్చ కించన. ౫౪

౭౭-౭౮ హనుమంతుడు పిమ్మట నిశ్చయించెను. సీతను జూచుదనుక నిచ్చటనే యుండి పుర చుంతటను దిరిగి వెదకెను. రాక్షసుల విషయమై సామదానము లుపయోగింపడవు. ఇక భేదోపాయము దండించాయము నుపయోగించి గూడ జూడవలయు. మొదట రాక్షసులలో రాక్షసులకు భేదమును గల్పింపవలయును. పిదప సమయానుసారము రాక్షసులకు భేదమును గల్పింపవలయును. పిదప సమయానుసారముగ రాక్షసులను దండింపవలయు శని యాలోచించుకొనెను.

అశ్చ్యవ్య రామాయణమున సుందరకాండమున

మూడవసర్గము ముగిసెను.

నాల్గవ సర్గము

- ౧ పిమ్మట హనుమంతుడు కుతూహలకరచుగు పని చేయదలంచి వాయురూపమును ధరించి (గాలి వీచి) రావణుని యంతఃపురములోని దీపముల నన్నింటి నాద్రివేసెను.
- ౨ ఇదియుచుం గాక యచట నున్న రావణుడు మొదలగు వారలను వివస్త్రిలనుగా (తొలగిన కట్టుబట్టలు కలవారినిగా) జేసెను.
- ౩ అచ్చట నున్న స్త్రీలలో గొందరు గాలిచే నెగురగొట్టబడి తొలగిన కట్టుచీరెలు గలరారలుగా నుండిరి. మఱిగొందరు నగ్గులుగా (బొత్తుగా శరీరమునందు చీరె లేనివారలయి) నుండిరి.
- ౪ ఇవిధముగ హనుమంతుడు కుతూహలకర్యను (చిలాసార్థమైన పనిని) జేసి పిదప రాక్షసులలో రాక్షసులకు భేదమును గల్పింప నెంచి మయునకు బంధువగు గయ్యని గృహమునుగూర్చి వెళ్ళెను.
- ౫ ఆ గయ్యుడు పూర్వము బ్రహ్మవరమును బొందియుండుటచే గొప్ప బలవంతుడై యుండెను. అట్టి గయ్యుడు తనయింటికి హనుమంతుడు వచ్చిన సంగతి నెరుగక లోపల నిద్రించుచుండెను.

దశాస్యములతో మృత్యుర్భవితేతి విధే గ్వచ.
 పురాఽఽశ్చనా శ్రుతం శ్రుత్వా సామీరి వృద్ధహం గతః
 గయస్య నిదిత స్వాథ స్వమోదాయో త్తరీయకం
 దశాననాంతికం గత్వా తత్పర్యంకే హిరణ్మయే
 వినిక్షిప్స్వాప్రజ తోస్సపి సీతా మన్వేషితుం పునః

౬-౭

తతో దశాననశ్చాపి బుద్ధ్యా స్వస్యతు మంచకే
 గయో త్తరీయం సంవీక్ష్య సంప్రాప్య కుథ మస్యలం
 మండోదరీం గయస్పృష్టాం మత్స్యా తాం హంతు మాద్యతః

౮-౯

అయథార్థవిదం శూర మసిపాణిం దశాననం
 న్యవారయంస్తదా నార్యో తమూచు శ్చైవ మగగనాః
 తస్యాం దోషలవో నాస్తి శ్రీనథా ద్విర మాధునా
 ఏవం తం సాంత్యయిత్వా తాం రరక్షు శ్చాంగనాః పునః

౧౦-౧౧

చందహాస ముపాదయ తతో గయగృహం గతః
 అవధీ నిక్షిప్తం వీర మసినా తం దశాననః
 ఏవం గయం నిహత్యాశు సోప్యగా త్స్పృనికేతనమ్.

౧౨-౧౪

తత్త ద్రాక్షసముఖ్యవేశ్మను పురాఽదృష్టేషు వాతాత్మజో
 భూజాతాం తు విచిత్ర్య నిష్ఫల సముద్యోగోపి ధే ర్భా చ్చరన్
 దుత్తూరేషు తు కల్పభూరుహ మివ ప్రోల్లాసి రాత్రించరా
 గారాభ్యంతర సద్విభీషణగృహం సంవృష్టవా న్వై క్రమాత్.

౧౩౪

౬-౭ రావణునివలన గయనకు మఱియు గలుగునని పూర్వ మొకప్పుడు
బ్రహ్మ చెప్పిన సంగతి నాచుకంటేను మి యున్నవా డగుటచే
నపు డా సంగతి జిగిసి రాగా హనుమంతు డట్లు గయని గృహ
మున కేగి యింటిలో నిద్రించుచున్న గయని పై యు తలీయమును
దీసికొని వచ్చి రావణుని సగ్గమోద ఎడవేసి తాను నీతాన్వేష
ణముకై బయలుదేరి వెళ్ళిపోయెను

౮-౯ పిమ్మట రావణుడును మేల్కొని తన శయ్యమోద నున్న గయని
యు తలీయమును జూచి మిక్కిలి యాగ్రహము నొంది గయనకును
మండోదరికిని సాబంధ వేదియో యుండుటను బట్టి యా యు తలీయ
మోపక్కమోద నున్నదని తలచి మండోదరిని జంప నుంకించెను.

౧౦-౧౧ యథార్థము తెలియని రావణుడు నెంటనే కత్తిరి చేతన బట్టు
కొని మండోదరిపైకి వచ్చుచుండగా నా రావణాసురుని నవ్వుట
నున్న స్త్రీలు వివారించుచు నిటులఁ జెలికిరి, నాగో! మండోదరి
యందు చోషము లేక మైనను లేదు. నిష్కారణముగా నీవు స్త్రీహత్య
నండి విరహింపుము. ఇట్లు చెప్పి రావణుని కాంతపరిచి మండో
దరిని వాని బారినుండి తప్పించి రక్షించిరి.

౧౨౪ పిదప రావణుడు తన కోపము పట్టజాలక చంద్రహాస మను కత్తిరి
దీసికొని బయలుదేరి గయని గృహమున కేగి యింటిలో నిద్రించు
చున్న గయని దని చంద్రహాసముడైన దుష్టయిలులుగా నరికివేసెను.
ఇన్ద్రియముగ గయని జంపి రావణుడు వెంటనే తన గృహమున
కేగెను

౧౩౪ హనుమంతుడును పూర్వము తాను జూడని యాయా రాక్షస
గృహములలో నీతను వెదకి వేసారి నిగ్గుల పోయియున్న గలవా
డైనను ధైర్యము నవలంబించి తిరుగుచు నుమ్మెత్తలలో గల్పవృక్ష
మునుజూచినట్లు రాక్షస గృహములలోఁ బరమభాగవతోత్తముడగు
విభీషణుని గృహమును జూచెను.

య ద్వేశాభిముఖం మప్యశోభత లసచ్ఛ్రీరామనానూంకితం
 యస్యాగ్రేతు విరాజతేచ తులసీబృందావనం స్థాపితం,
 య ద్వేశాభిముఖం సునర్ణభుజితం రామాలయం శోభతే,
 దృష్ట్వా తద్భవనం సుచిస్మితమనా స్సోఽచింతయ న్మానసే.

౧౪౪

శ్రీరామలయ మగ్ర తిష్ఠతి కథం రక్షోగృహభవంతరే.
 స్వప్నావాఽయమహానదేమమపునశ్చిత్తధ్రమోనాథవేత్,
 యద్వా రాత్రిచరేషు సజ్జనవరాః కేచిత్స్థితా వాత్ర కిం;
 కస్యైతద్భవనం భవేత్కథ మయం దృష్ట్వా భవేత్తేగృహీ.

౧౪౫

ఇత్యేవం పవనాత్మజేతు బహుధా సంచింతయ త్యాశ్రయి,
 స్వప్నై కంచన రావదూత మఘం సంవీక్ష్య చోతాయ సః
 కేహభ్యంతరత సుమేయచ బహిష్ఠీరామనామోచ్చర
 న్నాగత్యాభిముఖే స్థితంతు మరుతస్సానుం దదర్శ క్రమాత్.

౧౪౬

తతో నమస్కృత్య విభీషణస్తం, ద్విజాకృతిం మారుతి మేవ
 మాహ, శ్రీరామభక్తేషు భవాన్యధైక స్సందృశ్యతే
 దర్శనమాత్రతసే

౧౪౭

భవద్దర్శన సూరభ్య ప్రీతి ర్మే జాయతే హృది,
 దీనోపరిగయాన్తయథా త్వం లక్ష్యసే మగూ.

౧౪౮

అహో త్వం మందభాగ్యం మా ముద్ధర్తుం కిమహగతః,
 ఇత్యుదీరితి మాకర్ణ్య హనుమా నేవ మాహ తమ్.

౧౪౯

౧౪౪ ఎవని గృహము శ్రీరామనామముచే నలంకృతమయి యుండెనో, ఏ మహాత్ముని గృహమునకు ముందు తులసీ బృందావనము స్థాపింప బడియుండెనో, ఎవ్వని గృహమున కెదురుగ బంగారపు రామ మందిరము విలసిల్లుచుండెనో, అట్టి విభీషణుని దివ్యభవనమును హను మంతుడు చూచి యాశ్చర్యపడి మనమునం దిటుల నాలోచించెను.

౧౪౫ రాక్షస గృహముల మధ్య రామమందిర మెటుండును? ఇది స్వప్నమా? లేక చిత్తవిభ్రాంతిమా? లేక రాక్షసులలోఁ గూడ గొందరు సజ్జనులుందురా? ఈ భవన మెవనిదే యుండును? ఈ గృహ యజమాని నా కెట్లు కన్పడును?

౧౪౬ ఇవిధముగ హనుమంతుడు తన మనమునందుఁ బరిపరి విధముల నాలోచించుచుండ నా సముదముననే విభీషణుడు స్వప్నములో రామభక్తుడు తన గృహమునకు వచ్చినట్లు కల గనుటచే గృహములో నుండి బయటికి రామనామము చేసికొనుచు వచ్చి యభీముఖముగా గన్పడుచున్న హనుమంతుని గ్రహముగఁ జూచెను.

౧౪౭ పిమ్మట విభీషణుడు బ్రాహ్మణ వేషముతో నున్న యా హనుమంతుని జూచి నమస్కరించి అంబిధముగఁ బలికెను. ఓ మహాత్మా! నీవు రామభక్తుడవుగా నాకుఁ గన్పడుచుంటివి.

౧౪౮ నిన్ను దర్శించిపట్టిననుండి నామమునం దోక విధమయిన ప్రీతి కలుగుచున్నది. నీవు దీనులందు దయగలవాడవుగా నాకుఁ గన్పించుచుంటివి.

౧౪౯ ఓహో! దురిదృష్టవంతుడ నగు నన్నుద్ధరించుటకే నీవు వచ్చినవాడవని తలచెదను. ఇట్లు హనుమంతునితో విభీషణుడు పలుకగా హనుమంతుడు పిదప విభీషణునితో నిటులఁ బలికెను.

ప్రాహ రామకథాం తస్మై పశ్యా దాశ్మకథా మపి,
తదా కథయత శ్వాపి శ్రుణ్వతశ్చ ద్వయోరపి,
ఏకవార మభూతాంచ శరీరే ఘృణాచి తే.

౨౦-౨౧

శ్రీరామచంద చరిత్రశ్రవణేన విభీషణః,
ఆనందవారిధౌ మగ్నః ప్రాప్తౌ హైమం మారుతిం ప్రతి.

౨౨

బాత్యాహం రాక్షసోఽభూనం న స్వభావేన మారుతే,
రావణానుజతాదోష స్వేక ఏవ ము సృతః.

౨౩

దంతపంజీ ద్వయాంతిస గణనాస్థితి వస్త్వమ,
పఞ్చస్థి ర్వర్తతేఽత్ర యోమిధ్యస్థితస్య హః.

౨౪

కృచ్చాఞ్చి త్కాలం నయా మ్నత ప్రమాణం తే పదద్వయం
ఇత్యుక్త్వా తత్పద ద్వంద్వం పస్పర్శచ విభీషణః.

౨౫

హే తాత మాం దీన మనాధభూతం, విజ్ఞాయ రామో రఘు
నంశనాథః, కృపావిధాతా భవితా ననా మే, బ్రూహి
త్వ మార్యస్య విదంస్తు తత్త్వం.

౨౬

శరీరం మే తామసంచ రహితం సాధనై ర్ధృచం
నిశ్చలా ప్రీతి రప్యస్తి నహి తత్పరకంజయోః
తతస్సౌదేహ మాహ్నిని తథాప్యాశాపి జాయతే
యత స్తద్భక్తసంబంధో మమ నిర్హేతుకం త్వభూత్.

౨౭-౩౦

౨౦-౨౧ హనుమంతుడు మొదట శ్రీరామచంద్రుని వృత్తాంత మంతయు విభీషణునకుఁ జెప్పి పిదపఁ దన వృత్తాంతమునుగూడఁ జెప్పెను. అవిద్యముగఁ జెప్పుచున్న హనుమంతునకును వినుచున్న విభీషణునకును నిర్దుర్లకుగూడ నొకేపర్యాయము శరీరములు గగుర్పాటు చెందెను.

౨౨ శ్రీరామచంద్రుని చరిత్రను వినుటచే విభీషణు డానందసముద్రములో మునిగి లేలుచు హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను.

౨౩ ఓ హనుమంతా! నేను జాతిచే రాక్షసుడనే కాని స్వభావముచే రాక్షసుడను గాను.

౨౪ ఓ యాంజనేయా! రెండుపలువరుసల మధ్య నాలుక యున్నటుల నే నీ రాక్షసులమధ్య నుంటిని. నా పరిస్థితి యిచ్చట బహుకష్టముగా నున్నది.

౨౫ ఇచ్చట సతికష్టముగఁ గాలము గడపుచుంటిని. ఇందుకు నీ పాదార విందయుగళమే ప్రమాణ మని చెప్పుచు విభీషణుడు హనుమంతుని పాదములను బట్టుకొనినను.

౨౬ పిమ్మట హనుమంతునితో విభీషణు డిటులఁ బలికెను. ఓ వాయు సందనా! రఘువంశమున కలంకార మగు రామచంద్రమూర్తి, దీనుడను, దిక్కులేనివాడ నగు నా యందు దయను జూపువా? రామ తత్వము నీకు బాగుగ దెలియును గాన యథార్థమును నాకుఁ జెప్పుము.

౨౭-౨౮ ఓ యాంజనేయా! నాజేహమా తామసజేహము. సాధనరహిత మైనది. శ్రీరామపాదార విందములయందు నిశ్చలమయిన స్త్రీతియా నాకు లేకపోయెను. అందువలన నన్ను శ్రీరామచంద్రమూర్తి యనుగ్రహించునా? అనుగ్రహింపడా యని సంజేహించు చుంటిని. కాని నాకొక యాశకూడ గలుగుచున్నది. ఎందువలన ననగా శ్రీరామభక్తుడ నయిన నీ సాంగత్యము నాకు నిర్ణేతకముగా (శ్రీరామానుగ్రహము లేకుండగ) నెట్లు గలుగును? అందువలన గొంచె మాశకూడ గలదు.

రాఘవో నిశ్చిపే న్నూనం మయి పూర్ణదయాం యది
సీత్యామాం రాఘవాయ త్వం ప్రగర్భయ నమోఽస్తుతే. ౨౯

తచ్చుత్వాఽఽహసమీరసూను రపి తం త్వేవంశుణుత్సంపథే
తత్ప్రితిం కిము వచ్చి నేవకజనే సోఽతిప్రియ స్సర్వదా
త్వంత్యాం తామస మీరయ శ్యహమహోఽహంకులినఃకిము
జాత్యాఽహంప్లవగశ్చలశ్చచితరాం హీనోఽభవంసర్వధా. ౩౦

కించ మత్కవినామాపి జనో యస్సంస్కరిష్యతి
కుత్యాపి భోజనం నాపి తద్దినే తస్య సంభవేత్. ౩౧

ఏతాద్భక్షీచభూతేపి మయి శాఖామృగే పునః
కృపాఘ ర్వర్తతే రామః కిం పున స్త్వయి సజ్జనే. ౩౨

ఇత్యుక్త్వా రామసుగుణస్మరణా న్మారుతిః పునః
ఆనందబాష్పయుక్తాక్షో బభూవ పులకాంచితః. ౩౩

పునః ప్రోవాచ సామీరి ర్విభీషణ మిదం వచః
ఏతాద్భుతదయాసింధుం పరిపూర్ణంచ సద్గుణైః
నాశ్రయే ద్భువియో మూఢో భవితా దుఃఖభాగ్భ్రువమ్. ౩౪

తతః ప్రాహ మరుత్సూను మేవం సచ విభీషణః
జనశ్శస్య గృహే పుత్రీయథా సీతాత్ర సంతితా
తచ్చుత్వా ప్రాహ సామీరి ర్విభీషణ మిదం వచః. ౩౫-౩౬

- ౨౯ శ్రీరామచంద్రమూర్తి నాయందు బూర్జదయ గనపరచెడి సత్కమన నన్నుఁ దీసికొనివెళ్ళి శ్రీరామచంద్రస్వరూప జూపించుము. నీకు నను సార్థుని విభీషణుడు పలికెను
- ౩౦ ఆ విభీషణుని వచనములనువిని హనుమంతుడు తిరిగి విభీషణునితో నిటుల బలికెను. ఓ మిత్రమా శ్రీరామచంద్రమూర్తికి ఆశ్రితుల మీదనుండెడి ప్రేమనుకూర్చి నేనేమి వర్ణించగలను? అప్రేమ నిరుప నూపమైచది. సేవకులయందు సర్వదా మిక్కిలి ప్రేమగలవాడు. నిన్నుకూర్చి నీవు తామసునిగా జెప్పుచున్నావు కాని నే నేమి గొప్ప వాడను? జాతిచే నేను క్రోధిని. చపలస్వభావము గలవాడను. సర్వవిధముల హీనుఁడను.
- ౩౧ ఇదియునుంగాక ప్రొద్దున లేచి కోతిపేరు తలచినవారికి భోజనము కూడ నా దినమున దొరకదని చెప్పుదురే. అట్టి నీచజాతికిఁ జెందిన వాడను నేనై యుంటిని.
- ౩౨ ఇట్టి కాళామృగమునైనను (కోతివైనను) రామచంద్రమూర్తి నాయందు కృపాశుడుగా నుండునుగదా? సజ్జనుడనగు నీ విషయ మున రామచంద్రమూర్తి కృపాశుడుగా నుండునని చెప్పున జేమి?
- ౩౩ ఇట్లు హనుమంతుడు విభీషణునితోఁ జెప్పి రామచంద్రమూర్తి గుణ గణమును స్మరించుటచే నానంద బాష్పములతో గూడిన నేత్రములు గలవాడై గగుర్పాటు చెందిన శరీరము గలవాడయ్యెను.
- ౩౪ తిరిగి హనుమంతుడు విభీషణునితో నిటుల బలికెను. ఇట్టి దయా సముచ్చుకుడు సద్గుణపరిపూర్ణుడు నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని భూమిలో నెవ డాశ్రియింపకుండ నుండునో యెఠడు నిశ్చయముగ దుఃఖముల పాలుగును.
- ౩౫-౩౬ పిదప హనుమంతునితో విభీషణు డిటులఁ బలికెను. పితృ గృహములో (పుట్టినింట) కన్య యుండినటుల నీతయు నిచట నటు లున్నది - అని చెప్పగా విని హనుమంతుడు విభీషణునితో నిటుల, బలికెను.

సఖేఽద్య మాతృభూతాయా స్సీతాయా దర్శనం త్వహం
కర్తు మిచ్ఛామి సా నీతా వర్తతే కుశ్ర మే వద.

32

ఇతి తే నామయుక్త స్స న్నారుతిం ప్రాహ సోఽశ్వథ
అశోకవనికామధ్యే సింశితా జనకాత్మజా
ఇత్యుక్తో హనుమాం స్తస్మై నత్వాఽశోకవనం పృథి
వినిగ్ధత్య యజ్ఞేనై వ జగా మాశోకవాటికామ్.

33-34

ఆత్మర్యరామాయణే సుందరకాండే

చతుర్థ స్సర్గ స్సమాప్తః.

పంచమ స్సర్గః

పశ్చాన్నందనసన్నిభాం చ తరుభి స్సంతానముఖ్యై ర్యుతామ్
చిత్రావాంతరకాననాం ఫలభరావ్రమామసాలాన్వితామ్
స్వర్ణానోకహశోభితాం బహువిధై స్సంకూజితాం పక్షిభి
ర్వీర్యశోకవనీం తదా పవనజ స్సోఽచింతయ న్మానసే.

35

*యేషాం పల్లవ మంశుకాని కుసుమం ముక్తాఃఫలం విద్రుమో
వైడూర్యం దలమంకురో మరకతం హైమాశ్వ శాఖాశ్శతమ్
ఏతే కే జగతీరుహో వనజమా పృష్ఠాతపూర్వా మయా
ప్రాయ స్సార మమిదివోవిటపిః కింతై ర్మమాఽన్యోభరః.

*అవ్యదీయ మిమం శ్లోకం విహాయ గ్రంథా ద్యేతస్సర్గ
పరిసమాప్తి పర్యంతం సర్వేపి కవికృ తావప శ్లోకాఇతివేద్యమ్.

32 మిత్రమా! చూత్పభూతురాలగు నీతిను సందర్శించుటకు నేను గుత్తూహల పడుచున్నాను. కాన నీతి యెచ్చట నున్నదో నాకుఁ జెప్పవలయు ననియెను.

3౩-3౯ ఇట్లు హనుమంతు డడుగగా విభీషణుడు వాయుసందసునితో నిటులఁ బలికెను. హనుమంతా! నీత యశోకవన మధ్యభాగమున నుండెను. నీవు సందర్శింపు మన హనుమంతుడు విభీషణునకు నమ స్కరించి యశోకవనమునుగూర్చి బయలుదేరి త్వణములో నా యశోక వనమున కేగెను.

ఆశ్చర్య రామాయణమున సుందర కాండమున

నాల్గవ సర్గము సమాప్తము

అ యి ద వ స ర్గ ము

౧ పిమ్మట సందనపనిముతో సమానహేనదియు కల్పవృక్షము మొదలగు దేవతావృక్షములతో గూడినదియును, మధ్య మధ్య విదిరియు లయిన యుపవనములు గలదియును, ఫలములచే పంగిన మామిడి చెట్లతోగూడినదియును, సువర్ణ వృక్షములచే శోభిల్లుచున్నదియును పలువిధము లయిన పక్షులు గూయు చున్నదియు నగు శశోక వనమును హనుమంతుడు చూచి తన మనస్సునం దిటులఁ జింతించెను.

2 ఓహూ! యీ వృక్షము లేవై యుండును? ఈ వృక్షముల చిగుళ్ళు ఆంశుకములు, ఫలములు పగడములు. ఆకులు వైడూర్యమణులు. కొమ్మలా బంగారుపవి. ఈ వృక్షము లేవై యుండును? పనములలో నెల్లప్పుడు సంచరించు నాకుగూడ నీ వృక్షము లేవియో తెలియబడకుండ నుండినవి. తరుచుగ నిట్టి వృక్షములు స్వర్గములలో నుండును. ఈ వృక్షము లేవియైన నేమి? నాకు వేరుగ కార్యభారముండెను. వీనితోఁ బ్రయోజన మేమియని తుదకు హనుమంతుడు తలంచెను.

1 ఈ యితర శ్లోక మొక్కటి దప్పు గ్రంథాదిగ నీసర్గసమాప్తి పద్యంత ముగల శ్లోకము లన్నియు కవిశృతము లని తెలియదగును.

తన్మథ్యే స దదర్శ శోభితతమం ప్రాసాద మత్యున్నతం
 వైత్యాభిఖ్య మనుత్తమం మణియై స్తంభై స్సహస్రైర్యుతమ్
 కైలాసాచలభాసమాన మమలం సావర్ణ వేద్యవ్యితం
 నానాఽమూఃక్యమణిప్రవాళవిలసత్సోపానమాలావృతమ్. 3

ఏవం తద్వనసంపదం పవనజః పశ్యన్ముదం విస్మయం
 సంప్రాప్త్యాత్మని తత్ప్రతప్ర విచరన్సితాం విచిన్వం శ్చ సః
 ఏకాశోకమహీరుహస్య విమలే మూలే స్థితా మైక్షత
 ప్రాయో భోజనపానవర్జనవశా దత్యంతకార్యావృతామ్. 4

రాకాచంద్రసమాననాం వితిమిరా స్సర్వా దిశ స్స్వశ్రియా
 కుర్వంతీం రితిశన్నిభాం చ మలినాం ధూమీన వాగ్నేశ్శిఖామ్
 విద్ధాం కీర్తి మివాపవాదవశత స్సంస్కారహీనాం యథా
 వాచం తాంజనకాత్మ జేత్యవిశయం వా తాత్మజోఽనున్యత x

వైదేహ్యంఽగతాని వై రఘుపతి ర్యద్భూషణా న్యుక్తవాం
 స్తాన్యేవాద్య మరుత్సుతోఽత్రమహిజాదేహేతు సందృప్తవాన్
 యద్రూపం వసనం చ యచ్చ కథితం రామేణ యల్లక్షణమ్
 తత్తత్సర్వ మపి ధృవం పవనజో దృష్ట్వే త్యథాఽమన్యత. 5

రామోఽబ్ధ్యంతమహీం మహీజనికృతేలోకా స్సమస్తాంశ్చసః
 కుర్యాచ్చేదధరోత్తరా న్యది భవే ద్యుక్తం చ మన్యామహే
 సీతా వా మహతీ భవే దుత భవే ద్రాజ్యం మహా ద్వేశ్యలం
 బుద్ధ్యా సుష్మ విచారితేఽవనిసుతా లేశం చ నాప్నోత్యదః, 6

- 3 వీరప నాయశోకవస మధ్యమునందుఁ పృకాశించుచు నత్యున్నతమై సర్వోత్తమమై కైలాసపర్వతమువలెఁ దెలగ నొప్పుచున్నదియు, బంగారపుటరుగులచే విలసిల్లుచున్నదియును, అమూల్యములైన మణుల చేతను పగడములచేతను గట్టబడిన మెట్లచే నావరింపబంపదీయు నగు చైత్యప్రాసాద మను నొక మేడను హనుమంతుడు చూచెను.
- ౪ ఇంద్రముగ హనుమంతు డా యశోకవసంపదను జూచి మఃస్ఫుల్గా సంతోషాశ్చర్యముల నొంది యచ్చటచ్చట సందరించుచు నీతను వెదకుచు నొక యశోకవృక్షము మొదట గూర్చుండి యున్నది యును, పానభోజనములు లేని కారమునఁ గృశించి యున్నదియు నగు నీతాదేవిని హనుమంతుడు చూచెను.
- ౫ పూర్ణచంద్రునితో సమానమైన ముఖము గలదియును, తన దేహ కాంతిచే దిక్కులన్నిటినిఁ పృకాశింపఁజేయునదియును, రథీదేవితో సమానురాలును, పొగచే మలిమయిన నగ్నిశిఖివలె నున్నదియును, అపవాదవశముచేఁ గొట్టబడిన కీర్తివలె నున్నదియును, వ్యాకరణ సంస్కారములేని వాక్కువలె నున్నదియును నగు నామెను జూచి హనుమంతుడు నిస్సంశయముగ నీతయేమని తలంచెను.
- ౬ ఇదియునుంగాక పూర్వము రానుచంద్రమూర్తి నీతయొక్క దేహము వం దే యే యాభరణము లున్నటులఁ జెప్పెనో, ఆ యాభరణములనే హనుమంతుడు నీత దేహమువందుఁ జూచెను. మఱియు పీత కట్టి రూపము, ఎట్టి వస్త్రము, విలక్షణము రానుచంద్రమూర్తి చెప్పెనో ఆ సమస్తమును నీతయొక్క దేహమువం దున్నట్లు హనుమంతుడు చూచి వీరప నిటుల నాలోచించెను.
- ౭ రానుచంద్రమూర్తి నీత నిమిత్త మయి చతుస్సముద్రీపర్యంత మయిన భూమింగాని లేక స్వలోకములనుగాని తలకిందు చేసినను గూడ యుక్తమని తలంచెదను. నీత లభించుట గొప్పదియా? లేక తైలోక్యరాజ్యము లభించుట గొప్పదియా? అని యాలోచించినచో తైలోక్య రాజ్యమంతయు గలది గూడ నీతయొక్క లేక మునకుగూడ సరిపోదని తలంచెను.

కామై రిష్టజనేన భూమితనయా త్వక్తాపి పత్యా తథా
 భూయ స్తస్య సమాగమోఽపి భవితే త్యాశావశా దేవ సా
 దేవః ధారయతి ద్రువం మహిసుతా రామైకహృద్భూరుహః
 నోఽపశ్యత్యపి చాంతికస్థితవతీ రాపి ధృవం రాక్షసిః. ౮

స్త్రీణా మాతృపతి ర్విభూషణ మలం భూషాచయూ దన్యత
 స్తస్మా ద్భూషణంయుతాపి మహిజా రామేణ హీనాఽధునా
 నూనం నైవ చకాస్తి భూమితనయా లక్ష్మణ స్వభర్తుః పునః
 పీఠిం ప్రాప్స్యతి రాఘవోపి మహిజాలాభే భవేద్భవప్రవాళః. ౯

భూయః ప్రాప్త్యుపయు క్తధర్మసహితాంశంవీత్య తాం జానకీం
 హృష్టాత్మా మరుతస్సుతో రఘుపతిం తుష్టావ భాగ్యోత్తరమ్
 కించైవం హనుమా నమన్యత తదా సీతావియోగాన్విత
 శ్రీరామన్యతు భూమిజాంప్రతి శుగప్యర్హైవ నూనం భవేత్.

౧౦

సంక్లాఘ్యావనిజా ప్రళస్తసుగుణా నృశ్చా న్మరున్నందన
 స్తస్యా దుఃస్థితి మన్వవేత్య బహుధా సంచిత్య చాత్మన్యలమ్
 దుఃఖార్తో విలలాశ యద్రఘుపతే ర్లోకత్రయాధీశితు

౮ సమస్త భోగములతోడను, ఇష్టజనముతోడను, తన భర్తతోడను గూడ పెదబాటు గలిగినను దిరిగి యెన్నటికైనను దన భర్త మొదలగు వారితో సమావేశము గలుగు ననియెడి యాశచేతనే సీత దేహధారిణియై యున్నది. సీత రామచంద్రమూర్తియందే లగ్నమైన హృదయము గలదియై యుండుటచేతనే సమీపములోనున్న పూల చెట్లనుగాని, ప్రక్కనున్న రక్కసుల వంకగాని చూచుటలేదని యనుకొనెను (రాక్షసులవంకఁ జూడలేదనుటచే వారలు పెట్టు బాధలను లక్ష్యము చేయుటలేదనికూడఁ దెలియ నగును.)

౯ మఱియు హనుమంతు డిట్లు తలంచెను. స్త్రీల కితర భూషణము లన్నిటికంటెను దనపతియే విశేష భూషణముగాన నితర భూషణము లెన్నియున్నను తన భర్తయగు రామచంద్రమూర్తి యను భూషణము లేని కారణముచే సీత మిక్కిలి ప్రకాశించుటలేదు, తన భర్త తిరిగి లభించినచో సీత మిక్కిలి సంతోషించును.

౧౦ మఱియు నిటుల హనుమంతుడు మనస్సులోఁ జింతించెను. తిరిగి శ్రీరామచంద్రమూర్తిని గలుసుకొనుటకు నుపయోగమగు పాతి వ్రత్యాది ధర్మములు గలిగి సీతయురడిన హేతువుచే హనుమంతు డామెను జూచి సంతోషించినవాడై యిట్టి సుగుణవతియగు సీతను భార్యనుగా బొందినట్టి శ్రీరామచంద్రుడు యెంత ధన్యాత్ముడో కదాయని రాముని గొనియాడెను. ఇదియునుంగాక మఱియు నిట్లుకూడఁ దలంచెను. ఇట్టి దివ్యసుందరియును, బలవ్రతయు నగు సీతను గూర్చి రామచంద్రమూర్తి విలపించుచుండుట యుక్తమే యని గూడఁ దలంచెను.

౧౧ ఇట్లు హనుమంతుడు సీతయొక్క పాతివ్రత్యాది ప్రశస్త గుణములను గొనియాడి, పిదప నామెయొక్క దురవస్థజూచి యనేక విధములుగ దన ముఁమునందుఁ దలపోయుటయే కాక తాను గూడ నామెయొక్క కష్టమునుజూడలేక యిట్లు విలపింపసాగెను. ముల్లోకములకుఁ బ్రభువగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి యొక్క భార్యయగు

రామాయాం అపి కష్ట మీదృశ మహా * త్కా-లో బలీ
సర్వతః ౧౧

♦ నూనం యోగ్యనయస్సుగీలగహితాం తుల్యాభిజాత్యాం
తథా, రామోర్హ త్వసిషేషణాం కనకజాం తంచార్హానీ
యంధునినమ్, సీతా క్షిప్తహాతో బలీంద్రసింహౌ రామేణ
రక్షాంసి చ, ప్రాప్తం వానరరాజ్య మర్కతనయే నా
స్యశ్రీమేణ ధునినమ్. ౧౨

* కాలో బలీ సర్వతః ఇతి.— ఎవ మేన వాల్మీకిరామాయణేని బహుశుస్థలేషు “కాలో బలీ దురితిక్రిమి” ఇతివర్ణితమ్. అత స్మకోర్హి కాలాధీన ఇతి విశ్వామి హోష మోహయో ర్వశితాం నేయా జ్ఞాన ఇతి ధర్మ స్సూచితిః. కించ బగద్రక్షిణ్యా స్సీతాయా సాన్నిహిత్వస్సహనాద్య సహా-యోగజాయా ఏన యాయాం ప్రవేశమూహేనై వైతాదృశం కష్ట మభూత్ . ఏవంస్థితే కేంపున కోష్టజానా మసామృతాం పామరాణా మిత్యనుసంధాయ మనసి త్వహం నేన నహి కదాపి ధీమా న్బుద్ధిం కలుషతాం ప్రాప్నోతి జ్ఞాన ఇతిసూచితి మితి వేద్యమ్.

♦ యోగ్యనయస్సుగీలగహితామితి:—తత్రయోగ్యనయః రామచంద్రస్య వివాహకాలే ద్వాదశాగ్లాః, సీతా తదర్థవత్సరవ తీర్థిత స్తానో ర్యోగ్య మేన యః తత్సేవ స్మర్యతే. “వనై కేకగుణాం భార్యా ముద్వహంతిగుహో వనః, ద్వ్యక్ష

సీతాదేవికూడ నిట్టి కష్టములసాలగుట చూడ * కాల మన్నిటి కంటెను బలవత్తురమయిన దని తలంచెను.

౧౨ * పదిప హనుమంతు డిష్టస్థముగఁ దలంచెను. శ్రీరామచంద్రీమాన్తి కి కాటుకవలె నల్లని కన్నులగుట నీతియును ఈ సీతకు రాముడును వరుసనగునను నేలమునంగునను, ఆభిజాత్యము నందునను (సద్వంశము వంతునను) బరస్పరము తిగియుండిరి. రామచంద్రీమాన్తి వాని నొక్కకోలపేఁ జంపుటకూడ సీత నిమిత్తిమే కదా! మఱియు, వివాహము మొదలగు రక్తిసులను రామచంద్రీమాన్తి హతముచేయుటకూడ నిమిత్త కదా! ఇంతయుల? దుష్టభవైన వానరరాజ్య ప్రభవము సుగ్రీవుని కి నానూసముగ లభించుటకు కూడ నీమేమి నిమిత్తమై యుండెనని హనుమంతుడు తలచెను.

కాల మన్నిటికంటెను బలవత్తుర మనునాఁ:- ఇవ్విధముగ నే వాత్మకి రామాయణమునం దనేక స్థలములలో 'కాల చుత్తిక్రిమింప శక్యము ననినది' అని వర్ణింపఁబడెను. ఇందుచే సమస్తము కాలాగ్ని మని తెలిసికొని జనులు శోకి కాహములకు వర్జ్యులు కాకూడదను ధర్మము సూచితి సుర్యునను. మరెఱు జగద్రక్షకురాలను, పాత్యైల్లక్షేప్త స్వరూపి కియు నామోనిజుగాను ఎగు నది భూమియందు బ్రనేశించిన మాత్రిమున నీ యిట్టి కష్టములకు లోకులకొగా గూనిసంభూతులను, పామరులను జనుల విషయము చెప్పిన సమయము గూర్చించు కొని మనస్సు ఎగిరింప పడుచున్నను గూరింతులనువారు నొకప్పుడును తమ బుద్ధిని గలుపఁత నొందింప గూడదని సూచింతుగు చున్నది:

* వరుగునంగున-రామచంద్రీమాన్తికి వివాహ కాలమునకు బండ్రొందు సంవత్సరములు. సీతకు రామునియొద్దలో సగముకాన దగిన వయస్సే యైయున్నది. ధర్మశాస్త్రమునంగుఁ గూడ నటులనే కిన్నిట చున్నది. కన్యకి యనిమిఁ యొడ్డ మనుస్సు గలదైయు యుండెనేని మనుషు పడునా శోండ్లకు వరుసుగలనాగుకొని యిరువదినానగడ్డ

వాడైకాని యుండవలయును” అను విష్ణుస్మృతివచనమును బరిశీలించిన, వారల వయస్సు తగినదియై యున్నది. శీలమునందునను— సీతారాములు వయస్సునం దెట్లుతగియుండిరో శీలమునందునను నట్లు లనే తగియుండిరి. (ఎట్లన) వధార్హుడయిన కాకానుదని యందు శ్రీరామచంద్రమూర్తి కృపను జూపి విడిచిపెట్టెను. సీతయో, తన కపరాధముచేసిన రాక్షస స్త్రీలయందు దోషమే లేదని చెప్పి హనుమంతుని బారినండి రాక్షసస్త్రీలను విడిపించి రక్షించెను. కావున నిర్వృతి శీలముగూడ దగియున్నది. ఆభిజాత్యమునందునను— రామచంద్రమూర్తి నూర్యవంశమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన దశరథమహారాజునకుఁ బుత్రుడు. సీతయో చంద్రవంశమునఁ బ్రసిద్ధిగన్న జనకమహారాజునకుఁ బుత్రిక. కాన నిర్వృతి వంశము తగియున్నది. కాటుకవలె నల్లని కన్నులు గల సీత... సీతారాము లిద్వరును గులశీలాదులలో సమానులయినను రూపములో శ్రీరామచంద్రుని నేత్ర సౌందర్యముకంటె సీతయొక్క నేత్రసౌందర్యము మిక్కిలి మోహజనకమయిన దని నూచించుటకుఁ గాటుకవలె నల్లని కనులుగల సీతయని యిచ్చటఁ జెప్పబడినది యని తెలియదగును. పరస్పరము తగియుండిరి. ఇట్టివారలు గనుకనే యాయనకీమెయు, నీమె కాయనయు దగియుండిరని భావము. లోకములో సౌందర్యాదిసర్వము గలవానికి సౌందర్యాదిగుణము లన్నియు గలది దొరుకుట దుర్లభము. అట్లులే సౌందర్యాదిగుణములన్నియు గలదానికి సౌందర్యాదిగుణములన్నియు గలవాడు దొరుకుట దుర్లభము. వీరిద్వరకును సర్వము తగియున్నదని తెలియదగును. ఈ క్రింది విషయ మిచ్చట గమనింపదగియున్నది. “రామచంద్రమూర్తి యయోధ్యాధిపతి, సీతయో మిథిలాపురనాయకురాలు, రాముడు రఘువంశస్థుల కలంకారమైనవాడు. సీత విదేహవంశమువారల కలంకారమయినది. రాముడు రఘువంశమునకు దీపమయినవాడు. సీత నిమివంశమునకు దీపికయైనది. రాముడు దశరథమహారాజునకుఁ బుత్రుడు. సీత జనకమహారాజునకు పుత్రిక. రాముడు నూర్యవంశసముద్భుతుడు. సీత చంద్రవంశ

పూర్వం యా జనకాత్మజాఽనుజయతశ్రీరామసంరక్షితా
సేయం భీకరరాక్షసీభి రధునా సంరక్ష్యతే హేతి సః
సంవీక్ష్యావనిజాం * హిమాహతగతశ్రీపద్మినీసన్నిభాం
దుఃఖాన్తో హనుమా నమన్యత పునస్సాన్వితే త ధైవనిజే. ౧౩

*యస్మిన్తార్థ ములం చతుర్భిరసఘో రామః పరం తప్యతే,
పైషా నో విషయోఽస్తి తస్య హృదయం త్వస్యాం యథా
సంస్థితం, ఏతస్యా హృదయం ప్రశిష్ఠిత మహత్తస్మిం
స్తతో జీవశో, ద్వా వేతౌ ధృవ మద్యనో యది కథం
జీవిష్యో స్తావిహా. ౧౪

పుత్రీం దశా ధ స్యాపి పుత్రీం జనకభూపతేః
అన్యోన్యసదృశా వేతౌ త్రైలోక్యగృహదంపతీ.”
ఇతి హనుమద్విరచిత శ్రీరామస్తవోఽసుసం ధేయః

*హిమాహతగత శ్రీపద్మినీసన్నిభా మితి;— హిమా
హతేతి విశేషణేన పద్మిన్యాః పురాబహు కాలశోభితత్వం సిద్ధమ్.
తద్వన్నప్తశోభా. ద్వాదశవర్షం నిష్ప్రతిబంధం భోగా న్భుంజా
నాయా ఆగంతుకో హి విశ్లేషః తేనసప్తశోభేత్యుక్తం. హిమా
హతేతి విశేషణేన హేమంతశిశిర ర్వపగమే సమాగతే చ
వసంతే యథాపూర్వం పద్మినీకాంతియుక్తా చ భవేత్తథేయమపి
శీఘ్రమేవ దుఃఖవిముక్తా కాంతియుక్తా చ భవేదితి వ్యజ్యతే.

*చతుర్భిరితి:— ఆపత్కాలే స్త్రియో రక్షణీయాః,
తన్నకృతమితి కాదుర్యేన తస్యాశ్రితరక్షకస్వభావత్వేన స్వేనా

౧౩ ఏ సీత పూర్వము శ్రీరామలక్ష్మణులు తనను రక్షింపుచుండ సుఖ పడినదో ఆ సీత నేడు భయంకరమయిన రాక్షసస్త్రీలచే భయపెట్ట బడుచు నొక చెట్టుమొదట వారలచే గాపాడబడుచుండెను గదా యని హనుమంతుడు చింతించి *మంచుసోకుటచే గాంతిపోయిన పద్మమువలె గాంతిహీనురాలయిన సీతనుజూచి దుఃఖపడి పిదపఁ దన మనమునం దిటులఁ జింతించెను.

౧౪ ఏ సీతనిమిత్తము శ్రీరామచంద్రమూర్తి * నాల్గిటిచే బాధపడుచుం డెనో ఆ సీత యీసెయే, సందియములేదు. ఆ రాముని హృదయ మీసెయం డెలుల లగ్నమై యుండెనో ఈమె హృదయముకూడ నాయనయందు లగ్నమైయుండును. కావుననే వీరలిద్వయను నిశ్చ యముగ జీవింపగలిగిరి. లేకపోయినచో నెట్లు వీరలు బ్రతుకగలరని హనుమంతుడు తలంచెను.

సముద్రాభ్యుతారాలు. ఇట్లు జగజ్జననీజనకు లగు సీతారాము లిద్వయను బరస్పరము తగియుండి రనియెడి హనుమత్కృత సీతారామస్తవము లోని విషయ మిచ్చట ననుసంధేయము.

* మంచుచే గప్పబడి కాంతిపోయిన కమలమువలె నున్న దనుటచే పూర్వము పద్మము చాలకాలము శోభాయమానముగ నున్నదనుట సిద్ధమయినది. దానివలె సీత యున్నదని చెప్పుటచే సీతకూడ పూర్వము 12 సంవత్సరములు నిష్ప్రతిబంధకముగ సర్వభోగములను అనుభవించిన దనియు నిష్ప్ర డాగంతుకముగా విశ్లేషము గలిగె ననియు వ్యంగ్య మగుచుండెను. మఱియు మంచుచే గప్పబడినదను విశేషణ స్వారస్యముచే శిశిరబుతువుపోయి వసంతబుతువు రాగానే పద్మము ప్రకాశించినటు లీసెయు దిగి శిశుములోనే శోక విముక్తురాలయి శోభాయమానముగా నుండగలదని వ్యంగ్య మగు చుండెను.

నాల్గిటిచే—1 ఆపత్కాలమున స్త్రీలు రక్షణీయలు, ఆరక్షణ మును నేను జేయలేక పోతినిగదా యను కారణముచేతను, 2 శ్రీరామ చంద్రమూర్తి యాశ్రిత రక్షక స్వభావము గలవాడు గాన

భూజాతాం తు వియుజ్య రాఘవవిభు ద్రేహం దధా రేతి య
 న్నో శక్యం తదలం భువో రఘుపతి ర్జ్ఞానాతి సంరక్షణమ్.
 నో చీమాతిశయం తు నేత్తి మహిజాప్రేమప్రవాహే పున
 స్సోఽర్థం వా న బుభోజ తద్రఘుపతి ర్ధీరోశ్మహృద్వా భవేత్ ౧౫

* ఉల్లంఘితాల్లి రహ మేవ సుదుష్కరం వైకర్మాచరం త్వితి
 సుగర్వయుగోహ మాసమ్, మత్తోవ్యనేకగుణదుష్కర
 కర్మనూనం, రామ శ్చకార మహిజారహిణోఽపి సానుః ౧౬

శ్రితా న రక్షితేతి పరితప్యతే 3 “అర్థో వా ఏష - ఆత్మనో
 యత్పత్నీత్సుక్తరీత్యా ఆత్మార్థభూతా పత్నీ నష్టేతి శోకేన
 పరితప్యతే ప్రియా నష్టేతి మదనేన పరితప్యత ఇతి భావః.

* దుష్కరకర్మ నూనం రామ శ్చకారేతి:—

సీతయా వినా దేహం ధృత్వాఽవస్థిత ఇతి యత్తద
 త్యంత మశక్యమ్. తేనామ మగ్ధో లభ్యతే సీతాశరీరస్య పర
 తంత్రీతయా తత్త్వేక్తు మశక్యం, నతు స్వాధీనశరీరస్య ధారణం
 యుక్తమితి భావః. నను భార్యావియోగమాత్రేణ దేహ
 ధారణం దుష్కర మితి చేల్లోకే భార్యారహితా స్తద్వియో
 గినో వా కీయంశో న సంతి, తేచ సర్వేపి దుష్కరకర్మకృత
 వంత ఏవ వేతి చేన్న - “అనన్యా హి మయా సీతా భాస్క-

౧౫ హనుమంతుడు మనకులో నిటులఁ దలచెను. ఇట్టి తీలోకముందర యగు సీతను రామచంద్రమూర్తి విడిచి యింకను లృతికి యుండె నను సంగతి చూడ నీపని యితరులకు సాధ్యమైనది కాదు. రామ చంద్రమూర్తి భూపతి గాన భూపరిపాలన విషయమున గుర్రులం గును గాని ప్రేమ విషయము నెఱుంగడు. సీతయొక్క ప్రేమ పరీవాహములో శ్రీరామచంద్రుడు సగమునైన ననుభవించియుండ లేక. ఇట్టి స్థితిలో రామచంద్రుడు సీతనువిడిచి జీవించియుండుట చూడ నతడు కడు ధీరుడైన గావలయును. లేక రాతిగుండె కల వాడయిన కావలయునని తలంచెను.

౧౬ వానరులెవ్వరును దాటలేని సముద్రము దాటిన నేనే గొప్ప దుష్కరమైన పనిచేసితినిని గర్వముతో నుంటిని. శ్రీరామచంద్రుడు యిట్టిసీతను విడిచి ప్రాణముతో నుండుటచూడ నా కంటె గూడ దుష్కరమైన కార్యమును రామచంద్రమూర్తియే చేసెను. (అని హనుమంతుడు తలచెను.)

దన్నాశ్రయించిన యొక స్త్రీని రక్షింపలేక పోతినిగదా యను నాన్ప శంస్యముచేతను, ౩ భార్య తన యర్ధశరీరమే యను కుఱి ననున రించి తన యర్ధశరీరమగు పత్ని నప్తమయ్యెనను శోకము చేతను, 4 తన ప్రియురాలు లేకుండ బోయెనని కామము చేతఁ బై నాల్గింటి చేతను రాముడు పరితాప పడుచుండినని భావము.

నాకంటెగూడ దుష్కరమైన కార్యమును రామచంద్రమూర్తియే చేసెను. — సీతను విడిచి రామచంద్రమూర్తి దేహమును ధరించి యుండుట మిక్కిలి యశక్యమైన పని యగుటచే సీతయొక్క శరీరము పరతంత్ర మగుటచే సీత తన శరీరమును విడిచి వెట్టలేక పోయినను స్వాధీనదేహుడయిన శ్రీరామచంద్రుడు సీతనువిడిచి యింకను దేహ మును ధరించి యుండుట మాత్రము యుక్తముగా లేదను నగ్ర మవగత మగుచుండెను. ఇందుపై నొక యాశంక గలుగును. (ఏమన) భార్య విరహమాత్రముచే జీవించియుండుట దుష్కరమైన పని యైన పక్షమున లోకములో భార్యలేనివారు కాని, భార్య విశ్లే

ఏవం భూమిరుహే స్థితః పవనః స్సంచితయ స్సంతికే
 సీతాయాః పరిత స్థితా బహువిధా రాత్రించరీ ర్వీక్ష్య సః
 పా వాత్యంతవిషాదవిస్మయభయావేశాం స్తదానీ మలం
 తాభి ర్భూమిసుతావృతా శ్వభి రతివ్యాప్తామృగీవ స్థితా. ౧౭
 ఏకాక్షీ మతిలంబికోదరకుచాం లంబోష్ఠకర్ణాం తథా
 లంబాన్యం వికృతాననాంచ వికటాం కుబ్జాం తథావామనామ్
 దీర్ఘా ముష్ట్రపదా మిభాననయుతాం గోహస్తి పాదాన్వితాం
 గోకర్ణాం గజకర్ణికాంచ మరుతస్సూను ర్దదర్శ క్రిమాత్. ౧౮

రేణ ప్రభా యథేతి “వచనపరిశీలనే సీతాం విస్మయ్య రామః
 తథా రామం వినా సీతా వా పృథక్ స స్థాస్యతీతి వేద్యతే.
 యథా హి లోకే ప్రభయావినా సూర్యోవా విహాయ తం
 ప్రభా వా సహి పృథక్ స్థితా సందృశ్యతే. అనేన ప్రభాం
 విహాయ సూర్యస్య స్థితిరివ సీతాంవిహాయ రామస్య స్థితి రపి
 దుష్కరేత్యత్ర స కోపి విస్మయః, ప్రభయా విహీన సూర్యో
 సహి లోకే సంపూజ్యతే, ప్రభావశా దేవ తం సర్వే పూజ
 యంతీతి సార్యజనీనోయ మనుభవః తద్దైవ సీతయారహితో
 రామ స్తేజోవిహీన ఏవ, కేవలం స భవతి కింత్యపూజ్యోపి
 భవిష్యతి. తస్మా త్సీతయా వినా రామేణ దేహధారణం
 కృత మితి య త్తదేవ దుష్కరమేవేతి హనుమదాశయస్సమీ
 చింపవేతి వేద్యమ్.

౧౭ అశోకవృక్షమున దాగియున్న యా హనుమంతు డివ్యస్థముగ నాలోచించుచు సీతను జూట్టుకొని యున్న యా రాక్షసస్త్రీలను జూచి విస్మయమును భయమును విపాదమును గూడ నొందెను. ఆరాక్షసస్త్రీలచేఁ జూట్టుకొనబడిన సీత వేటకుక్కలచేఁ జూట్టుకొనబడిన యాడలేడివలె నుండెను.

౧౮ ఆరాక్షసస్త్రీలలో నొంటికన్న గలదియు, వ్రేలాడు నుదరముగల వారును, వ్రేలాడు వక్షోజములు గలవారును, వ్రేలాడు మొగము గలదియును, వికారముఖము గలదియును, వికట శరీరముగలదియును, గజముఖియును, గూనివారలును, పొట్టివారును, పొడుగువారును, ఒంటికాలువంటి కాలు గలవారును, గోపాదమువంటి పాదము గలవారును, మరియు నేనుగుకాలువంటి కాలుగలవారును, గోవు చెవివంటి చెవిగలవారును, వీనుగుచెవివంటి చెవిగలవారు నుండిరి. ఇట్టి రాక్షస స్త్రీలను సీతాసమీపమున హనుమంతుడు చూచెను.

మమ (ఎడబాటు) గలవారు కాని యెందరు లేరు? అట్టి వారందరును జీవించియుండుట లేదా? అనియెడి యా శంకకు సమాధాన మేమనగా “నూర్యుని విడిచి పృథ (కాంతి) వేరుగ నుండనట్లు సీత నన్ను నెడబాసి యుండ”దను రాముని వచనమును బరిశీలించినచో సీతను విడచి రామాడు కాని, రాముని విడచి సీతకాని పృథక్కుగ నుండరని తెలియబడుచున్నది. (ఎట్లన) లోకములో, బృథను (కాంతిని) విడచి నూర్యునియునికివలె, సీతను విడచి రామునియునికి గూడ దుష్కరమయిన దనుటలో వాక్చర్యమేమియు లేదు. పృథా విహీనుడగు నూర్యుడు పూజ్యుడు కానటుల సీతావిహీనుడగు రాముడు గూడ తేజోవిహీను డగుటయే కాక పూజ్యుడగుట గాదు. కాన సీతను విడచి రామచంద్రిమూర్తి సజీవుడైయుండుట దుష్కరమైన పనియే యనియెడి హనుమంతుని యూహా సమంజసమయినదని తెలియబడుచున్నది.

ఏతాభిః పరివేష్టితాం పవనజో రాత్రించరీభి స్తదా
 సీతాంసగ్రిహరోహీణీ మివ యథాపుష్పై ర్విహీనాం లతామ్
 సంస్థాం వీక్ష్య ముమోచ బాష్పనిచయం శోకేన ధైర్యాన్వితః
 పశ్చాద్భూతనయా సుదర్శనవశాదానంద మప్యవ్వవాన్. ౧౯

తదానందవశో నత్వా శ్రీరామాయ మరుత్సుతః
 సౌమిత్రయే కపీశాయ తయా సంభాషితం పునః
 అవకాశం విచిన్వాన స్తథా తత్ర విలీనవత్. ౨౦౫

ఏతస్మిన్ సమయే తు కించిదవస చ్ఛిష్టా నిశా సా తదా
 స్వప్న కంచన వాసరం మహిసుతాన్వేషాయ నారీవసం
 సంవీక్ష్యా గతః స రాక్షసవిభుష్తాత్థాయ చాలంకృతో
 నిష్క్రాంతోఽవనిజాంతికంవికలహృదాత్రించరీవేష్టితః ౨౧౫

అత్యేయ పరుషాక్తిస్తు శ్చుత్వా తద్వానరో గతః
 ఆవేదయతు రామా యేత్యాశయా సోఽవృజద్వసం. ౨౨౫

దృష్ట్వా మారుతనందనో దశముఖం తత్రాగతం తత్తత్రా
 లీనః పత్రితతౌ స్థితోఽసురవతిం సంవీక్ష్య సా భూమిః
 ప్రచ్ఛాద్యోదర మాశు బాహుయాగధే నాచ్ఛాద్య చోరఃస్థలం
 భీత్యాఽకంపత చ ప్రవాత కదలీవ త్తస్య సందర్శనాత్. ౨౩౫

సర్వాభూతమహాపవాదనిహతాం కీర్తిం యథా సంస్థితాం
 సద్వంశే జని మేత్స్య దుష్కులభవంత్యాశ్చిత్త్య సంస్థాం యథా

౧౯ ఇట్టి రాక్షసు స్త్రీలచేఁ జూట్టుకొనబడియున్న సీత దుష్టగ్రహములచే నావరింపబడిన కోపానికితలఁ బుష్పరహితమయిన లతవలెఁ బ్రకాశము లేనిదైయుండ, నామెను హనుమంతుడు చూచి కొంత తడవు దుఃఖపడి తిరిగి ధైర్యముకలవాడయి సీత కన్నడిగందులకు మిక్కిలి యానందముతో నుండెను.

౨౦౪ సీతా సందర్శనమువలని యానందముచేఁ బరవశుడైన హనుమంతుడు పిదప రామలక్ష్మణుల కుక్రిపులకు మానసికముగఁ బ్రణమిల్లి పిదప సీతతో సంభాషింప నవకాశమాను వెడకుచు, బత్రిముల చాటున విలీనుడయి యుండెను.

౨౧౪ ఈ సమయమున రాత్రి కొంచెము మాత్రమే మిగిలియుండెను. (అనగా నాలుగవయామము గడచుచుండెను.) అట్టి సమయమున సీతాస్వేదమునకై యొక వానరుడు లంకకువచ్చి యశోకవనము నందున్నట్లుల రావణుడు కలగని వెంటనేలేచి యలంకృతుడై, రాక్షసుస్త్రీలను వెంటబెట్టుకొని సీతాసమీపమునకు వచ్చెను.

౨౨౪ ఆ యశోకవనమునకు రావణుడు వచ్చిన కారణమేమన, సీతాస్వేదమునకై వానరు డశోకవనమునకు వచ్చినకల నిజమేయైన పక్షమున తాను సీతను గూర్చి మాట్లాడు పరుషవాక్యముల నా వానరుడు శ్రీరామచంద్రునకు దెలియ జేయవలయు ననియెడి కోరికతో రావణుడు వెళ్ళెను.

౨౩౪ రావణు డా యశోకవనమునకు వచ్చినట్లు హనుమంతుడు తెలిసికొని పత్రపండమున విలీనుడైయుండెను. సీతాదేవి యా రావణుని జూచి తన యుదరము సురస్థలమును గూడ బాహువులచేఁ గప్పకొని వానినిచూచుటవలన గలిగిన భయముచే నరటిచెట్టు గాలిచేఁ గంపించినట్లు కంపించుచుండెను.

౨౪౪ లేనిసోని యపవాదముచేఁ జెడిన కీర్తి వలెను, సద్వంశమున జన్మించియు నీచవంశీకుడగు పురుషుని నాశ్రయించిన స్త్రీవలెను, చెడి

కిం చాశాం నిహతా మివ స్థితవతీం క్షీణాపగాసన్నిభాం
దీనా మశ్రుముఖం చ భూమితనయా మేవం దశాస్యైవదత్
౨౪౫

త్వద్భ్రత్యాస్తదలం భయం తవ శివే త్వాం కామయే సర్వథా
తస్మాన్తాం బహుమన్యతాం చ భవతే ధర్మో హ్యాయం రక్షసామ్
వేద్యేకా మలినాంబరం తవ పరధ్యానం చ శయ్యైవనా
వేత త్వర్వ మయుక్త మీదృశమహాసౌందర్యవత్త్యా స్తుతే.
౨౪౬

దివ్యా న్యాభరణాంబరాని మహిజే సౌవర్ణశయ్యాస్తథా
రత్నానాం నిచయం మదీయసకలా నౌగ్యా స్పదార్థానపి
ప్రాప్నోష్యాశు సుచందనాగరుముఖా న్యన్యాన్యలం సర్వదా
భూజా తే భవతీం మదగ్రిమహిషీ త్వాం పూజయే త్వర్వథా
౨౪౭

భూయోనాఽఽవ్రజతి వ్యతీతమబలే ! తేద్యస్థితంయశావనం
భోగా న్భుంక్ష్వమమాయుర ప్యవితథం కర్తుంత్యమర్హస్యలమ్
మత్సేవాం జనకాత్మజేద్య కృపయా త్వంగీకురు త్వంశివే
నాఽకామాం భవతీం కదాప్యవనిజే స్పృక్ష్వామహం చ
ధృవమ్. ౨౪౮

రూపేనైవ సమాత్వయాఽస్తి భవనే నాప్యన్వయే వాసమా
దృష్ట్వాత్వాంభువి కస్యచిత్త మనఘే క్షుభ్యేచ్ఛనోత్సంపద
భార్యా మే భవతా ద్భవ త్యవజే సర్వాంగనానాంతు మే
త్వం తావ ద్భవతాచ్ఛిష్టమహిషీ స్త్రీభిస్సదాపూజితా ౨౪౯

పోయిన యోగవలెను ఎండకాలములోని కడివలె నున్నదియను,
దీనురాలును, గన్నీరు గార్చుచున్నదియు నగు సీతనుగూర్చి రావణు
డివిధముగఁ బలికెను.

౧౧౪ ఓ జానకీ! నీ దాసుడ నగు నా వలని భయమును విడిచిపెట్టుము.
(అనగా నన్నుఁ జంపు నేమోయని నీవు భయపడవలదు) నిన్ను సర్వ
విధములఁ గామించుచుంటిని. అందువలన నీవుకూడ న న్నునుగ్రహ
దృష్టితో గౌరవింపుము. పరభార్యలను గోరుట పాపమని తలచెద
నేమో వినుము. పరభార్యలను బొందుట మా రాక్షసులకు
స్వధర్మము ఒంటిజడ, మాననగుడ్డ, పరధ్యానము, గొడ్డుసేల బరుం
డుట మొదలగున వన్నియు నీవంటి సుందరికి తగినవిగావు.

౧౧౫ ఓ జీవి! నీ విట్లుండదగదు. వెలగల దివ్యాభరణములును, బంగరు
శయ్యలును, రత్నరాసులును, దివ్యస్రీకృందనాదిభోగములును, అగరు
మొదలగు సౌగంధికద్రవ్యములును, ఈ మొదలగువానినెల్ల నావలన
నీవు గ్రహింపుము. ఓ జానకీ! నా భార్యవలని భయము పెట్టుకొన
కుము. నా పట్టమహిషి యగు మండోదరికూడ నిన్ను సర్వవిధముల
పూజించును.

౧౧౬ ఓ కోమలి! యిప్పుడున్న నీ యౌవనము గడచిపోయినచో నది మరల
రాదు. కాన నీవు సమస్తభోగములను జక్కగ ననుభవింపుము.
నా శీలమునుగూడ సఫలమును జేయుము. నా సేవను నీవు దయతో
నంగీకరింపుము. నాయందు నీకుఁ గామము గలుగు వరకు నిన్ను నిక్క
యముగ స్పృశింప దలచలేదు.

౧౧౭ లోకములో సౌందర్యమున నీతో సమానురాలు లేకపోవుటయే
గాక, కంఠమునగూడ నీతో సమానురాలు మఱియొకతే లేదు.
ఓ పుణ్యాత్ములారా! నిన్ను జూచినచో నెవనిమనస్సు కలతనొంద
కుండనుండును? ఓ భూపుత్రీ! నీవు నాకు భార్యవగుము. అట్లయిన
నీవు నాకుండిన సమస్తశ్రీలచేఁ బూజితురాలవయి పట్టమహిషివై

లంకా రాజ్య మిదం సర్వం పరివారో వ్యయం శివే
 శిమా స్త్రియో వ్యహం సర్వ మేతచ్ఛాపేహి తావకమ్. ౨౯౫
 లోకే నాస్తి మహీసుతే పృథివీలో మే విద్ధి వీర్యం మహా
 ద్భగ్నా శ్చాసకృదాహవేషు దివిజాదైత్యాశ్చ నూనం మయా
 త్వం తావత్పృథికర్మ చోత్తమతమం దేహీ కురుష్వ ద్దుతం
 భూషాభూషితతావ కాంగ మధునా ద్రవ్యం సమీహ స్తిమే. ౩౦౫

భూజా తేఽద్య యథేష్ట మిష్టజనతా ముద్దిశ్య రత్నాని వా
 దేహి త్వం త్వధవా మహీంచ ధన రాశీన్వాప్రియచ్ఛేచ్ఛయా
 మా మాజ్ఞానయ మత్ప్రసాదవశత స్సర్వే మదీయాః పున
 స్త్వద్భృత్యాశ్చ భవేయు రన్యసులభా నోశ్రీరియం మేధ్రువమ్.
 ౩౧౫

భూజే చీరధృతా వనస్థితవతా సత్రావసే నేదృశా
 రామేణాద్య గతశ్చిరూ పృతజుషా కిం త్వం కరిష్య స్వహో !
 మద్ధస్తా త్ప్రభవేన్న లభ్య మబలే త్వాం రాఘవస్తు ధృవమ్
 దృష్ట్వా త్వామసంలంకృతా మపి రశిం నేచ్ఛామి దారేష్వహమ్.
 ౩౨౫

యండగలవు (భార్య యనుచోట భా + ఆర్యా అని పదము విడదీసిన కాంతిచేఁ బూజ్యారాలవు అనియెడి యర్థము వచ్చును.)

294 ఇంతియేకాక, నా లంకారాజ్య మంతయు నీ సొత్తే యగును. నేను నా పరివారము సంతయుగూడ నీ సొత్తే యగును.

304 ఓ సీతా! లోకములో నా ధాటికి సహింపగల ప్రతివీరు డెవ్వడును లేడు. నా శౌర్యము మిక్కిలి గొప్పది యని తెలుసుకొనుము. యుద్ధములలో పలుమారులు దేవతలను దానవులనుగూడ నే నోడించితిని. నీ వీ ప్రకారముగా నుండక వెంటనే యుత్తమమైన యలంకారముల నలంకరించుకొనుము. రత్నాభరణాదులచే నలంకృతమైన నీ శరీరము నొకమారు చూడవలెనని కుతూహలముగా నుండెను.

314 ఓ జానకి! నీ యిష్టజనమున కెవ్వరికైనను రత్నరాసులనుగాని లేక ధనరాసులనుగాని లేక రాజ్యమునుగాని నీయిష్టము వచ్చినట్లీచ్చుకొనుము. ఈపని నిటుల జేయు మని నన్ను నీవాజ్ఞాపించుము. నీయందు నా కనుగ్రహము గలుగుటచేత నా సంబంధీకు లందరును నీకు సేవచేయువార లగుదురు. నామైశ్వర్యము మొదలగునవి యితర దుర్లభములని నీకుఁ దెలియదు.

324 ఓ సీతా! నామైశ్వర్యమును జూడు. నీ మగని స్థితిని జూడుము. నీ మగడో యిల్లు వాకిలి లేక యడవులయందు దిరుగుచుఁ గట్టుకొన గుడ్డయైన లేక నారబట్టలను గట్టుకొని తాపనునివలె జడదారియై యాకించునుడై (దరిదుండై) స్థండిలశయనాదిసగృతపరుడై (అనగా) పండుకొనుటకు మంచమైన లేక నేలపరుండుచు నున్నవాడు. అట్టి దరిద్రనారాయణునితో నీచేమి సుఖపడెదవు? రాము డింతదనుక నొకపక్షమున బ్రతికియుండినను నిచ్చటకు వచ్చి నా చేతిలోనుండి నిన్ను విడిపించుకొని కెళ్ళుటకు సమర్థుడుకాడు. ఆభరణములు మొదలయినవి ధరింపకుండ విచారముతో నున్న నిన్ను జూచి నాభార్యల యందు గూడ గీడింపలేకయున్నాను. (అనగా సీత యింత విచారముతో నుండ నాకేమి సుఖమని భార్యలమీద మనస్సు పోవుట లేదని భావము.)

భూజాతే ! శుణు తే పతిర్న తవసాతుల్యో మయాహిధ్రువమ్
విక్రాంతో చ ధనేధవా యశసి వా తుల్యో మయానాపి సః
త్యక్త్వా తద్భ్రమ మాశు భీరు! విహర త్వం త్వద్భితీరే మయా
రమ్యేషూపవనేషు పుష్పితలతాకుంజేషు యాదృచ్ఛికమ్. 33౪

శ్రుత్వా తద్వచనం నిశాచరపతే రాత్తా మహీజా తదా
కృత్వా * చాంతరత స్త్రణంతు నితరాం సంవేపమానా శస్త్రైః
ప్రాహేదం వచనంతు నీచ ! భవతా స్వీయే జనే స్థావ్యతామ్
కామా మత్తు మనోనివర్తయమయాఽకార్యంకియే తాద్యనో.
3౪౪

* అంతరత స్త్రణమితి—

1. దశముఖ! త్వం విశేషతః ప్రియవసి చే దేతత్త్రణమి
వాపలీలయా తవ శిరచ్ఛేదయేయ మిత్యనేన సూచ్యతే.
2. యద్వాదశముఖ! భవాన్మమాగ్రిహం జనయతి చేదగ్నా
త్మణ మివ మోహిధాగ్నా త్వమపి భస్మీభవిష్యసీతివా.
3. అథవా ఆసనం చాన్న మదకం దద్యా దతిథయే నర ఇతి
స్మరణేన స్వలభ్యత్మణమేవ దదా వితి,

33౪ సీతా! నేను జెప్పదానిని వినుము. తపస్సులోఁగాని పరాక్రిమములోఁగాని, ధనములోఁగాని మంచి కీర్తిలోఁగాని నీభర్త నాతో సమానుడు గాడు. కావున ఓ భీరు! పిచ్చిభ్రమ వదలి నాతోఁగూడ సమద్ర తీరమునందలి యువవనములలోఁ బుష్పించిన పొదరిండ్లలో యథేష్టముగ విహరింపుము. (ఇచ్చట, భీరు - భయపడు దానా) అని సంబోధించుటచే వాని భావ మేమనగా నేను నిన్ను వరించినచో నీ భార్యలకు నామీద వైరముండు నేమో యని భయపడుచున్నావు, అనియు, వార లట్టివారలు కాదు కాన నా భ్రమను వదలు మనియు నూచిత మగుచున్నది.

3౪౫ ఆ రావణుని దుర్మాక్యములను సీత విని కొంతతడవు దుఃఖపడినదై పిదప నొక ♦ తృణమును తన కడ్డముగ నుంచి యిటుల రావణునితో బలికెను. ఓరి నీచుడా! నీవు నన్నెంత వేడినను బ్రయోజనములేదు. నామీద నుంచిన కామమును నీ భార్యలయం దుంపుము. నామీద నుంచిన మనస్సునుగూడ మరల్పుము. పతివ్రతయగు నేను కూడని పనిని జేయనని తెలిసికొనుము. (సీత దుఃఖపడినది యనియెడి పై దాని భావ మేమనగా తనను రావణు డేమియు జేయలేదని తెలిసిన వయ్య దుఃఖపడుటకు గారణ మేమనఁ దనమూలకముగా రావణుడు సమూలముగా నశించిపోవుచున్నాడని దుఃఖపడినది యని తెలిసికొన వలయును.)

♦ తృణమును దన కడ్డముగ వేసి—

1. గడ్డిపోచను దన కడ్డముగ వేసి ననుదాని భావ మేమనగా రావణా! నీ వెక్కువగ వదలదవేని యీ తృణమున నేను దుగించినటుల నీ తల దుగించెద నను భావము నూచింపబడుచున్నది.
2. రావణా! నీవు నాకుఁ గోపము వచ్చునటులఁ జేసితివేని నా కోపాగ్నిలో దృణమువలె మండిపోదువునుమా యను భావము నూచితము. దమయంతియొక్క గోపదృష్టిచే నెఱుకులవాడు భస్మ మయ్యెను.
3. తన సమీపమునకు వచ్చిన యతిథికి ఆసనము, భోజనము నిడవలయునని కాశ్రమమున్నది గాన దనకు లభ్యమైన తృణమును భుజింపుమని రావణున కిచ్చెనను భావము నూచిత మగుచున్నది.

4. యద్వాదశానన! యది మా మకారణం భవాన్బాధయతి తర్హి పురా నారసింహః స్తంభా దవతీర్ణో హిరణ్యకశిపు మివ తృణా దేవా స్మా దధునైవ జనిత్వా రాఘవస్త్యాం నిహనివ్య తీత్యాశయ సూచ్యతే.
5. రేరే దశానన! తావకీనాం దృష్టిం మన్తోయది భవాన్న నివర్తయతి తదా పురా వామన స్తృణేన శుక్రీనేత్రమివ తృణే నానే నైవ త్వదక్షి భేత్స్యమితి వానేన సూచ్యతే.
6. అథవా రే నీచ! యది భవా న్మాం బలా త్స్పృశతి తర్హి పురా మాం స్పృష్టవతి కాకాసురే రామేణ ప్రయిక్త స్తృణో బ్రహ్మస్త్రీభూతో యథా త మనుససార తృణ మపీదం మయా ప్రయిక్తం బ్రహ్మస్త్రీభవత్త్వా మనుసరే దితివా.
7. యద్వాయేన కాకాసురేప్రయిక్తం తృణమ ప్రుపసంహర్తు మాత్మధూముఖ్యా అస్యశక్తా అభూవం స్తం రాఘవం భవా న్కిం కరిష్యతీతి వా.
8. యద్వా తృణచ్ఛేదనస్య ప్రమాణసూచకత్వేన రామ స్త్వాం భస్మసాత్కరిష్యతీతి విధాయ శపథం వదామీ తివా.
9. యద్వాజ్ఞానేన హీనః పశుభి స్సమాన ఇతి స్మరణేన పశు ప్రాయస్య తే భోగ్యం తృణమేవ సత్వహ మితి వా.
10. దశాస్య! భవదీయ మైశ్వర్య మఖిలమపి మహ్యం దదా మీ త్యనదః, భవదీయ మైశ్వర్య మఖిల మపి మే తృణ ప్రాయ మితి వా.

4. రావణా! నన్ను నీవు బాధించితేని వృసింహస్వామి పూర్వము స్తంభములో నుండి పుట్టుకొని వచ్చి హిరణ్యకశిపుని సంహరించి నటుల రామచంద్రమూర్తి కూడ నీ తృణములో నుండియే యిపుడే యవతరించి నిన్ను సంహరించును సుమా యను భావము నూచితమగుచున్నది.
5. లేక రావణా! నీ దృష్టిని నానుండి మరల్చక పోతివేని వామనుడు శుక్రాచార్యుని కింటిని దృణముతోఁ బొడిచినట్లు నీకన్ను నీ గడ్డి పోవతోఁ బొడిచివేయుదు ననియెడి భావము నూచితము.
6. లేక రావణా! నీవు నన్ను స్పృశించెడి పక్షమున, పూర్వము నన్ను స్పృశించిన కాకాసురునిమీద రామచంద్రమూర్తి తృణమున తురించివేయ నా తృణము బ్రహ్మాస్త్రమయి కాకాసురుని వెంబడించినటుల ఈ తృణముకూడ బ్రహ్మాస్త్రమయి నిన్ను వెంబడించును సుమా యను భావము నూచితమగుచున్నది.
7. లేక రావణా! నీవు రాముని గూర్చి ప్రేరితివి. రామచంద్రమూర్తి విడిచిపెట్టిన తృణరూపమయిన బ్రహ్మాస్త్రమును బహ్మదులుగూడ మరలింప లేకపోయిరే. అట్టి రాముని నీ వేమి గెలుతువురా యను భావము నూచితము.
8. లేక తృణమును విరిచివేయుట ప్రమాణమును తెలియజేయును. గాన రావణా! రాముడు తప్పక నిన్ను భస్మము చేయునని నేను ప్రమాణము చేసి చెప్పుచున్నాను అను భావము నూచితము.
9. జ్ఞానము లేని జనుడు పశువుతో సమాను డని శాస్త్రమున్నది. గాన రావణా! పశుప్రాయుడవగు నీకు భుజింప దగినది యీ గడ్డిపోచ కాని నేను కాదనుభావము నూచితము.
10. రావణా! నీ యైశ్వర్యమును నా కిచ్చెదనని ప్రేరితివి. నీ యైశ్వర్యమంతయుగూడ నా కీ తృణప్రాయము గుసూయను భావము నూచితము.

పశ్చాత్పూర్వతపవ తం దశముఖం కృత్వాఽఽహభూయోపి సా
భార్యా తేతు యథా తథాఽన్యదముతారక్ష్యాత్వయా సర్వదా
ఆత్మానం హ్యుపమాం విధాయ రమతాం దారే స్వభీష్టం
భవాన్, సంతుష్ట్యా రహిత స్స్వకీయ వనితామూలా త్వరా
భూయతే. 374

దేశేస్మి న్నుజనా న సంతి కిముత త్వం తావదత్ర స్థితా
స్సాధూ న్నాప్యనువర్తసే కిముత భో లంకేశ తత్పాదయోః

11. కే సశవదన ! త్వామహం తృణ మివ మన్యే తత స్త్రోణో,
యథా న కిమపి మాం కరిష్యతి తథా తృణప్రాయో
భవానపి న కిమపి కరిష్యతీతి వా.
12. శత్రుర వ్యాత్మనో ముఖే తృణం నిక్షిప్య గత స్తదా
వీరోపితం ముంచతీతి సీత్యా దశాస్యః యది భవా స్తీవితు
మిచ్ఛతి తృణమేత దాస్యే విన్యస్య రామాంతికం గత
వంతం భవంతం రాఘనో న హనిష్యతీతి వా.
13. యద్వా, పతివ్రతాయాః పరముఖనిరీక్షణతత్సంభాషణాది
నిషేధ సద్భావేన తన్నివారణాయ తృణ మంతరత
శ్చకారేతి వా.
14. స్తంబేన సలిలేన వా పక్షి-భేదోఽభిజాయత ఇతి శ్రీవణేన
స్వసమీపస్థిత దశాస్యస్య పక్షి-భేదవివారణాయ తృణం
నిక్షిప్తవతీతివా - ఇత్యులం పల్లవితేన.

3౧౪ పిదప సీతాదేవి రావణునకై పృథ్వును పెట్టి (పెడముఖము పెట్టి) యిచ్చిధముగఁ బలికెను. ఓ రావణా! నీభార్యల పాతివ్రత్యమును నీవెట్లు రక్షింతువో, యితరుల భార్యల పాతివ్రత్యమును గూడ నీ వటులనే రక్షింపవలయును. కావున నీవు నిన్నే యుపమానముగ దీసికొని (అనగా నే నితరుల భార్యల నాశించినచో నా భార్యల నితరు లాశించిన చోపమేమి? యని యనుకొని) న న్నాశింపక నీ భార్యలతోఁ గీడింపుము.

3౧౫ ఓ రావణా! నీవు చేయగూడని పని జేయునపుడు నీమేలు గోరి యిది నీకుఁ దగదని చెప్పెడి వారలే యీ పట్టణమున లేరా? లేక అట్టివార లున్నను నీ వెప్పుడును వారలయొద్దకు వెళ్ళివా? ఒక పక్షమున నీవు వెళ్ళినను సాధులయెడ జూపవలసిన వినయ విధేయ

11. రావణా! నిన్నీ తృణముతో సమానముగా జూచుచున్నాను. కాన తృణము నన్నీమియు చేయజాలనట్లు నీవుకూడ నన్నీమియు చేయ జాల వనియెడి భావము సూచితము.

12. లేక ఎంతటి శక్తురైనను గడ్డి నోట కరచుకొన్నచో వీరులైనవారు వారిని జంప రను నీతియుండుట వలనను ఈతృణమును నీవు నోట గరచికొని రాముని సమీపమునకుఁ జూపినచో నిన్ను రక్షింపగల డనియెడి భావము సూచితము.

13. లేక పతివ్రతయగు శ్రీ పరపురుషునితో బ్రత్యక్షముగ మాట్లాడ గూడదను నియమ ముండుటవలనను సీత పృత్యక్షసంభాషణమును నివారింప తృణమును ద్రుంచి యడ్డము వేసె ననియెడి భావము సూచి తము.

14. రావణుడు తన సహపక్షిని గూర్చుండ పంక్తి భేదమును గల్పింప నొక తృణము నడ్డముగ వేసె ననియెడి భావమును సూచించును.

నో జాతుప్రణానోసి వా కథ మిదం జ్ఞాతం మయా చేచ్ఛుణు
త్వం తావ ద్విపరీతబుద్ధిసహిత శ్చాచారహీనో హ్యథాః. 3౬౪

త్వాదృష్టీతివివర్జితం తు నృపతిం సంప్రాప్య రాక్షసిం కులం
లుకేయం చ వినాశ మేష్యతి తవైకస్యాపరాధా ధ్నుః
నాశే పాపకృహభినందతి జన స్సర్వోపి కించావనా

స్థాస్య త్యేవ తవాయశోపి సతతం తస్మా దధర్మం త్యజ. 3౭౪

కించాహం వసుధేశితూ రఘువతే రేవోవయ్యుక్తాధునివం
లోకేశస్య తు యస్య దక్షిణభుజం కృహ్యోపధానం పురా
సంశ్లాఘ్యా హ మభూవ మద్య తు కథం తేనామకస్యాశర
త్సుద్ర స్యాసురనాథ! బాహుయుగళం స్ప్రిత్యామి సంత్యజ్య
తమ్. 3౮౪

చోరేణాపి శనైః పదంతు పురత స్సంవీక్ష్య చౌర్యం తతః
కార్యం తేపి యదీప్తమేత దనఘం సత్థాన మార్యం భజ
త్వం నో ఘోరవధం యదీచ్ఛసి తదా దత్వాఽశు రామా
య మాం, తన్నైత్రీం కురుతా ద్భవా న్దురీత మలం
స్వస్త్వస్తు తస్మాత్తు తే. 3౯౪

తలను జూపి వారి పాదములకుఁ బ్రణమిల్లి ధర్మ ముపదేశింపు మని యడుగవా? నీ కిదంతయు నెట్లు తెలిసెనని యనియెదవేమో, నీ విపరీతబుద్ధివలనను నీ దుష్ప్రవర్తనమును నేను దెలిసికొంటిని.

32౪ రావణా! నీ దుష్ప్రవర్తనమున నీ వొక్కడవే నశించిపోవుట కాక నీ యొక్కని యపరాధమువలన నీ రాజ్యము, నీ వంశము, నీ లంకయు సంతయు గూడ నశింపగలదు. ఇట్టిపాపివైన నీవు చచ్చినను సంతోషించు వారలేకాని యేడ్చువారలుగూడ నుండరు. ఇదియునుంగాక, నీకు కాశ్యపమయిన యపకీర్తి స్థిరముగ భూమియందు నిలిచియుండును. (అపకీర్తి యెంతదనుక భూమియందుండునో, అంతదనుక నరకము ననుభవించు వలయునని యుండెనుగాన నపకీర్తి పాలుగాకు మని బోధించెనని తెలియదగును.)

3౨౫ ఇదియునుం గాక నేను శ్రీరామచంద్రప్రభువునకు ఉపయోగపడు దానినిగాని, నీ కుపయుక్తమయినదానిని కాను. అనగా నూర్చ్యునకు బ్రభ (ఎండ) యెట్టిదో నేను రామునకట్టి యనన్యము. అనగా నూర్చ్యుని నుండి యెండను వేరుపరుప జాలనట్లు రామునినుండి నన్ను వేరుపరుపజాల నని ముందుఁ జెప్పబడుచున్నది. సర్వలోకేశ్వరుడైన యెవ్వని బాహువులను దలదిండుగా బెట్టికొని శ్లాఘింపబడితినో, అట్టి శ్రీరాముని పట్టమహిషి నగు నేను వేరు ప్రతిష్ఠలులేని యనా ముడుదవగు నిన్ను చేతితోవైన దాకుదునా?

3౨౬ రావణా! దొంగతనము చేయువాడు గూడ ముందుగ నడుగుబెట్టి మంచి స్థానమును జూచికొనియే దొంగతనమును చేయును. కాన నీవుకూడ మంచిస్థానమును చూచుకొనుట మంచిది. కావున మంచి స్థానమైన రామచంద్రమూర్తిని భజించుము. అట్లు నీవు రాముని సేవింపకపోయిన రామబాణములు నిన్ను చిత్రివధ చేయును. కాన తత్సూర్యమే రామునకు నన్ను సమర్పించి యాయనతో మైత్రిని చేసుకొనుము. అప్పుడు నీకు మేలు గలుగును. కాని వేఱు విధముగ మేలు నీకు గలుగదు.

ధర్మజ్ఞ శృరణాగతావసపర శ్రీరామచంద్రప్రభు
 స్త్వం తావద్యది జీవితం మనసి చే ఉచ్చాపి కరోషి ధుర్వమ్
 సీత్వా మాం త్వధునా సమర్ప్య మహాతే రామాయ తత్త్వా
 దయో, యానం త్వం ప్రణోసోసి చే ద్విఘ్నపతే స్వస్త్వస్తి తే
 నాన్యథా. రం౪

మద్యాక్యం భవతాశ్చుతంయది సచేద్భావ్యం వదేయం శుశ్రీణు
 శ్రీరామస్య ధనుర్భవం రసమరం శోష్య స్యసూద్యేదకమ్
 సామిత్రేశ్చ తథా రిఘూత్త మవిభోర్గంధం సమాఘ్రియవా
 తస్యాక్రే ప్యథవా నిశాచరపతే! స్థాతుం సశక్యం త్వయా, రం౪

సీతాయా వచనం నిశమ్య దనుజాధీశోఽబ్రవీ ద్విప్రియం
 స్త్రీణాం సాంత్యన మేవ నోచిత మలం తాదృక్పరాభాయతే
 యస్యాం ప్రేమ నిబధ్యతే మహితలే తస్యాం కృపాజాయతే
 తద్వధ్యా మపి నూన మద్య భవతీం నో ఘాతయామ్యాశ్వహమ్.
 రం౫

భూజాతే భవదీయవిప్రియవచ శ్శుత్యాపి మాసద్యయం
 కారుణ్యా దవధిః కృతో ద్యతు మయా పశ్యా దపి త్వంతు
 మామ్, నోచే త్కామయసే తదా పున రలం మత్ప్రీత
 రాశాయనై, నూనం త్వం భవితాసి చేతి వచనం శుత్యా
 హతం సా పున. ర౩౪

౪౦౪ రావణా ! శ్రీరామచంద్రుడు ధర్మజ్ఞుడును, శరణాగతి రక్షకుడును గాన నీవు వెళ్ళి యొక సమస్కారము చేసినను రక్షించును గాన నీవు కొంతకాలము బ్రతుకదలచితేని రాముని పాదములను బట్టినచో నీకు శుభమే చేకూరునుగాని మరియొక విధముగ నీకు శుభము చేకూరదనెను.

౪౦౫ రావణా ! నామాట వినకపోయితేనేని ముందు జరగనున్నది చెప్పెదను వినుము. రామచంద్రుని ధనుస్సునండి బయలుదేరెడి ప్రాణ వాగమైన బాణముల ధ్వనిని కొలది కాలములో నీవు వినగలవు. (అది యెంత ప్రాణము వీయునదియో మారీచుడు శూర్పణఖ మొదలయినవారికి దెలియునుఁ గాని, నీకు దెలియదని గూడ వ్యంగ్యము.) ఆ రామ లక్ష్మణుల వాసన నీకు తగిలినచో వారి యెడుట నీవుండలేవనుట నిశ్చయము.

౪౦౬ సీత పై విధముగఁ కఠినముగ బలుకగా రావణుడు విని పరుషవచనములతో నిటుల సీతనుగూర్చి పలికెను. ఓ జానకీ ! నీది తప్పు కాదు. పురుషుడు స్త్రీలను సెంతెంతగా బతిమాలునో, యంతంత పరిధివింపబడును కాన స్త్రీలను బతిమాలుట తగని పని. ఎవ్వతె యందుఁ బురుషునకుఁ బ్రేమ యొక్కువ యుండునో యామె యందు దయ యుండును గాన నీ పరుషవచనములచే నీవు వధురాల వయినను వెంటనే చంపక విడిచిపెట్టుచుంటి ననియెను.

౪౦౭ ఓ జానకీ ! నీ పరుషవచనములను వినికూడ కృపతో నీకు నింకను రెండుమాసములవరకు గడువిచ్చితిని. పిదప నీవు నన్ను గామింపక పోయినచో నప్పుడు ప్రాతఃకాలభోజనముకు నీవు కాగలవు. అని రావణుడు పలుకగా సీత తిరిగి వానితో నిటులఁ బలికెను.

ఇష్టప్రాప్తికరోఽథవా తవ పరం శ్రేయస్కరో వా జన
 శాచహోస్విత్త్వ దనిష్టవారణకరో వా వ్యత్రీ నో దృశ్యతే
 రామో నామ గణో భవాంస్తు శశక స్తద్ధర్మవత్త్నం తు మాం
 త్యక్త్వా త్వాం భువి చార్థయే స్మనసి వా కోనామ మూర్ఖః!
 (ధువమ్, ౪౪౫)

శ్రీరామస్య సతీ త్యహం నభవతా శక్యాపహర్తుం (ధువమ్
 నూనం తే విహిహో విధిః పున రహం త్వస్మృత్యు హేతు స్త్వితి
 పూర్వం రామ మహాహ్య తత్రీభవతా తద్దారచార్యం కృతం
 నోచేత్తేతు పురైవ రాఘవశరాఘాతేన మృత్యుర్భవేత్. ౪౪౫

రేరే నీచ! దశాశ్య! మే రఘువతే రాదేశశూన్యత్వతో
 నూనం మే తపసోఽనుపాలనవశా త్వాం నాశాయాన్యద్యనో
 శ్రీరామాక్షి పథంగతో యదిపుగా సద్యస్తదా త్వం ధ్రువమ్
 భస్మీ భావగతో న కిం దశముఖ! త్వం లజ్జసే నోకథమ్. ౪౪౫

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తతో దశముఖః కుర్రద్ధో భుజంగో యథా
 నిశ్వాసం బహుశో విముచ్య చ తతః పాహాథ సక్తంచరీః

౪౪౫ రావణా! నీ కిష్టము చేయువాడుగాని, లేక నీ క్రోధస్సును గోరినవాడు కాని, లేక నీకు రావోయిడి యనిష్టమును బరిహరించువాడు కాని యెవ్వడు పట్టణమున నున్నట్లు గన్నడడు. (ఎవ్వడయిన నుండినచో నీవిటులఁ జేరిలవని భావము) రామునిసంగతి నీకుఁ దెలియదు. రాముఁడనగా నొక మదపుటేనుగు. నీవు చెవుల పిల్లివి. (అనగా నట్టి మదపుటేనుగుతోఁ జెవులపిల్లి పోరాడుటకు బ్రయత్నించినట్లు నీవు రామునితో గలహించుటగూడ నుండును.) అట్టి రాముని సత్తినయిన నన్ను మూఁడుడవయిన నీవు తప్ప వేరొక డెవ్వడు కోరును?

౪౪౬ రావణా! శ్రీరాముని సతినిగు నన్న పహరించి నీవు జీర్ణము చేసికొనుటకు శక్తుడవు గావు. ఇది నిశ్చయము. ఇట్లు చేయుట నీవు చచ్చుటకే విధి విహితమయి యున్నది. నీవు మోసముచే రాముని దూరముగ బోవజేసి నన్ను దొంగిలించి తెచ్చితివి. లేకపోయినచో రామబాణములచే నింతకు బూర్వమే చచ్చువాడవు.

౪౪౭ ఓరి నీచుడా! నిన్నుఁ జంపుటకు రామచంద్రమూర్తి రావలయునా? నేను భస్మము చేయలేనా? నీ కంఠకక్తి యుండిన నేల చేయరా దందువా? చెప్పెదను, వినుము. రావణా! నేను పరతంత్రురాలను (అనగా భర్తయొక్క అధీనురాలను) కాన నా భర్త యనుమతి లేనిదే నిన్ను జంపుటకు నాకు స్వతంత్రత లేదు. అట్లు స్వతంత్రించి నేను జేసినచో నా పాతివ్రత్యమునకు హాని కలుగును. ఇదియును గాక నా తపస్సును బరిపాలించుట వలనను నాభర్తయనుమతి లేకపోవుట వలననే నిన్ను భస్మము చేయకుండ వదిలిపెట్టితిని. శ్రీరామచంద్రునికు నీవు కన్నడిగచో నింతకు పూర్వమే భస్మయగుదువు. ఇట్టి నీచపువని జేసికూడ నీవేల సిగ్గు పడవు?

౪౪౮ నీత వైవిధముగఁ బలుకగా రావణుఁడు కుర్చుడై త్రాచుపామువలె బుసుకొట్టుచు, హిమృత రాక్షసశ్రీలతో నిటులఁ బలికెను.

ఏషా మద్వశగా యథాభవతి వై సామాద్యసామై స్తథా
యూయంతత్కురుతిదుఃఖింతిసమాదిశ్యావజదావణః ౪౭౪

ఏవం పజ్జిముఖే గతే సతి తదాజ్ఞప్తాశ్చ భీమాస్తతో
రాక్షసోఽవికృతాననా శ్చ మహిజా మావృత్త్య చాహుర్వచః
సీతే త్వం బహుమన్యసే సచ కుత స్త్వేతం దశాస్యం విభుమ్
యో సప్రాత్నిభువన్సురేశ మజయ ద్యో జీవయ ద్యసురాన్
౪౭౫

కాచిత్ప్రహ మహీసుతాంప్రతి తదా యస్మా ద్భగూ
ఙ్భూరుహః, వర్షంతిస్మ సుమాని యస్మత్తు థయాన్మేఘాశ్చ
వర్షంత్యహా. ముద్ధగే తస్య దశాననస్య విజితత్రైలోక్య
రాజ్యస్యవై, భార్యాత్వే కిమహా కరోషి మహాజే ముగ్ధ
విలంబం పునః ౪౭౬

అన్యా కాచన తా మువాచ మహిజే త్రైలోక్య సంపద్భుజం
ప్రాప్యైతం దశకంధరం తు విహరాభీష్టంతు భోగాన్వితా
రాజ్యాద్భిష్ట మవిక్రిమం తు మనుజం కిన్నీహసే రాఘవం
తస్మాత్త్వంతు మనో నివర్తయ పున స్త్వంనో తదీయాభవేః ౪౭౭

త్వచ్ఛృత్వా జనకాత్మజాశ్చువదనా తాః ప్రిత్యువాచాసురీ
లోకద్వైష్ట మిదం వచః కథయితుం స్త్రీణాం నయుక్తం హి వః

ఓ రాక్షస స్త్రీలారా! మీరు నాకు సీత వశపడునట్లు సామాన్యపా
యములచే బ్రయత్నింపుడు. అని రక్కసుల కాజ్ఞాపించి రావణుడు
తన కృపామున కేగను.

౪౮౫ పై విధముగ రాక్షసస్త్రీలు రావణునిచే నాజ్ఞాపింపబడి వికార
యాపములచే భయంకరతైయున్న యా రాక్షసస్త్రీలు సీతను జాట్టు
కొని యిటుల జెప్పనారంభించిరి. ఓ జానకీ! రాక్షస ప్రభువగు
రావణుడంతవాడు స్వయముగ నిన్నింతగఁ బ్రార్థించుచుండ నీవేల
యతనిని గౌరవింపకుండ నుంటివో తెలియకున్నది. రావణుడన నీవు
కులమున సామాన్యుగాఁ దలంచుచుంటివా? అతడు బ్రహ్మదేవునకు
మునిమనుమడు. పరాక్రమమున దేవతలనేకాక దేవేంద్రునంతవానిని
జయించినవాడు నుమా!

౪౮౬ ఆ రక్కసులలో నొక్కఁడె సీతనుగూర్చి యిటులఁ బలికెను. ఓ
జానకీ! ఏ రావణప్రభువుయొక్క భయముచేఁ దమక్రిందికి రావణుడు
వచ్చినపుడెల్ల చెట్లు పూలవాన గురియుచుండునో, గుమ్రవనివలన
భయముచే నతడు కోరినపుడెల్ల మేఘములు వర్షించునో, అట్టిప్రకార
విజయుడగు రావణుఁ డెంతో యాశపడి కోరుచుండ నీ పెండులకై
యాలస్యము చేయుచుంటి వనెను

౪౮౭ మఱియొక రాక్షసి సీతనుగూర్చి యీ క్రిందివిధముగఁ బలికెను. ఓ
సీతా! ముగ్ధోకములలోని దైవశ్వర్గము నంతను ననుభవించుచున్న
రావణుని వరించి సర్వభోగముల ననుభవించుచు యథేచ్ఛముగా విహ
రించుటకు నీ కేమి భారముగా నున్నదియా? నీవు మనుష్య స్త్రీవి
యగుటచే మనుష్యునకే యిట్లగుట గొప్పదిగా చూచుచున్నావు
కాబోలు. ఓసి పిచ్చిదానా! రాజ్యభ్రష్టుడై నిర్వీర్యుడైన రాముని
నింక నేల ప్రేమంచెనవు? అతనినుండి మనస్సును మరలింపుము.
ఇంకెక్కడి రాముడే! రాముని దానవు నీవిక కాబోవు.

౪౮౮ తన నీ ప్రకారము కఠినముగ మాటాడుచున్న రాక్షసస్త్రీలనుగూర్చి
సీత దుఃఖించుచు నిటుల పలికెను. రాక్షస స్త్రీలారా! మీరు
చెప్పినట్టి మాటలు లోకము మెచ్చునవి కాకపోవుటయే గాక

నో మాను వ్యసురస్య దారపదవీం ప్రిప్తుం కదావ్యర్హతి
ప్రిణైః కంఠగతైరపి ధ్రువమియం నాకార్య కర్తృత్వహం

౫౧౪

*రాజ్య భ్రంశ ముపాగతోపి నితరాం దీనోపి భర్తా గురు
స్సూర్యం సాచ సువర్చలేవ నితరాం చంద్రం యథారోహిణీ
శక్తిం తద్దయితా శచీవ సుతరాం రామాను రక్తాత్వహం
నిత్యం రామమనోవ్రతా ధ్రువమిదం వాచ్యం సచావ్యన్యథా.

౫౧౫

తచ్చుత్వా మహిజావచః పునరలం సంమూర్ఛితాస్తాః కురీధా
భూజాతాం పరుషైర్వచోభి రనమాం సంతర్జయంతిస్సహా

*రాజ్యభ్రంశ ముపాగత ఇతి- అస్మిన్ విషయే విష్ణు
పురాణ వచనా న్యనుసంధేయాని తథాహి. కురూపోవా కుప్త
త్తోవా దుస్స్వభావోధవా వతిః రో గాన్వితః పిశాచో వా,
మద్యపః క్రోధనోపివా, వృద్ధోవాథ విదగ్ధోవా మూఠోఽంధో
బధిరోపివా, రాద్రో వాథ దరిద్రోవా కదర్యః కుత్సితోపివా
కాతరః కిత్తోవాపి లలనాలంపటోపివా, సతతం దేవవత్పూజ్య
స్సాధ్వా వాక్కాయ కర్మభిః, అహంకారం విహాయాధకామ
క్రోధా చ సర్వదా, మనసో రంజనం పత్యుకార్య మన్యస్య
వర్జన మితి.

మహాపాపకరములు గాన మీరిట్లు పలుకుట తగదు. ఎచ్చట నైనను మనుష్యుఁడై రాక్షసునకు భార్య కాగలదా? నాకు బ్రాణములు కంతగతము లయినను (అనగా మీరు నన్ను జంపినను జంపుడుగాని) నే నెప్పుడు నకార్యమును మాత్రము చేయను.

౫౨౪ రాక్షసశ్రీలారా! * రాజ్యభిష్టుడు కాని దరిదుర్దిడు కాని మఱి యెట్టివాడయినను నాభర్త నాకుగొప్ప. నూర్యడు తన వేడిమిచే తపింపజేయుచున్న ను నతనిని విడిచి కువర్పుల యున్నదా? అటు లను చంద్రుని రోహిణి యనుసరించి యుండినటులను, శచీదేవి యింద్రుని ననుసరించి యున్నటులను, శ్రీరామునియందు ననురక్తి గలిగి పతివ్రతయై యున్న సేనుగూడ నెల్లప్పుడు శ్రీరాముని ననుసరించి యుండుదాననీకాని వేఱుగాదు. ఇది నిశ్చయము, కాన మీరు మఱియొక విధముగఁ జెప్పఁగూడదు. (అని సీత పలికెను.)

౫౩౪ సీత చెప్పిన మాటలను విని యారక్కసు లందరును కుర్చీలయి పరమ వచనములతో సీతను బహువిధముల భయపెట్టి నారంభించిరి. ఆ రక్కసులలో నొక్కఁడె వారలతో నిటులఁ బలికెను. ఓ రక్కసు

* రాజ్యభిష్టుడుగాని దరిదుర్దిడుగాని ఈసందర్భమున - విష్ణుపురాణ వచనముల యర్థము స్మరణీయమయి యున్నది. భర్త కురూపియైనను, దుర్వృత్తిగలవాడైనను, తాగిగుబోతైనను, చెడు ధ్వభావము గలవాడైనను, రోగియైనను, దయ్యము పట్టినవాడైనను, కోపిష్టుడయినను, ముసలివాడైనను, మోసగాడైనను, మూగవాడైనను, గుడ్డివాడయినను, చెటిలివాడైనను, క్రూరుడయినను, దరిదుర్దిడైనను, లోభియైనను కుత్సితుడయినను, పిరికివాడైనను, జూదరియైనను, పరశ్రీకాముకుడైనను మరియెట్టివాడయినను భర్తను పతివ్రతయగు శ్రీ దేవుని వలె నెల్లప్పుడు మనోవాక్కాయములచేఁ బూజింపవలయును. భర్త విషయమై యహంకారము, దుష్కామము, కోపము విడువవలయును. భర్త మనస్సును సంతోష పెట్టవలయును. భర్త సంతోషింపని పనులను వదలవలయును. (అను విష్ణుపురాణ వచనములనుసంధేయములు.)

కాచిత్రాహా నిశాచరీ ద్దుత్తమిమాం సంహృత్య తోష్టిలుకా
వాస్వాద్యాఽధ నికుంభిలాభువి పరం నృత్యామ సర్వావయమ్.
౫౩౪

ఏతస్మిం ప్రీజటా సమాగతవతీ కా లే తు వృద్ధాఽసురీ
ప్రాహైవం తు నిశాచరీ రవనిజా నో దూషణీయా తతః
రామోనామ పరాత్పరో జనకజా సాక్షాద్రీమాహి ధ్నువమ్
దృష్టోఽద్వైన మయా సుదారుణతమ స్వప్నోఽపి తం వచ్ఛ్య
హమ్.
౫౪౪

స్వప్నే భూతనయా శుభాంబరధరా చాలంకృతా సుస్మితా
శ్రీరామేణ శుచిస్మితేన సహితా హంసోహ్యమానే శుభే
ఏకస్మి న్నుభవే చ వాహనతలే దృష్టా వ్రజంతీ మయా
సర్వా స్తజ్జనకాశ్చజా పునరిమాం యాచం త్వభీత్యై
దుత్తమ్.
౫౫౪

† రామోఽత్యుణసంయుతో ద్విరద మప్యారుహ్య సీతాన్వితో
గచ్ఛన్నేవ వాయూ త్వదృశ్యత తతోఽప్యస్యా శ్శుభం సంభవేత్
కించాయం దశకంధగోఽమజయుత పైలాను లిప్తాంగణో
నూనం యామ్యదశం వ్రజేన్నివ మయా స్వప్నే త్వసందృశ్యత.
౫౬౪

† స్వప్నాధ్యాయే బృహస్పతివచన మేవం సందృశ్యతే.
తథాహి- “ఆరోహణం గోవుషకుంజరాణాం ప్రాసాదశైలాగ్ని
వనస్పతీనాం, విస్తానులేశో రుదితం మృతం చ స్వప్నే మృగ
మ్యాగమనం చ ధన్యమ్” ఇత్యాది నాగజారోహణస్య శుభ

లారా! ఇంక సీతను దయదలచిన ప్రయోజనములేదు. ఈమెను జలపి మాంసమును ముక్కలుగా జేసి మన మందరము మానుషీ మాంసపుముక్కలను కల్లులో నద్దకొని తిని యానందముతో నికుంభిలలో గంతులు వేయుదమని పలికెను.

గీర౪ ఈ సమయమున త్రిజట యను రక్కసి యచ్చటకు వచ్చి యారాక్షస స్త్రీలతో నిటులఁ బలికెను. ఓరక్కసులారా! మీరు సీతను బాధింపకుడు. రాముడనగా సామాన్య మానవుడని తలపకుడు. సాక్షాత్పరాత్పరుడు. సీత యన సాక్షాల్పక్షియే యని తెలిసికొనుడు. ఇప్పుడు నా కొక స్వప్నముకూడ వచ్చెను. ఆస్వప్నము మహా దారుణమైనది. ఆ స్వప్నవృత్తాంతము జెప్పెదను వినుగు.

గీగీ౪ ఓ రక్కసులారా! సీత సర్వాలంకారశోభితయై నివ్యవస్త్రధారిణియై మందహాసము చేయుచు రామచంద్రమూర్తితోఁ గలసి హంసలచే మోయబడుచున్న యొక దివ్యవాహనమునఁ గూర్చుండి వెళ్ళుచున్నట్లు కలలో నాకుఁ గన్పడెను. అందువలన మీర లందఱును సీతను నిందింపక యభయదానమును సీతను బ్రార్థింపుడు.

గీ౬౪ ఓరక్కసులారా! ఇంకను జెప్పెదను వినుడు. రామలక్ష్మణులు సీతాసమేతులై * భద్రగజము నెక్కి వెళ్ళుచున్నట్లు గూడఁ గల గంటిని. తప్పక సీతకు శుభము చేకూరును. ఇక రావణ విషయమై యేమి కలగంటినో చెప్పెదను వినుడు. రావణుడు కుంభకర్ణాదులతోగూడ నూనె రాచుకొనిన శరీరముగలవాడై దక్షిణ దిక్కుగా బయనమై వెళ్ళుచున్నట్లు కలలోఁ గన్పడెను. (ఈ కల రావణున కనిష్టనూచక మయినది)

* స్వప్నార్థాయమున బృహస్పతివచన మిట్లు కనబడుచున్నది. (ఏమన) “గోవుమీదను, వృషభముమీదను, ఏనుగుమీదను, మేడ మీదను, పగ్వతముమీదను, చోట్టుమీదను ఎక్కినట్లును, పురీషము పూసికొనినట్లును, తా నేడ్చినట్లును, తాను మృతినొందినట్లును, పొందగూడని స్త్రీని బొందినట్లును కల వచ్చిన శుభము కలుగును.”

సేవధ్వం మహిజాం దుగ్రితం రఘుసతే రామూతి ఘోరం భయం
 సీతేయం భవతీ వ్యనుగ్రహ మలం కుర్యా ద్యదీమాస్తు వః
 తాత్రుం! రామభయో దలంభవతి తద్యాచధ్వ మేవాభయమ్
 రాక్షసోద్య నిమత్త మేతదపి వో వచ్చ్యద్య సంశ్రాయతాం

౧౪౭౫

సూచకత్వం ప్రసాదత మితి విజ్ఞాయతే. తథా ధక్షిణదిశి
 తైలాను లిప్త శరీరస్య గమనం సద్యోమరణ సూచకమితి
 వేద్యమ్. కేచి చూఢ్యవాదిన స్వస్వ స్వాయథార్థతాం
 వదంతి తతోఽవిచారపేశల ఏవైతి ద్వాదశి, యతోఽయం
 వాద శ్శుక్తిస్మృతీహిసపురాణాదీనా మనుభవస్య చ
 విరుద్ధోఽభూత్. కించ, అస్మిన్నేవ రామాయణే దశరథ
 స్వస్వ భరతస్వస్వ త్రిజటా స్వస్వనామనుభవేన యథార్థతా
 సంబధావ. ఎరంతు ధాతువైషమ్యావశేన సమాగత స్వస్వ
 నా మేవాసత్యతా వక్తవ్యా. సత్యస్యదీయానామన్యథా స్వస్వ
 ఫలశాస్త్ర సోస్మత్త ప్రలాపతా సంభవిష్యతి. కించ స్వస్వ
 తత్ఫల వివరణం బృహదారణ్యకే 4-3-9 ప్రపాఠకే దృష్టవ్య
 మిత్యలం విస్తరేణ.

రామచంద్ర స్థితాసంతర్జనాదికృతవతీ ద్విశాచరీ
 ర్వధిష్యతీత్యనేన భగవా స్వభక్తావమానకృతో జనాన్
 దండయే దితి సూచ్యతే. కించ తేషా మపరాధబలీయస్త్యే
 వంశనాశ మపి కురుత ఇతి వేద్యమ్. యథా ద్రాపదీకేశపాశా
 కర్షణ కింబిషకృతాం కౌరవాణాం వంశమపి భగవాన్నిర్మూ

౫౭౪ ఓ రాక్షసాంగనలారా ! మీరు సేవింపుడు (సేవించుట యెందు కనగా, రామచంద్రమూర్తి సీతను దీనుకొని పోవుటకు వచ్చినపుడు తన భార్యను బాధించిన మిమ్ములను, రాముడు + చిత్రీవధ చేయును గాన రామునివలన భయములేకుండ చేయును. కాన నీమెను భజింపుడని భావము.) సీతను బ్రసన్నురాలినిగా మీరు చేసికొనిరేని రాముని భయమునుండి మిమ్ములను నామె రక్షించును. కాన నామెను సభయము నీయుమని పొగ్గింపుడు. మరియు మీరు పొగ్గించిన నిదివరకు మీ రామె విషయమై చేసిన పాపమునకు బ్రాయశ్చిత్త మగును.

ఈ మొదలయిన వచనములను విచారించినచో గజానానము శుభసూచక మని తెలియబడు చున్నది. అట్లే నూనె పూసికొని దక్షిణదిక్కును గూర్చి వెళ్ళినట్లు కలగనుట సవ్యోమరణచూచక మని తెలియదగును. కొందరు శూన్యవాదులు స్వప్న మే యసత్య మని వాదించెదరు. ఆ వాదము విచారణ చేయుకుండ చెప్పినదియే యగును. (వీలనన) స్వప్నమసత్య మనువాదము శ్రుతి స్మృతిపురాణాదులకును, అనుభవమునకుగూడ విరుద్ధమయినది. ఈ రామాయణ ముననే దశరథస్వప్నము, భరతునకు వచ్చిన స్వప్నము, తిరిజటకు వచ్చిన స్వప్నము, సత్యము లయినందునను వైవాదమునకు ఆధారము లేదు. కాని ధాతువైషమ్యమునేత వచ్చిన స్వప్నములు గాని, పగటి స్వప్నములు గాని యధార్థము కాకపోవచ్చును గాని యితరస్వప్నములు మాత్రము అనుధార్థములుకావు. లేకపోయినచో స్వప్న కాస్త్రము ఉన్నట్లే ప్రళాపము వంటిది కావలసి వచ్చును. స్వప్న విషయమయిన వివరణము చూడవలయుననిన బృహదారణ్యకోపనిషత్తు సంగు 4-8-9 పరిపాఠకమున జూడదగును.

+చిత్రీవధ చేయును. దీనివలనఁ దెలియున దేమనగా తన యాశ్రితుల నవమానించినవారిని బాధించినవారిని భగవంతుడు దండించునను ధర్మము నూచితము. భారివారి దోషములకొలది వంశ నాశనముగూడ జేయును. ఎట్లనగా దొప్పది సవమానించిన కారవుల వంశ నాశనమే

అస్యా శ్చక్షు రతీవ సంస్ఫురతి తద్బాహుశ్చ కంపేఽఘనా
 శాఖాసంస్థితనీడ మేత్య విహగ స్తుప్తు సుస్వాగతాం
 వాచం భూతనయాం వదన్నివ యథా సంఛోదయ స్సంస్థిత
 స్తస్మాన్నూన మియంభవిష్యతి శుభోదరాదుగ్రతం భూమిజా
 గ్మౌః

సమీపే వర్తతే రాజ్ఞిచరాణాం రాఘవాద్యయం
 రావణస్సర్వనాశాయ సీతా మానీతవాన్ధ్రువం

గ్మౌః

ఇతి తస్యా వచశ్శ్రుత్వా రాక్షసో భయవిహ్వలాః
 అపస్పృత్య దుగ్రతం దూరం సుషుప్తు స్తాః కృమాద్వనే ౬౦౪
 పశ్చాత్సా జనకాత్మజా రఘుపతిం సంస్మృత్య దుఃఖాన్వితా
 స్వాంతేఽమన్యత కీదృశం కృత మహా పూర్వం మయా
 దుష్కృతిమ్, యేనేదం బహుదుఃఖ మాప్త మధునా ధిజ్ఞా
 మనార్యాంతు మామ్, ధిష్ణస్యా త్వరవశ్యతా మహ మనూ
 నద్య త్యజేయం ధ్రువమ్. ౬౦౫

లితవానభూత్. తద్భవ సీతాపరాధకృతం రావణం సబంధు
 మిత్రం శ్రీరామో వినాశయతిస్మే త్యేవమాది దృష్టాంతైః
 పతివ్రతావమానకృతాం మహత్కృష్టం భవిష్యతీతి తేషాం
 వంశోఽపి నశ్యతీతి వేద్యమ్.

౧౮౫ ఓరక్కసులారా! నామాట యసత్యమేమో ప్రత్యక్షముగా నామెకు గలుగుచున్న శుభకరునములను జూడుదు. సీతయొక్క యెడమ నేత్రము ఉండియుండి యెట్లుదురుచున్నదో చూడుదు. మరియు నామెయొక్క యెడమభుజముకూడ నదరుచుండెను. ఇది యామెకు శుభనూచకము. ఇంకను బహిరంగమున శుభనూచకములను జెప్పెదను జూడుదు. ఏ వృక్షము క్రిందను సీత కూర్చొని యుండెనో, ఆ చెట్టుకొమ్మయందుండిన గూటిలోని పక్షులు సీతను గూర్చి స్వాగత వచనములను (నీభర్త శిష్యు)ముగ వచ్చును. నీవు దుఃఖింపవలసిన కాలము కాదను మాటలను జెప్పుచున్నవి వలెను, ముందు కాలమున సీత శుభము కలుగునని ప్రేరేపించుచున్నవి వలె గూర్చుచుండెను. కాన నీమెకు శుభము తప్పక చేకూరును.

౧౮౬ ఓ రక్కసులారా! ఎప్పుడో రాక్షసులకు భయ మున్నదని తలంపకుదు. కడు సమీపములోనే రాక్షసులకు భయోత్పాతము గలుగుచున్నది. రావణుడీ సీతను దెచ్చి లంకలో నుంచుట సర్వనాశనమునకే యని తెలిసికొనుడు.

౧౮౭ ఈ ప్రకారముగా త్రిజట చెప్పగా విని రక్కసు లందరును భయపడి తొలగి యచ్చటచ్చట చెట్లక్రింద బండుకొని క్రమముగ నిద్రించిరి.

౧౮౮ పిమ్మట సీత రామచంద్రమూర్తిని స్మరించి తన కష్టములనుగూర్చి దుఃఖపడుచు నిట్లు తన మనస్సున తలంచెను. నేను రాక్షసులవలన నిట్టి కష్టముల ననుభవించుటకుఁ బూర్వమునం దెట్టి దుష్కృత్యమును (పాపమును) జేసితి నో గదా! ఇట్టి దౌర్భాగ్యవతి నగు నేను బ్రతికిన నేమి చచ్చిన నేమి? ఇట్లు పరాధీనురాలనయి యుండుటకంటె బ్రాణములను వదిలి వెట్టుటయే మేలని తలంచెను.

చేసెను. సీతాదేవిని బాధించిన రావణునకు వంశనాశన మయ్యెను. దీనివలన పతివ్రతల నవమానించు వారలు బాధించు వారలు వంశనాశ మగుదు రని నూచితి మయినది.

నూనం మే హృదయం దురశ్మసద్భుతం యద్వాఽఽయసంవా
భవేన్నోచేద్భర్తృవియోగజాధివశతః కిం నావశీర్ణం భవేత్
శ్రీయ స్సాస్య స్మమ జీవితాదపి మృతి స్సంత్యజ్య రామం స్థితే
స్తస్మాదద్య పృతా భవేయ మహా మాశూద్భంధనం కుర్వతీ
౬౨౪

ఇత్యాలోచ్య తు భూమిజాత్మమరణే త్వన్వేషమాణా తతః
కించిత్సాధన మాశు భూరుహవసచ్ఛాఖాం సమాలంబ్య సా
కర్తుంచాయత తాశయావిరహితా చోద్భంధనం వై యదా
తస్యా వామభుజోఽన్సురత్సున రసా సంచింత్యతత్యాజ తత్.
౬౩

• స్త్రీణాం వామనేత్రీ వామభుజస్పందనస్య శుభసూచ
కత్వస్మరణేన స్వీయమరణోద్యమా త్సితావిర రామేతి వేద్యమ్.
కించ పున సంచిం త్యేత్యనేన స్వీయమరణోద్యమస్య శాస్త్ర
విరుద్ధతా మాలోచ్య బలవన్మరణోద్యమా త్సా విరరామేతి
చ వేద్యం. తథాహి—“అతిమానా దతిక్రోధాత్ స్నేహోద్వా
యదివా భయాత్, ఉద్బద్ధీయా త్త్రిపుమాన్వా గతిరేషా
విధీయతే, పూయశోణితసంపూర్ణే త్వంధే తమసి మజ్జతి, పశ్చి
ర్వర్ష సహస్రాణి సరకం ప్రతిపద్యతే, నాశౌచం నోదకం
నాగ్నిం నాశుసాతం చ కారయేత్—” ఇతి. కించ సంచింత్యే
త్యనేన మహాత్మనో జనకస్య పుత్రీసత్యహ ముద్భంధనం నీచ
కర్మ కథం కుర్యామితి వా తస్మా ద్విరరామ; యద్వా రామ
లక్ష్మణౌ మాం నేతుకామా ప్రియతంతౌ యది మన్మరణే

౬౨౪ నిశ్చయముగ నా గుండె రాతిగుండె కావచ్చును. లేక యినుముతో చేయబడిన దయినదై యుండవలెను. లేకపోయినచో నాభర్తయొక్క యెడబాటువలన గలిగిన మనోవ్యధచే నింతకుఁ బూర్వము నా గుండె బద్ధలు కాకపోవునా? కాన నా భర్తను విడిచి పొణము లతో నుండుటకంటె మృతినొందుటయే మంచిది. కాన నిష్పక్షే యురిపోసుకొని చచ్చెదనని (సీత తలంచెను.)

౬౩౪ ఇవిధముగ సీత యాలోచించి చచ్చుట కేదయిన సాధనమున్నదేమో యని వెదకుచు తాను నివసించిన చెట్టుకొమ్మను బట్టుకొని నిరాళ చేసికొని యురిబోసికొనుటకు యత్నించుచుండగా నామెయొక్క యెడమభుజము వెంట వెంట నదరగా సీత * తిరిగి కొంత యాలో

* శ్రీల కెడమభుజ మదురుట యెడమకన్న దురుటయు కుభనూచకములం గావ వెంటనే తన యుద్యమమును విరమించెను. మతీయు తిరిగి యాలోచించినది యనుటచే, లేన యుద్బంధనోద్యమము కాస్త్ర విరుద్ధమైనదని గ్రహించి బలవన్మరణోద్యమమునుండి విరమించెనని తెలియదగును. కాస్త్రముకూడ నవ్విధముగ నే చెప్పుచున్నది. (ఎట్లన) 'అవమానమువలనగాని, ఆతికోపముచేతగాని, స్నేహముచేగాని, భయముచేగాని పురుషుడుగాని, స్త్రీగాని, బలవన్మరణమును బొందినయెడల నణువదివేల సంవత్సరములు దుష్కంధభూయిష్టమైన యంధ తామిస్ర సరకమునందు బడియుండ వలెననియు, అట్టి బలవన్మరణమును బొందినవారికి నూతకముగూడ పట్టనక్కర లేదనియు దర్పణములు విడువ నక్కర లేదనియు, అగ్ని సంస్కారము చేయ నక్కరలేదనియు, కన్నీరుకూడ విడువగూడదనియు నుండెను. లేక జనకునివంటి మహాత్మునకు కూతునై యిట్టి సీచపువని యెట్లు చేయుదునా యనియు లేక రామలక్ష్మణు లేమైన నన్ను గొనిపోవఁ బ్రయత్నించు చుండిరేమో, నేను చచ్చినచో నాడుదానిని రక్షింపలేక (18)

త్యక్తోద్బంధనయత్నం తు నిమిత్తస్య శుభస్య వై
ఫలం కిమితి చిత్తే సా చింతయంతీ స్థితా తదా.

౬౪

ఆశ్చర్యరామాయణే సుందర కాండే
పంచమస్కంధ స్సమాప్తః.

ష ష్ట స్కంధః.

పశ్చాత్తత్ర మరుత్సుతో వనిసుతా నక్తంచరీభాషణం
శ్రుత్వా త త్త్రిజటావచోపి మహిజాం దేవీం యథానందనే
దృష్ట్వా చింతయ దేవ మాత్మని మయాదృష్టా పురీయం పున
ర్లంకేశస్య తు వైభవం చ కిమత స్థితా మనాశ్వాస్య మే. ౧

౪

రామో మాం యది భూమిజాస్థితిగతీ పృచ్ఛేత్తదాహం పునః
కింబ్రాయా మహ మద్య భూమితనయా మాశ్వాస్య
యామి దృతమ్, కిం త్వేనా మహ మద్య మానుషగిరా
సంభాషయేయం యది, ప్రియో మాం కపిరూపధృద్దశ
ముఖం మత్వా న మాం భాషతే.

౨

“న్యాశ్శితారక్షణాశక్తౌ తావితి” తయోరపకీర్తి స్సమేష్యతీతి
వా సంచింత్య తస్మా ద్విరరామేతి వా వేద్యమ్.

చించి తనకు గలిగిన శుభశకునమువలనఁ దన యుద్వేగమును విరమించెను.

ఆశ్చర్య రామాయణమున నుందరకాండమున

అయిదవ సర్గము ముగిసెను.

ఆ తి వ స ర్గ ము

౧ అనంతరము హనుమంతుడు సీతకును రాక్షస స్త్రీలకును జరిగిన సంభాషణమును, త్రిజటయొక్క స్వప్నవృత్తాంతమును వినిన పిదప నందన వనముతో సమాననుగు నా యశోకవనమునందున్న సీతను జూచి తన మనమునం దిటుల నాలోచించెను. రావణుని పురమును వాని యైశ్వర్యమును గూడ జూచితిని. ఇక సీతాదేవికి భర్తయొక్క యోగ క్షేమములను దెలియజేయుట యిప్పుడు చేయదగిన కార్యమయియుండెను. (అని యాలోచించెను.)

౨ ఈమెతో సంభాషింపకుండగ రామచంద్రమూర్తి సమీపమునకు నేను బోయినచో హనుమంతా! సీతను జూచితివా! ఆమె స్థితి గతు లెట్లున్నవి? ఏమి చెప్పినది? అని నన్ను రామచంద్రమూర్తి యడిగినచో నే నేమి చెప్పుదును? చూచినాను గాని మాట్లాడి రాలేదని చెప్పినచో వెంటనే భస్మము చేయును గాన మాట్లాడియే పోవలయును. ఈమె మానుషి కాన మనుష్యభావంతోనే మాట్లాడవలయును. అప్పుడును బాధయే కన్పడుచున్నది. క్రోధి మనుష్య భావతో మాట్లాడుచున్నది రావణుడే యీ క్రోధివేషముతో వచ్చెనేమో యని సీత సందేహపడవచ్చునని తలంచెను.

చావడిచిరను నపకీర్తి రామలక్ష్మణులకు వచ్చునేమో యని కాని యాలోచించిగూడ భురణోద్వేగమును విరమించెనని తెలియవలెను.

కిం కుర్యా మహ మేతయా పునరసంభాప్తైవ యాయాంయది
 ప్రాణత్యాగ మియం కరిష్యతి మహా నోహా భవే న్మే ధునివమ్
 ఇత్యాలోచ్య మకుత్సుతస్తు మతిమా నామిమపివృత్తిం శ్రీమా
 ద్వక్తుం ప్రాకమతైవ మాశు విబపపిచ్ఛన్న దేహా స్తతః. 3

రాజా పూర్వ మువాసనై దశరథ స్సత్పుణ్యశీలో గుణే
 పునోఽస్య పథమో విశేషః పావా న్ధానుశ్చుఃపర్య స్తథా
 ధర్మస్య స్వజనస్య చాపి సతతం సంరక్షితా రాఘవః
 పితృజ్ఞానశతస్తు దండక మగా జ్జాయానుజాభ్యాం యతః ౪

తద్రామేణ ఖరాదిరాక్షసచయోఽనాయాసతోఽహస్యశ
 శ్రుత్వా రాక్షససంహృతిం దశముఖోఽమర్షాత్పరంమాయయా
 శ్రీరామం సమపాహ్య చాపహృతవా న్రామప్రియాం రాఘవః
 పశ్యాదాత్మకళత్రీమార్గణకృతే సౌమిత్రిణా నిర్గతః. ౫

సుగ్రీవేణ చకార రాఘవవిభుర్స్థితిం తతో వాలినం
 హత్వా వానరరాజ్య మాశు నిఖిలం తస్మై దదౌ రాఘవః
 పశ్యాత్తత్కపినాయ కేన సహసాఽఽదిష్టా స్తతో వానరా
 స్సర్వతాపి విచేతు మాగు రహ మ ప్యాగాం తదర్థంధునివమ్. ౬

సంపాతే ర్వచనా త్సముద్రతరణం కృత్వా సమాగామహం
 యాదృగ్గక్షణసంయుతా జనకజా రామేణ సంవర్జితా

- 3 ఇదియును గాక నేను మాటాడకుండగఁ బోయితినేని యామె తప్పక పాణిత్యాగము చేసికొనును. నాకు మహాదోషము సంభవించును. ఇట్లు బుద్ధిమంతుడగు హనుమంతుడు దూరాలోచనము చేసి యామెతో మాటలాడి వెళ్ళుటయే మంచిదని నిశ్చయించుకొని యామెకుఁ బ్రత్యక్షముగ గన్పడకుండగఁ జెట్లుకొమ్మల చాటున నుండియే యామెకు నమృతిము గలుగునట్లు శ్రీరాముని సమాచారమును మొదలునుండి యా క్రింది విధముగఁ జెప్ప నారంభించెను.
- ౪ పూర్వము దశరథుడను మహారాజు పుణ్యశీలుడును సద్గుణ సంపత్తి గలవాడు నొక డుండెను. ఆ దశరథునకుఁ బెద్దకొడు కొకఁడు గలడు. ఆయన పేరు రాముడు. ఆయన సర్వస్వోత్ప సర్వకర్తృమత్వాది విశేష గుణములు గలవాడును, ధనుర్ధరులలో శ్రేష్ఠుడును, ధర్మమును, స్వజనమును రక్షించువాడు నయియుండెను. అట్టి రామచంద్రమూర్తి తండ్రి యాజ్ఞా ప్రకారము తన తమ్మునితోడను, భార్యతోడను గూడ దండకారణ్యమును బొందెను.
౫. ఆ రామచంద్రమూర్తి యరణ్యమునందున్న పుడు ఖరదూషణాదుల ననార్యసమునఁ జంపెను. ఇట్లు ఖరదూషణాదులను జంపిన వార్తను విదప రావణుడు విని సహింపలేక మాయలేడి నెపమున రాముని మోసగించి దూరముగఁ జేసి రామచంద్రమూర్తి యొక్క భార్య యయిన సీతను రావణు డపహరించిన పిదప రామచంద్రమూర్తి తన తమ్మునితోగూడ సీతను వెదకుచు బయలుదేరెను.
- ౬ పిమ్మట రామచంద్రమూర్తి కృమముగ సుగ్రీవునితో మైత్రిని జేసెను. ఆ సుగ్రీవుని నిమిత్తమై వాలిని రామచంద్రమూర్తి చంపి వానర రాజ్యమున సుగ్రీవుని నభిషిక్తునిఁ జేసెను. పిమ్మట సుగ్రీవుడు వెంటనే తన వానరుల నందఱును సీతను వెదకుటకై నలుదిక్కులకు బంపెను. అట్లు సుగ్రీవునిచేఁ బంపబడి నలుదిక్కులకు వానరులు వచ్చిరి. నేనుగూడ సీతాస్వేషణమునకై వచ్చినవాడను.
- 2 ఇట్లు సీతాస్వేషణమునకై వచ్చిన నేను జటాయువు యొక్క సహోదరుడైన సంపాతి చెప్పిన మాటను (అనగా సీత లంకలో నశోక

తాదృగ్లక్షణసంయుతా త్రితు మయా దృష్టాంగనానిశ్చయా
త్రైవేయం త్వితి నిశ్చిన్మోమి నితరాంధన్యో భవంచాధునా . 2.

ఇత్యుక్త్వా విరరామ మారుతసుత శ్శ్చిత్వా వచో మారుతే
రూభజా తా త్వధ విస్మయం గతవతీ పృక్షం పరీక్ష్యాభితః
త్యోచార్థ మధశ్చ వీక్ష్య మహిజా శాఖాంతరే సంస్థితం
తేజఃపుంజవిభాసమాన మతుం వాతాత్మజం త్రైక్షిత. ౩

దృష్ట్వాధూమినుతా కపిం హృది తత స్సంచింతయామాస సా
స్వహ్నో వాయుశుహో తిధాసతి కపే స్సందర్శనం మే పున
స్వప్నే శాస్త్రనిషిద్ధమేవ భవతా త్తద్రాఘవాభ్యాం శుభమ్
స్వహ్నో నాయమహో యహో మమపున ర్నిద్రైః శోకేన నో ౪

సంచింత్యైవ మనేకథా జనకజా వైశ్వానరాయాత్మభూ
శ్శక్రాభ్యాంచ సమోవిధాయ నితరా ముద్గిశ్య తాన్రూహ సా
భోదేవాః కపినాద్య మేగ్రతఃకదం యహోక్తి మేతత్పున
స్సత్యం చాస్తు సచాన్యథాతు భవతాద్యుష్మత్ప్రసాదా
ద్భవమ్.

వనమునం దున్నది యని దూరదృష్టిగల సంపాతి చెప్పినమాటను) బట్టి శతయోజన విస్తీర్ణ మయిన సముద్రమును దాటి యిచటకు వచ్చితిని. సీత యెట్టి లక్షణములు గలదిగా నుండునని రామచంద్ర మార్తి నాకుఁ జెప్పి పంపెనో, అట్టి లక్షణములు గల స్త్రీని నేనిచ్చుటను జూచితిని. ఆమెయే యీమె యని తప్పక నిశ్చయించుచుంటిని. మహాపతివ్రత యయిన సీతయొక్క దర్శనముచే నే నిపుడు ధన్యుడ నైతిని.

౮ ఇట్లు చెప్పి హనుమంతు డూరకుండగా, నా వాక్యములను విని సీత యాశ్చర్యపడి, యెవ రి మాటలు చెప్పినవార లని క్రిందను మీదను చెట్టుపైనను తేరి పారజూచి క్రమముగఁ జెట్టుకొమ్మల చాటు నందున్న నూర్యతేజస్సుతో సమానమైన తేజస్సుచే నొప్పుచున్న హనుమంతునిఁ జూచెను.

౯ ఇట్లు హనుమంతుని సీత చూచి తన మనమునం దిటుల నాలోచించెను. ఇది యేమయిన కలయా? కలయైన పక్షమునఁ గలలోఁ గోరితినిఁ జూచుట కీడని కాస్త్రము చెప్పుచున్నది. కావున కీ డేదియో నాకుఁ గలుగనున్నది. రామలక్ష్మణులకు మేలు గలుగుగాక యని తలంచుచుఁ బిదపఁ నిట్లు నిశ్చయించెను. ఇది కలయైయుండదు. ఎందువలన ననగా, దుఃఖముచే బాధపడుచుండిన నాకు నిద్ర యెట్లు వచ్చును? నిద్రవచ్చిన కదా కల వచ్చుట. ఇది కలగాదని స్థిరపరచుకొనెను.

౧౦ ఇంక ననేకవిధములుగ నాలోచన జేసి (నిజముగ రామదూతయే యిత డయిన పక్షమున నింత సముద్రమును చిన్నక్రోతి యెట్లు దాటుననియు, నొక పక్షమున సముద్రమును దాటినను నిర్భయముగ లంకలో బ్రవేశించుట గూడ నమృతాని విషయమనియు నిటుల ననేకవిధములుగ నాలోచించి) పిదప నింద్రాగ్నులకును బ్రహ్మకును ననుస్మరించి యామె యాదేవతల నిట్లు పొగ్గించెను. ఓ దేవతలారా! ఇప్పు డీ క్రోతి న్నాయెదుటఁ జెప్పిన మాటలన్నియు మీ యనుగ్రహముచే సత్యములే యగుగాక, దానికి భిన్నముగాఁ గాకుండు గాక (యని పొగ్గించెను.)

పశ్చాత్ న్మారుతనందనోపి సహసా తస్మాద్ద్రిమాద్విదుమీమా
భాస్యోయం కృమశోవతీర్య మహిజాం సత్వాంజలింమూర్ఘ్నిసః
కృత్వా పాహా శివేఽబ్జనేత్రీయుగళా దుఃఖోద్భవం వార్యలం
పానఃపున్యతపవ కిం సృవతి ఘో మాత ర్మమేదం వద. ౧౧

కా త్వం దేవి సురాంగనా కిమథవా కిం నాగకన్యాథవా
త్యక్త్వా చంద్రమసం మహీతలగతా కిం రోహిణీ వాఽథవా
సిద్ధానాం పునరంగనా కిమథవా త్యక్త్వా వసిష్ఠం కురీధా
చాయాతా కీ మరుంధతీ త్వమితి మే భాతి ధృవం బ్రూహిమే
౧౨

దృష్టే వ్యంజనలక్షణాదినిచయే త్వం రాజపత్నీతి మే
భాతి త్వం ధృవ మాశరాధిపతినా పూర్వం జనస్థానతః
పంజ్యాయేన బలాద్భృతా యది మహిజాతాసి చేత్తేనమా
మహ్యం బూహి యథార్థ మాశు విశయో దేవ్యద్య మాం
బాధతే. ౧౩

పశ్చాత్ న్మారుతికీర్తితా ద్రఘుపతేర్నామానుసంకీర్తనా
ద్భృష్టా భూతనయా జగాద వచనం మందం మరున్నందనమ్
త్రైలోక్యప్రథితస్య వై దశరథస్యాహం స్నుషా భూపతే
ర్వైదేహస్య సుతాఽథవం రఘుపతే ర్జాయాతథాహం పునః.
౧౪

వాక్యాత్వీయపితృర్మయా త సహిత స్సౌమిత్రిణా రాఘవో
గత్వా దండకకాననంతు సుచిరం కాలం పున ర్మితవాన్

౧౧ ఇంతమాత్రము తనయందు విశ్వాసము గలదయ్యెను గదా యని సంతసించి పగడపుకాంతి గల ముఖము గలిగిన యా హనుమంతుడు కృమముగఁ జెట్టుపైనుండి దిగి వినయపూర్వకముగ సీతకు నమస్కరించి చేతులు జోడించి కిరమునం దుంచుకొని యిటులఁ బలికెను. ఓ మంగళప్రదూరాలా? ఓ తల్లీ! నిన్ను బౌద్ధనాపూర్వకముగా నడుగుచుంటిని. తామరకేతులనుండి పడు నీశ్వరలె నేల కన్నుల నుండి నీరు గారుచుండెను? నాయం దనుగ్రహించి చెప్పము.

౧౨ ఓ దేవి! నీ వెవ్వతెవు? నీవు దేవతా స్త్రీవా? నాగకన్యకవా? లేక చంద్రుని విడిచి భూమిమీదకు వచ్చిన కోహిణివా? లేక సిద్ధాంగనవా? లేక కోపముచే వసిష్ఠుని విడిచి వచ్చిన యయంధుని కావుగదా? నీ శుభలక్షణములను జూచిన నీవు మానవస్త్రీవి గావని తోచుచున్నది.

౧౩ అమ్మ! రాజస్త్రీల కుండవలసిన లక్షణములు నీయం దుండుటవలన నీవు రాజపత్నివి యని తోచుచున్నది. ఇదియనుం గాక నీయందము జూచినచో రాజునిచే నపహరింపబడిన రామపత్ని వేహా యని కూడ నాకుఁ తోచుచున్నది. ఇదియే నిజమైనచో నీకు నమస్కారము. సంకయము నన్ను బాధించుచుండుటవలన యథార్థము చెప్పి సంకయమును బాపుము.

౧౪ హనుమంతు డిట్లు రాముని గుణములను గొనియాడుటవలన సీత సంతోషాంతరంగయై తన వృత్తాంతమును మెల్లగ నిటు చెప్పదొడగెను. నేను త్రిలోకములలోఁ బ్రసిద్ధి వహించిన దశరథమహారాజునకుఁ గోడలను. జనక మహారాజునకుఁ బుత్రికను, కామచంద్ర మూర్తికి సహధర్మచారిణి యయిన సీతకు.

౧౫ దశరథునకుఁ బ్రియభార్యయయిన కైక రాముని నడవులకు బంపవలసినదిగా భర్తను గోరగా బూర్వ మామె కిచ్చిన వరమును బట్టి యామె కేమియుఁ జెప్పజాలక తన పెద్దకొడుకైన రాముని నడపు

పశ్చాద్దామ మపోహ్య రాక్షసపతిర్మాం చావహృత్యాశు మా
మాసీయాత్రి నిశాచరీ ర్నిహితవాన్మనశ్చక్షణాయైవ సః. ౧౫

మానద్వయావధి ర్దత్తో రావణేనాధునా మమ
తతఃపరం జీవితాంతో భవితా మే న సంశయః

౧౬

ఆగచ్ఛంత మలం సమీప మథ తం వాతాత్మజం వీక్ష్య సా
భీతా రాక్షసనాయకభ్రమవశాద్భూయోఽవదత్తం పునః
మాయానీ దశకంధరో యది భనాన్భూయోపి మాం తాపయే
న్నానం రాఘవదూత ఏవచ భవాంస్తే భద్రమస్తు ధృవమ్.

౧౭

ఏవంచే శ్కథయాద్య రాఘవగుణా స్ప్రీత్యానహః స్మే పున
ర్నద్యాః కూల మణిప్రవాహరయనత్వంమే హరస్యద్యహృత్
ఇత్యుక్త్వా విరామ సా జనకజా తిచ్చింశితం మారుశి
ర్భుధ్వా శోత్రమనోహరైస్తు వచనై ర్భూయోఽవదత్తాం
పునః

౧౮

దేవి! త్వంశృణు! రామలక్ష్మణగుణాన్వచ్ఛాన్మహారాన్వదహం
రామోనామ రవి ర్యథామితమహతేజా శ్శశాంఘో యథా
లోకాన్లదకరోఽబ్జనాభఇవ సోప్యత్యంత శౌర్యాన్వితః
కించాయంపీయవాగ్భూహస్పతిరివాభాతి ధృవం శాస్త్రవితే

౧౯

లకుఁ బోవలసినదిగాఁ జెప్పగాఁ తండ్రిమాటను నెరవేర్చు నాభర్త తన తమ్మునితోడను, నాతోడను గలసి దండకారణ్యమును బొంది యచ్చటఁ జాలకాలము గడపెను. పిమ్మట రావణుఁడు రాముని మోసగించి దూరముగ మాయలేడి నెపమున దొలగించి రామపత్ని యగు నన్నపహరించి యిచ్చటకుఁ దెచ్చి యుంచి రక్కసులను గాపలాగా పెట్టెను.

౧౬ దురాత్ముడగు రావణుడు నా కింక రెండుమాసములు గడుపు పెట్టెను అటుపిమ్మట నాకు జీవితాశ యుండదు. (అనగా నన్ను జంపును.) ఇందులకు సందియము లేదు (అని సీతచెప్పెను.)

౧౭ పిదపఁ దనయందు విశ్వాసముతో నుండెనుగదా యని దూరములో నున్న హనుమంతుడు శౌంచము దగ్గరకు వచ్చుచుండ సీత తిరిగి సంత యించి రావణుడే యీ నేషముతోఁ దనను మాటాడించుటకై వచ్చె నేమో యని భయమునుగూడఁ బొంది యిట్లుపలికెను. ఓరీ సీతా? నీ వెడవో తెలిసికొంటిని. పూర్వము సన్యాసివేషము వేసికొని నన్ను పహరించిన మాయావి యగు రావణుడవే నీ వని తలంచు చుంటిని. లేక నిజముగ రామదూత వేని నీకు మేలు కలుగుగాక.

౧౮ సీత రామదూతవే యయినచో నాకు విశ్వాసము కలుగుటకై రాముని లక్షణములను, గుణములను వర్ణించి చెప్పుము. గొప్ప ప్రవాహము యొక్క వేగము గట్టును. బ్రహ్మహములోని కీడ్చు విధముగా, నీ సౌమ్యమయిన యాకారము నా మనస్సును నీవంత కాకర్షించు చున్నది. ఇట్లు సీత చెప్పి విరమింపగా నామెయొక్క మనోగతియును దెలిసికొని హనుమంతు డామెయొక్క సంతయమును బాపుటకయి యీ క్రింది విధముగ సీతతోఁ బలికెను.

౧౯ ఓ సీతాదేవి! రామచంద్రుని గుణములను, లక్షణములను నాను పూర్విగాఁ జెప్పెదను వినుము. రాముడు ప్రతాపమున సూర్యుఁడు, లోకముల నానందింపఁ జేయుటలో చంద్రుడు, శౌర్యమున శ్రీమహావిష్ణువు, ఇదియునుగాక బృహస్పతివలె బ్రీయముగ మాటాడు వాడును, సకల శాస్త్రవేత్తయియి ప్రకాశించువాడు.

లోకో యస్య మహాత్మనో భుజబలం సంశ్రిత్య తిష్ఠ త్యజమ్
 శ్రీరామ స్సహసా సమేత్య సహిత స్సామితిగా భూమిజే
 నూనం వజ్జిముఖం వధివ్యతి మహాకృద్ధ సుతీత్యై శ్చరై
 సుంకాశై ర్ద్వలతాగ్నినా ధ్రువ మిదం శోకంవిముంచాధునా.

౨౦

ఇత్యుక్త్వా పున రేవ మాహ మహిజాం వాతాత్మజ సద్గుణా
 శ్రీరామోఽబ్జదళాయ తాక్షసహికో దాక్షిణ్యవాం స్తేజసా
 ఆదిత్యేన సమశ్చ భూమిసదృశః క్షాంత్యా చ బుద్ధ్యా సమో
 జీవే నేంద్రసిమో భవేత్సుయశసా రామోధ్రువం భూమిజే.

౨౧

కించాయం భువి రక్షితాచ సుజనస్యాత్మీయవృత్తస్యవై
 ధర్మస్యా పునకారవి ద్విజగురు ప్రిజ్ఞాపనేవీ తథా
 తామ్రాక్షశ్చ శుభానన శ్చ సుమహాబాహు ర్ఘనశ్యామరు
 క్షీనోరస్థులకంబుకంఠ సువిభక్తాంగ శ్చ రారాజతే.

౨౨

1

స్థానేషు * త్రిషుచ స్థిరో రఘువతి స్తాస్తీ త్పూలంబ స్తథా
 స్థానేషు త్రిషు వై సమస్త్రీషు పున శ్చోన్నత్యవా నాగ్రిషుః
 స్థానేషు త్రిషు తామ్రవర్ణసహితః స్నిగ్ధశ్చ గాంభీర్యవా
 స్థానేషు త్రిషు శోభతే రఘువతిః కించ త్రిశీర్ష శ్చ సః.

౨౩

* త్రిషు స్థిర ఇతి-ఉరశ్చ మణిబంధశ్చ ముష్టిశ్చనృపతే.

౨౦ లోకమంతయు నే మహాత్ముని బాహువుల నీడను జీవించుచున్నదో, అట్టి శ్రీరామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణసమేతుడై వెంటనే యిచ్చుటకు వచ్చి దుర్మార్గుడగు రావణుని సమూలముగా వధించితిరును. ఇది నిశ్చయము. నీవు శోకమును విడువుము

౨౧ ఇట్లు చెప్పి హనుమంతు డింకను రాముని గుణవర్తనము చేయ నారంభించెను. దీవీ! రామచంద్రమూర్తి దాక్షిణ్యము గలవాడును, పద్మపత్రమువలె వికాలమైన నేత్రములు గలవాడును, తేజమృన్నందు నూర్చునకు, ఓరువునందు భూమికి, బుద్ధియందు బృహస్పతికి సమాను డును, కీర్తయం దిందునితో సమానుడునై యుండెను.

౨౨ ఇదియునుం గాక, రామచంద్రమూర్తి భూమియందు శిష్టరక్షణము చేయువాడు, తన ప్రవర్తనను చక్కగఁ గాపాడుకొనువాడును, లోకములోని వారి వారి వంశధర్మములను గాపాడువాడును, ఉపకారమును గుర్తరిగినవాడును, గురువులను, బ్రాహ్మణులను, పౌష్ణిలను నేవించువాడును, ఎఱ్ఱని నేత్రము గలవాడును, అందమైన ముఖము గలవాడును. ఆజానుబాహువును, నీలమేఘము వంటి వస్త్రము గలవాడును, వికాలమైన వక్షస్థలము గలవాడును, కంఠమువంటి కంఠముగలవాడును స్పృహమయిన యవయవములు గలవాడునై యొప్పుచుండెను.

౨౩ * మూడుచోట్లయందు స్థిరమైనవాడును, మూడుచోట్ల పొడవుగలవాడును, మూడుచోట్లయందు సమత్వము గలవాడును, మూడుచోట్ల మిట్టగలవాడును మూడుచోట్ల ఎఱ్ఱనిరంగుగలవాడును, మూడుచోట్ల శుభపుగలవాడును, మూడుచోట్లయందు లోతుగలవాడును. ఇదియునుం గాక మూడు తీరులు గల శిరస్సుగలవాడును.

* మూడుచోట్ల యందు :—

అనగా స్థిరమైన రామ్ము, స్థిరమైన మణికట్టు, స్థిరమైన విడికిలి గల

స్థిరేతి-తిమ పరిలంబ ఇతి, దీర్ఘభూ బాహు ముష్కస్తు
చిరంజీవీ ధనీ సర ఇతి. తిమసనుఇతి. కేశాగ్రిం వృషణం
జాను సమా యస్య స భూమివ ఇతి. త్రిమచోన్నత ఇతి.
నాభ్యంతః కుక్షివక్షోభి రున్నతః క్షితిపో భవే దితి - తిమ
తామృఇతి. “నే త్రాంతనఖ పాణ్యంఘ్రితలైస్తామై స్సభూమివ
ఇతి, త్రిమ స్నిగ్ధఇతి. “స్నిగ్ధాభవంతి వై యేషాం పాద
రేఖా శ్శిరోరుహః, తథా లింగమణి స్తేషాం మహాభాగ్యం
వినిర్దిశే దితి, తిమగాంభీర్యవా నిశి, “స్వరే స్వత్వేచ నాభాచ
గంభీర ప్రీమ శస్యత” ఇతి. తిశీర్ష ఇతి. సమవృత్త శిరా
శ్చైచ స ఛత్రాకారిశిరా స్తథా ఏకచ్ఛత్రాం మహీం భుంక్తే
దీర్ఘ మాయుశ్చ విందతీతి

అత్ర కాచి దాశంకా సముదేతి. హనుమా నేవంగూఢ
మనక్త్వా విస్పృష్టతయా కిమర్థం నోక్తవా నిశి. అతేదం సమా
ధేయమ్. హనుమతేవ మనుక్త్వా స్పృష్టతయో క్తేతదా సీతా
సంశయ మావత్స్యతే, పూర్వోక్తేషు గుహ్యవయవ విషయ
మప్యుక్తం. ఏవం సతి, పతి స్తే ఏతాదృశ వృషణాదిమా నితి
కథనే “అయ మారణ్యిక శ్చానౌచిత్యవా న్మూర్ఖ శ్చ
రామదూతో భవతుం నార్హతీతి నిశ్చిత్వ స్వేన సంభాషణ
మపి కర్తుం సయతేతే త్యేవం గూఢ ముక్తవా స్థానుమా
నితి వేద్యమ్! ఏవ మపి గుహ్యవయవ విషయక పరిజ్ఞానం
హనుమతః కథ మభూ దితిచే దతీందిర్యార్థ వేదక శ్చాస్తే
నై వేతి సమాధేయమ్.

వాడును, కనుబొమ్మలు బాహువులు వృషణములు పొడుగైన వని భావము. పెండుకల కొనలు, వృషణములు, మోకాళ్ళు మూడు నెచ్చుతగ్గులు లేక సమానమైనవి గలవాడు నని భావము. తొమ్ము కడుపు నాభియంతర్భాగము ఆను మాడిటియందు మిట్టగానుండుట గలవాడునని భావము. కన్నుల కొనలయందును, కాళ్ళియందును, అరచేయియందును ఎర్రనిరంగు గలవాడని భావము. పాదరేఖలు పెండుకలు, లింగమణి, యీ మాటియందును నుసుపుగలవాడని భావము-గంభీరమైన స్వరము, లోతైన నాభి, గొప్ప సత్వము గలవాడని భావము - సమమై గుండ్రమై యుండుట - ఛత్రాకారమై యుండుట, విశాలమై యుండుట యనునవి మూడుతీరులని శిరస్సునకు దెలియవలెను.

ఇచ్చట నొక యాశంక కలుగును. (ఏమనగా) హనుమంతు డింత గూఢముగాఁ జెప్పకపోతే స్పష్టముగా నేల జెప్పలేదను శంకకు సమాధాన మిట్లు గ్రహింపదగినది. హనుమంతుడు గూఢముగాఁ జెప్పక స్పష్టముగాఁ జెప్పినట్లయిన నీత హనుమంతుని గూర్చి సంశయపడవలసినచున్న (ఎట్లన) వైన జెప్పబడిన వానిలో వృషణములు మొదలగు గుహ్యోపయోగముల గూర్చి చెప్పబడియుండెను. అట్టి స్థితిలో నీ మగని వృషణములు మొదలగు నవి యిట్లున్నవని హనుమంతుడు చెప్పినచో, వీ డడవిమనుష్యుడు, డౌచిత్యము నెఱుగక మాటాడువాడా, ఇట్టి మొద్దు రామ దూతగా నుండజాలడని నీత నిశ్చయించునని హనుమంతు డింత గూఢముగాఁజెప్పెనని తెలియవలెను. ఇందుపై నొక యాశంక కలుగును. (ఏమన) వస్త్రము లోపలనున్న గుహ్యోపయోగముల విషయము హనుమంతు డెట్లు కనుగొనె ననగా, అతీంద్రియాగ్రములను దెలియజేయునది కాస్త్రము గాన దానిచే దెలిసికొని హనుమంతుడు చెప్పెనని తెలియవలెను.

తౌ ద్వాప ప్యమితౌజసౌ చ భవతీం ద్విష్టుం సముత్సాహినౌ
 భూమ్యాం సంచరత స్త్వదర్థ మనఘే త్వాన్వేష్టు మేవధునివమ్-
 ఏవం సంచరితౌ కృమా దగమతాం తౌ ఋశ్యమూకాచలం,
 వశ్చా దర్కసుతేన చకృతు రలం మైత్రీం కృధాం రాఘవౌ.
 ౨౪

మాత్స్యా వాలిన మేకేన శరేణ రఘునందనః
 కపిరాజ్యేచ సుగ్రీవ మభ్యషేచయ దాశు సః ౨౫

భవత్యన్వేషణాయైవ కోటిశో వాసరాః పునః
 పేషితా శ్చ చతుర్దిక్షు సుగ్రీవేణ మహాత్మనా ౨౬

దక్షిణాం దిశ మాశ్రిత్య చాగతేషు కపి ప్సహమ్
 ఏకోభవం భవత్వాస్తు దర్శనార్థ మిహగతః ౨౭

లంకాం రాత్రితలే త్వహం పునరిమా భద్రే ప్రవిష్టౌభవం
 లంకేశోపి మయా త్వవీక్ష్యత మయా దృష్టౌ త్వ మవ్యతీవై
 ఏతత్సర్వ మిదం యథార్థ మనఘే ప్రోక్తం మయేతేషరం
 భాషస్వత్వ మశంకితం ధృవమహం శ్రీరామదూతోభవమ్.
 ౨౮

విద్ధి త్వం జనకాత్మజే తవ కృతే మా మాగతం మారుతిం
 దిష్ట్యాహం తవ దర్శనం తు కృతవాం స్త్వ ద్దర్శనాత్సర్థకః
 నాహం కేవల మేవ కింతు నిఖిలా శ్శాఖామృగా శ్చ ధ్రువమ్
 సంతాపం విస్మజంతి నూన మనఘే ధన్యోభవం భూమికే.
 ౨౯

- ౨౪ దేవి! రామనకును వానరులకును నెటుల సమావేశ మయ్యెనో చెప్పెదను వినుము. రామచంద్రమూర్తి, లక్ష్మణుడు నిర్వరును నిన్ను జూడ నుత్సాహముతో వెదకుచు సుగ్రీవుడు, మేము నివసించిన ఋష్యమాక పర్వతమునకు వచ్చిరి. తన భాగ్య నపహరించి యింటనుండి వెడల గొట్టిన వానికి భయపడి ఋష్యమాకగిరియందున్న సుగ్రీవునితో రామలక్ష్మణులు దృఢమయిన మైత్రీనిం జేసికొనిరి.
- ౨౫ సుగ్రీవునకుఁ బరమశత్రుఁ వగు వాలిని రామచంద్రమూర్తి యొక బాణముచేఁ జంపి వానిని రాజ్యమునందు సుగ్రీవుని నభిషిక్తునిగా జేసెను.
- ౨౬ పిదప నిన్ను వెదకుటకై కోట్లకొలది వానరులు సుగ్రీవునిచే నలు దిక్కులకుఁ బంపబడిరి.
- ౨౭ దక్షిణదిశకు వచ్చిన వానరులలో నేనుగూడ నొకడనయి యుంటిని నేను నిన్ను సందర్శించుటకే యిచటకు వచ్చినవాడను.
- ౨౮ తల్లీ! నే నీ పట్టణములో రాత్రి భాగమున నూత్మగూఢముతోఁ బ్రవేశింప గలిగితిని. రావణుని, వాని యైశ్వర్యమును జూచితిని. నా పుణ్యవిశేషముచే నీ దర్శనభాగ్యముగూడ లభించెను. నేను జెప్పిన దంతయు యధాగము. దైవవశముచే నాకుఁ గలిగిన నీదు దర్శనముచే నేను గృతార్థుడై నైతిని. నేను రామదూతి నగుట నిజము. నీ దర్శనమున నేను ధన్యుడను, ధన్యుడను.
- ౨౯ ఓజనకగాజపుత్రీ! నీ నిమిత్తమై వచ్చిన వాయుపుత్రుడ నగు హనుమంతుడను. నే నొక్కడనేకాక వానరులందరు ధన్యు లయిరి.

రామో వ్యాశ్వభిపత్స్య తేఽనుజయుతో హత్వా దశాస్యం పున
సాసమాత్మ్యం చ సపుత్రబాంధవజనం లంకాపురీం చాభితః
దధ్వా రాక్షసుమూలనాశన మలంకృత్వా భవత్వా సమం
ప్రాప్యాత్మీయపురంతు తత్ర సచివైః పట్టాభిషిక్తో భవేత్. 30
భవతీ పట్టమహిషీ భవితా నాత్ర సంశయః

రామేణ సహమోదం త్వం సుఖంచాను భవిష్యసి.

శోకం త్యజాద్య నై దేహి శుభం శీఘ్రం భవే త్తవ. 30

తన్నామాంకిత మంగుళీయక మపి ప్రాప్తాయకం తే పున
ర్దత్తం తేన మహాత్మనా ధృవమిదం పశ్యాంగుళీయం త్విదం
భద్రం తేస్త్వితి తాం నిగద్వ హనుమాం స్తస్యై దదౌ సాదర
శ్చేలాంతర్గత * ముద్రికాం తు శుభదాం శ్రీరామనామాం
కితామ్. 31

* ముద్రికామితి — ముద్దాంగుళీయక పూర్వజన్మ
వృత్తాంతః;—

పురా ముద్రేతి కాచి దంగనా పంచవింశతితమ మహా
యుగమారభ్య త్వష్టావింశతి మహాయుగపర్యంతం శ్రీరామ
చంద్రం సభక్తిక మభజత. తస్మాత్స్వప్నసిద్ధయస్తు కరతలామ
లకప్రాయా ఏవ. అష్టావింశతి మహాయుగాంతర్గతే త్రేతా
యుగే శ్రీరామానుగ్రహే త్తర్తుకామా సాచ కదాచన
రామాంతిక మాగత్య త మవలోక్య చ 'జగత్ప్రభో త్వా
మేకఘోర మాలింగ్య దేహ మిదం సంత్యక్తు మపేక్షితవతీ
సమాగా విత్యలం ప్రార్థయామాస. సో ఘోర మవోచత్.
భద్రేహ మస్మిన్నవతారే త్వేకపత్నీవ్రతపాలక స్తతో

30-3౧ శ్రీరామచంద్రమూర్తియు లక్ష్మణపమేతుడై నీ సమీపమునకు వచ్చి రావణుని పుత్ర మిత్ర బంధు పరివారముతోగూడఁ జంపి లంకను భస్మముచేసి రాక్షస మూలనాశనము చేసి నీతో గూడ నయోధ్య కరిగి పట్టాభిషిక్తుడు కాగలడు. నీవు విచారమును విడువుము. నీకు శుభము గలుగును. సుఖము ననుభవించువు.

32 శేషి! నా మాటయందు నీకు సందేహ మింకను గలదేని శ్రీరామ చంద్రమూర్తి పేరు చెక్కిన యీ ముద్రికను నీకిమ్మని రామచంద్ర మూర్తి యిచ్చెను. ఇదిగో దీనినిఁ జూడుము. నీకు మేలుకలుగుగాక యని పలుకుదు నాదరపూర్వకముగా నా ముద్రికను నీతా మహా దేవికి సమర్పించెను.

ముద్రికయొక్క పూర్వవత్తాంతము నీ క్రింది విధముగ దెలిసికొన వలయును.

పూర్వము ముద్ర యను నొక స్త్రీ యిరువది యైదవ మహా యుగమునుండి యిరువది యెనిమిదవ మహాయుగము వరకు శ్రీరామ చంద్రమూర్తిని సభక్తికముగ భజించి యష్టసిద్ధులను గరతలామల కములుగాఁ జేసికొని యిరువదియెనిమిదవ మహాయుగమున శ్రీరా మానుగ్రహమును బొంది తరింపవలయునని కోరికతో నొకప్పుడు శ్రీరామచంద్రుని సమీపించి నమస్కరించి యిటులఁ బ్రార్థించెను. ఓ జగత్ప్రభూ! విన్నొక్క పర్యాయ మాలింగనము చేసికొని ఈ దేహమును జాలించెదను, అని ప్రార్థింపగా శ్రీరామచంద్రమూర్తి యా ముద్ర యను స్త్రీతో నిటులఁ బలికెను. ఓ మంగళ ప్రిదు రాలా! నే నీ యవతారమునం దేకపక్షి వ్రేతమును బాలించువాడను.

తద్గతాం పతిముద్రికాం నిజకరా దాసీయ చాలింగ్య చ
 పేష్టా నాథమివోత్ససర్జ మహిజా త్వశ్రాణి *పూర్వస్మృతేః
 వశ్చాద్భూతనయాంగకేషు నితరాం రోమోద్గమ శ్చోదభూ
 త్కంఠశ్చాపి సగద్గదోఽభవదహో రాగో బలీ సర్వతః 33

జన్మాంతరే త్వత్కామనా మవితథాం కరిష్యామితి. తేనోక్తే
 సః త్వదీయ వియోగ మహం సక్షమే తనో నైశ్వానరేఽహ
 మద్వైస ప్రివిశేయం తత్ర సువర్ణం తత్రభసతా భవతా
 లభ్యేతి. తేన ముద్రికాం కాంచన కారయిత్వా త్వన్నామా
 క్షరాణ్యపి తత్రముద్భావ్య త్వదీయాంగుళా నిక్షిపేద్భవా
 నయమేవ మే మహోపకార ఇత్యుదీర్య సా వ్యగ్నా ప్రవివేశ.
 తత్ర శ్రీరామోపి తదుక్తరీత్యా తత్రాపస్థితం సువర్ణమావాయ
 తచ్చ హైమాం ముద్రికాం కారయిత్వా స్వనామాపి
 తత్ర ముద్భావ్యదధార. తస్యా రామనామముద్రితతయా
 ముద్భావంగుళీయక మితి ముద్రికేతిచ ప్రిసిద్ధి రభూత్.
 తాదృశం తదాభరణం హనుమతే శ్రీరామే ణాదీయత. తస్మి
 ద్రికైన తేన జానక్యై దత్తా ధునేతి బ్రహ్మన్నరదీయ కథా
 తానుసంధేయా.

* పూర్వ స్మృతేరితి-పూర్వకార్యాణి కాసీతిచే దేవం
 వేదితవ్యమ్. పూర్వ యదంగుళీయకం ప్రణయకలహసమయే
 మదీయ కోపోపశాంత్యై మత్పతినా స్వహస్తేన మన్మథోన్న
 మనసమయే పస్పర్శ మామ్. యచ్ఛాపయోః ప్రణయకలహ
 సమయే సంభాష్య స్థితవతీం మాం సంభాషయితుం భువి

33 హనుమంతునిచే నీయబడిన యా రామనామాంకిత ముద్రికను (ఆ యుంగరమును) సీత గ్రహించి ప్రేమచే నాముద్రికను భర్తను గాగిటఁ జేర్చునటుల జేర్చి తన భర్త లభించినటుల సంతోషించి పూర్వసంగతులు స్మృతికి వచ్చుటచే గనులవెంట బాష్పములను విడిచెను. పిదప నామె శరీరము గగుర్పాటు చెందెను. కంఠము గద్గదస్వరముతో గూడిన దయ్యెను.

గాన జన్మాంతరమున నీ కోరికను సఫలము చేయగల నని శ్రీరామ చంద్రమూర్తి చెప్పగా, నీ వియోగమును నేను సహింపజాలను గాన నిపుడే యగ్నిప్రవేశము చేయుదును. ఆ యగ్నిలో సువర్ణము నీకు లభించును దానిచే నొక యుంగరమును జేయించి నీ రామనామము నందు ముద్రింపించి నీ చేతియందు ధరింపుము. ఇదియే నాకు నీవు చేయు మహాపకార మని ప్రార్థించి యగ్నిలోఁ బ్రవేశించెను. పిదప రామచంద్రమూర్తి యామె చెప్పిన రీతిగా నా యగ్నిలో గన్పడిన సువర్ణముచే నొక ముద్రికను (ఉంగరమును) జేయించి తన రామనామమును గూడ నందు ముద్రింపించి తన చేతియందు ధరించెను. ఆ ముద్రిక (ఉంగరము) రామనామముచే ముద్రింప బడినది గావుననే ముద్దాంగులీయక మనియు, ముద్రికయనియుఁ బ్రసిద్ధి నొందెను. అట్టి ముద్దాంగులీయకమును రామచంద్రమూర్తి హనుమంతునకు సీతావిశ్వాసమునకై యివ్వగా హనుమంతు డా ముద్రికను సీత కిచ్చెనని తెలియదగునని బృహన్నారదీయ పురాణగాథ యనుసంధేయము.

పూర్వపు సంగతులు స్మృతికి వచ్చుటచే—

పూర్వపు సంగతు లేవి యనగా పూర్వము తనకును రామచంద్ర మూర్తికిని ప్రాణయంకలహము వచ్చినపుడు తనను శాంతింపజేయుటకై రామచంద్రమూర్తి చేతితో తన ముఖము నెత్తిపట్టుకొని నపు డే యుంగరము తనకు దాకెడిదో, యరువురకుఁ జిన్న తగవు వచ్చినపుడు తనతో మాట్లాడకుండ నుండిన దన్ను మాట్లాడించుటకై

పశ్చాత్తాపమునందనో ప్యవిరళసావాశుపూర్ణాక్షియు
కౌన్తీయం శుభ మంగుళీయక మలం సన్మానయన్ ద్వానకీమ్
ప్రాప్తవం పచనం సువర్ణ మధునా రామేణ సంపేషితం
సౌవర్ణం చ సువర్ణకం జనకజే పశ్చాత్తాపమంగుళీయం పునః. 38

పశ్చాత్తాపమునందనో త్వవాప్య పున రప్యా శాల్పలేశం క్షణం
త్వశూణి ప్రివిమృజ్య మారుతి మిదం వాక్యం త్వహోచ త్తదా
నూనం సంతి సలక్షణాః కుశలిన శ్రీరామపాదా మ్మఖం
మచ్చేతో విధురం భవ త్యమితయూతచ్చింతయామారుతే. 39
సంశ్యక్త మంగుళీయకం గృహణేతి వితరణవ్యాజేన పరస్పరం
సంమేళయామాస యచ్చ పనవాస నిర్గమనకాలే సర్వాభరణ
త్యాగకృతాపి రామేణ మయాసహ సమాసీత మటవ్యాః
యచ్చ కర్పూరరాశిభిః కీడికసమయే తద్రాశిషు రామేణ
గుప్తం సత్తతో మయావిజ్ఞాతం చ బహిస్సమాసీత మభూత్.
యచ్చ భర్తా మదాలింగన సమయే సర్వాభరణావసారణేఽపి
నావసానత మభూత్త దేత దితి పూర్వకార్యస్మృతే రితి
వేద్యమ్.

3౪ పిదప హనుమంతుడును విస్తారముగ స్రవించుచున్న యానంద బాష్పములచే నిండిన నేత్రీయుగము గలవాడై సువర్ణాంగుళీయకమును సన్మానింప నీతతో నీ క్రిందివిధముగఁ బలికెను. ఓ దేవి! రామునిచేఁ బంపబడినదియు సువర్ణమయమైనదియు (బంగారపు) సువర్ణము గలదియు (మంచి రామనామాక్షరములచే నొప్పుచున్నది) సువర్ణముతో నొప్పేడిదియు (మంచి కాంతిచే ప్రకాశించుచున్నదియు) నగు ముద్రికను మఱియొక పర్యాయము బాగుగఁ జూడుమనెను.

3౫ పిదప నీతాదేవి తిరిగి శ్రీవితాకాలేశము గలదియయి క్షణకాలము కన్నులవెంట నీరుకార్చి పిదప హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను. నాయనా! నా భాగ్యవశమున రామలక్ష్మణులు కుశలముగా నుండిరా! నా మనస్సు నిరతము తద్విచారముచే వ్యాకులమయి యుండుచున్నది.

రామచంద్రీమూర్తి తనచేత యుంగరమును నేలబడునట్లు జారవిడువగా, 'మీ యుంగరమును దీసికొనుడని యే యుంగరమును నేను దిరిగి రామచంద్రీమూర్తి కిచ్చుట నెపమునఁ బరస్పరము మా కే యుంగరమువలనఁ గలిసికొనుట సంభవించెనో, మఱియు వనవాస కాలమున రామచంద్రీమూర్తి సర్వాభరణములను వదిలివేసినను నాతోబాటు నేయుంగరమునుగూడ వనమునకుగూడ దీసికొని వచ్చెనో, నా భర్తయు నేనును కర్పూరపు కుప్పలుపెట్టి యాడుకొనుటగాఁ రామచంద్రీమూర్తిచే నా పచ్చకర్పూరపు కుప్పలలో నేదోయొక కుప్పలో నాకు దెలియకుండ దాచబడినదై యే యుంగరము నాచేఁ బిదప గనుగొనబడి బయటికిఁ జేబడిన దయ్యెనో, నాభర్త న స్నానింగనము చేసికొనునెడ దనవక్షస్థలమునందలి సర్వాభరణములను దొలగించినను ఏయుంగరమును దొలగించలేదో ఆ యుంగర మిది యని పూర్వపు కృత్యములన్నియు స్మృతికివచ్చినవని తెలియదగును.

‘ ఇత్యుక్తః పవనాత్మజోఽవనిసుతా మేవం తశఃప్రాహతామ్
సంతి స్వామిని మా విధేహ విధురం చేతోఽనయాచింతయా
ఏనాం వ్యాహర మైథిలాథివసుతే నామాంతరేణాధునా
రామ స్త్వద్విరహేణ కంకణవదం హ్యస్యై చిరందత్తవాః. 32

స్వభావా దేవ తస్యంగి త్వద్వియోగా ద్విశేషతః
ప్రతిపత్పాతశీలస్య విద్యేవ తనుతాంగతః

32

1 అత్రాంగులీయకమణౌ ప్రతిబింబ మాసీ
ద్రామస్య సాదర మతీప విలోకయంతీ
మద్రాప ఏవ కి మధూ స్మమ వీక్షయేతి
మీమాంసయా జనకరాజసుతా ముమోహ.

33

చంద్రో యత్ర దినేశదీధితిసమః షడ్భం స్ఫులింగోపమం
కర్పూరః కులిశోపమ శృణికలా శంపాసమాభాసతే
వాయు ర్బాహుబహ్ని వ స్మలయజో దావాగ్ని వ త్సంప్రేతం
సందేశం మమ రామసన్నిధి మిహో యాత్రాం ద్రితం కారయ

34

- 3౬ ఇట్లు సీత పలుకగా హనుమంతుడు పిదప సీతతో నిట్లు పలికెను. దేవీ! నీ విక నీ విచారముచే నీ మనస్సును గలతశోందించుకొనకుము. రాముని యెడబాటుచే నీ వెంతగఁ గృశించుచుంటివో, అంతకు నూరుశ్లెల్లు నీ వియోగముచే రామచంద్రమూర్తి కృశించిపోయెను. గావ నీ వీ ముదిరికను మఱియొక పేరుతోఁ బిలువవలయును. రాముడు నీ విరహముచే గృశించిపోవుటచే నీ ముదిరికను కంకణమునుగా ధరించుచుండెను.
- 3౭ దేవీ! రామచంద్రమూర్తి స్వభావముచేతనే దుర్బలుడు. నీ వియోగము గలిగినది మొదలు, పాద్యమి రోజున వేదశాస్త్రములను బఠించువాని విద్య క్షీణించినట్లు మఱిత క్షీణించెను
- 3౮ పిదప సీత యా యుంగరములోని రామనామాక్షరముల నాదరపూర్వకముగాఁ జూచుచు నా యుంగరమునందలి మణియుండుఁ దన ప్రతిబింబము గన్పడగా నీ క్రిందివిధముగ భ్రమపడెను. ఈ యుంగరములోని మణిలో రామచంద్రమూర్తియొక్క ఫోటో యుండవలసి యుండగా, నాయొక్క ఫోటోయుండుటకుఁ గారణమేమయియుండునా యని కొంతతడ వాలోచించి యిట్లు తలచెను. నా ప్రాణనాథుడు నన్ను సర్వదా ధ్యానించుటవలన నాగోపమును బొందెను కాబోలు నని విచారములో మునిగెను.
- 3౯ పిదప తన స్థితిని రామచంద్రమూర్తితో నీ క్రింది విధముగ నున్నదని చెప్పుచుని హనుమంతునితోఁ జెప్పుచుండెను. ఓ వాయుపుత్రా! రామచంద్రమూర్తి విరహముచే నాకు సకలలోకాహ్లాదకరుడైన చంద్రుడు గ్రీష్మకాలపు సూర్యునితో సమానుడయ్యెను. విరహతాపము పోవుటకు పద్మము నుపయోగించుకొనెద మనినను నది యగ్ని కణముతో సమానముగ నుండెను. శైశ్వోపచారకరముగ కర్పూరము వజ్రసదృశము చంద్రిక యెల్లప్పుడు త్రిగతో సమానముగ నుండెను మలయామరుతము బడబాగ్నితో సమానముగ నుండెను. చందనము దాశాగ్నివలె నుండెను. ఈ సందేశమును (నే నిట్టి విరహవేదనతో నున్న వారైనను) రామచంద్రమూర్తికిఁ దీసికొనివెళ్ళి చెప్పి యాయనను వెంటనే యిచ్చటకుఁ బ్రయాణము చేయించుమనెను.

తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా భూయో మారుతనందనః
ఉవాచ వచనం త్వేవం పున ర్భూమిసుతాం తతః. ౪౦

కిం దూర మిందుముఖ రామశీలీముఖానాం
కిం దుర్గ మర్గలభిదాం హరియూధపానామ్
దైవం ప్రసన్న మివ దేవి తవాద్య సత్యం,
రక్షాంసి శాని కుపితస్య సలక్ష్మణస్య. ౪౧

ఇత్సుక్తా భూమిజా భూయస్సమాదాయ చ ముద్రికాం
భర్తార మివ సంప్రాప్తా జానకీ ముదితా భవత్,
తత స్తాం ముద్రికాం ప్రాహ భూమిజాం ముదితా తదా. ౪౨

రామనామ! తవనామ జపంతః, పామరా అపి తరంతి భవాభిం,
అంగసంగి భవదంగుళిముద్రాః కిం విచిత్ర మతర త్కపిరభిమ్.
౪౩

తతః ప్రాహ హనూమాం స్తాం జానకీం వినయాన్వితః
దుఃఖం న తావ త్కర్తవ్యం త్వయేత్యాహ రఘూత్తమః.
రామచంద్రోఽద్య జలథిం తీర్త్వా లంకాం సమేష్వతి
తత్పాదరేణుసంస్పర్శా ద్రావణో మృతి మేష్వతి.
తతస్తాం రామచంద్రోపి గృహీత్వా యాస్యతి ధృవమ్
క్షీరం విహాయ శ్వేతత్వం సహి స్థాస్యతి కుతిచిత్.
తథైవ శాంతిరూపా త్వం జ్ఞానరూపం రఘూత్తమం,
విహాయ సకదా ప్యేకా భవిష్యసి మహీసుతే.

౪౦ ఆ సీత చెప్పిన విషయములను విని హనుమంతుడు తిరిగి సీతాదేవితో
నీ క్రింది విధముగఁ బలికెను.

౪౧ ఓ చంద్రముఖ! రామబాణములకు దూరమేమిటి? శత్రుసైన్యములను
జేండాడు వానరులకు దుగ్ధమేమియున్నది? దేవీ! నీవిషయమై
యిప్పుడు దైవము ప్రసన్నమయిన దని యధార్థముగ తలచెదను.
రామలక్ష్మణుల కాగ్రహము వచ్చినచో నీ రాక్షసులన నెంత?

౪౨ ఇట్లు హనుమంతుడు చెప్పి సీత తిరిగి యా ముద్రికను జేతపట్టుకొని
చూచుచు దన భర్తను దిరిగి పొందినటులనే సంతోషము గలదై
ముద్రికగాని రామనామము నుద్దేశించి యిటులఁ బలికెను.

౪౩ ఓ రామనామమా! నీనామమును జపించు పాపరులు సైతము సంసార
సముద్రమును దాటుచుండ నీ నామాక్షరములతోఁ జెక్కబడిన
యంగరమును శరీరమున దాల్చియున్న యీ వానరుడు సముద్ర
మును దాటుటలో గొప్ప యాశ్చర్య మేమి యని పలికెను.

౪౪-౪౫-౪౬-౪౭ అనంతరము హనుమంతుడు వియవిధేయతలతో సీతను
గూర్చి యిటులఁ బలికెను. రామచంద్రమూర్తి యిటు పిమ్మట నీవు
దుఃఖపడ వలదని చెప్పెను. శ్రీ రామచంద్రమూర్తి శిఘ్రములో
సముద్రమును దాటి లంకకు రాగలడు. ఆయన పాదరేణు స్పర్శ
మాత్రముననే రావణుడు మృతినొందును. పిమ్మట శ్రీ రామచంద్ర
మూర్తి నిన్ను గైకొని వెళ్ళును. తెలుపు పాలను విడిచియుండనట్లు
నీవు రాముని విడిచి యుండవు. నీవు కాంతి స్వరూపిణివి. రాముడు
జ్ఞాన స్వరూపుడు, కాంతి జ్ఞానమును విడిచియుండుట యసంభవము
గదా!

శ్రీరామచంద్ర స్త్వా మేవ మవద ద్భూమిజే శుశ్రూ
 మమ త్వం సహి భిన్నాసి తన్న యోగ్యా పృథక్స్థితిః ౪౫
 అజ్ఞానిరూపలంకేశ దుశ్చేష్టావశత స్త్వహమ్ ౪౬
 ఏకథా సముపకాంక్షో లీలాయా స్త్వభవం భ్రువమ్
 తల్లీలాయా మహం భిన్న స్త్వం భిన్నేతి చ దృశ్యసే ౫౦

ఇతి తద్వచనం శుశ్రూవా ప్రాసౌనం జానకీ చ తమ్
 మంగళప్రసరామాబ్జముఖనిర్గతవాక్సుధాం
 పాయయిత్వా చ మాం రామకుశలం చ నివేద్య మే
 *కృతార్థా మకరో న్మాంతు భవా స్థవ్యాస్త్వహం పునః
 మయా న దృశ్యతే తుభ్య ముపకర్తుం చ కించన
 సహి యోగ్యపదార్థో స్తి దాతుం తే పారిశోషికమ్

౫౧-౫౨-౫౩

* కృతార్థా మితి:—

ఇద మత్ర రహస్యం వేద్యమ్, రామాయణ సోత్తమ
 కావ్యత్వేన వాచ్యార్థా దపి వ్యంగ్యార్థ ప్రైవాత్ప్రేరేషానత్వేన
 చ కాండేస్త్రిష్ట్యన్యోఽప్యయ మనుసంధేయః తథాహి-అనా
 దిశో భగవత్సంబంధీ జీవ స్సంస్మృతో నిమగ్నో బాధా మను
 భవతి, తదాచార్యస్సంసరీక్ష్య కృపయా తదుజ్జీవనార్థం ప్రవ
 ర్తత ఇత్యర్థోఽస్మి న్మాండే సంసూచితః; పూర్వకాండే తు
 సంసారోత్తరణాయ జీవం ప్రత్యాచార్య ప్రేషణం భగవతా
 కృత మిత్యుక్తం. అస్మిన్మాండే భగవద్ధర్మోపదేశ స్త్వాచా

౪౫-౪౯-౫౦ తల్లీ! శ్రీ రామచంద్రముత్త నీ కిట్లు చెప్పుమని నాతో జెప్పియుండెను. నీవు నాకు భిన్నమయిన దానవు గావు కావున భిన్నముగ నుండుటకు నీలబేడు. అజ్ఞానగూఢుడగు రావణుని దుశ్చేష్టలన నే నొక విధముగ నీల నుపకరిమించితిని. ఆనీలయందు నేను నిన్ను విడిచినట్లును నీవు వేఱుగ నున్నట్లు గన్పడుచుండువు. (అని నీతో చెప్పుమనెను)

౫౧-౫౨-౫౩ ఇట్లు రామసందేశమును హనుమంతుడు వినింప సంతోషము గలదిమయి సీత యివ్వధముగ హనుమంతుని గూర్చి పలికెను. అంజ నేగూ! పరమ మంగళ పరిదమగు శ్రీరామచంద్రుని ముఖ కమలము నుండి బయలుదేరిన వాక్యావృతమును ద్రాగించియు (వినిపించియు) శ్రీరాముని కుశలవార్తను నాకుఁ జెప్పియు నీవు నన్ను * కృతార్థురాలనుగాఁ జేసితివి నేను గృతార్థురాలనే గాక ధన్యురాలనుగూడ నైతిని. నీకు నేను తిరిగి యుపకారము చేయుటకును నీ కేమైన పారితోషికము నిచ్చుటకు గాని నీ యుపకృతికిఁదగిన పదార్థమీ భూమియందెచ్చటను లేదని తలంచెదను. (నీ కట్ల పృథ్వీపకారము చేయవలయునో తోచకున్న దనియెను.)

కృతార్థురాలనుగా జేసితివి.

* ఈ రహస్య మిచ్చటఁ దెలిసికొన దగియున్నది. రామాయణము ఉత్తమ కావ్యము గాన వాచ్యాగ్రముకంటె వ్యంగ్యార్థమే యుత్తమకావ్యములోఁ పరిభాస మగుటచే నీ కాండములోని వ్యంగ్యార్థమీ క్రింది విధముగా దెలియదగియున్నది. (ఎట్లన) అనాదినుండి భగవత్సంబంధీకుడుగా నున్న జీవుడు సంసారనిమగ్నుడయి బాధపడుచుండగా, ఆచార్యుడు మాచి కృపతో నా జీవు నుద్ధరింపఁ బ్రవర్తించుట యను సర్థమే యిచ్చట నూచిత మగుచున్నది. ఆచార్యుడు సాంసారికుడగు జీవుని గూర్చి భగవద్గోపదేశము చేయుటయే

ర్యేణ జీవం ప్రత్యుక్త ఇతి వేద్యమ్. ఏవం సత్యాభ్యాత్మికార్థ
 స్వేన మవగంతవ్యః; లంకానామశరీరం, రావణకుంభకర్ణాదయో
 నామాహంకార మమకారాదయః; ఇంద్రిజదాదయోపి కామ
 కోధాదయః, లంకాయాం కష్ట మనుభవంతీ సీతా నామ
 సంసారే కష్ట మనుభవన్ జీవ ఇతి; తాదృశ జీవస్య జ్ఞానోపదేశ
 కృతే భగవత్ప్రేరిణయా సమాగతో హ్యచార్య ఏవ హనుమా
 సీతి వేద్యం. ఆచార్యస్తు జీవా యాంతేవాసినే భగవద్విషయ
 ముక్త్యా “మా బిభ్యతు భవాన్స్వయ మేవ భగవా నవిలంబేన
 సమేత్య స్వసమీపం త్వాం నేష్యతి. కింతు కాలంప్రతీక్షతాం
 భవా నితి, సదాచారభక్తివిశ్వాసాదయో భవతానుష్ఠేయా”
 ఇతిచ వదేత్. ఇదమే వాచార్యకృత్య మిత్యత్ర హనుమతా
 సంసూచితం; శిష్యభావ మన్విచ్ఛన్నపి జనో గురూ నపరీక్ష్య
 సద్యోసగృహీయాదిత్యథో మారుతిపరీక్షణకృతవత్సా సీతయా
 సంసూచితో భవతి. కులశీలాదిపరీక్షణం వినా నహి కేనాపి
 సంగతింకుర్యాదిత్యత్ర బృహస్పతివచనంచసందృశ్యతే. తథాపి—
 “యస్య నిజ్ఞాయతే శీలం కిలం యస్య చ సంశ్రియం, న తేన
 సంగతిం కుర్యా దిత్యవచ బృహస్పతి” రితి. ఏతాదృశం
 భగవత్సహాయ్యం చ ప్రత్యక్షతః పరోక్షతో వా స్వశరీరాభి
 మానసంత్యక్తవతా మేవ సంభవేన్న త్వన్యేషామ్, యథా
 దౌపదీప్రభృతీనా మిత్యవగంతవ్యమ్.

యిచటఁ జెప్పబడిను. ఆధ్యాత్మిక మయిన యీ యర్థ మిటులఁ
 దెలియదగును. లంకయన శరీరము. రావణ తుంభకర్ణాదులన, అహం
 కార మమకారాదులు. ఇంద్రజిత్తు మొదలగువా రనగాఁ గామ
 కోధాదులు. లంకలోఁ గష్ట మనుభవించుచున్న సీత యనగా సంసారములోఁ గష్ట
 మనుభవించుచున్న జీవుడు. అట్టికష్టజీవునకు జ్ఞానోప
 దేశము చేయుటకై భగవత్ప్రేరణతో వచ్చిన యాచార్యుడే హను
 మంతు డని యిట్లాధ్యాత్మికాంశము తెలియదని యున్నది. ఆచార్యుడు
 శిష్యురూపుడగు జీవునకు భగవద్దర్శనమును జెప్పి నీవు భయ
 పడకుడు. స్వయముగనే భగవంతు డెచటకు వచ్చితన సమీపమునకు
 నిన్ను నైకొని పోవును. కాని కొంచెము కాలమును నిరీక్షింపుము.
 సదాచార భక్తి విశ్వాసములతో మాత్రము నీ వుండుము- అని
 యాచార్యుడు చెప్పును. ఇదియే యాచార్య కృత్యము. సీతాదేవికి
 నిట్టి విషయము నుపదేశించిన హనుమంతు డాచార్యకృత్యమును
 జక్కగ నూచించెను. శిష్య ధర్మమును సీత నూచించెను. (ఎట్లన)
 శిష్యుడుగా నుండగోరు జనుడు గురువుయొక్క కులశీలగుణాదు
 లనుఁ బరీక్షింపకుండఁ పై వేషభాషలను బట్టి గురువునుగా గ్రహింప
 గూడ దను విషయము హనుమంతుని జక్కగ బరీక్షించిన సీతచే
 నూచింపబడినది. కులశీలాదులను బరీక్షింప కుండగ నెవరితోడను
 సాంకత్యమా చేయగూడ దను విషయమున బృహస్పతి వచనము
 ప్రమాణముగా గన్నడును. (ఎట్లన) ఎవ్వని కులము శీలము నివా
 సము తెలియ బడదో, వానితో సహవాసము చేయగూడదు, అని
 భగవత్సాహాయ్యము ప్రత్యక్షముగనో పరోక్షముగనో కలుగుట
 శరీరాభిమానమును విడిచి నీవే శరణ్యము కాని వేలు రక్షణము
 నాకు లేదని విశ్వసించిన వారికే గాని యితరులకు సంభవింప దను
 టకు ద్రోపది, గజేంద్రుడు మొదలగు వారలే మనకు దృష్టాంత
 భూతులుగా నుండిరని తెలియదగును.

తచ్చుత్వా జానకీ వాక్యం హనుమా న్నాహ సాంజలిః
 త్వత్కృపావశనోమేఽద్య రామచంద్రే పరాత్మని
 అఖండభక్తి రుద్భూతా మమ నాస్త్యత్ర సంశయః
 తతోఽహ మపి ధన్యోఽస్మి సచాన్య ప్రిప్య మస్మిమే

గీర-గీగీ

మాత ర్నూన మహం వదామి జగతి జ్ఞానస్వరూపస్యత
 చ్చీరామస్య పదారవిందయుగళే భక్తేర్మయాచ ధృవమ్
 కామ్యం భూమితలేఽవరం నహి తథా ప్యేకం తు యాచా
 మ్యహమ్, శ్రీరామస్సహసీతియా విలసతా చ్చిత్తే మదీయే

సదా. గీఁ

మాతస్త్వం విభునా సనుం సువిమలే పీఠే సునర్ణాంచితే
 వైకస్మి న్నచినాదిభి ర్నిజపురే పట్టాభిషిక్తా సతీ
 మోదంప్రాప్స్యసి తత్రనాస్తి విశయా మేతాదృశౌ నై యువాం
 దృష్త్వా ధన్యతమో భవేయ మహ మప్యార్యే కృతార్థస్తదా.

గీఁ

తచ్చుత్వా వచనం సమీరుణసుత స్యార్యా మహీజా పున
 ర్నగ్నానందమహాంబుధౌ పవనజేఽత్యంతం ప్రసన్నా సతీ
 ప్రాప్తానంచ తిథాస్త్వితీ ప్రముదిత స్తేనాంజనేయ స్తతః
 కృత్వా చాంజలి మాశు భూమితనయాం తుష్టావ సంతుష్టితః
 ఏతిస్మిన్నంతరే కశ్చి చ్చుకః కర్ణ కఠోరకం
 శబ్దం కుర్వం స్తయాతత్ర సందృష్ట స్తం శుకిం పునః
 స్వపాణిస్తా గృహీత్వా సా బోధయామాస తం పునః

గీఁ౪

గ౪-గ౫ ఆ సీతావాక్యమును హనుమంతుడు విని చేతులు జోడించి యిటులఁ బలికెను. తల్లీ! నీ యనుగ్రహమువలనఁ బరాత్పరుడయిన రామచంద్ర మూర్తియం దభిండమైన భక్తిభావము కలిగినది. ఇవ్వమయములో సందియ మెంతమాత్రము లేదు. అందువలన నేను ధన్యుడనైతిని. భక్తికంటె నాకు వాంఛింపఁదగిన వస్తువేదియై లేదు.

గ౬ తల్లీ! నిశ్చయముగ జెప్పెదను. జగత్తునందు జ్ఞానస్వరూపుడగు శ్రీరామచంద్రుని పాదపద్మములయందు నిర్మలభక్తికంటె వేరుగ నాకు గావలసినది లేదు. కాని నీవు నాకేమైనను నివ్వవలయునని తలంచు చుంటివి కాన నాదొక పొద్దిగని గలదు. దాని నిచ్చితివేని నేను ధన్యుడనగుదును. అది యేమనగా, సీతా సమేతుడగు శ్రీరామ చంద్రమూర్తి సర్వదా నాహృదయగృహమునందు నివసించునట్లు వర మీయుము.

గ౭ తల్లీ! జ్ఞానస్వరూపుడగు శ్రీరామచంద్ర పృథువుతో గూడ నీవు ఒక మువర్ణసీతమునఁ గూర్చుండఁబెట్టబడి మంతులు మొదలగువారిచే నభిషిక్తుడు రాముడగుచుండ నీవు సంతోషముచు శిష్యుములోనే పొందగలవు. ఇందుకు సందియ మెంతమాత్రము లేదు. అప్పుడు మిమ్ములను జూచి నేను ధన్యుడనగుదును.

గ౮ ఆ వాక్యములను విని సీత యానందసాగరమున మునిగినదై హనుమంతునియం దనుగ్రహము గలదియై నీవు చెప్పినప్రకారము జరుగుగాక యని పలుకగా హనుమంతుడును సంతసించినవాడై చేతులు జోడించి సంతోషముతో సీతను బహువిధముల గొనియాడెను.

గ౯ ఈ సమయమున నొక చిలుక కగ్గకతోరముగ ధ్వనిచేయుచుండగా సీతాదేవి యా చిలుకను తనచేతితోఁ బట్టుకొని యా చిలుక నీ కింద విధముగ బోధించెను.

మా కురు ప్రస్వనం కీర ! కర్ణకారివ్యకారకం
 * పావత్యుకరం త్వం తు రామనామ సదోచ్చర
 ఇత్యుక్త్వా కృపయా సీతా ముద్రాయా సంమూర్జ తమ్
 రామముద్రాంగులిస్పర్శా చ్ఛాపముక్త స్తదాపునః
 దివ్యరూపధర స్సద్యో విమానేన దివం యయా.

౬౦-౬౧-౬౨.

ఆశ్చర్యరామాయణే సుందరకాండే
 షష్ఠసర్గ స్సమాప్తః.

* శాపముక్త ఇతి పురా కోయం శుకః, తస్యకోవా
 కిమర్థం శాప మదా దిత్యత్రేయం పౌరాణికి గాథాను
 సంధేయా. పురాణిల కశ్చన బాడబో వేదవిచ్ఛాందసః కర్మర
 శ్చాసీత్. తస్య జాయా సదా పరాభిలాషిణీ బభూవ. ఎరంతు
 స్వపతే స్సదా స్వగృహ మసంత్యజ్య గృహపవ సంస్థితత్వేన
 స్వస్యాః పరగృహగమనవిషేధస్య తేన కృతిశ్చేన చ
 పంజరస్థితశారికేవ సాపి భృశం పరితప్తవతీ యేనకేనాపి ప్రకా
 రేణ స్వభర్తృహవన మంతరా స్వస్యాః పరపురుషసౌఖ్య
 సంప్రాప్తి ర్నభవేది త్యమన్యత తత ఏకస్మిన్దినే విషసంపు
 మన్న మత్తం భర్తుః ప్రాతే వ్యనిశ్చివత్. తద్విషయ మజ
 నతా తేన తదన్నేన వైశ్వదేవం విధాయ అగ్నవాహుత
 చ్చిప్త మన్నం బహి ర్బలిహరణార్థం కాకాదిభ్యోఽదీయః
 తద్భుక్తవత్సు తేషు నానాజాతీయాః కాకశుకాదయ
 బహవో న్యవసౌ, తద్విషాన్న భక్షణేన సర్వేపి తే మృతా

౬౦-౬౧-౬౨. ఓ కీరమా! (ఓ చిలుకా!) కర్ణకకోరముగ ధ్వనిచేయ
కుము పాపక్షయమును జేయునట్టి రామనామము నుచ్చరింపుము.
అని చెప్పి శృపారసమున సీతాదేవి రామముదిరికతో దాని నేత్రము
దుడిచెను. ఆ ముదిరికయొక్క స్ఫుగ్ధచే * కాపవిముక్తిని బొంది
నదియై వెంటనే దివ్యరూపమును ధరించి విమానము నెక్కి స్వర్గ
లోకమున కేగెను

ఆశ్చర్యరామాయణమున సుందరకాండమున

ఆరవ సర్గము ముగిసెను

* కాపవిముక్తిని బొందినదియై — పూర్వ మీ చిలుకయొక్క అచిలుకకు
నెనరెందులకై కాపవిచ్చిరి యను విషయమై యీ క్రింది పౌరాణిక
గాథ యిచ్చట ననుసంధానము చేయదగియున్నది. (ఏమన) పూర్వ
మునందు ఛాందసబ్రాహ్మణు డొకడు గలడు ఆతడు వేదవేదాంగ
ములను చెలిపినవాడును కర్మస్తుడునై యుండెను. కాని యా
బ్రాహ్మణుని భర్త నిరంతరము పరమ్రుష పౌఖ్యాభిలాషిణిగా
నుండుచుండెను కాని తన భర్త యొప్పుడును గృహమును విడువ
కుండ దనను గనిపెట్టుకొని యుండుటవలనను బొరుగింటికొక బోసీయ
కుండగ నడ్డుపెట్టుచుండుటవలన వంజరములోని చిలుకవలె నెటు
గదలుటకు వీలలేక పరితిపించుచు నేవిధముచే నయినను దన
భర్తను జంపిన కాని తన కోరిక సఫలము కాదని తలంచి యొక
దినమునఁ దనభర్తకు బెట్టిన యన్నములో విషముకలిపి భర్త
పాత్రలో వడ్డింపగా నా సంగతి తెలియక యా బ్రాహ్మణుడు ఆ
యన్నముతో వైశ్యదేవముచేసి యగ్నిలో హోమముచేయగా
మిగిలిన యన్నమును బలిహారమునకై వెలుపల కాకులు మొద
లగు వానికి బడవేసెను. పిదప కాకులు మొదలగునవి యా
యన్నమును దిని ఘృతినొందినవి. తనను జంపుటకై యన్నములో

సప్తమ స్సర్గః

పశ్చాద్భూమిసుతా మనుత్సుత మిదం వాక్యం పునః ప్రాహ
 తమ్, కౌసల్యాదిసమస్తబంధుశలం కింజ్ఞాయతే వాకదా,
 సామితిస్తు కదాపి వా స్మరతి కిం మాం భ్రాతృభక్త్య
 న్వితః, కై కియీతనయో మదర్థమతులాం కిం ప్రేషయే
 ద్వా చమూమ్.

౧

ధర్మవ్యాజవశాత్తు యస్య సమభూ ద్రాజ్యచ్యుతే ర్న వ్యధా
 నారణ్యే వనత శ్చ యశ్చ తు భయం మత్పాదసంచారతః
 శోకో వా న బభూవ యస్య తు మహద్దైర్యాన్వితో రాఘవో
 మద్విశ్లేషయుతో పి మానసతలే ధైర్యం త్యజత్యద్య కిమ్ ౨

తతః స్వమృత్యవే విష మన్నే స్వజాయా నిక్షిప్తవతీతి పశ్చాద్
 ద్విద నోస్సపి ద్విజ స్వజాయా మేవ మశపత్ - యజ్ఞాతీయా
 యావంతః కాకశుకాదయః పతత్రిణోద్ద్య మృతాస్తావతాం
 తజ్ఞాతీయానాం చ జనూంషి త్వం క్రమా త్ప్రప్యసీతి.
 తద్వచో నిశయ్య స్వకృతకర్మణః పశ్చాత్తప్తవతీ సాపి పతి
 పాదయోర్నిపత్య శాపవిముక్తిం ప్రార్థయామాస. స్వభావతః
 కృపాభు స్తత్పతి ద్విజోప్యేవ మవదత్ - యదా తే రామ
 ముద్రికాస్పర్శ స్సంభవిష్యతి తదా శాపవిముక్తా భవిష్యసీతి.
 తద్వచనానుసారేణ సాపి కాకాద్యనేక పతత్రిజన్మానిసంప్రాప్య
 శుకజన్మ ప్రాప్తవ త్యభూత్. సై వాయం శుకః శ్రీరామ
 ముదాగింగులీయక స్పర్శతశ్చాపముక్తాస్వర్గ మగాదితి కథా
 తానినుసంధేయా—

సప్తమ సర్గ ప్రారంభము

౧ పిదప సీతాదేవి హనుమంతునిగూర్చి యిటులఁ బలికెను. హనుమంతా! కాసల్య మొదలగు బంధుగు లందరి త్వేమ మేమయిన నచటఁ దెలియుచున్నదా? లక్ష్మణు డెపుడయిన నన్ను స్మరించునా? భ్రాతృపాతృల్యముగల భరతుడు నాస్థితినిఁ దెలిసికొని నానిమిత్తమై యేమయినను సేనను బంపునా?

౨ సవతిత్స యడవికి బొమ్మని రాజ్యభ్రష్టత దనకు గలుగజేసినను నదియు భర్తమేయని యే మహనీయుడు కొంచెమయినను వ్యసన పడ లేదో, ఏ మహాత్ముడు కాఱడవులలోఁ దిరుగుటకు భయపడ లేదో, ఏ ధీరుడు సేను గాలినడకతో ముండ్లలోఁ దిరుగుచుండినను శోకింపలేదో, అట్టి ధైర్యశాలి యుడు సేను పోతే పోనిమ్మని తలంచునే కాని యిప్పుడుమాత్రము ధైర్యమును విడుచునా? అని సీత పలికెను.

తన భార్య విషము కలిపి యుండునని యా బ్రాహ్మణుడు తెలిసికొని భార్య నీ క్రిందివిధముగ కపించెను. 'ఓసీ దుర్మార్గురాలా! ఏయే జాతిపక్షు లెన్నెన్ని నీమూలముగ నిపుడు చచ్చినవో ఆయాజాతిపక్షు లలో నన్ని జన్మములను గ్రహముగ నీవెత్తెదవు గాక యని భర్త కపింపగా నా బ్రాహ్మణస్త్రీ భర్తయొక్క పాదములయందుఁ జడి కాపవిముక్తినిఁ బ్రార్థింపగా స్వభావముచే దయారసము గల యా బ్రాహ్మణుడు పిదప నీ క్రింది విధముగ కాపవిముక్తి ననుగ్రహించెను. ఓ దుర్మార్గురాలా! యే జన్మములో నెప్పుడు నీకు రామముదిగి క స్మర్మ గలుగునో అప్పుడు నీకు కాప విముక్తి గలుగు గాక యను బ్రాహ్మణవచనమును బట్టి వాని భార్య యనే కమలయిన కాకులు మొదలగు పక్షి జన్మములెత్తి క్రమముగఁ నీచిలుక జన్మ యెత్తెను. రామ ముదిగి కా స్మర్మచే నిపుడు కాపవిముక్తి నొంది స్వర్గమున కేగవను పురాణగాథ యనుసంధేయము.

తచ్చుత్వా మరుత స్సుతోఽప్యవనిజాం ప్రిహౌన మతి
 స్థితామ్, త్వాం నో వేత్తి రఘూత్తమో ధ్రువ మిదం
 పూర్వం * యథేంద్ర శృచీమ్, శీఘ్రం నానయతి స్మ
 భూమితనయే త్వాం రాఘవోఽతఃపరం, తీర్త్వాఽర్థం
 సముపేష్యతి ద్రితతమం లంకాం నిరాతంకతః. 3

త్వదానయనకార్యేఽస్మి స్మృత్యై ర్యద్యంతరా భవేత్
 యద్వా స్థాస్యంతి చేద్దేవా విఘ్నం కర్తుం తథాపి సః
 వధిష్య త్యళలా న్నూనం ప్రతిబంధకృతో ధ్రువమ్ ౪౫

త్వద్దగ్ధనాభావనిమిత్తకేన శోకేన రామస్తు పరిస్థితస్సన్
 సుఖం న జాతు ప్రజతి ధ్రువంమే వచ శృపేహం
 ఫలమూలముఖ్యైః ౪౬

రామ స్త్వద్గతమానసోఽన్న మపి వా నాశ్నాతి దేవి! ధ్రువమ్
 నో సంసేవత ఏవ వా మధుతథా హ్యన్యాని వా రాఘవః
 నో దంశా న్నచ కీటకా న్నమశకా న్లాత్రా నిజాద్రాఘవో
 యత్నం వాప్యవనేతు మాచరతి హా కిం వచ్చ్యహం తత్ప్రీతిమ్.
 ౪౭

* యథేంద్ర శృచీమితి - పురాకిలానుష్ఠాద హస్తగతాం
 శచీ మింద్రః కంచితక్రూల మవిజ్ఞాయ జ్ఞానాంతర మాశు
 యథానీతవాం స్తథా రామోపీతి వేద్యమ్.

3 హనుమంతు డా మాటలు విని సీతను గూర్చి యిటులఁ బలికెను. దేవి ! నీవిచ్చట నున్నటుల రామునకుఁ దెలియదు. ఇది నిజము. * ఇందుండి శచీదేవిని దీసికొని వచ్చుటలో నాలస్యము చేసినట్లు నీ జాడ తెలియక పోవుటచే రాము డాలస్యము చేసెను. నా మాట వినుటతోడనే రామచంద్రమూర్తి సముద్రమును బంధించి లంకకు నిరాటంకముగ వచ్చి నిన్ను దీసికొనిపోవును.

౪ నిన్నుఁ దీసికొని పోవుటలో యముడయినను, నితర దేవత లెవ్వరయినను మధ్యలో నడ్డము వచ్చినను బ్రతిబంధము గలుగజేసిన వారి నందరిని రామచంద్రమూర్తి చంపి నిన్ను దీసికొని పోవును.

౫ దేవీ ! రామచంద్రమూర్తి నిన్ను నెడబాయుటవలన గలిగిన దుఃఖముచే నొకప్పుడును సౌఖ్యము బడయుటలేదు. నేను రిత్తమాటలను తెప్పట లేదు. నా కాహారమయిన కందమాల ఫలాదుల మీదఁ బ్రమాణము జేసి చెప్పుచుంటిని.

౬ దేవీ ! నిశ్చయముగ రామచంద్రమూర్తి తన మనస్సు నంతను నీయందే నిల్పిన కారణమున భోజ్య పదార్థములను గూడ ముట్టుట లేదు. తేనెను గూడ నాకింపడు. ఇతర పదార్థములను గూడ ముట్టనే ముట్టడు. ఈగలు, దోమలు, పురుగులు మొదలగునవి తన శరీరమున వాలినను వానినిఁ దన దేహమునుండి తోలుటఁ గూడ బ్రయత్నింపడు. ఆయన స్థితిని నేనేమి చెప్పుదును?

* పూర్వ మనుష్టుడు డనువా డపహరించిన శచీదేవిని నామె జాడ తెలియక భర్తయైన యిందుండి మఱల దీసికొని వచ్చుటలో నాలస్య మయినట్లు నీవిచ్చటనున్న సంగతి తెలియక నిన్నుఁ దీసికొని పోవుటలో రామచంద్రమూర్తి యాలస్యము చేసెనుగాని వేరుగాదు.

నిత్యం శోకపరాయణో నహి పరం సంచింతయే ద్రాఘవో
 నో నిద్రాం భజతే కదా వ్యవనిజే త్వాం చింతయ న్మానసే
 దృష్ట్వా రమ్యసుమం ఫలం చ నితరాం హా జానకీతి శ్వసం
 స్త్వా మేవాత్మని భాషతే ప్రయతతే లాభాయతే సర్వదా. ౭౪

తచ్చుత్వా జనకాత్మజా పవనజం ప్రాహుశుపూర్ణేక్షణా
 రామో నాన్యమనా శ్చ శోకవివశ్చేతి త్వదుత్తం వచః
 సంవృక్తా గరళేన వానర సుధే వాభూత్సుఫే వా శుచి
 ప్రాయ స్సంపది వా విపద్యపి విధిః కృత్వాఽవశం కర్షతి. ౮౪

తద్దైవం త్వనివార్య మేవ సకలప్రాణ్యత్ర-రస్య ధృివమ్
 శ్రీరామోఽపిచలక్ష్మణోఽహమపివా సమ్మోహితాయద్విధేః
 శోకస్యాస్య కదా పతి ర్మమ పరం పారం ప్రజే న్మారుతే!
 హత్వా రావణ మాహవే రఘుపతి రాం వా కదా ద్రిక్ప్యతి.
 F

ధర్మిష్ఠ స్తు విభీషణోపి బహుధా నిర్వాతనా యైవ మే
 లంకేశం ప్రతిబోధ్య నిష్ఫలసముద్యోగోఽభవచ్ఛే త్యముమ్
 వార్తామవ్యసలాభిధాఽస్య తనయా మాతాిత సుంపేషితా
 మా మాహైవతతో మదర్పణ మతి రోషే రావణస్య ధృివమ్.

2 జేసి! నీ మీదనే మనస్సు పెట్టుకొని యెప్పుడు నిన్నుగూర్చియే దుఃఖపడుచు నితరములగు జేసిని స్మరింపనే స్మరింపడు. నిన్నే యెల్లప్పుడు తలంచుచుండుటచే నిద్రయే రామునకు లేదు. అందమయిన పూవు కాని తియ్యని పండుకాని కన్నడినవో 'హా ప్రేయసి' యని నిట్టూర్పు విడుచుచు దనలోఁ దాను నిన్నుగూర్చియే పలకరించును. ఎప్పుడును నిన్నుఁ దిరిగి పొందుటకుఁ దగిన ప్రియత్నమునే చేయుచుండును.

౮౪ ఆ మాటలు విని సీత కన్నీరు గార్చుచు హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను. హనుమంతా! రామచంద్రమూర్తి నిన్ను దప్ప మఱి దేనిని దలచుట లేదని నీవు చెప్పిన మాట యమృతతుల్యముగానే యున్నది కాని, రామచంద్రమూర్తి దుఃఖపడుచుండె నని చెప్పిన మాట విషతుల్యముగ నుండెను. (అనగా నీ మాటలు విషము గలిసిన యమృతమువలె నుండెనని భావము.) నుఖమునందు గాని దుఃఖమునందుగాని సంపదయందుగాని యాపదయందు గాని దైవము జీవుని గదలకుండ నీడుచుకొని పోవును. (అనగా జీవునకు స్వాతంత్ర్యము లేదు.)

౮౫ సకలజీవులకు దైవము అనివార్య మయినది రామచంద్రమూర్తియే నేను లక్ష్మణుడు మేము మువ్వరము దైవముచేతనే మోహితుల మయితిమి. అని చెప్పి దుఃఖించుచుఁ దిరిగి యిటులఁ బలికెను. హనుమంతా! రామచంద్రమూర్తి రావణుని నెప్పుడు పరిమార్చునో కదా! నన్నెప్పుడు చూచునోకదా! యనెను.

౮౬ రావణునకు మంచి బుద్ధివుట్టి నన్ను రామునకు సమర్పించునని మాత్రము తలంపకు మని సీత చెప్పుచుండెను. అంజనేయా? ధర్మాత్ముడయిన విభీషణుడను రావణుని తమ్ముడే తన యన్నతో సీతను రామునకు సమర్పింపుమని పలుమారులు చెప్పి గూడ విఫలుడయ్యెనని విభీషణుని భార్య తన కూతురయిన యనలచే నాకుఁ జెప్పి పంపెను. రావణుడు నన్ను రామునకు సప్పగించునని తలంచుట నిర్ధాకము.

నూనం మారుతనందనోత్తమతమో మాం ప్రాప్స్యతే రాఘవో
భూయో భర్తృసమాగమం మమ పునర్వక్ష్యంతరాత్మాఽ-
మలః, తస్మిన్విక్రమసత్త్వపౌరుషసముత్సహఽఽనృశంస్యా
దయో, నైకేసంతి గుణా స్సుదుర్లభ తమా స్సంతి భువం
మత్తుతౌ. ౧౧౫

యేనైకేన పురా చతుర్దశసహస్రాణ్యశరా స్సంహృతా
మాహూర్తే సమయే తు తం మమ పశిం సందీక్ష్య కో
నోద్విజేత్, శ్రీరామస్యపరాక్రమం పునరలం విజ్ఞాతపూర్వో
మయా. నూనం రామదివాకరోఽసురిమయం తోయం తు
సంశోషయేత్. ౧౧౫

ఇత్యుక్త్వాఽశ్రుముఖం విదేహతనయాం వాతాత్మజః ప్రాహ
తామ్, మారోదీశ్శృంగోత్తరం తు వచసో మే భూమిజే
రాఘవః, నూనం వాసరవాహినీం తు మహతీ మానీయ
లంకాం విశ, న్నామాత్యం సనుతానుజం దశముఖం సద్యో
వధిష్య త్యముమ్. ౧౩౫

యద్వాత్వా మధునైవ మోచయితు మప్యస్మాత్తు దుఃఖా
ద్భువం, శక్తి ర్మేఽస్తి మదీయపుష్ప మధు నైవారోహ
రామప్రియే, శృత్వా చాపి వరాననేఽద్య భవతీం
పుష్పేఽభిముల్లంఘితుం, శక్తి ర్మే నతు కేవలం పుర
మిదం వోధుం చ శక్తిః స్థితా. ౧౪౫

౧౧౫ అంజనేయా! ఉత్తముడయిన నాభర్త తప్పక నన్ను దిరిగి గ్రహించుట నిజము. ఇది నీకెట్లు తెలిసె ననియెద వేమో? నా యంతరాత్మ పరిశుద్ధముగా నున్నది. అందువలన శుభము గలుగును. రాముని యందు లోకోత్తరము లయిన గుణము లున్నవి. అవి యేవన మహాబలము, సౌరుషము, పరాక్రమము, శాస్త్రాహము, దయ, మొదలగు నితర దుర్లభములయిన గుణములు. (కావున నట్టివాడు నావిషయమై తన సౌరుషమును జూపకుండ నుండునా యని భావము.)

౧౧౬ ఆ యొంటరిగా దేవి చేయగల డని తలంపకు మని చెప్పుచుండెను. జనస్థానములో (దండకారణ్యములో) తన తమ్ముడు కూడఁ దోడు లేక యొక్కడే మహూర్త మాత్రములోఁ బడునాలుగు వేల ఖర దూషణాది రాక్షసులను జంపెనో, అట్టి నా భర్తను జూచి యెవడు భయపడకుండ నుండును? రాముని పరాక్రమమును నేను బలమార్లు చూచి యుంటిని. రామచంద్రమూర్తి యను నూర్యుడు రాక్షసులను జలమును దన తాణము లనియెడు కిరణములచే శోషింపఁ జేయును. నూర్యవతు దన కిరణములచే జలమును శోషింపజేయుట సులభమయినట్లు రామునకు రాక్షసులను జంపుట సులభమని నూచితము.

౧౧౭ ఇట్లు పలుకుచుఁ గన్నులవెంట నీరు నించిన సీతను జూచి హనుమంతుఁ డిటుల బలికెను. దేవీ! నీవు దుఃఖింపకుము. నామాట వినిన యుత్తర క్షణమునే గొప్ప వానర సైన్యముతో రాము డీచటకు వచ్చి బంధుమిత్రపుత్ర పరివారముతో గూడ రావణుని బరిమార్చు గలడు.

౧౧౮ తల్లీ! ఆయన వచ్చుదనుక యీ దుఃఖము నెటుల నేను సహింప గలనని తలచెడదేని యిప్పుడే నిన్నీ దుఃఖసాగరము నుండి యొడ్డునకుఁ జేరుగల శక్తి నా కున్నది. నిన్ను నా వీపుపై నెక్కించుకొని సముద్రమును దాటుకొని నా కుండుటయే కాదు. పర్యతములు, వనములు, ప్రాకారములతో గూడిన యీ లంక నంతను బెల్లగించి మోయు శక్తిగూడ నా కుండెను. గాన నీవుడే నావీపుపై నెక్కిమును మీ యిరువురను నీవుడే కలియనట్లు చేయుదును.

దక్షిణ స్యద్వ్య సలక్ష్మణం రఘువతిం త్వద్దర్శనోత్సాహినం
మత్ప్రేక్షే త్వధిరుహ్య రామవిభునా సంయోగ మన్విచ్ఛ
తాత్, వేగా త్వాం నయతోఽంబరే మమగతిం త్వేతే
ఽనుగంతుం ధ్రువమ్, లంకాపత్తనవాసిన స్తు నిఖిలా నో
శక్నువంతి ధ్రువమ్.

౧౫౪

తచ్చుత్వాఽవనిజా మరుత్సుత మిదం వాక్యంతు భో మారుతే,
దూరం మాం కథ మద్య భర్తృనికటం వోధుం సమిచ్ఛ
స్యహో, త్వం తావద్భహుసూక్ష్మకాయసహితః కార్యం
త్వయోక్తం మహా, న్నానంతే కపితా మమ ప్రకటితా
దుష్కార్యకర్తా త్వయా.

౧౬h

తచ్చుత్వా హనుమా న్నవం పరిభవం మత్వాపి తద్వాక్యత
శ్చిత్తే చింతయతిస్మ చైవ ముబలా సత్వం స జానాతి మే
ఇత్యాలోచ్య మరుత్సుతో జనకజావిశ్వాసహేతో స్తదా
సంవర్ధ్యాశు తనుం కిలాచలసమాకారోఽవదత్తాంపునః

౧౭౪

నూనం పర్వతకాననాదిసహితాం లంకాం సనాథా మిమామ్
శక్తిర్మే నయితుం స్థితా జనకజే చోపేక్షయా లం తవ
త్వం తావత్పరిముంచ శోక మధునా పృష్ఠం సమాహామే
లంకాం ప్రాకృతికః కథం పున రిమాం ప్రాప్తుం సమర్థోభవేత్

౧౮౪

౧౧౪ నిన్నెప్పుడు చాతునా యని యుత్సాహపడుచున్న రామచంద్రుని లక్ష్మణుని ముహూర్తకాలములోఁ జూడగలవు. కాన నా వీపుపై నెక్కివచ్చి రామచంద్రునిగొని గలియుట కిచ్చగింపుము. ఈ రక్కసు లందరు వెంటబడరా యని తలచదవేమో! నిన్నుఁ దీసికొని గగనమార్గమున వాయువేగముగఁ బోవుచున్న నన్ననుసరించి వచ్చుటకు లంకలో నున్నవార లెవ్వరుగూడ సమర్థులుకారు. నిశ్చయము.

౧౧౫ ఇట్లు చెప్పుచున్న హనుమంతుని మాటలను విని సీత తిరిగి హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను. ఆంజనేయా! ఇంతదూరము నన్ను మోచికొని వెళ్ళి రాముని సమీపమునఁ జేర్చెద నను నీ మాటలు కడువింతగానున్నవి. నీవు జేసెదంత సూక్ష్మశరీరము గలిగియున్నవాడవు. సముద్రమును దాటుట గొప్పపనియై యుండెను. నీ మాటలను జూడ నీ కోరితి స్వభావము వెల్లడియగుచుండె ననియె.

౧౧౬ ఆ మాటలను విని హనుమంతు డిట్లు విచారపడెను. ఎన్నడు నెకరిచేతను గలుగని యీ క్రొత్తయవమాన మీ యాడుదానివలనఁ బడవలసివచ్చెనని విచారపడి తిరిగి యిటులఁ దలంచెను. ఈమె నన్నవమానింప వలయునని యిట్లనియుండదు. నా బల మెట్టిదో తెలియక యిటు లనియుండవచ్చు నని తలంచి, సీతకు విశ్వాసము గలుగుటకై తన శరీరమును బెంచి పర్వతాకారము గలవాడై సీతతో నిటులఁ బలికెను.

౧౧౭ ఓదేవి! నిన్ను మోసికొని పోవుటయేకాక పర్వతములు, వనములు ప్రాకారములు రావణుడు రాక్షసులు మొదలగు వారితోగూడియున్న యీ లంకాపట్టణము నంతను బెకలించి మోసికొని పోవుటకుఁ గూడ నాకు శక్తిగలదు. కాన నీవు ప్రేక్షింపఁ బనిలేదు. నీవు శోకమును వదలి నా వీపుపై నెక్కుము. దేవి! సామాన్య డీ యపారమైన సముద్రమును దాటి లంకలోని కెల్లు పోవేకించును?

దృష్ట్వా భీమమహాతనుం కపివరం ప్రాహాథ సా విస్మితా
సామీరే! భవదీయవిక్రమబలోత్సాహం నిజానా మ్యహమ్
వేగే వాయుసమో భవా ననలవత్తేజస్వ్యలం మారుతే!
కో వా న్యోఽంబుధిపార మేతు మవనౌ శక్నోతి చ త్వాం
వివా.

౧౯౫

నేతుం మాం తవశక్తి రస్తి నితరా మాలోచ్య కార్యంపునః
కర్తవ్యం భవతా మయా ప్రథమోఽ యుక్తాఽఽగతి ర్మే
త్వయా, తద్దేతుం శ్చ వదామి సంశృణు మరుద్వేగా
త్తవాహం పున, ర్భీతాఽభౌ ప్రవతేయ మాశు భవితా
తే చా వ్యసుద్వాపరః.

౨౦౫

కిం చైతచ్ఛృణు కారణం ప్రభవతా మా నీయమానాంత్యయా
సంవీక్ష్యాఽఽశరనాయకేన బలినాఽఽదిష్టాస్తు రాత్రించరాః
యోధ్యం చేద్భవతాఽఽగురత్యధిబలైర్నైకై స్సమంతైర్భవా
నేకః, కింను కరిష్యేతి త్వమపి మాం శక్తః కథంరక్షితుం. ౨౧౫
రక్షోభి ర్బలవద్భి రేవ సమం స్తే సంభవే న్మారుతే!

నైకే త్వాం యుధిచైకవార మసురా స్సంవృత్య శస్త్రైఃపునః
సంవేప్త్యాభ జయేయు రేవ యదినో భ్రష్టా పతిష్యామ్యహమ్
యద్వా మాం తు హరేయు రత్ర భవో హస్తాచ్చ తే
మారుతే.

౨౨౫

యద్వాతే విశసేయు రేవ నిఖిలా శ్వస్త్రాస్త్రముఖైశ్చ మామ్
దృశ్యేతేఽపజయో జయశ్చ సతతం ద్వావవ్యవస్థా యుధి

౧౧౪ పిమ్మట భయంకరమైన గొప్ప శరీరముగల యా హనుమంతుని జూచి యాశ్చర్యపడుచు నిటుల పలికెను. ఆంజనేయా! నీ విక్రమము బలము, ఉత్సాహము, యెట్టివైనవి నేను దెలిసికొంటిని. వేగమున నీవు వాయుదేవునితో సమానుడవు. తేజస్సునం దగ్నితోఁ దుల్యుడవు. నీవుతప్ప నితరు డెవ్వ డీ సముద్రమును దాటి లంకలోఁ బ్రవేశింప గలడు?

౨౦౪ నన్నుఁ దీసికొని పోవుటకు నీకు శక్తి గలదు. కాని మన మిద్వరము కూడ రాముని కార్య మెటుల సిద్ధించునా యని చక్కగ నాలోచించి పిదపఁ జేయవలసిన వారము. కాన నీతోడ నేను భ్రమ జెంది తల తిరిగి సముద్రములోఁ బడినను బడవచ్చును. నీకును బ్రాణసందేహము గన్పడుచున్నది (ఎట్లన)

౨౧౪-౨౨౪ ఓ హనుమంతా! మఱియొక కారణమును జెప్పెదను వినుము నన్నుఁ దీసికొనిపోవు నిన్నుఁ జూచి రాఘవిచే నాఙ్గాపింపబడిన రాక్షసులు నీ కడ్డు తగులరా? వారికి నీకును యుద్ధము జరుగ వుండునా? వారి లనేకులు బలశాలురుగా నున్న వారందరు నిన్ను జుట్టడించిన నీ వొకడ వేమి చేయుదువు? నన్ను మాత్ర మెట్లు రక్షింపగలవు? బలవంతులగు రాక్షసులతో నీకు తప్పక యుద్ధము జరుగును. వారు నిన్ను జుట్టడించి కస్తూర్రుములతో గొట్టి జయించి నచో నా పని యేమి కావలయును? లేక నీచేతులలోనుండి వారలు బలవంతముగా నన్నులాగుకొని పోయినను లాగుకొని పోవచ్చును.

౨౩౪ ఆంజనేయా! ఆ రక్కసు లందరు కస్తూర్రుములతో నిన్ను గొట్టి నపు డాదెబ్బలు నాకుఁ దగిలి నేనుగూడ మృతినొందినను మృతి నొందవచ్చును. యుద్ధములో జయాపజయములు వ్యవస్థలేనివి

ప్రాయస్తద్విజయే భవేన్నమ విప ద్యశ్చిత్త తే నిష్కా
యద్వాతే విజయేః రాఘవయశోహి సశ్యేత్వయా మారుతే!

౨౩౪

కించేదమ్ శృణు మే విపద్యది భ వేదాయత్త భూతం మయి
శ్రీరామస్య చ జీవితం తదనుజ స్యాపి ధృవం భజ్యతే
తస్మాల్లాత్తైవ సంశయ స్తు భవితా సూర్యాత్కృజస్యాప్యభో
త్వజ్ఞాతీయసుమస్త హనరచయ స్యాపిధృవం జీవితే ౨౩౫

అన్యతాగ్రణ మస్తి భర్తరి పురస్కృత్యైవ భక్తిం పతు
శ్రీ రామా దపరం స్పృశేయ మసురాధీశాంగసంస్పర్శనం
వై వశ్యే మమ జాత మేవ స మయా తద్బుద్ధిపూర్వం కృతం
తస్మాత్తావకగాత్ర మద్య సుతరాం స్పృష్టం తు నేచ్ఛా
మ్యహమ్ ౨౩౬

హత్యా పజ్జిముఖం సబాంధవమిహో రామ స్సమాదాయ
మామ్, గచ్ఛే చ్చేద్యది రాఘవస్యసదృశం తత్తస్యనూనం
భవేత్, శ్రీరామస్య పరాకృమాః పునరలం దృష్టా శ్శ్చతా
నైకశః, శ్రీఘ్రం తం త్వ మిహానయానుజయుతిం వాచోప
కారం కరు. ౨౩౭

(అనగా వారలను నీవు గలకువో, నిన్ను వారలే గలకువో చెప్పు వీలులేదు) వారలే నిన్ను జయించినవో నాకు విపత్తు సంభవించు టయే కాక నీ ప్రయత్నమంతయు విఫలమగును లేక నీవే వారలను జయించినవో రాముని యశస్సుంతయు నీ మూలమున తగ్గిపోదా ? (హనుమంతుడు లేకపోతే సీత రామునకు దక్కునా యని లోకు లనుకొనియెడ రని భావము)

౨౪౪ ఆంజనేయా ! దీనిని వినుము నీ కెంటు నేను వచ్చునపుడు దైవము ప్రతికూలమై నాకేదైన నాకుద సంభవించునో పలుకవ్వములు సంభ వించును. రామచంద్రమూర్తి ప్రాణము, లక్ష్మణుని ప్రాణము, నీ జీవితము, మీ వానరరాక్షస సుస్సృపుని జీవితము, వానరుల జీవిత ములు, ఇది యన్నియు నా శ్రేయముపై నాధారపడియున్నవి గాన నాకు ముప్పు సంభవించిన వైవారికందరికి శ్రేయ ముండనేరదు.

౨౪౫ ఆంజనేయా ! నీకు మరియొక ముఖ్యవిషయము చెప్పెదను వినుము. నా మగవియందు నాకు గల భక్తిచే రాముని దప్పు మరియొకనిని దాటుటకు సమ్యంతింపను రావణాసురుడు నిన్ను దీసికొని వచ్చు నపుడు తాకలేదా యందువా ? నేను మూర్ఖుడోయి పరాధీనురాల నయి యుండ నటుల జరిగినదేమోకాని యది బుద్ధిపూర్వకముగ జరిగి నది కాదు. కాన నిన్ను స్పృశించుటకు నే నిష్టపడను. ఇది నా స్థవ శాసనము. ముందుగానే చెప్పి నీ నేమనుకొనియెడవో యని తుదకు చెప్పుచున్నాను.

౨౪౬ దేవీ! రామచంద్రమూర్తి వచ్చువరకు సహింపలేనంటివి. నేను రానం టిది. ఇక జయగళపసినది యేమి యనెదవా చెప్పెదను వినుచుని సీత చెప్పుచుండెను. బంధుసహితముగా రావణుని యుద్ధములో నిచ్చు టనే రామచంద్రమూర్తి చంపి నన్ను దీసికొని తెల్లినవో నిశ్చయ ముగ నది రాముని యోగ్యతకుఁ దగినవని ఆయన వచ్చి నన్ను రక్షింప డను సందేహ ముండిన నీ కెంటు రావచ్చును. నా కా సందేహము లేదు. ఆయన కింత క్రమ యెందుల కీయవలెనని యనియెడవేమో ? ఇది క్రమ కాదని చెప్పుచుండెను. ఆయన పరాక్రమములనుఁ బరలు (24)

తచ్చుత్వావనిజాం సమీరణసుతః ప్రాహైవ మంబ! త్వయా
 యచ్ఛక్తం సహి రాఘవా త్పర మహం స్పృహ్యామి చేతి
 ధ్రివమ్, తత్తే దేవ్యనురూప మన్యవనితా కావేద్యశం సద్వచః,
 వ్రబూయాత్తవ తస్మహాత్మగృహణీ త్వేనై వముక్తంత్వయా.
 ౨౭౪

అన్యాని త్వదుదీతా న్యహ మలం నోరీకరో మ్యంతతః
 ప్రోక్తం విశ్వసిమి ధ్రివం రఘువతో ప్రేమాతిరేకాచ్చ మే
 సామర్థ్యస్య నివేదనాయ చ మయా ప్రోక్తం తథా నాన్యథా
 భావ్యం మద్వచనం త్వయాపి మహిజే క్షంతవ్య మేవ ధ్రివమ్.
 ౨౭౫

దేవి! త్వం యది చాగతిం సహ మయా నేచ్ఛే రభిజ్ఞానకృ
 ద్దేయం కించన వస్తు తావక మరం యద్రాఘవో వేత్స్యతి
 ఇత్యుక్తా, జనకాత్మజా పవనజం ప్రాహైవ మాధ్యం భవా
 న్నూయాద్రాఘవ మేత దుత్తమ మభిజ్ఞానం సమీరాత్మజ.
 ౨౭౬

పురాచిత్రీకూటేస్థితాయాః కదాచి స్మమారస్థలేవాయసోఽ
 తుండయద్వై, తదోద్యమ్య లోష్లో స్మయా వారిశోఽపి,
 ప్రలోభా న్న చోపాగమ ద్వాయసోఽపి.
 ౩౦౪

చెప్పగా వినియున్న దానను. కిన్నులార మాచి గూడ సుంటిని. కాన నీవు వెళ్ళి వెంటనే రామ లక్ష్మణులను నిచటకు దీసికొనిరమ్ము, నీవు చేయవలసిన యుపకార మిదియే యనెను.

౨౭౪ ఆ మాటలను విని హనుమంతుడు సీతతో నిటుల బలికెను. తనీ! నీవు చెప్పిన విధము (గామునికంటె నితరుని నేను దాక నని చెప్పిన విధము) నాలోచింపగా, పతిని త్వవైన నీ నడవడికిఁ దగినట్లు చెప్పి తివి. ఇతర (స్త్రీ) గూఢత్యమయమునను నిటులఁ జెప్పఁగలదా? ఆమహా తున్ని భార్యవు గాన నే నీవిటులఁ జెప్పఁగలిగితివి. (స్త్రీ) మగవానిపై నెక్కి కూర్చుండి వచ్చుట మంచిపని కాదని హనుమంతుడును దలచి సీత జెప్పినదే బాగున్నదని గ్రహించి గూఢమెను గొనియాడె నని తెలియఁజెను.)

౨౭౫ దేవీ! నీవు చెప్పిన యితర కారణములను గూత్రము నేను విశ్వసించును కాని పరపురుషుని స్పృశింపనను కారణమును మాత్రము విశ్వసించితిని. రామచంద్రమూర్తియందు నా కుండెడి శ్రేయ వలనను నా సామర్థ్యమును నీకుఁ దెలియఁ జేయుటకును నే నట్లుచెప్పితిని. నా వీరుమీద నెక్కి రావలసినదని నేను చెప్పిన మాటల నన్యధా భావింపకుము. నా మాటయందు వోష మున్నట్లయిన నీవు నిశ్చయముగ క్షమింపవలయును.

౨౭౬ దేవీ! నీవు నాతోఁగూడ వచ్చుటకు నంగీకారము లేనపుడు నీవు నా కొక యభిజ్ఞానమును (రామచంద్రమూర్తి గుర్తింపఁగిన వస్తువు నొక దాని) నిమ్ము, అని హనుమంతు డడుగగా, సీత హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను. హనుమంతా! నీ విచటకు వచ్చినట్లు రామచంద్రమూర్తి నమ్మదగిన యీ రహస్య వృత్తాంత రూపమైన యభిజ్ఞానము రామచంద్రమూర్తికిఁ జెప్పము.

౩౦౪ పూర్వము మేము చిత్రగుహమునం దున్నపుడు నా కక్షఘటమున నొక కాకి తన ముక్కుతోఁ జీగగా, గడ్డతోఁ గొట్టినను మాంసము నందలి గూళచే నుత్తేక్షింపక నా పైకి వచ్చుచునే యుండెను.

కాకేనాథ మదంబరే పున రణం శంసృగ్యమానే సతి
 కుక్రిధాయాం మయి మధ్యసంస్థరశినా ముత్సారితుం తం పునః
 కర్షంత్యాంచ నిరీక్షితాఽపహసితాఽభూవం త్వయాహంపునః
 కుక్రిధాఽవత్రీవయాయుతాచ భవతా వశ్చాదహంసాంత్యితా.
 3౧౫

పశ్చాద్రామ భవాం స్తు సాగసి పునః కాకేఽత్యజత్కుక్రిధవా
 స్సంమంత్యాస్థరణస్త దర్శిత్యైణముత్సృప్తంత్యాయాతత్ప్రణమ్
 బ్రహ్మస్త్రీభవ దాశు తం త్వనుగతం కాకో జయంతః పితుః
 స్థానం ప్రాప్యతు మామవేతి క నయ స్స ప్త్యజ్యతస్తేనహః. 3౨౫

వాత్సల్యాతిశయాన్వితా స్వజనకా న్నాతేత్యథో వాయసో
 గత్వాతాంశరణంగతోపిచ తనూనిష్కాసితోఽభూద్బ్రహ్మహత్
 పశ్చాద్భంధుగృహేషు తై రవిదితో మందం ప్రవిష్టోఽత్యథో
 విజ్ఞాతో నిజబంధుభిశ్చ నితరాం నిష్కాసితో భూద్బ్రహ్మహః 33౫

పితృభ్యాం బంధుభిశ్చైవం త్వతో నిష్కాసిత శ్చ సః
 బ్రహ్మలోకం గత స్తత్ర బ్రహ్మణాం శరణం గతః
 తేన నిష్కాసితః కాకో యమం దుద్రం మునీ స్సమామాత్.
 దుణం దేవగంధర్వా నిధాం శ్చ శరణం గతః.

30౫ పిదప నాకాకి నా కట్టుబట్టమును జారలాగుచుండ నేను కోపగించి మొలనున్న బంగారపు బొడ్డాణమును దీసి దానిమీద విసరబోవు చున్నంతలో నా కట్టుబట్ట జారిపోవ రామచంద్రా! నీవు నన్నుఁ జూచి నవ్వితివి. అప్పుడు నాకుఁ గోపము సిగ్గుగూడ రాగా, నీవు నన్ను సామవాక్యములచే బ్రతిమాలితివి.

3౨౫ పిదప నావక్షఃస్థలమున స్రవించుచున్న రక్తిమునుజూచి యపరాధి యగు నాకాకిమీద నొక తృణమును (గడ్డిపోచను) మంత్రించి విడువగా నది బ్రహ్మాస్త్రమయి యా కాకిని వెంబడింపగా, దేవేంద్రుని పుత్రుడయిన యా కాకియును దనను రక్షించువాడు తండ్రి కంటె వేఱుగ నితరులు లేరని తలచి తండ్రియైన యింద్రుని పాదములను శరణు పొందగా రామాపచారము చేసిన తన కొమరునిఁ జేరదీసినఁ దనకు ముప్పు గలుగు నని తలచి పుత్రుని యింటనుండి వెడలగొట్టెను.

33౫ పిదప కాకము తన తండ్రిచే వెడలఁ గొట్టబడి తండ్రికంటె తల్లి తనయందుఁ బ్రేమాతిశయము గలదిగదా యని తలచి తల్లిని శరణు పొందగా, నామెయును వానియందుఁ బుత్రిభావమును వదలి యింటనుండి బయటకు వెడలగొట్టెను. తల్లిదండ్రులు తనను వెడల గొట్టినను బందుగు లేమైన తనను గాపాడుదు లేమో యని తలచి బందుగుల గృహములలో వారికిఁ దెలియకుండగ ప్రవేశించినను వారలు తెలిసికొని తమ యిండ్లనుండియే కాక యూరినుండి కూడ కాకమును వెడలగొట్టిరి.

3౪-౩౫-3౬౫ ఇట్లు తల్లిదండ్రులు బందుగులు మొదలగు వారిచే వెడల గొట్టబడి యా కాకి శరణ్యమును గానక బ్రహ్మలోకమునకుఁ బరుగిడి బ్రహ్మను శరణు పొందగా బ్రహ్మయు, రామున కపకారము చేసిన వీనికి శరణ మిచ్చిన నాకుగూడ ముప్పుగల్గనని యాలోచించి వెడలగొట్టగా, పిదప యముని రుద్రుని వరుణుని దేవతలను గంధర్వులను దేవర్షులను గృహముగ శరణు పొంది వారలచేఁ గూడ వెడల

తైస్త్వై శౌచి పరిత్యక్తస్త్రీ స్తోకా స్సంచర స్సపి
శరణ్యాభావతోత్పతం భీష్మోఽభూదింద్రీనందనః.

3౪-3౬౪

భయార్త మశరణ్యం తం దృష్ట్వా దేవన్ని సత్తమః

నారదః కృపయా ప్రిహ జయంతి * కాకరూపిణం

త్రిలోక్యాం రాఘవా దస్యస్త్రాతా తే నాస్తి సంశయః

రాఘవం శరణం గచ్ఛ రక్షిష్యతి న సంశయః.

33-3౫౪

ఇత్యుక్తో నారదే నాథ జయంతిః కాకరూపధృత్

ప్రిణసంశయ మాపన్న స్త్వా మేన శరణం గతః

పశితం పాదచిక్తే నధార్హ మపి తం భవాన్

పర్యపాలయ దేవాద్య తాదృశః కరుణాసిద్ధిః

భవా స్కీమర్థం క్షమతే త్వత్క శత్రాప్రహారిణమ్

నూనం భవాన్మహాత్మాహా మహావీరోపి రాఘవ

కిమర్థ మద్య రక్షన్సు న దర్శయసి తే బలమ్

ఇతిమారుతసూనోత్పం మదుక్త్యా వద రాఘవమ్. 3౪-౪౦౪

పూర్వం యేన తు మత్కృతే ప్రభవతా కాకే ప్రియుక్తం

త్వగ్నూ, బ్రహ్మస్త్రం యదిదం భవా న్దశముఖే త్వద్రార

చోరే శుతత, కస్మా న్నాక్షిపదార్య! మయ్యతికృపాం

కృత్వాసమేహి దుర్రథమ్, పూర్వం తే ముఖత స్మృతం

కిల మయా, ధర్మోఽనుకంపే త్యదః.

౪౩౪

* కాక ఇతి-సనుకోఽయం కాతః, కథమయ మింద్రీ
పుత్రః? తద్దేంద్రీః కేనకుతఃకాకరూపతాశాపోఽదీయతఇత్యా

గొట్టబడి యిట్లు మల్లొకములు తిరిగినను తనకు శరణ్యము దొరక నందునఁ బ్రాణభయము గలవాడై కాకరూపము గల జయంతు డుండెను

32-3౪ ఇట్లు శరణ్యము లేక భయార్తుడైయున్న యా కాకమును జూచి నారదుడు కాకరూపముతో నున్న యింద్రపుత్రు డగు జయంతు నితో నిటుల బలికెను జయంతుడా! ముల్లొకములలో రాముని కంటె నిన్ను రక్షించువా డెవరు డెవ్వడును లేడు. ఎందుకు భయ పడియెదవు? వెంటనే రామునే శరణు పొందినచో నిన్ను దప్పక రామచంద్రియూర్తి రక్షింపఁగలడని చెప్పెను.

3౯-౪౯-౫౦-౫౧ ఇట్లు నారదుడు చెప్పగా, * కాకరూపముతో నున్న యా జయంతుడు ప్రాణసంశయమును బొంది రక్షకు డెవ్వడును లేక రామచంద్రి! నిన్ను శరణు పొందగా, వధార్తుడైనను నీ పాద మూలమునఁ బడిన యా కాకమును నీవు రక్షించితివి అట్టి దయా సముద్రుడవగు నీవు నీ భార్య నపహరించిన దుర్మార్గుడగు రావణుని నేల నివు డుపేక్షించుచుంటివి? నీకు బలము తక్కువా? లేక యుత్సాహవంతుడవుకావా! అగుదువు ఇట్టి బలాత్సాహవంతుడ వగు నీవు రాక్షసులవిషయమై యేల నీబలమును జాపుటలేదు? అని నేను జెప్పితినిని వాయువుత్తా! నేను జెప్పినట్లు రామచంద్రినితో నీవు నామాటగా జెప్పుము

౪3౪ అంజనేయా! రాముని సంబోధించి నే నిట్లు పలికితినిని రామచంద్రినితోఁ జెప్పుము రామచంద్రి! నాకేదో స్వల్పబాధ కలిగించె నని కాకముపై నే బ్రహ్మాస్త్రమును నీవు ప్రయోగించితివో, నన్ను పహరించి తెచ్చిన రావణునివూడ నేల యాబ్రహ్మాస్త్రమును విడువఁబోతివి? నాయందు దయయుంచి తొందరగ విచతుకురమ్మ ధర్మములలోఁ బరమధర్మము, భూతదయ యని నీ వలననేకదా నే నిదివరకు వినియుంటిని (ఇట్లు పలికితినిని చెప్పుము)

* ఈ కాకి యెవరు? ఈ కాక మింద్రపుత్రుడెట్లయ్యెను? ఇంద్రపుత్రు నకు కాకరూపము వచ్చునట్లు శాప మెవరు ఏ కారణముచే నిచ్చెను

భాగ్రతాదేశ మవాప్య మాం రిపుహరో మద్దేవరో లక్ష్మణః
కస్మా ద్విక్షతి నో ధ్రివర సరవరా తౌ రాఘవా మాం పునః
కస్మాన్మాంసముపేక్షతే రఘుపతి ర్మద్దుష్ప్రతం హ్యేవ త
ద్యన్మా మద్య పరంతపా వపి దృశా నాపశ్యతాం తా పుభా.

రర౪

శంకాయాం సమాధీయతే. పురా కదాచిన్ని శీఘ్రసమయే మహేం
ద్రోఽహల్యాసంమోహనాయ శౌతమాశ్రమ మాగతో బహి
స్సితః ప్రథమం కాకరూపేణ చుకూఙ. తతో శౌతమోపి
వాయసకూజితసమయోఽభూ తితి మత్వా సద్యాం స్నాతు
మాజగామ. ఆగత్య చ శౌతమే స్నాతు ముద్యుక్తే సతి సాపి
నదీ నిద్రితాభూత్. తన్నిద్రితత్వ మవేక్ష్య నాయం స్నాన
సమయోభూ దితి నిశ్చిత్వ తద్వాయసకూజిత మపి మాయిక
మింద్రీకృత మితి యోగశక్త్యా విజ్ఞాయ చ “ భవా న్వాయస
రూప ఏవ భవే దితి శౌతమో మఘవానం శశాప. తత
స్తచ్చాపనివృత్తయే దేవై ర్మహర్షిభిశ్చ సంప్రార్థితో
శౌతమః “మయా మరుత్వతి ప్రదత్తోఽయం శాప
స్తత్పుత్రేణజయంతేన భోగ్యో భవేది త్యనుగృహ్లా న్పున
స్తద్దేంద్రిశాపనివృత్తిం ప్రత్యపి దేవై రాశ్వాసితో భూయ
స్తా నేవ మనోచత్, యదా కాకరూపజయంత స్తేంద్రినుతస్య
రామంప్రతి శరణాగతి స్సంభవేత్తదా శాపవిముక్తో నిజరూప
తాం సోపి గమిష్యతీతి వాసిష్ఠరామాయణకథాత్రాను
సంధేయా-

రర౪ కూనుచుండా! రామచంద్రయూర్తి యాపేక్ష చేసినను నన్ను దన తల్లి వలెఁ జూచుకొను పరంతపుడగు లక్ష్మణుడు తా నస్వతంత్రుడైనను అన్న యనుజ్ఞ నొందియైనను నన్ను రక్షింప నేల ప్రియత్నింపడు? సోదకు లిద్వయగూడ బురుష శ్రేష్ఠులు గదా! అట్టివాడు కంటికో నన్ను జూడకుండ నుపేక్షించుట నా దుష్కృతముగాని వేరుకాదు.

నాశంక గలుగును అందుకు సమాధాన మిటుల గ్రహింప దగి యున్నది. పూర్వ మెఱిప్పుడు నిశిధనమయమున దేవేంద్రుడు అహల్యను మోసగింప నెంచి గౌతమాశ్రమమునకు వచ్చి కాకి కూసి నట్లు కూయగా, గౌతముడు (కాకులు కూయు సమయము) తెల్లవార వచ్చెనని తలచి నదికి స్నానమునకు వెళ్లెను వెళ్లి గౌతముడు స్నానముచేయుటకుఁ బ్రియత్నింపగా నది నిద్రిపోవుచున్నట్లు చూచి యిది స్నానసమయము కాదని నిశ్చయించి కాకులు కూయుట మాయికము, ఇంద్రకృతమని యోగశక్తిచే దెలిసికొని “నీవు కాక మయ్యెదవుగాక యని గౌతముడు దేవేంద్రుని కపించెను అటుపిమ్మట దేవతలు మహాగులును దేవేంద్రుని కాపము మరలింపుమని గౌతమునిఁ బ్రార్థింపగా “నేను దేవేంద్రుని కిచ్చిన కాపము అతని పుత్రునకు అనుభవనీయ మగుగాక యని గౌతముడు చెప్పెను పిదప దేవతలు ఇంద్రపుత్రుఁ డగ్గు జయంతుని కాపమునకు విముక్తిని ప్రార్థింప గౌతముఁ డివ్విధముగఁ బలికెను ఇంద్రపుత్రు డగు జయంతు డెప్పుడు రామచంద్రయూర్తిని శరణు పొందునో, అప్పుడు కాప విముక్తుడై నిజరూపమును బొందగల దనియెడి వాసిష్ఠరామాయణ కథ యుచ్చట ననుసంధేయము.

తచ్చుత్వా పవనాత్మజో వ్యవనిజాం పాహ్నైవమార్త్యధ్రువమ్
భర్తా తే శుచ మాప్నుతే చ భవతీహేతోః పరం సానుజః
సత్యేనాహ మలం శపే రఘువతి స్సామితి రిరవ్యద్య తౌ
దుఃఖార్తా భవతీం నిరీక్షితు మలం సంరంభినౌ సంస్థితౌ. ౪౫౫

దేవి ! వానిరభల్లూకసేనయా సాక మర్క-జః
త్వదర్థం రామచంద్రిన్య సాహాయ్యం కర్తు మీహ తే
సుగ్రీవానుచరా స్సర్వే సమేయుః కోటిశో ద్రితం
గగనే భువి సంచారం కర్తుం చ పరిభవంతి తే. ౪౬-౪౭౫

చతుస్సముద్రపర్యంతం భూమండల మపి క్షణే
పదిక్షణకృత్య పున స్సమేతుం పరిభవంతి తే
ఏతాదృశాం వాసరాణాం సముద్రతరణం కియత్. ౪౮-౪౯

కించ వానర సైన్యేహం కనిష్ఠో ల్పబలః '౭ భవమ్
ఏతాదృశోవ్యహం సి ధు మతరం హ్యశ్రీమేణ తు
కింతు వాచరవీరేషు విషయే కిం వదా మ్యహమ్. ౫౦౫

మద్విశిష్టా శ్చ మత్తుల్యా స్సంతి తితాగ్రవగో న మే
కించ రాజా కదాప్యల్పం దూతకృత్యే నియోజయేత్
న పేషయే ద్ధుణజ్యేష్ఠం బద్ధ శ్చే శ్శోనైరిభిస్తదా
స్వబలస్య భవే ద్ధాని *హీనత్వా దేవ మాం పునః
సుగ్రీవః పేషయామాస గుణాధిక్యా న్న చ ధ్రివమ్.

౫౧-౫౨-౫౩

* హీనత్వా దేవేతి - న నిద్రితం యుక్తియుక్త మపి సత్య

౪౧౪ ఆ వాక్యములను విని హనుమంతు డిట్లు పలికెను. దేవీ ! నీనిమిత్తము నీభర్త సీతలై దుఃఖ పడుచుండెను లక్ష్మణుడు కూడ నటులనే విచార పడుచుండెను యధాగ్రముగ శపథపూర్వకముగఁ జెప్పుదును. రామలక్ష్మణు లిరువురును మిక్కిలి దుఃఖితులయి నిన్నెపుడు జూతుమాయని తొందరపడు చుండిరి.

౪౧౫-౪౨౪ దేవీ ! సుగ్రీవుడు వానర సైన్యముతో రామచంద్రీమూర్తికి సహాయము చేయుటకై సిగ్గుముగా నుండెను. సుగ్రీవుని యనుచరులగు కోట్లకోలది వానరు లందరు నిచటకు రాగలరు. ఆ వచ్చెడి వానరు లందరును భూమియందు నాకాశమునందుగూడ సంచరింప సమర్థులు.

౪౨౫-౪౩౬ దేవీ ! వానరులు చతుస్సుముద్ర పర్యంతమయిన భూమండలము నంతయు క్షణములో పరీక్షిణము చేసి తిరిగి రాగలవారు. ఇట్టి వానరు లందరికి సముద్రమును దాటుట యన నెంతపని?

౪౩౭ ఇదియునుంజాక, వాచర సైన్యములోఁ గనిస్థుడ నల్పబలడనగు నేనే సముద్రమును దాటించి నిన్ను చూడగలిగితినే. బలవంతులయిన వానర వీరుల విషయము చెప్పువదేమి ? !

౪౩౮-౪౪౨-౪౫౩ దేవీ ! వానరులలో నాకంటెఁ దక్కువ వాడెవ్వడును లేడు. అందరును నాకంటె గొప్పవారలును నాతో సమానులునై యుండిరి. రాజనీతిని గూడ జెప్పెదను వినుము. రాజు శత్రువుల యొద్దకు దూతగా బంపునపుడు గుణహీనుని మొదట బంపునుగాని గుణవంతుని గొప్పవానిని నెప్పుడును బంపడు. ఎందువలననగా వాడెచ్చట బంధింప బడెనేని తన బలము తగ్గును. కావున నందరిలో ఖహినుడనగుటచేతనే నన్ను సుగ్రీవు డిచటకుఁ బంపెనుగాని నాయందున్న గుణాధిక్యముచే నన్నిచటకు బంపలేదు.

• హీనుడ నగుటచేతనే ఇది యుక్తియుక్తముగా నున్నను సత్యము మాత్రము కాదని సందియము గలుగును. కాని ఇట్టియసత్య మసత్యము గాదు.

తస్మా త్తై రాఘవా దేవి! కథమత్రీ సమేష్యతః
ఇతి త్వయాఽత్రీ సం దేహో న కార్యోఽపనిజేఽధునా ౫౪.

త్వ మద్య శోకం పరిముంచ సత్యం, దుఃఖస్యకాలో గతవా
సభూతే, శ్రుత్వా వచో మే ముదతాస్సమేయుః, కోట్య
ర్బుదన్యర్బుదవానరాస్తే. ౫౫

రాఘవా వపి మత్ప్రప్తే సమాగుహ్యగ్గ్- చంద్రీవత్
సమేత్య శరవర్షేణ లంకాం చూర్ణీ కరిష్యతి. ౫౬

సమరే రావణం హత్వా సహస్రైశ్చైవ రాఘవః
నేష్యతి త్వా మయోధ్యాంతు నాత్రీ కార్యా విచారణా, ౫౭
సపుత్రీమిత్రే నిహతే దశాననే, నిరక్ష్య తం భూవతీం నిశా
చరమ్, శుగంబుధేః పార ముపేత్య రాఘవం ధ్నువంతు
సంయుజ్య సుఖం వ్రజే దృవాన్. ౫౮

శ్రీరామచంద్రీవిభునా లప్స్యసే సుఖ ముత్తమమ్
శోకేన చిత్తం కలుషం మా కురు త్వం వరాననే. ౫౯

శ్రీరామచంద్రోపి సదాభవత్యాః స్మృతేశ్శుచా నోఽభతేచ
నిద్రామ్, కుత్రాపి కస్మిన్నపి రామచంద్రాన్మహా స్ఫువే
తోను విచింతయ త్యమ్. ౬౦

దూర మితి చేన్న. తద్వచనస్య సీతా ధైర్యోత్పాదనద్వారా
తదుజ్జీవనార్థత్వే నాసత్యతాదోష స్తత్రీనాస్తీతి వేద్యమ్.

గీర దేవి ! ఆ కారణమువలన రామలక్ష్మణులు లెట్లురాగలరనికాని, వానరు లెట్లు రాగల రనికాని సందియ మొందుట కవసరము లేదు.

గీగ దేవి ! రామలక్ష్మణులు రారను దుఃఖమునుగూడ వదలుము. దుఃఖ పడవలసిన కాలము పోయినది. నేను వెళ్ళి చెప్పటతోడనే నామాట వినినవెంటనే కోల్లు అర్బుదములు న్యర్బుదములకొలది వానరు లొక గంతులో మహాసంతోషముతో నిచటకు వత్తురు.

గీఁ రామలక్ష్మణులు సూర్యచంద్రులవలె నా వీపుపై నెక్కి యిచటకు వచ్చి శరవృక్షముచే లంక నంతయు పొడిపొడిగాఁ జేయుదురు.

గీఁ దేవి ! యుద్ధమునందు రామచంద్రమూర్తి రావణుని సేనలతోఁగూడ జంపి నిన్నయోధ్యకుఁ దోడుకొనిపోగలడు.

గీఁ అమ్మా ! కొడుకులతో మిత్రులతో బంధుగులతోఁగూడ రావణుడు చచ్చి నేతలడగా నీవే చూచి దుఃఖసముద్రము యొక్క యొడ్డును జేరగలవు. మఱియు, రామచంద్రమూర్తిని దిరిగి కలిసికొని సుఖ పడగలవు

గీఁ దేవి ! తప్పక య్రామచంద్రమూర్తితో నీవు సుఖ పడెదవు. నీవు మనస్సును గలత పెట్టుకొనకుము.

ఁఁ శ్రీరామచంద్రమూర్తి నిన్నుఁ దలచి తలచి వ్యసనముచే నిద్దుర లేక యున్నాడు. ఎందైనను యేవిషయమునందైనను రామచంద్రమూర్తి కంటె గొప్పవా డెవడు ? నీవే బాగుగ నాలోచింపుము.

వీలనన, సీతాదేవికి ధైర్యమును కలుగజేసి యామెను జీవింపఁ జేయ వలయునను సదుద్దేశముగాని దురుద్దేశము లేనందున నసత్యతాదోషము లేదని తెలియదగును.

తౌ ద్వా భ్రువం త్వగ్ని మరున్నిభా హి
 సర్వం దహే దేశశిఖ త్వరూపమ్
 లోకే న తుల్యో మరుతాపి చైకో
 వాచ్యం కిమస్మి స్మిళితా వుభౌ చేత్.

౬౧

గత్వా చిరం దర్శన మేవ తస్య, శ్రుత్వా హహోమే ద్యుత మేవ
 తౌ ద్వా, ఆగత్య లుకాం రిపుసంహృతిం తు, కర్తుం సమర్థా
 న హి సంశయోఽస్మిన్.

౬౨

నిశమ్య హనుమద్వాక్యం భూమిజా ముసితాఽచదత్
 శుష్యత్సిన్ధుతతి, వృష్టి ర్యభోజ్జీవచుతి భ్రువమ్
 భవా న్ముమూర్షుం నామీరే వాగ్భ్రష్ట్యా మా మజీవయత్.

౬౩

కాకవృత్తా స్పరం తేహ మభిజ్ఞానం ఏదామ్యదః
 పురా మే వసవాసే తు స్వేదా న్మన్మథిసంస్థితే
 తిలకే తు ద్రవీభూతే * శూన్యాసయుతా, తు మామ్
 రీత్య మే విభు స్సద్యః ప్రేష్టూ తత్ర మణేశ్శిలామ్
 మదాసనే తదా రామ శ్చకార తిలకం పురా
 ఉదంత మేత మార్యాయ వచసా మే నివేదయ.

౬౪-౬౫-౬౬౪

* శూన్యాసయుతా మితి-అనేన సువాసిన్య స్వల్ప
 కాల మపి శూన్యాసనేన న స్థేయీ ఇతి తాదృశశూన్యా
 సనం పురుషా న పశ్యేయ రితి శూన్యాసనం శ్మశాసనదృశ
 మితి చ వేద్యమ్.

౬౧ రామలక్ష్మణులీరువురు అగ్ని వాయువులతో సమానులు. లోకములో నొక యగ్నియే సర్వమును రూపము లేకుండ దహింపఁజేయును. బలములో వాయువుతో సమానమైనది లోకములో మఱియొకటి లేదు (ఎట్టిదానినైనను బోర్లవో)యఁగదు.) ఆ యగ్నివాయువులు రెండు నేకమయినచో నింక నేమి చెప్పవలయును ?

౬౨ నేను బోయి రామచంద్రమూర్తిని జూచుటయే యాలస్యము. నామాట వినుటలోడనే (నేను జెప్పగానే) రామలక్ష్మణు లిరువురును వానరవైశ్యముతో లంకకు వచ్చి కత్తునిర్యూలనము చేయగలరు. ఇవ్విషయమున సందియ మెంతమాత్రము లేదు.

౬౩ హనుమంతుడు చెప్పిన మాటలను విని నీత సంతోష పడినదై యిటులఁ బలికెను. ఆంజనేయా! యెండిపోవుచున్న వైరును వర్షము బ్రతికించిన విధముగ వృత్తినిొందుటకు సంసిద్ధురాల నగు నన్ను గూడ నీవు మధురవాక్కులను నవృత్తముచే బ్రతికించితివి

౬౪-౬౫-౬౬౪ హనుమంతా! నీ కింతకుఁ బూర్వము చెప్పిన కాకాగూర వృత్తాంతరూప మగు నభిజ్ఞానమునంటె వేఱుగ మఱియొక యభిజ్ఞానమునుగూడఁ జెప్పెదను. పూర్వము మేము చిత్రకూట పర్వతమున నివసించుకాలమున నా ముఖమునందున్న బొట్టు చెమటచే కరిగి పోగా * శూన్యముఖముతో నున్న నన్నుఁజూచి నా భర్త యగు రామచంద్రమూర్తి వెంటనే మణిశిలను నా ముఖమునందు బొట్టుగాఁ బెట్టెను. ఈ వృత్తాంతమును గుర్తుగా నేను చెప్పితి నని రామచంద్రమూర్తికి నీవు చెప్పుము.

* శూన్యముఖముతో నున్న నన్ను జూచి— దీనివలన దెలిసికొని దగిన ధర్మమేమి యనగా, ముక్తైదువలు కొంచెము స్నేహనను బాడు ముఖముతో నుండరాదనియు, నట్టి పాడుముఖమును బురుషులు చూడరాదనియు తిలకములేని ముఖము కృతానమువంటి దనియు తెలియదగును.

లోకే త్వాత్మజ మాత్మరిక్షణకృతే సూతేఽంగసా మే పున
శ్వశూరైః ప మసూత రామ మపి తు ప్రజ్ఞా జగద్రక్షితుమ్
కౌసల్యా సుషువే ధృవం రఘువతిం తస్మా దహం విప్రపే
త్వంతర్భాగవతాఽప మా మితి విభుం నో పార్థయేయం
మమ. ౬౭౪

జగద్రక్షణకర్తా మాం కథం నో రక్షితా వతిః
తస్మి న్మయా పార్థసీయో విశేషేణ నమే వతిః
కింతు తత్కుశలం పార్థ్యం మయాపవనజాఽనిశం. ౬౮-౬౯
తస్మాత్తం కుశలం వదే త్ప్రథమత శ్రీరాఘవం సానుజమ్
కిం చైవం వదతాద్భవా న్నిఘుపతిం * మాసాత్పరంతు ధృవమ్

* మాసాత్పరం తు ధృవం నో జీవేయ మితి—
అత్రేయ మాశంకా సముదేతి - స్వస్యై రావణదత్తా
వధికాలస్య మాసద్వయపర్యంతస్థితత్వేన మాసాత్పరం న జీవే
య మిత్యత్ర సీతాకథనం నయుజ్యత ఇతి చేదత్రైవం
సమాధేయమ్. శ్రీరామచంద్రివనవాసకాలే చతుర్దశసంవత్సరే
ఫాల్గుణమాసః ప్రచలతి, సీతారామాభ్యాం పరిత్యక్తమాస
శ్చైత్రమాసః తిథి రపి శుద్ధపంచమీ, చతుర్దశవర్ష పరిపూర్తే
రథునా ఏకోనవింశతిదినాన్యే వావశిష్టాని భవంతి; యది పంచ
దశసంవత్సర ప్రారంభదినసే భవా నయోధ్యాం నోపైష్యతి
తదాఽహమనలం ప్రవి శేయ మితి భరతశపథవచనస్య రామ
చంద్రే గాఢ్యరీకృతత్వే నాద్యతనదివసస్య వింశతితమే

౬౭౪ లోకములోని స్త్రీలందరు నిహవరములయందు దమ్ముద్ధరించు విడ్డూర
గనుదురు. కాసల్యాదేవి తన రక్షణమాత్రమే కాక లోకక్షేమ
మును గోరి యిహవరములయందు లోకముల నన్నిటి నుద్ధరించు
కొడుకును గనెను. అందువలన నేను గూడ లోకములో సంతోషాతు
రాలనే కాన నన్ను రక్షింపుమని రామచంద్రుని నేను బ్రార్థింప
నవసరమే లేదు. (లోకరక్షణ భార మాయనయం దున్నప్పుడు నన్ను
రక్షించు భారము మాత్రమే మాయనయం చేల లేదు ?)

౬౮-౬౯ కాన లోకరక్షకుడయిన నా భర్తయగు రామచంద్రమూర్తి నన్ను
రక్షింపక పోవునను భయము నాకు లేదు. ఆ విషయమున రాముని
విశేషముగఁ బ్రార్థింప నవసరములేదు. కాని యిక నేమన, వాయు
నందనా! ఆయన క్షేమమునే విశేషముగ నేను గోరవలసియున్నది.

౭౦ కావున వాయునందనా! మొదటగ నీవు వెళ్ళుటతోడనే రావ
లక్ష్మణులకు నేను వారి కుశల వడిగిస్తాను చెప్పుము. ఇదియును గాక,
యీమాట గట్టిగఁ జెప్పుము. ఏకష్టమునైనను సహించి యొక
నెలమాత్రము బ్రతుకగలను కాని యంతకుఁ ద్రైన నేను బ్రతుకుట

♦ ఒక నెల దినములు మాత్రమే బ్రతుకగలను - ఇచ్చట నొక యాశంక
కలుగును. రావణు డిచ్చిన గడువు రెండు నెల లని పూర్వము చెప్ప
బడియుండగా, సీత నెలమాత్రమే బ్రతికెద ననలేదు? అనియెడి
యాశంకకు సమాధాన మిటుల గ్రహింపదగినది. ఇప్పుడు జరుగు
చున్నది పదునాలుగవ సంవత్సరము, ఫాల్గుణమాసము. సీతారాము
లయోధ్యను విడిచినది చైత్ర శుద్ధ పంచమి. పదునాలుగు సంవత్స
రములు పూర్తియగుటకు పందొమ్మిది దినములే కొలుత యున్నది.
పదునైదవ సంవత్సరము మొదటిదినము నీ వయోధ్యకు రాని
యెడల నే వగ్నిప్రవేశము చేసెద నని భగతుడు శపథము చేసెను.
రామచంద్రమూర్తియు దాని నామోదించెను. కావున నేటి కిరువ

నోజీవేయ మహం యధార్థ మవదం తస్మా ద్విభో మా మితః
పాతాళాః †దివ కౌశికీం హరి రివ త్వం నేతు మర్హస్యరమ్. 20

దివనే త్యాగామిని శ్రీరామకర్తృ కాయోధ్యాపురప్రవేశ
స్యావశ్యభావితా దరీద్రశ్యతే, యత స్తథా తదప్రవేశే భర
తస్య బలాన్మృతి రనివార్యా భవిష్యతి; న హ్యేవం కేవలభరత
మాతృస్యాపితు తన్మరణావ్యవహితక్షణవన కౌసల్యామమిత్రా
క్షైకయాశత్రుమ్నా మపి బలాన్మృతిః వసజ్యేత; తదా
వంశనాశ ఏన భవితా. తాదృశం శ్రీరామండ్రః కథం ను
సహేత ? తతో రామచంద్రేణయోధ్యా ప్రవేశస్యావశ్యక ర్త
వ్యత్వేన తాదృశశ్రీరామచంద్రో లంకా ముపేత్య కథం మాం
రక్షిష్యతి? తదా మమాశాభంగోభవేత్. తేన మమ మృతిరపి
స్వాదితి మనసి విధాయ మాసాత్పరం న జీవేయ మితి
సీతోక్తే రాశయ ఇతి వేద్యమ్.

† కౌశికీం హరి రివేతి- అస్మిన్విషయే బ్రహ్మపురాణ
గాధేయ మనుసంధేయా-తథాహి. పురా వృత్రవధే బ్రహ్మ
పాత్యాభిభూతం నిశ్చీక మిందం భగవాన్నా యతో దేవై
స్సాకం వైష్ణవే నాశ్వమేధేన నిష్కల్మషం కృత్వాత్రైలోక్య
రాజ్యేఽపిచ్య పురాతనీం పౌండరీం శ్రియ ముపాహ్వయత్.
సానాగతా తతోఽశరీరవాక్యా ద్గవాక్షతీర్థవర్తిసిం'తా ముప
(శుత్య స దేవదేవో దేవాశ్చ తతి) జగ్ముః. తత స్తా భృష్టా
సాశ్రీః పాతాళం ప్రవివేశ. తత (ప్రవేష్టు మశక్నువంతో
దేవాః పునర ప్యశరీరవాక్యం యుష్మాను సర్వలక్షణ సంపన్న

లేదని గట్టిగ జెప్పము. పూర్వము పాతాళమునందున్న * ఇంద్రుని రాజ్యలక్ష్మిని నిందునకు జేర్చి హరి యుద్ధరించినట్లు నీవు రావణుని సంహరించి న న్ని లంకనుండి యుద్ధరించి రక్షింపు మని వాయు పుత్రా! రామచంద్రమూర్తితోఁ జెప్పము.

దవనా డయోధ్యలో రామచంద్రమూర్తి యుండక తప్పదు. లేనియెడల భరతుడు చచ్చును. భరతుడు చచ్చెనా కాసల్యా, సుమిత్రా, కైకయీ, శత్రుఘ్నులు చచ్చినవారే యగుదురు. అప్పుడు వంశనాశనమే యగును. దానిని రామచంద్రమూర్తి నా నిమిత్తమయి యెట్లు సహించును? కావున రామచంద్రమూర్తి అయోధ్యకు వెళ్ళక తప్పదు. నేనో రామచంద్రమూర్తి వచ్చి నన్ను రక్షించునని జీవించియున్నదానను. ఆయన యిటు రాక యయోధ్య కేపోయినచో నా కాకాభంగ మగును. దానితోఁ బ్రాణములు పోవును. కావున నెల దినములు బ్రతికి యుండెద ననెను. అని తెలియదగును. (నెల దినములు మాత్రమే బ్రతికి యుండదనని చెప్పిన సీత యభిప్రాయ మిది యని తెలియదగును.)

ఇంద్రుని రాజ్యలక్ష్మి నిందునకుఁ జేర్చినట్లు - ఇచ్చట నీ క్రింది బ్రహ్మ పురాణగాథ యనుసంధేయము - (ఎట్లన) పూర్వము వృత్రాసుర వధచే దేవేందునకు బ్రహ్మహత్యాపాతకము రాగా స్వర్గరాజ్య లక్ష్మి యంతర్థాన నయ్యెను. పిదప విష్ణుమూర్తి మొదలగు వార లశ్వ మేధము చేయించి యా బ్రహ్మహత్యాపాతకమును బాపి దేవేంద్రుని స్వర్గమున కభిషేకించిరి. అయినను శ్రీ వచ్చినదిగాదు (స్వర్గరాజ్య లక్ష్మి వచ్చినది కాదు) ఇంద్రుని రాజ్యలక్ష్మి యిందునకు వచ్చు నట్లు చేయనాలొచించి యాకాశవాణి చెప్పిన ప్రకారము గవాక్ష తీర్థమున శ్రీ యున్నదని తెలిసికొని దేవతలు వెళ్ళి యా శ్రీని విలిచి నను నామె రాక పాతాళమునకుఁబోయెను. అప్పుడచ్చటికి దేవతలూ పాతాళయోధుండ సుర్వలక్ష్మణసంపన్నుడు పాతాళమున కేగిజూచి

వస్త్రాంతర్గత కేశభూషణ మధో దత్వా తు సామీరయే
 పాప్రహేదం వచనం సమీరణసుతం భూమ్యాత్మజా సాదరమ్
 * తీ) నేతా న్యుగవ త్స్మరిష్యతి మణిం సంవీక్ష్య చేమం ద్రుతం
 తాతం మే జననీం చ మాం రఘువతి ర్వా తాత్మజానిధునిమ్
 ౭౮

కార్యేస్మి స్మరిచోద్యతాం రఘువతి ర్భూమి స్వయా మారుతే
 కించ త్వం ప్రవిచింతయో త్తర మలం కార్యే ప్రమాణం భవాన్
 య త్నా స్మేకురుతా చ్చుగంతమగతిం మాం తారయేద్వైయథా
 శ్రీరామః కురుతా త్తథా త్వవితథం యత్నం భవా స్మారుతే.
 ౭౯

స్తాం ప్రతిసేతు మర్హతీ త్యుపశ్చిత్వ త మేన పురుషోత్తమం
 పార్థయామాసుః. సతిత్ర ప్రవిశ్య వాతాళాత్తాం సముద్ధృత్య
 తై స్సహ శక్రకాయ పాదా దితి.

* తీ) నేతానితి-వివాహకాలే జనకేనాత్మహస్తే నిక్షిప్తమిమం
 చూడామణిం మజ్జననీ దశరథే పశ్యతి సతి మమశిర స్థలంచ
 కార. తతస్త్రి సస్మరిష్యతీతి వేద్యం.

౭౦ పిదప సీతాదేవి తన కొంగున ముడివేసి దాచియుంచిన శిరోభూషణమును దీసి హనుమంతున కిచ్చి హనుమంతునితో నాదర పూర్వకముగ నిటులఁ బలికెను. ఆంజనేయా! యీ శిరోభూషణ రూపమైన యభిజ్ఞానమును (గుర్తును) రామచంద్రమూర్తి చూచుటతోడనే నా తల్లిని నన్ను దశరథమహారాజును * మా మువ్వరను స్మరింపగలడు సుమా యనెను.

౭౧ ఆంజనేయా! ఈ కార్యములో నీవు రామచంద్రమూర్తిని నెక్కువగా ప్రోత్సహింపఱుపవలయును. (అనగా నీవు నీర్మునములుచు లంకచాలదూరములో నున్నది, చుట్ట సముద్రము, దానిని దాటుచే కష్టము. ఈ మొదలయిన మాటలు చెప్పుకొ యాయన కుత్సాహము, గలుగు మాటలను జెప్పుము. (నిమిషములోలంకనుద్వంసముచేసి సీతను దెత్తుము. లేలేమృనిచెప్పి ప్రోత్సయింపుచునిభావము.) ఇదియునుం గాక నీబుద్ధికి మంచిదని తోచినవిధముగ నీవు నాలోచింపవలయును. ఈ కార్యములో నీవు ప్రమాణభూతుడవు వేయిమాటలేల? ఈ దుఃఖమునకు అంతము గలుగుటలు నీవు చేయవలయును. రామచంద్రమూర్తి దిక్కులేని నన్ను ఈ దుఃఖ సముద్రమునుండి యెవ్విధముగ దాటించునో, ఆవిధముగ ప్రయత్నము చేయవలయును.

తీసికోలింగుల డను దశరథవానిని విని వారు విష్ణువును బ్రార్థింపగా నాయన పోయి యా శ్రీని దోడితెచ్చి యిందునికీచ్చెనను బ్రహ్మ పురాణగాథ యిచట వసుసంధానము చేయదగినది.

---

* మా మువ్వరము స్మరింపగలడు. వివాహకాలమున జనకమహారాజు తన చేతి కీయగా నాయన భార్య దశరథుడు చూచుచుండ నామె సీత తలలో నలంకరించెను గావున మేము మువ్వరము జ్ఞప్తికి వచ్చెద మని భావము తెలియదగినది.

శ్రీరామ స్సముదీరితం తు భవతా పోతాహాయుక్తం వచ
శ్శ్రీత్వా మే సమవాప్తయే దురితతరం యత్నం కరిష్యత్య
లమ్, జీవంతం తు యథా పతి ర్మమ పున స్సంభావయే
న్నాం ద్రుతం, తద్వాచ్యం భవతా తథేతి వచనం శ్రుత్వా
బ్రవీ న్నారుతిః. 23

క్షిప్రం త్వేష్యతి రాఘవోఽపనిసుతే హర్యృక్ష ముఖైస్త్రి
ర్యుశో, యశ్శశూ సుమరే విజిత్యతు శుచం తేచాప
సేతుం క్షమః, నో పశ్యామి సుగేషు వాఽసురవరే
ష్వన్యేషు వాతాదృశం, యస్తస్య క్షిపశో భుజాం స్తు
పురత స్థానం తు శక్తో భవేత్. 24

అవ్యర్కంచ యమం కుబేర మపివా ప్రిచీదశేశం తు వా
పర్జన్యం వరుణం తు వా “రఘుపతి స్త్వద్ధేతుత స్త్వాహవే
సోఘం తు పృథవేద్ధృవం జనకజే చింతాం త్యజే స్త్వంహృది
పోక్తైనం జనకాత్మజాపునరిదం ప్రిహాధ వాతాత్మజమ్ 25

సాన్నిధ్యాత్తప మారు మమ పున ర్మోహూర్తకాలేపివా
శోకాంత స్సమభూద్ధృవంత్యయిగతే భూయోపిమేశుగ్ధవేత్
పూర్వస్మా దధికా భవే న్మమ పున ర్బాధాసురీభ్యో ధృవం
మాగచ్ఛే త్యవమంగళంచ భవితావక్తుం కిమ ప్యక్షమా. 26

తచ్చుత్వా హనుమా న్ప్రిహ వచనం జనకాత్మజమ్
న కాలహరణం కార్యం మయా త్రావనిజేఽధునా
అనుజ్ఞాం దేహి మే గంతుం రాఘవ స్యాంతికం పునః
ఇత్యుక్త్వా భూమిజా వ్యాహవచనం మారుతిం పునః. 27-28

23 రామచంద్రమూర్తి 'నీవు చెప్పెడి పోతనాచారములను వినివెంటనే నన్నుఁ బొందు ప్రయత్నము చేయగలడు నేను జీవించియుండగా రామచంద్రమూర్తి నన్ను గలిసికొని గౌరవించునట్లు నీవు పోతన హించి చెప్పము, అని సీత పలుకగా హనుమంతు డామెతోఁ దిరిగి యిటులఁ బలికెను

2౪ అమ్మా! రామచంద్రమూర్తి వానర భల్లూక సైన్యముతోఁగూడి కడు శీఘ్రముగ నిచటకు రాగలడు శత్రువులను సంహరించి నీ దుఃఖమును బోగొట్టుటకు రామచంద్రమూర్తి సమర్థుడై యుండెను ఆ రామచంద్రమూర్తి బాహువులను ప్రసరింపజేసి బాణవర్షము కురిపించుచుండ నాయనముందు నిలుచువాడు దేవతలలో గాని రాక్షసులలోగాని మఱి యితరులలోగాని యెవ్వడును సమర్థుడు లేడు.

2౫ దేవీ! నీ నిమిత్తము యింద్రునిగాని కూర్మనిగాని యమునిగాని కుబేరునిగాని పక్షస్థునిగాని వరుణునిగాని యుద్ధములో జయించుటకు సిద్ధముగా నుండెను కావున తల్లీ! నీవు విచారమును వదలుము. ఇట్లు హనుమంతుడు చెప్పగాఁ దిరిగి సీత హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను

2౬ ఆంజనేయా! నీవు నా దగ్గర నుండుటవలన ముహూర్త కాలమైనను నాదుఃఖము తొలగినది నీవు వెళ్ళుటతోడనే తిరిగి నా దుఃఖము నాకు సంభవించును. పూర్వముకంటె రక్కసుల బాధ మజిలెయధిక మగునుగాని తగ్గదు నిన్ను వెళ్ళవద్దని చెప్పటకూడ నమంగళముగా గన్పడుచున్నది నేనేమిచెప్పటకును సమర్థురాలనుగాలేను

2౭-౨౮ సీత యట్లు చెప్పగా హనుమంతుఁడు సీతను గూర్చి యిటులఁ జెప్పెను దేవీ! నేనిచట కాలహరణము చేయగూడదు కావున రాముని సమీపమునకు వెళ్ళుటకు నాకన్న నిమ్మ ఇట్లు హనుమంతుడు పలుకగా సీత హనుమంతునితో నీ క్రిందిపదముగఁ దిరిగి పలికెను.

బూరియో స్వంతుశలం తు తోరఘవరౌ సుగ్రీవ మాధ్యం
 తథా, సర్వా న్వానరసత్తమాం శ్చ మరుత సూసనో!
 వదానామయమ్. తీవ్రం శోక మిమం వదే న్నమ భవా
 నామేణ గత్వా ద్రితమ్, పంథా తే భవతా చ్చిహ్
 భవతు తే శీఘ్రం పున ర్దర్శనమ్. ౭౯

సౌమిత్రిం తు విశేషణో వద వచ స్తేత స్మదీయం పున
 స్త్వద్వాక్యా శ్రీవణా ద్భవ త్పరిభవాత్వద్దాషణాద్యత్ఫలమ్
 ప్రాప్యం తత్ఫలమాప్త మేవ తు మయా విస్మృత్య తన్నానసే
 శ్రీరామం పరిచోద్య తేన సహితో నిర్గచ్ఛతా ద్వైభవాన్.

తచ్చురిత్వా హనుమాం స్తుప్త స్తథేత్యుక్త్వా ప్రణమ్యతామ్
 గంతుం తయా భ్యనుజ్ఞాతః పునస్సంచింతయ ధృది. ౮౦

ఆశ్చర్య రామాయణే సుందర కాండే
 సప్తమస్కర్గ సప్తమాస్తః

---

౭౯ ఆంజనేయా ! నీవు వెళ్తుంటాడనే రామలక్ష్మణులను ముగ్ధివుని వానరవీరులనుగూడ కుశల మడిగినట్లు వారలతో జెప్పుము. ఇది యునుంగాక రామచంద్రమూర్తితో తీవ్రమయిన యీ వాళ్ళోక వేగమునుగూర్చి చెప్పవలయును. నీకు మార్గము శుభప్రదమగుకాక. శీఘ్రములోనే పునర్దర్శనము గలుగుగాక యని సీత హనుమంతున కాశీసును జేసెను.

౮౦ పిదప సీత హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను. ఆంజనేయా ! లక్ష్మణునితో విశేషముగ నేనిట్లు చెప్పితిని నీవు చెప్పవలయును (ఏమన) లక్ష్మణా ! నీవు చెప్పినమాటలను నేను వినకపోవుటవలనను నిన్ను ధిక్కరించుట వలనను నిన్ను దూషించుటవలనను నెట్టి దుష్ఫలము పొందదగియున్నదో, ఆ దుష్ట ఫలము నంతయు నేననుభవించితిని గాన దానిని మనస్సులో నింక నుంచక మీ యన్నగారిని బోధిత్వాహపరచి మీరలు వెంటనే యిచ్చటకు బయలుదేరవలయునని (నేను చెప్పినట్లు లక్ష్మణునితో జెప్పుము)

౮౦ ఆ మాటలను విని హనుమంతుడు సంతోషించి తథాస్తని చెప్పి యామెకు నమస్కరించి గూమె యనుజ్ఞనొంది వెళ్ళుటకుఁ బ్రయాణమై తిరిగి తన మనమునం నిటుల వాలోచించెను.

ఆశ్చర్య రామాయణమున సుందర కాండమున

నేడవ సర్గము ముగిసెను.

అష్టమ సర్గ పారంభః

సీతాదర్శన ముఖ్యకార్య మభవ త్వల్పావశేషం ఫితమ్
తచ్ఛేషం తు దశాస్యసత్వవృద్ధయజ్ఞానాత్మకం మే పునః
తస్మిన్ స్త్రీ సమతీత్య కేవలచతుర్థోపాయ ఏవ ధృవమ్
సందృష్టోఽస్తి తతోఽత్ర వికృమ మహం సందర్శయేయం
క్రమాత్ ॥ ౧

ఆదా వేత దశోక కానన మహం కుర్యాం వినష్టం ద్రితమ్
నప్తేస్మి న్పమదావనేఽతిసుభగే కోపా ద్దశాస్యః పునః
స్వయై ర్మంత్రిత్రురోగమైశ్చ సహిరోయోధుం సమేష్యత్యరమ్
యుద్ధ్యా ఔరహ మాశరాధిపబలం హత్వావ్రజేయం సుఖమ్ ॥

౨

నోచే ద్ద్రాక్షననాయకస్య తు బలం కీదృ గృనే న్నారుతే
బ్రూహీ త్యగ్గనుతే తు పృష్టవతి మాం బ్రూయా
మహం కింతదా, తస్మాదాత్మబలం రిపోర్బల మసి జ్ఞేయం
మయా తత్త్వత, స్తస్మా దద్య విధాతు మాశు తు వనం
నష్టం యతేఽహం పునః ॥

3

ప్రభుకార్యావిరోధేన దూరోఽన్య దవిధాయ తు
యది గచ్ఛతి నూనం హి భవితోఽథమ ఏవ సః ॥

౪

ఎనిమిదవ సర్గ ప్రారంభము

౧ హనుమంతు డీక్రింగినిధముగఁ దన చువమునం దాలోచించెను. సీతను సందర్శించుట యను ప్రధాన కార్యమేమో జరిగినది. కాని కొంచెము కార్యశేష మింక నున్నది. అది యేదన, రావణుని బలమును వాని హృదయమును దెలిసికొనుటయే యయియున్నది. అది సామాన్య కార్యము కాదు. రావణుని బలమును దెలిసికొనవలయుననిన సామదాన భేద దండోపాయములతో మొదటి మూడుపాయములు పనికికావు. కేవల దండోపాయమునే ప్రయోగింపవలయును. అందువలన లంకలో నా పరాక్రిమమును గూడఁ గ్రమముగఁ జూపెదను.

౨ మొదట నీ యశోకవనమును నష్టపఱచెదను. మిక్కిలి యందమైన యీ యశోక వనమును నష్టపఱచుచుండ రావణుడు తన పుత్రమిత్ర మంత్రీపరివారముతో యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడై వచ్చును. అప్పుడు వారలతో యుద్ధముచేసి రావణ సైన్యమును నాశనము చేసి పిదప నుభయుగ రామచంద్రసమీపమునకు వెళ్లెదను.

3 నే నిటులఁ జేయకుండ వెళ్ళినచో, ఆంజనేయా! రావణుని బల మెట్టిదో చెప్పుమని గుగ్గీవుడు నన్నడిగినచో నే నేమి చెప్పుదును? అందువలన నా బలమును శత్రుబలమును యుద్ధములోఁ దెలిసికొని యెదను. కాన మొట్టమొదట నీ యశోకవనమును నష్టపరచుట కుపకరిమించెదను.

౪ సీతను సందర్శించి రమ్మని గుగ్గీవుడు చెప్పి నన్ను బంపినను రాక్షసులతోఁ గయ్యము పెట్టుకొను మని గుగ్గీవుడు చెప్పుకపోయినను, స్వామికార్యమునకు విరోధము లేకుండగ దూత యితరమైన పనులను (స్వామి చెప్పని పనులను) జేయకుండ నతడు చెప్పినంతమట్టుకే కార్యమును జేసికొనుపోవువా డధముడు కాని యుత్తముడుకాడు.

ఇత్యాలోచ్య మన స్యలం పవనజో నత్వాఽవద జ్ఞానకీమ్
 క్షుద్బాధా మమ వర్తతేఽద్య భవతీ దద్యా దనుజ్ఞాం యది
 ప్రిప్త్వాఽశోకవనే ద్రుమా ఛలతతిం భుక్త్వా వ్రజేయం తతః
 ప్రోక్తైవం జనకాత్మజా పవజం ప్రాహాథ వాక్యం త్విదమ్ ౫

నైత ద్యుక్త మలం భవేత్పవనజ త్వాం పీక్ష్య సుర్వేఽసురా
 బధ్నీర న్వనపాలకా స్సమభిత స్సంవేప్త్య తస్మా దహమ్
 మత్పాణిస్థితకంకణం తవ పున ర్దద్యాం భవా నవ్యదో
 విక్రీయాపణ ఏవ భోగ్యసుఖలా న్యాదాయ భుక్త్వావ్రజేత్ . ౬

ఇత్యుక్తః పవనాత్మజో మహినుతాం ప్రాహైవ మార్కే వ్రతం
 త్వేకం మే స్థిత మాపణస్థితఫలాభుక్త్యాత్మకం తద్వ్రతం
 భజ్యేతాఽద్య తతో వ్రజేయ మితి తా ముక్త్వా వ్రజంతం శనై
 రాహూ యావనిజా మరుత్సుత మిదం ప్రాహాథ వాక్యంపునః॥

2

భో వాతాత్మజ! మావ్రజ శుణు పనస్వామీ దశాస్యః ఖలు
 ప్రాణైస్తుల్య మిదం వనం సదాత్వవతి తత్సంక్ష్యానసస్త ధువమ్

కావున నేను సుగ్రీవుడు చెప్పినపని చేసి యితరమైన పనులను జేసి కొని వెళ్ళినచో నతనిచే క్లాఘ్యుడనే యగుదును గాని దూషింపబడను.

౧ ఇట్లు హనుమంతు డాలోచించి పిదప సీతకు నమస్కరించి యిటులఁ బలికెను. తనీ! నా కాకలిబాధ మిక్కుటముగా నున్నది. నీ వనుజ్ఞ. యిచ్చినచో నీ యశోకవనమునందలి వృక్షములను దులిపి ఫలములను భక్షించి యాకలిబాధను నివర్తింపజేసికొని పిమ్మట వెళ్ళెదను. ఇట్లు హనుమంతుడు పలుకగా, సీత తిరిగి హనుమంతునితో నీ క్రింది విధముగఁ బలికెను.

౬ ఆంజనేయా! నీవు తలచినపని మంచిదిగా నాకుఁ దోచుటలేదు వీలననగా, వనపాలకు లుందురు. ఫలములను రాల్చుచున్న నిన్ను జూచి ముట్టడించి బంధించివేయుదురు. కావున నీవు చేయఁబోవుపని ప్రమాదకరమైనది. కావున నాచేతనున్న బంగారపు కంకణమును నీ కిచ్చెదను నీవు దీనిని దీసికొని బజారులో విక్రయించిన నీకుఁగావలసిన తినబండారములను ఫలములను గొని భుజించి నీవు వెళ్ళుమని (సీత చెప్పెను.)

౭ ఇట్లు చెప్పుటతోడనే హనుమంతుడు సీతతో నిటులఁ బలికెను. ఓ పూజ్యురాలా! నీవు చెప్పినది బాగుగ నేయున్నది కాని నాకొక వృత ముండెను. ఆవృతమేమనగా బజారులో నమ్ముచున్న ఫలములను భక్షింపననియెడి వృతము. అందువలనను నేను స్వయముగఁ జెట్లనుండి ఫలములను గోసికొని తినవలసినదేకాని వేఱువిధముగ నే నిపుడు చేసినచో నా వృతము భగ్నమగును, నీ వంగీకరింపనిచో నేను వెళ్ళుచున్నాను, అని చెప్పి హనుమంతుడు వెళ్ళబోవుచుండ వినిచి సీత యిట్లు పలికెను.

౮ హనుమంతా! నీవు తొందరపడి వెళ్ళకుము. నా మాట వినుము. ఈ యశోకవనమునకుఁ బ్రభువు రావఁబడు. ఆతడీ వనమును దన ప్రాణితుల్యముగాఁ గాపాడుకొనుచుండెను. ఇదియునుంగాక యీ వనమును గాపాడుచున్న రాక్షసులు తమ ప్రభువునకుఁ బరమ

కిం చైతద్వ పాలకా శ్చ సతతం పశ్యం త్వనేకాక్షిభి
రోశక్యం ఫలభక్షణం తవ భవా స్సంచింతయ త్వాత్మని. ౮

తచ్చ త్వా వచనం సమీక్షింతుతః ప్రాహాథ తాం భూమిజామ్
శ్రీరామేతి పరం మమూస్తి హృదయే మంత్రీంతు రక్షోహరిమ్
తస్మా స్మే ధృవ మాశరాః పునరమీ సర్వేపి తుల్యాస్తృణై
స్తస్మాత్తద్భయ ముత్సృజాఽవనిసుషే! యాచ్ఛాం చ
మేఽంగీకురు. ౯

తచ్చుత్వాఽవనిజాతివిస్మయగతా తద్దైర్యవాచాశ్చుషేః
ప్రాహౌవం పతితా న్యశోకగహనే భూమ్యాం సమీరాత్మజ
భుంక్ష్యేతాని ఫలాని భూరుహతః మోక్షోటయేద్వై భవా
నిత్యక్తః పవనాత్మజోఽపి తు తథేత్యుక్త్వా చ సత్వాప్రిజత్
౧౦

గత్వా పుచ్చతవ వృక్షనివహం సంచాలయ న్నారుతి
ర్వృక్షాందోళనభూపతిత్ఫలచయం భుక్త్వా పృథుష్టిం గతః
ఉత్పాప్యైవ మహీరుహం సతిబలా త్పుచ్చేవ వృక్షాంతరై
స్సంతా డ్యాశు మహీరుహం స్తు నిఖిలాస్సంపాతయామాస సః
౧౧

ఏవం తత్ర మరుత్సుతః ప్రతినగం తూత్పాట్య పుచ్చేన సః
క్షిప్త్వా చాన్యమహీరుహేషు నితరాం కృత్వా ఫలాని క్షితౌ
సాంద్రీంనై పతితాని తాని సకలా న్యాదాయ భుక్త్వాక్షణే
సీతాసంశ్రియభూరుహేణతు వినా తన్నాశయామాసహ. ౧౨

ప్రేమాశ్వుదమయిన యీ వనమును వెయ్యి కండ్లతో^१ గనిపెట్టుచున్నారు కావున నేను నీ కనుజ్ఞ నిచ్చినను నీ విచట ఫలములను భక్షింప లేవు నీవుకూడ మనమునందు బాగుగ నాలోచింపుము

౯ ఇటు సీత చెప్పగా నామాటలనువిని హనుమంతు డీ క్రిందివిధముగఁ సీతతో బలికెను దేవి! రక్కసుల భయము నా కేమాత్రము లేదు రక్కసుల నందరిని నిర్మూలము చేయునట్టి శ్రీరామ యను పరమ మంత్రము నా హృదయములోపల నున్నది అందువలన నిశ్చయముగ నీ రాక్షసులందరును నాకుఁ దృణప్రాయముల, అందువలన నీ వా భయమును విడిచి వా ప్రార్థన సంగీకరింపుము

౧౦ ఆ హనుమంతుని వచనములను విని సీత రుక్మిణిగ నతని ధైర్యమున కాశ్చర్యపడి యిటుల నతనితోఁబలికెను ఆంజనేయా! ఈయశోక వనములో భూమిమీద రాలిపడియున్న ఫలములను భక్షించి వెళ్ళుము చెట్ల జోలికిఁ బోకుము, అని చెప్పగా హనుమంతు డట్లే నేను చేయుదు నని చెప్పి యామెకు నమస్కరించి వెళ్ళెను

౧౧ హనుమంతు డశోకవన మధ్యమున కేగి యచ్చట నున్న ఫలించిన వృక్షములకుఁ దన తోకజుట్టి వాని నెల్ల గదల్పుచు నట్లు చెట్లను గదల్పుటవలనఁ గ్రిందఁబడిన ఫలములను భుజించినప్పటికి సంతోషి లేనివాడై బలవంతముగాఁ దన లాంగూలముతోఁ జెట్లనే పెళలించి పెల్లగించిన చెట్లతో మరియొక చెట్టునుగొట్టి పండ్లను భూమియందు రాల గొట్టుచుండెను

౧౨ ఇవ్విధముగ హనుమంతు ప్రతిచెట్టును తోకతోఁ జెళలించుచు నితర వృక్షములమీద విసరుచు ఫలములను భూమియందు దట్టముగ బడవేయుచు వానినెల్ల క్షణముగో దినుచు సీత నివసించిన చెట్టును విడిచి యశోకవనములోని చెట్ల నన్నిటినిఁ బడగొట్టి యశోకవనమును నాశనమును జేసెను.

ఏవం తద్వన మాశు శూన్య మభిలక్ష్యత్వాఽఽగతా నోన్వపరి
 వృత్తైరేవ హతా నివిధాయ వసపా న్నాతిచరా న్నాతిః
 శేషా నిక్షు పలాయితా నపి తతః కృత్వా హతేభ్యః పున
 ర్గత్వా చైత్యగృహం బభంజ చ తదా పుచ్ఛేన చోత్పాట్య
 తత్ ॥ ౧౩

తస్మింశ్చైత్యగృహంగతేఽంతరగతాఃకాశ్చిత్సమాగత్య తామ్
 పప్రచ్ఛర్జనకాత్మజా మవనిజే! కోఽయం భవే దస్తు తే
 సంప్రాప్రాంతిక మిత్యథావనినుతా ప్రాహశరీ స్తాః పునః
 ప్రాయో రాత్రిచరాశ్చరంతి భువనేఽసత్తామరూపాన్వితాం.

♦ యుష్మాకం ప్రభురేవ సాక్ష్య మభవ న్మే చాపహృత్వై
 పురా, రూపం భైక్షుక మాశ్రితో దశముఖ శ్చాభూ
 త్తతోరక్షసామ్, మాయా రాత్రిచరీభిరేవ విదితా
 భావ్యా న మాం పృచ్ఛతే, త్యక్తా స్తా భయవిహ్వలా
 ద్దురీతతరం జగ్ముః ప్రభో రంతికమ్. ౧౪

♦ రక్షసాం మాయా రాత్రిచరీభిరేవ విదితా భావ్యేతి.
 సన్వత్రి సీతా శథ మసత్య ముక్తవతీతి కాచి దాశంకాసము
 జేతి. తథాప్యేవ మత్రి సమాధేయమ్. సీతయా త్ప్రాసత్వే
 శథితే ప్యసత్యతా దోషోత్రి తస్యా అస్తివా సవేత్వత్రి కించ
 ద్విచారణీయమ్. కించ కీదృ శసత్య మసత్యం కీదృగి త్యత్రి వరి

౧౩ ఇవిధముగ వనమునంతను శూన్యముగాఁ చేయునప్పుడు తనపైకి వచ్చిన వనపాలకుల నందరిని చెట్లతోనే చావగొట్టి చావగామిగిలిన వారిని నలుదిక్కులకుఁ బారిపోవునట్లు జేసి యచ్చటనుండి చైత్ర్య ప్రాప్తాదమునకు (రావణు డశోకవనమునకు వచ్చినప్పుడు నివసించు గొప్ప మేడకు) వచ్చి యా మేడకుఁ దనతోకను బెంచి చుట్టి పెళలించి నాశనము చేసెను.

౧౪ హనుమంతుడు చైత్ర్యప్రాప్తాద సమీపమునకుఁ బోయిన యవకాశమును జూచి కొందరు రాక్షసస్త్రీలు మెల్లగా సీత సమీపమునకు వచ్చి యామె నీక్రిందివిధముగాఁ బ్రశ్నించిరి. జానకి! యిప్పుడు నీయొద్దకు వచ్చి నీతో మాట్లాడినవా డెవ్వడు! అని యిట్లు సీత నడుగగా నామె వారలతో నీక్రిందివిధముగా సమాధానము చెప్పెను. ఓ రక్కసులారా! రాక్షసులు కామరూపములతో భూమియందు సంచరించుచుందురుగదా.

౧౫ ఇందులకు మీ ప్రభువైన రావణుడే సాక్ష్యమయి యుండెను. పూర్వము నన్ను బంధవటినుండి యపహరించి తెచ్చినపుడు మీ ప్రభువయిన రావణుడు సన్యాసిరూపమును ధరించియేకదా నన్ను మోసగించి తెచ్చెను. కావున * రక్కసులమాయలు రాక్షసస్త్రీలగు మీకే తెలియవలయును గాని నన్నడుగవలసిన పనిలేదు. (ఏరాక్షసుడే మాయరూపము ధరించి వచ్చెనో) అని సీత పురుషులకాఁ జేయు నదిలేక తమ ప్రభువు తమ్ము నెమి దండించునో యని భయపడుచుఁ బరుగిడుచు రాక్షస స్త్రీలు రావణుని సమీపమునకు వెళ్ళిరి.

* రక్కసుల మాయలు రక్కసులగు మీకే తెలియవలయునుగాని నాకు దెలియవు.

ఇచ్చట సీత యశత్యము నెట్లు చెప్పెనని యాశంక కలుగును. సీత యశత్యము చెప్పినమాట వాస్తవికమే. కాని యశత్యదోష మామెకు గలదా లేదా యని మాత్రిషిచ్చటఁ గొంచెము విచారింపవలసి యున్నది. ఎట్టిది సత్యము, ఎట్టిది యశత్య మని పూర్ణముగ విచారిం

పూర్ణతయావిచారికరణస్య దుష్కరత్యేన నిష్కృష్టార్థమాత్ర
 మీషదుచ్యతే. నిత్యానుష్ఠే యేష్యహింసాసత్వాస్తేయబ్రహ్మ
 చర్యాపరిగ్రహణాం పంచానా మేవ ప్రాధాన్యేన పరిగణనం
 శాస్త్రతో విదితం భవతి. తేషు పంచస్వపి సత్యాదీనాం
 చతుర్థాం ప్రథమోపదిష్టాఽహింసా మాతృభూషేతి వేద్యమ్.
 సత్యేన నిరపరాధినో నిర్హేతుకహింసా సంభవే తదా సత్సమను
 క్త్వాఽసత్య మేవ కథనీయ మితి శూన్యతే. తథైవేతరేష్యపి
 గ్రాహ్యమ్. యథా-చౌర్యాకరణే ప్రాణపాయసంభవే విశ్వా
 మిత్రేవ ద్విధాయ వా చౌర్యం ప్రాణక్షణకరణే న దోష ఇతి
 వేద్యమ్. తథైవ ఋతుకాలే స్వీయ భార్యయాసహవశ్యసంగమే
 తదవిధానేన పురుషః స్త్రీహింసాకరో భవతీతి వేద్యమ్. తస్మా
 త్కామకోపాదిదానభూతేన యుధిష్ఠిరేణ వాఽసత్యకథనం
 దోషావహం నాన్యథేతి పర్యవసితమ్. తథైవ ధనార్జనార్థం
 చౌర్యకరణం దోషావహ మితి జ్ఞేయమ్. తథాచ మనుః
 “ఋత్రివిట్కాద్రవిప్రాణాం యత్ర రోక్తాభవే ద్వధః, తత్ర
 వక్తవ్య మనృతం తద్ధి సత్యా ద్విశిష్యత” ఇతి. తథా భారతేపి
 —“న సర్మయుక్తం వచనం హింసన్తి, నస్త్రీషు రాజ స్నవి
 వాహకాలే! ప్రాణాత్యయే సర్వధనాపహారే, పంచానృతా
 న్యాహురపాతకానీతి. తతోఽత్రహనుమా న్జానక్యాః ప్రత్యు
 పకారా నపేక్ష్యువకారీ కించ గౌరవమిత్రభూతః నిరపరాధి చ
 భవతి. తాదృశ స్వీయసత్యవచనేన నిర్హేతుకహింసా సంభవే
 తదా సీతాయాః పాపమేవ సంభవే స్నతు సత్యఫలమితి సత్య
 కథనేన ఆత్మనోపి ప్రాణసంశయ స్సంభవే దితి భియాసీతయా

చుట దుష్కర్మమైనను సారాంశము తెలుపబడును. ప్రతిమనుజుడు బ్రతినిత్య మనుష్ఠింపవలసిన పనులలో నైదు ముఖ్యముగఁ గన్పడుచున్నవి. అవి యేమనగా, 1. అహింస, 2. సత్యము, 3. ఆస్తేయము (దొంగతనము చేయకుండనుండుట), 4. బ్రహ్మచర్యము, 5. అప్రతిగ్రహము, ఈయైదిటిలో నహింస పైవార్నిటికిఁ దల్లివంటిదని తెలియదగును. సత్యమువలన నిరపరాధికి నిష్కారణముగ హింస సంభవించునెడ నట్టి సత్యమును గూడ జెప్పరాదు. అసత్యమే చెప్పవలయును. అట్లే యితరములు గ్రాహ్యములు. దొంగతనమే చేయకపోవుటచేఁ దన ప్రాణములు పోవునెడ విశ్వామిత్రునివలె దొంగిలించి ప్రాణరక్షణము చేసికొనుట తప్పుగాదు. అట్లే ఋతుకాలమునందుఁ దన భార్యతో సంగమింపవలసిన పురుషుడు నిష్కారణముగ మాని భార్యకు మనస్సంకటము గలుగజేసినవాడు స్త్రీహింస చేసినవాడే యగును. కావున కామకోధాదులకు దానుఁడై యుద్ధిష్ఠిరునివలె నసత్యమాడుట దోషము. ధనార్జనమునకై దొంగిలించుట దోషము కనుకనే మనువుకూడ నిట్లు చెప్పెను. “బ్రాహ్మణులకు క్షత్రియులకు వైశ్యులకు శూద్రులకు వధ సంప్రాప్తమగునేని యప్పుడు అసత్యమే చెప్పవలయును. అది సత్యముకంటె శ్రేష్ఠమైనది” అని- భారతమున గూడ నిట్లే కన్పడుచున్నది. (ఎట్లన) దురుద్దేశములేని హాస్యమునందును, స్త్రీల విషయమునందును వివాచాకాలములందును, ప్రాణిపాయము సంభవించునపుడును, తన సర్వధనము పోవునపుడును, ఈయైదు విషయములలో నసత్యమాడుటవలనఁ బాపము లేదని.” సారాంశ మేమనగా, సత్యమాడినచో హానికరమని తోచినచో నసత్యమాడవచ్చునో కాని యసత్యమే యాడవలయునని నిర్బంధము కాదని తెలియదగును. ప్రకృతివిషయములో హనుమంతుడు సీతకుఁ బ్రత్యుపకారముపేక్షింపని యుపకారియు, గౌరవమిత్తుడును నిరపరాధియు గాన నట్టివానికి సత్య మాడుటచే నిష్కారణముగా హింస గలుగునేని సీతాదేవికి పాపము వచ్చును గాని సత్యమాడిన ఫలము రాదు. సత్యము చెప్పుటచేఁ దనకును ముష్కలముగవచ్చు నని-

రావణస్య వియోగార్తం నివారయితు కాముకాః
దూతా నాజ్ఞాపయంతిస్మ మంత్రీణో స్వస్థమానసాః. ౧౯

1 రేరే చందన మిందుమండల శిలాపట్టే సముద్భుష్టతామ్
రేరే చామర ముజ్జ్వలై శృణికరై శ్వేతం వినిర్మీయతామ్
రేరే బాలమృణాళతంతులతి కాసూ తేణ పాథోజనీ
పత్రిస్తై రుదబిందుభి ర్మణిమయో హర స్సమానూత్ర్యతామ్

౧౭

ఏవం దశాస్యసచ్చివై రాజ్యప్తాః పరిచారకాః
దశాననప్రభో స్సద్యః కుర్వంతి స్మౌపచారికమ్: ౧౮

దశాననం వియోగార్తం శుత్ర్వా దేవా స్సమాగతా||
పరిచర్యాం తదా చక్రు రేవం రాత్రిచ రేశిత్రుః. ౧౯

2 అంగం లింపతి చందనేన మృదుభి శ్శీతద్యుతి స్సైన్వకరైః
కించి చ్చంచలతాలవృంతకలనవ్యగో వసంతానిలః
కిం చాయం నభినీదలై ర్వితనుతే తల్పం ప్రతీచీపతి
ద్దేవై ర్థ మనంగత వృహదయో లంకేశ్వర స్సేవ్యతే. ౨౦

తైస్తై రా రాధ్యమానస్య రావణస్య వృథాజుషః
సగద్దదస్వరాః పాహు రేవం తద్వనపాలికాః ౨౧

౭ సత్యే కథితే వ్యసత్యఫల మత్రీ నాస్తీతి నిష్ప్రార్థ ఇతి
వేద్యమ్.

౧౬ ఆ సమయములో రావణుడు విరహవేదనతో నుండగాఁ దన్నివారణమునకై మంతులు కూడ స్వస్థచిత్తులుగా లేక దూతల కిటుల నాజ్ఞాపించు చుండిరి.

౧౭ ఓరీ ! చంద్రమండలము నందలి రాతిపలకమీద మంచిగంధము నరుగదీయఁవలయును. ఓరీ ! నీవు చామరమును చంద్రకిరణములచే శ్వేతవర్ణము గలదానినిగాఁ జేయవలయును. ఓరీ ! నీవు తామరతూడులలోని దారముచే పత్రముల యందలి యుదక బిందువులతో నొకహారమును గుచ్చవలయును.

౧౮ ఇవిన్యముగ రావణ మంతులచేఁ బరిచారకు లాజ్ఞాపింపబడి రావణ ప్రిభువునకు పెంటనే యుపచారములను జేయుచుండిరి.

౧౯ ఇట్లు రావణుడు విరహవేదనలో నున్నట్లు దేవతలు విని యచ్చటకు వచ్చి స్వయముగ రావణ ప్రిభువునకుఁ బరిచర్య నీ క్రింది విధమునఁ జేయుచుండిరి.

౨౦ (దేవత లెట్లు పరిచర్య చేసిగో చెప్పబడుచుండెను.) చంద్రుడు తన యమృత కిరణములచే రావణుని శరీరమును దడుపుచుండెను. వసంతానిలము (మలయమారుతము) కొంచెము వింజామరపెట్టి వీచినట్లు రావణునకు గాలి వీచుచుండెను. ఎరుణదేవుడు పద్మపత్రములచే రావణునకు శయ్య నేర్పఱచు చుండెను. విరహాగ్నిచేఁ దపింపబడుచున్న రావణున కీ విధముగ దేవతలు కూడ సేవ చేయుచుండిరి.

౨౧ ఆయా దేవతలు మొదలగు వారిచే సేవింపబడుచు విరహవేదనతో నున్న యా రావణుని సమీపమునకు వసపాలికలుగా నున్న రక్కసులు వచ్చి గద్గద స్వాముతో నీక్రింది విధముగఁ బలికిరి.

భయపడి యామె యసత్యము పలికినను నామె కసత్యవోషము లేదని తెలియదగును.

రాజన్బిమవపుస్తు కశ్చన కపి ర్భూజాతయాభావ్యతే
ముఖ్యేఽశోకవనే తతోఽవనిరుహః స్కృత్వా ప్రసప్తా నివినా
సీతాసంశ్రియభూరుహంతు సకలం తత్తే వనంతు ధ్రివమ్
రూపేణాపి తథాఖ్యయాపి రహితం మాహూర్తకాలేఽకరోత్.

—౨౨

కించైత ద్యనపాలకాం శ్చ నిఖిలా స్వృతా సముత్పాట్వతై
స్సంతాడ్యాశు నినాయ తాంస్తు నిఖిలాన్కాలాంతికం వానరః
రామేణా ప్యథవా భవే స్మఘవతా శ్రీదేనవా పీషిత
స్సోఽయం వానరసత్తమోఽవనిసుతా సందర్శనార్థం ధ్రివమ్

—౨౩

నాయం స్వల్పకపి ర్నచాల్పబలవా ద్వేవాంశయుక్తో భవే
న్నోచే దేకముహూర్త ఏవ నిఖిలా స్తంతుం సమర్థః కథమ్
సీతాసంశ్రియభూరుహంతు కృత స్తస్యాశయే కారణం
తద్రక్షార్థ ముత శ్రీమేణ భవితా దేవః ప్రమాణం తతః. ౨౪

శ్చుత్వా నిశాచరీవాక్యం కామేనైవ పురార్దితః
కోథాగ్నినాపి దీప్తోఽభూ ద్దశానన విభు స్తదా. —౨౫

దుగిత మాత్మనిభా న్కాంశ్చి ద్రాక్షసా నికీమాన్వితాః
నిగ్రహార్థం కపే రాశు వ్యాదిదేశ దశాననః —౨౬

౨౨ ఓ మహాప్రభూ! భయంకరాకారముగల యొక క్రోధి యశోకవనము లోనికి వచ్చి సీతతో సంభాషించుటయే గాక ఫలవృక్షముల నన్నిటిని బెకలించి వైచెను. సీత కాశ్రయముగా నున్న యాయొక చెట్టు తప్ప యశోకవనమునంతను నామరూపములు లేకుండ ముహూర్తకాలములోఁ జేసివేసెను.

౨౩ ఇదియునుఁగాక ఆక్రోధి వనపాలకులుగానున్న రక్కసుల నందరిని పెల్లగింపబడిన చెట్లతోనే చావచితుక కొట్టి వారలనందరిని యముని సమీపమునకుఁ బంపెను. ఆ క్రోధిని రాముడో లేక దేవేంద్రుడో కుచేరుడో సీతాశ్వేషణమునకయి పంపియుండునని తలంచుచుంటిమి.

౨౪ ఈ క్రోధి సామాన్యమయిన క్రోధివంటిది కాదు. అల్పబలము గలది. కాక గొప్పబలము గలదియు, దేవాంశ సంభూతమయినదియు నయి యుండవలయు. లేకపోయినదో నొక ముహూర్త కాలములో వన పాలకుల నందరిని జంపుటకు సమర్థత యెట్లుండును? సీత నివసించిన చెట్టు నొకదానిని విటిచిపెట్టుటలో వాని యభిప్రాయ మేమో పూర్తిగాఁ దెలియబడదు. కాని యామె రక్షణమునకై కాని శ్రమ చేతగాని వదలిపెట్టి యుండవచ్చునని తలంచుచుంటిమి. పిదప దేవర వాశే ప్రమాణ మని యూరకుండిరి.

౨౫ ఆ రక్కసుల వాక్యములను రావణుడు విని పూర్వము కామము చేతనే బాధింపబడుచున్న యత డిప్పుడు క్రోధాగ్నిచేఁ గూడ తిప్పుడగు చుండెను. (అనగా మండిపడుచుండెను.)

౨౬ రావణుడు వెంటనే మంచి పరాక్రమము గలవారను దనతో సమానులు నగు రాక్షసగురులను క్రోధిని బట్టి బంధించి తీసికొని రాగలం దుల కాజ్ఞాపించెను.

ఏవం తేన దశాననేన నితరా మాజ్ఞాపితా స్తే ద్దుితమ్
 వంచాశీతి సహస్రరాక్షసవరా యోధ్యం సకృన్నిర్గతాః
 కూటాద్యాయుధపాణయః కపివరం నిర్బంధితుం సత్వరా
 స్సామీరిం త్వభిపేతు రగ్న్యభిముఖం భ్రాంత్యా పతంగా ఇవ.

౨౭

తోరణస్థో హనూమాంశ్చ లాంగూలం గిరిసన్నిభమ్
 భూమ్యా మావిధ్య తేజస్వీ ననాదచ మహాస్వసమ్.

౨౮

హనూమాంస్తు మహాకాయో లంకాం శబ్దేన పూరయన్
 దృఢ మాస్ఫోటయామాన తేన శబ్దేన మారుతేః
 అంతరిక్షా త్పతంతిస్మ విహంగా బహవస్తదా.

పశ్చాచ్ఛేద మఘోషయ త్పవనజో జీయాత్తు రామవృభు
 స్సామితి ర్జయతాచ్ఛ వానరవిభో రస్తు ధ్రివం వై జయః
 దాసోఽహం కిల రాఘవస్య హనుమాన్నామా మను
 స్సందనో, హంతా శత్రుచయస్య పంజ్జివదనోవ్యగ్రే మమ
 స్యాత్ప్రణమ్.

3౦౫

లంకా మిమా మర్దయిత్వా నమస్కృత్య చ జానకీమ్
 కార్యసిద్ధిం గతో యాయాం పశ్యతాం సర్వరక్షసామ్.

3౦౫

౨౭ ఇవిభ్రముగా రావణునిచే నాజ్ఞాపింపబడిన యెరుబది ధైయదువేల రాక్షసవీరులు యుద్ధసన్నద్ధులై బయలుదేరి కూటముద్దరాద్యాయుధ ధారులై హనుమంతుని నిర్బంధించుటకై తొందరగా వచ్చి ఫల భ్రాంతిచేఁ బురుగులు దీపమున నెదుర్కొనినట్లు హనుమంతుని నెదుర్కొనిరి.

౨౮ తోరణములమీద (పురమునకు వెనుపలి యాలయ గ్యామున) గూర్చునియున్న హనుమంతుడు శరీరమును బెంచి యుంచిన హేతు వుచే పర్వతమువలెనున్న తోకచుట్టను నేలమీద వేసి కొట్టి యొక సింహనాదమును జేసెను.

౨౯౪ గొప్ప శరీరముగల యా హనుమంతుడు సింహనాదము చేయగా లంక యంతయు బొబ్బరిల్లి నట్లయ్యెను పిదప భుగస్సాలనము చేయగా (బుజముమీద చరుచుకొనగా) నా చప్పుడుచే నాకాశ మున సంచరించు పక్షులు గుండెలు బద్దలై భూమియందు బడెను.

౩౦౪ పిదప రక్కసులను జూచి హనుమంతు డి క్రిందివిధముగ జూతించి నట్లు కేకలు వేయుచుండెను. రామచంద్ర ప్రిభువునకు జయము గలుగుగాక, లక్ష్మణస్వామికి జయము గలుగుగాక, వానర ప్రభు వగు సుగ్రీవునకు జయము గలుగుగాక. ఓ రక్కసులారా! నే నెవడ నని తలచితిరో చెప్పెదను వినుడు. కోసలదేశ ప్రభువయిన రామ చంద్రమూర్తికి నేను దాసుడను, వాయుపుత్రుడను, హనుమంతు డను పేరుగలవాడను. మీవంటి శత్రుప్రర్థమునకు నేను హంతకుడను. మీప్రభువైన రావణుడుకూడ నా కొక తృణముతో సమానుడు.

౩౧౪ ఓ రక్కసులారా! యీ లంకను ధ్వంసము చేసి సీతకు మొక్కి కార్యసిద్ధిని సంపాదించుకొని రాక్షసు లందరు చూచుచుండగనే తిరిగిపోవుదును.

సంధ్యామేఘ మివ స్థితం వవనజం తస్మింహనాదంచ తే
 సంవీత్యాపి నిశమ్న రాక్షసవరా భీతా అపి స్వప్రభాః
 ఆజ్ఞోల్లంఘనభీతితోఽవిధివశాద్ధైర్యాన్వితా రాక్షసా
 శృస్తాస్త్రాయుధధారిణః పవనజం చావారయ స్సర్వతః. 32౫
 మరుత్సుత మథాజఘ్ను ర్బాణై రాశీవిహోపమైః
 గదాభిః పరిఘై శ్చాచ్యై శృస్తాస్త్రై శ్చ నిశాచరాః. 33౫

వశ్చ ద్వాయుసుతః కుగ్రీధో భీమరూపం సమాశ్రితః
 తత్ర స్థితస్య సౌధస్య స్తంభ ముత్పాట్య చాయసం
 తేన స్తంభేన రక్షాంసి తాడయిత్వా త్షణే పునః
 చిన్నాంగాని విభిన్నాంగా న్యకరోన్నిహతాని చ
 హతావశిష్టదనుజాః పలాయనపరాః స్థితాః
 తా నవేక్ష్య మరుత్సానుః ప్రాహేదం వచనం పునః.

3౪-3౫-3౬

భోభో రాత్రిచరా మదీయవచనం శ్రుణ్వంతు సర్వే పున
 స్సుగ్రీవర్య వశే స్థితాః కపివరా నైకే బలిష్ఠాః పునః
 కేచి త్రేషు సహస్రదిగ్గజబలాః కేచి త్రశోప్యచ్ఛితాః
 కేచి ద్వాయుబలా శ్చ కేచన మదప్యాసు ర్విశిష్టా ధ్రువమ్.

32

న లంకాపురీయం నయూయం దశాస్యో, ధ్రువం హ్యర్క-
 నూనుర్భవే దంతకోపః, య దిత్వాకునాథేన వైరంనిబద్ధం
 తత స్సర్వనాశో భవే దల్పకాలే

3౮

32౫ ఈ ప్రకారము గర్జించుచుఁ బలుకుచున్న సంధ్యాకాల మేఘమునలే నున్న యా హనుమంతుని గొప్పరూపమునుజూచి వాని సింహాసాదమును విని భయమును బొందినవారలైనను రాజాజ్ఞ నుల్లంఘించినచోఁ బ్రాణదండము గలుగునను భయముచే విధిలేక కొంతధైర్యము తెచ్చుకొని కస్తూర్రాములను జేతులయందు ధరించి యా రక్కసులందరును సాహసించి హనుమంతుని జుట్టడంచరి,

33౪ ఆ రక్క లందరు నొకే పర్యాయము సర్వతుల్యము లయిన బాణముల చేతను, గదలచేతను, పరిఘలచేతను హనుమంతునిఁ గొట్టిరి.

3౪-3౫-3౬ అనంతరము హనుమంతుడు కోపగించి భయంకరాకారము గలిగి యచ్చట నున్న యినుప స్తంభము నొకదానిని బెల్లగించి యా స్తంభముతో రక్కసుల నెల్ల నుగ్గునుగ్గుగాఁ జితుకగొట్టి భిన్నాంగులనుగా భిన్నాంగులనుగా క్షణమాత్రములో వారి నెల్లఁ జేసివేయగా మిగిలినవారు కొందరు ప్రాణరక్షణమునకై పరుగిడ పోవుచుండ వారలతో హనుమంతు డీ క్రిందివిధముగ బలికెను.

32 ఓ రక్కసులారా! నామాట వినుడు. నావంటివార లనేకులు మహా బలిష్ఠులగు వానరలు సుగ్రీవునకు వశవర్తులై సీతా స్వేషణమున కైతిరుగుచుండిరి. వారిలో గొందరు వెయ్యియేనుగుల బలముగలవారలు మఱికొందఱు అంతకంటె గొప్పబలముగలవారలు, కొందఱు వాయువుతో సమానమైన బలముగలవారలు, మఱికొందరు నాకంటెను గొప్పవారలు గలరు.

3౩ ఇట్టి కవులను కోట్లకొలది పెంట బెట్టుకొని కుగ్రీవుడు వచ్చి మిమ్ముల నందరిని జంపును. నిష్కారణముగ శ్రీరామచంద్రమూర్తితో బద్ధవైరము మీరు పెట్టుకొన్నందున మీకు సర్వనాశనము తప్పదు. ఇంక లంక కాని, మీరు కాని, రావణుడు కాని యుండబోరు. (మీకు ఋజునుబంధము తీరిపోయిన దని భావము).

ఏవం తేన మహాత్మనా హనుమతా నిర్భీక ముక్తాస్తు తే
శీఘ్రం పంచక్షిముఖాంతికం హ్యువగతా శ్శేషా హతేభ్యోఽ
సురాః

సత్త్వా సర్వ మవేదయన్త నుమతో రూపం బలం విక్రమమ్
తద్వాచోఽసురనాశసం దశముఖం ప్రత్యానుపూర్వేణ తమ్
౩౯

వశ్చా చ్చోకభయాతివిస్మయగత శ్శుభ్రా కపేశ్చేష్టితమ్
పంచక్ష్యసోపితు జంబుమాలినమరం యుద్ధాయ సందిష్టవాన్
చండసోపి మహా స్థనుర్ధరవర స్త్వారుహ్యా శీఘ్రం రథమ్
కైశ్చి ద్రాత్రిచనైరుక్తోఽతిబలిభిర్యోద్ధం సమాగ్రాద్ధుతమ్
౪౦

ఆగత్వాశు కపిం తు తోరణతలే తిష్ఠంత మన్వీక్ష్య తమ్
బాణైః పంచభి రాశు తస్య హృదయే వివ్యాధ రాత్రించరః
కుర్ధో వాయుసుతోఽథ శాంచవ శిలా ముత్పాట్య తాం
భ్రామయన్, తన్మూర్ఛ్నాశు బలాధికోఽతిమహతీం చిక్షేప
సోఽభిస్థితః
౪౧

తచ్ఛలైకప్రహరేణ జంబుమాలీ హతోఽభవత్
స శిరో నచ బాహూ చ స ధను ర్న రథోఽపి వా
స జానునీ స చాశ్వాశ్చ నాదృశ్యంతేషవోపి వా
చూర్ణితాంగో జంబుమాలీ వపాత నిహతో భువి. ౪౨౪౩
హతశేషా స్మరుత్సానుః స్తంభేనైవ నిహత్య తాన్
జయత్యతిబలౌ రామ ఇతి ఘోషం చకార సః. ౪౪

౩౯ ఇవిధముగా భయంకరాకారము గల హనుమంతుడు నిర్భయముగా చెప్పుగా జావగా మిగిలిన యా రక్కసులు పరుగులిడుచు రావణుని యొద్ద కేగి మొక్కి సర్వమును దెలియఁబరచిరి. హనుమంతుని భీకరమైన యాపమును గూర్చి వాని బలపరాక్రమముల గూర్చియు రక్కసు లందరి జాళనమును గూర్చియు పవిత్రముగా రావణునకు విన్నవించిరి.

౪౦ పిదప రావణుడు హనుమంతుని చేష్టలను విని దుఃఖము, భయము, ఆశ్చర్యముగూడ గలవాడై ప్రహస్తుని కుమారుడైన జంబుమాలియను రక్కసుని బిలిచి యుద్ధమునకు వెడలునట్లాజ్ఞాపించెను. ఆ జంబుమాలి చాల గొప్పవాడును చండకౌశనుడును గొప్ప ధానుష్కుడు నైయుండెను. అట్టిజంబుమాలి వెంటనేరథారూఢుడై బలవంతులయిన కొందఱు రక్కసులనుగూడ వెంటబెట్టుకొని వెంటనే హనుమంతుడున్న స్థలమునకు వచ్చెను.

౪౧ ప్రహస్తవ్రతుడయిన జంబుమాలి తోరణప్రదేశమునందున్న హనుమంతుని జూచి వెంటనే యైదు బాణములను నెరిసి వృద్ధమునకు దగులునట్లు వేయగా, నాళరాహితముచే హనుమంతుడు కోపించి సమీపములో నున్న యొక్కబండను బెకలించి యాకాశమున కెగిరి యా శిలను గిరిగిరి దిగిష్టి జంబుమాలిమీదఁ బడవేసెను.

౪౨-౪౩ ఆ శిలాప్రహారముచే జంబుమాలి చిత్రవధ నొందెను. ఆ శిల జంబుమాలిమీద బడుటచే నతడు నుగ్గు నుగ్గులు పోవుటచే నది తల, యివి చేతులు, ఇది విల్లు, ఇది రథము, ఇవి మోకాళ్ళు, ఇవి గుఱ్ఱములు, ఇవి బాణములు, అని గుర్తింపలేకుండ నతడు వాని రథము గుఱ్ఱములు సారథికూడ నుగ్గునుగ్గుయ్యెను.

౪౪ జంబుమాలి యిట్లు హతుడు కాగా మిగిలినవారిని తోరణ స్తంభముచే హనుమంతుడు చావ చితుకగొట్టి రామచంద్రప్రభువు నకు కై యను జయనాదములను సంతోషముతోఁ జేయుచుండెను.

ఏహాస్తపుత్రం నిహతం శుక్రాత్వా రాత్రిచరాధిపః
సందిష్టవా స్మంతినుతా నోక్రిధసంరక్తలోచనః.

౪౫

ఏవేం మంతినుతా దశాస్యవిభునా సంఛోదితా స్పర్శరం
చారుహ్యైవ రథా న్నువర్ణఖచితా న్నోవర్ణజాలాన్వితాః
హైమాన్యాదృశచాపబాణసహితా న్నిర్గత్య లంకాపురా
త్తిష్ఠంతం పురితోరణే పవనజం వ్రత్యాగతా స్తేక్షణే.

౪౬

సమేత్య బాణవృష్టిం తే వవర్షు ర్యుగవద్భృశమ్
శరవృష్ట్యావృత స్సోఽపిఙ్గోఽద్రి రివ వృష్టిభిః.

౪౭

వశ్చ తే విచర న్కుఢాఽనిలసుతో రక్షస్సు కుర్వ న్ప్రియం
బాధం త్వభ్యహస త్తలేన దనుజా న్కాంశ్చి త్పదైః కాంశ్చన
కాంశ్చి మ్ముష్టిభి రేవ నస్తి మనయ త్కాంశ్చిన్నతై ర్దారయః
నూనం మారయతిస్మ కేచి దపతం స్తస్మింహనాదేన హః.

౪౮-౪౯

నిహతా స్మంతిపుత్రాం స్తా న్నిశమ్య దనుజాధిపః
హైర్య మాశ్రిత్య యూపాక్షం విరూపాక్షం చ దుర్ధరం
పృథుసం భాసకర్ణం చ పంచసేనాపతీ న్పునః
సందిదేశ తదాఙ్గస్తా నిర్గతా స్తేపి సత్వరమ్

౫౦-౫౧

లక్ష్మరాక్షససైన్యేన పంచసేనాధిపా స్తదా
అభిషేతు ర్హనూమంత మేకవారం కుఢాన్వితాః

౪౫ పృహస్తపుత్రుడగు జంబుమాలికూడ మృతి నొందిన వార్తను రావణుడు విని కోపముచే కన్నుల నెఱ్ఱిజేసి మండిపడుచు వెంటనే యుద్ధమునకై యేడ్చునను మంత్రిపుత్రుల నాజ్ఞాపించెను.

౪౬ ఇవిధముగ మంత్రిపుత్రులు ఏడువరును రావణునిచే నాజ్ఞాపితులై సువర్ణధ్వజములతోడను బంగరువిల్లు బంగరు బాణములతోడను గూడియున్న సువర్ణరథముల నెక్కి పురములోపలనుండి బయలుదేరి యుద్ధము చేయ గోరణపృథ్వీశమునందున్న హనుమంతుని సమీపమున కొక క్షణములో వచ్చిరి.

౪౭ ఆ యేడుగురు మంత్రిపుత్రులును వచ్చినవెంటనే యొక్క పర్యాయము దట్టమయిన శరవర్షమును గురిపించిరి. ఆ బాణవర్షముచే నావరింపబడిన హనుమంతుడు వర్షముచే జుట్టుకొనబడిన పర్యతము వలె నొప్పుచుండెను.

౪౮-౪౯ పిమ్మట హనుమంతుడు గగనమార్గమున సంచరించుచు రక్కసులమీదను వేగమున జేసి వారిపై కురికి వానరసింహుమా యను నట్లు కొందఱిని జేతి దెబ్బలతోను మఱికొందరిని బిడికిలి పోట్లతోను కొందఱిని కాలి తన్నులతోను హతముచేసెను. ఇంతయే కాక మఱికొందఱిని గోళ్ళతోఁ జీల్చి చెండాడెను. ఆ మంత్రిపుత్రులతో వచ్చిన సామాన్యరాక్షసులు హనుమంతుని సింహనాదములచేతనే గుండె లవిసి నేలమీదబడి మృతి నొందిరి.

౫౦-౫౧ ఇట్లు మంత్రిపుత్రులై యేడ్చునను వారి పరివారమును మృతి నొందినట్లు రావణుడు విని లోపల దుఃఖపడుచుండినను బయటికి ధైర్యము గలవానివలె నటించుచు వెంటనే యూపాక్షుడు, విరూపాక్షుడు, దుగ్గరుడు, పృథుగుడు, భాసకర్ణుడు అను పంచసేనాపతులను యుద్ధము చేయ వెడల నాజ్ఞాపింపగా వారలు యుద్ధసన్నుద్ధులై బయలుదేరిరి.

౫౨-౫౩-౫౪ పంచసేనాధిపతులు లక్ష రాక్షస సైన్యముతో బయలుదేరి మహాకోపముతో నొక్కపర్యాయము హనుమంతుని నెదుర్కొని శరవర్షమును హనుమంతునియందు గురిపించుచుండ నా కరాఘాతముచే హనుమంతుడు కోపించి యచ్చట నున్న యొక

తతస్తే యుగవచ్చేవ శరవృష్టిం హనూమతి
 వవద్దు స్తచ్చరాఘతా త్కుపితోఽనిలనందనః
 ఆయసం స్తంభ మాదాయ ఖముష్లేత్వ చ సత్వరమ్
 భ్రామయిత్వాచ తం తేన తాడయిత్వా చ రాక్షసాన్
 పంచసేనావతీం శ్చాపి నిష్పిష్టాంగాంశ్చ కాశసః ౫౨-౫౩-౫౪

కేచి ద్వభిన్నశిరసః కేచి ద్వచ్ఛిన్నబాహవః
 కేచి త్ప్రభిన్నహృదయా శ్చిన్నపాదాశ్చ కేచన
 భిన్నహస్తారవః కేచి న్నివేతు రవనా తదా. ౫౫-౫౬

హతావశిష్టా దనుజాః కేచి ద్రావణసన్నిధిం
 గత్వా నివేదయామాసుః పంచానాం రక్షసాం మృతిం
 పరివారమృతిం చాపి బాష్పపూర్ణవిలోచనాః ౫౭

పంచసేనాధిపానాం చ మరణం తు నిశమ్య సః
 దుఃఖితోఽక్షకుమారం తు సందిదేశాశరాధిపః ౫౮

ససైన్యోనిర్గతోఽక్షశ్చిరభ మారుహ్యసత్వరమ్
 ఆససాద త్కణేనైవ వాయుపుత్ర మిందమమ్. ౫౯

నిరీక్ష్వాక్షకుమారం తం హనూమా స్త్వర్ష సంయుతః
 సింహనాదం విధాయాథ స్తంభ ముద్భృత్య సత్వరమ్
 భ్రామయిత్వాంతరిక్షస్థో దశాసన సుతోపరి
 చిక్షేవ తత్ప్రహారేణ ఋమాకోక్షశ్చ సారథిః
 రథో హయాశ్చ నిష్పిష్టా బభూవు ర్యుగపత్రదా.

యినుపస్తంభమును దీసికొని పై కెగిరి యా స్తంభమును గిరిగర దిగ్విషయ నా స్తంభముచే రాక్షసులను జావమోది పంచసేనాధి పతులను వారివెంట వచ్చిన రక్షసులనుగూడ పిండిపిండిగ నుగ్గు నుగ్గుగ చితుకగొట్టెను.

గీగీ-గీఓ ఆ రాక్షసులతోఁ గొందఱు తల బ్రద్దలయిన వారలును, మఱి కొందఱు భిన్నములైన బాహువులుగలవారను, కొందఱు గుండెలు బ్రద్దలయిన వారలును, కొందఱు కాళ్ళు విరిగిన వారలును, కొందఱు చేతులు తొడలు విరిగిన వారలునై భూమియందుఁ బడి యుండిరి.

గీఓ౪ ఇట్లు చావగా మిగిలిన రక్షనులు కొందఱు పరుగు లిడుచు రావణుని సమీపమున కేగి పంచసేనాపతుల మరణమును వారి పరి వారముయొక్క మరణమునుగూడ, దుఃఖపడుచు రావణునకుఁ దెలియఁ జేసిరి.

గీఓ౫ రావణుడు పంచసేనాపతుల మరణమును విని మిక్కిలి దుఃఖపడి తన పుత్తుడయిన అక్షకుమారుని యుద్ధమునకై యాజ్ఞాపించెను.

గీఓ౬ అక్షకుమారుడు రావణునిచే నాజ్ఞాపింపబడి వెంటనే కొంత రాక్షస సైన్యముగూడ వెంట రాగా రథారూఢుడై బయలుదేరి క్షణములోఁ బరంతపుడయిన హనుమంతుని సమీపమునకు వచ్చెను.

ఓం-ఓఓ-ఓ౨ తన సమీపమునకు వచ్చుచున్న అక్షకుమారుని హను మంతుడు చూచి యుప్పొంగి కఠిరమును బెంచి సింహవాదమును జేసి పిదప నచ్చట నున్న తోరణస్తంభము నెత్తి గిరిగర దిగ్విషయ కాశపముమీదనుండి యా స్తంభమును అక్షకుమారునిమీద విస రగా, ఆ దెబ్బచే అక్షకుమారుడు సారధి రథము గుఱ్ఱములుగూడ నుగ్గునుగ్గుయ్యెను.

అక్షసైన్యే హనూమాంస్తు స్తంభే నైవతు కాంశ్చన
నిహతా నకరో త్కాంశ్చి త్వలాయనపరాం స్తథా.
విధాయ భీకరాకారో జయనాద మథాకరోత్.

౬౩౪

తతోఽక్షతనయస్యాపి మరణం దనుజాధిపః
నిశమ్య పతితో భూమ్యాం మూర్ఛితోఽభూ త్క్షణం పునః
పుత్రై రింద్రజిదాద్యైస్తు బహుధాశ్వాసితోఽప్యథో
దుఃఖసాగర మగ్నస్స న్నాస్తిత్మన్యేవ మచింతయత్.

౬౪-౬౫౪

లోకత్రయవిజేతు ర్గే కేనచి ద్వానరేణతు
సంప్రాప్తోయం పరిధవః పుత్రీశోకా ద్విశిష్యతే
ఇతి మారుతసూనోస్తు జాతం పరిధవమ్ నవమ్
స్వపుత్రీమరణం రక్షోనాశం చాశోకనాశనం
స్మరన్మృహుర్ముహు శ్చాపి దుఃఖితోఽపి దశాననః
మాయావిమోహితః పశ్చాత్స్వయం మారుతసూనునా
యోన్ధం గంతుమనాశ్చాస్తీ ధైర్య మాలంబ్య మానసే

౬౬-౬౭-౬౮-౬౯.

ఇత్యాశ్వర్యరామాయణే సుందర కాండే

అష్టమ స్సర్గ స్సమాప్తః.

౬౩౪ అక్షకుమారునితో వచ్చిన వైద్యముగోఁ గొందరిని హనుమంతు డా
స్తంభముచే చావగొట్టగా మఱికొందరు ప్రాణరక్షణమునకై పారి
పోయిరి. ఇట్లు అక్షకుమారుడును వాని వైద్యముకూడ హతమయిన
పిదప హనుమంతుడు సంతోషముతో జయనాదములను చేసెను.

౬౪-౬౫౪ పిమ్మట రావణుడు తన పుత్తుడయిన అక్షకుమారుడును వాని
యనుచరులుగూడ వృతినొందిన వార్తను విని భూమియందు మూర్ఛి
తుడై క్షణకాలము పడియుండగా, ఇంద్రజిత్తు మొదలగు పుత్తులూ
వచ్చి యనేకవిధముల నోదార్చినను దుఃఖముద్రముగో మునిగి
యున్న వాడై రావణుడు తన మనస్సుగో నిటుల నాలోచించెను.

౬౬-౬౭-౬౮-౬౯ ముల్లోఁములను జయించిన నాకు ఈ చిన్న కోరి
వలన సంపాద్య ప్రసైన యీ నూతనపరాభవమువలన గలిగిన దుఃఖము
అక్షయకుమారుని మగణవాగ్ధును వినుటవలన గలిగిన దుఃఖముకంటెను
నెక్కుడు బాధించు చుండెను. ఇవిధముగ హనుమంతునివలనఁ
దనకుఁ గలిగిన నూతన పరిభవమును పుత్ర మరణమును రాక్షసనాథ
నమును మాటిమాటికి స్మరించుచు దుఃఖ పడుచు పిదప రావణుడు
భగవన్మాయామోహితుడై యీ దుఃఖము నంతను మరచి ధైర్యమాని
తానే హనుమంతునిమీదికి యుద్ధమునకుబోవ దలంపుగలవాడయ్యెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున సుందరకాండమున

-ఎనిమిదవ సర్గము సమాప్తము.

న వ మ స్స ర్గ :

వశా దింద్రజితం స్వపుత్ర మిదం దాగ్రీంచరాధీశ్వరో
గచ్ఛేయం తనయాస్యమమృతాయా కార్యస్య యోధుం
త్వహమ్, యతాగ్రీసీత్సుతహ రిపు స్త మధునా హత్వాఽ
థవా వాసరం, బద్ధ్వా వా ద్యుత మావ్రజేయ మితి
తతోవ్రోక్షేఽవదత్తం చ సః॥

౧

తాత! త్వం త్యజ శోక మీదృశి మయి త్వత్పుత్రాకే సంస్థితే
కిన్నీసృగ్వచనం సుదుఃఖితగునా స్సంభాషసే త్వం పునః
మన్న మ్మేవ మదీయవిక్రమజయీ వావేదయ త్యద్య తే
వాచాస్యాత్పునరుక్త మేవ కథనం మద్విక్రమేతాం పునః ౨

అద్యైవాహ మరం గతిః కపివరం బద్ధ్వాఽఽనయేయం ధ్రువస్థైః
బ్రహ్మ ప్రేణ తవాంతికం త్వితి పితౄ ధైర్యం నిగద్యాఽఽశు సః
ఆరుహ్యతిరథో రథం తు బలిభి స్సంవేష్టితో రాక్షసైః
స్సామీరేర్నికటంయయాద్యుతగతిః పంక్త్యానన స్యాత్మజః. 3

వశాద్దరిత మాశరైః కృత మలం శుత్యా సమీరాత్మజ
స్తత్రీత్యం పరిగృహ్య శోణమహస్తంభం పున శ్చాయసమ్
ఉత్పత్త్యాంబర మాశు తత్ర విచర న్నాసీ ద్భ్రమంతం తు ఖే
వశా దింద్రజి దాశుగై స్సునిశితై ర్వివ్యాధ తం పాపనిమ్. ౪

విధ్వాఽఽథో హనుమచ్ఛిర స్యతితరా మప్తాశుగై రింద్రజి
త్వశాచిత్రద్భదయం తు షక్తి రిషుభి స్తత్సాదయుగ్మం తథా
ఏకేనాథ శరేణ వాల మపి చావిధ్యాశరేశాత్మజో
ఘోరం సింహనినాద మాచరితవా స్సామీరి రోషాపహమ్. ౫

తొమ్మిదవ సర్గ ప్రారంభము.

- ౧ పిమ్మట రావణుడు తన పుత్రుడయిన యింద్రజిత్తుతో నిటులఁ బలికెను. పుత్రా! ఇతరుల కీ హనుమంతుని జయించుట యను కార్యము దుష్కర మైనందున నేనే యుద్ధము చేయుటకై పోవుదును. నేను వెళ్ళి యక్షకుమారుని జంపిన యాఘాత్యుని జంపి కాని, లేక బంధించి తీసికొనివచ్చుట కాని చేసెననని రావణుడు పలుకగా నింద్రజిత్తు నిటులఁ బలికెను.
- ౨ తండ్రీ! నీవు దుఃఖింపకుము. ఇట్టివాడను నీ కుమారుడ నుండగా నెందులకై నీవు దుఃఖించుచు నిటులఁ బలుకుచుంటివి? నా నామమే నా బలపరాక్రమములను నా విజయములను దెలియజేయుచుండ నేను వేరుగ నోటితో నా పరాక్రమము విషయమై చెప్పుట పునరుక్తమగును. (ఇంద్రజిత్తు అను నామము దేవేందుని జయించుటచే వచ్చినది యని తెలియదగును.)
- ౩ తండ్రీ! నే నీవుడే తొందరగఁ బోయి యా క్రోధిని బ్రహ్మాస్త్రముచే బంధించి నీ యొద్దకు నిశ్చయముగఁ దీసికొని వచ్చెదను, అని తండ్రికి ధైర్యవచనములను జెప్పి యతిరథుడగు నా యింద్రజిత్తు వెంటనే రథమునెక్కి బలవంతులగు రాక్షసులతో గూడి వేగముగ హనుమంతుని సమీపమునకు వచ్చెను.
- ౪ హనుమంతుడు నా రాక్షసుల గర్జితములను విని యచ్చట నున్న యినుప తోరణస్తంభమును తీసికొని యాకాశమున కెగిరి యచ్చట దిరుగుచుండ నతనిని జూచి యింద్రజిత్తు వెంటనే తీక్షణము లయిన బాణములతో హనుమంతుని కిందవిధముగ గొట్ట నారంభించెను.
- ౪౪ పిదప నింద్రజిత్తు హనుమంతుని శిరస్సుమీద నెనిమిది బాణములచే గొట్టుటయే గాక విక్షుప్తమున నారుబాణములును, పాదముల యందు రెండుబాణములను వాలముమీద నొక బాణమును గొట్టి హనుమంతునకు రోషము కలుగునటుల గొప్ప సింహనాదమును జేసెను.

పశ్చాత్తోక్తౌ ధముపేయవా నిజకరస్తంభేన సాశ్వం రథమ్
తత్సూతం చ విమేష ఏవ సకలం చాచూర్ణయ న్నాగ్గుతిః
తత్రత్యం త్వథ భూరుహం పననజ స్తూత్పాట్య తేనైవ తం
పంజ్క్యో న్యోత్కృజ మాశుమేఘనినదంసంతాడ్యసోఽగర్జయత్ .

౫

తవ్యృతౌహోభిన్న గాత్రీసహత స్సంమూర్ఛిత స్తక్షణం
భూయోఽపి స్మృతిమాన్ద్రహంప్రతిపథాపంజ్క్యోననన్యోత్కృజః
నిష్కాగ్రింశో వ్రజతిస్స సేవకజనై గ్నీత సత స్త్వాత్మభూ
రాగత్యాహ మరుత్సుతం ప్రతి తదా సన్యానయ న్నాచుతిమ్.

౬

బ్రహ్మాస్త్రం మమ మానయాద్యమరుతస్సానో దశాస్యాంతికం
గత్వా తేన దశాననేన తు భవాన్సంభాష్య పశ్చాద్వ్రజ
గత్వాఽహం భవదంతికంప్రతి పుచ్యోద్ధం దశాస్యాత్మజం
శీఘ్రంప్రేషయితుంయ తేధువ మహం మత్ప్రేరితశ్చప్రజీత్ .

౭

తత్ప్రియుక్తమదస్త్రేణ త్షణం బద్ధో యథా భవాన్
స్థిత్యా చేంద్రిజితా నీశో రావణస్యాంతికం వ్రజ .

౮

తేన సంభాష్య సంబోధ్య దశానన మలం భవాన్
విజ్ఞాయ తన్మతం చాశు వ్రజితా ద్రామసన్నిధిమ్
ఇన్యైశ్చా విధి రప్యాశు గో మధ్యవధే పునః
సమేత్యేంద్రిజితా ప్రిహ సామపూర్వ మిదం వచః . ౯-౧౦

౫ పిమ్మట హనుమంతుడు రోహవేశము గలవాడై తన చేతిలో నున్న తోరణస్తంభము పెట్టి యింద్రజిత్తురథముమీద గొట్టగా నా దెబ్బ చేతనే గుఱ్ఱములు, రథము, సారథి కూడ రిప్పపాటులో తుత్తునియ లయ్యెను. పిదప నచ్చట నున్న యొక చెట్టును హనుమంతుడు వెళ లించి దానితో నింద్రజిత్తును గొట్టి గర్జించెను.

౬ ఆ చెట్టుదెబ్బచే నలుగఁ గొట్టబడిన దేహముగలవాడై యింద్రజిత్తు ఙ్గణకాలము మూర్ఛిల్లి వెంటనే స్ఫులి గలిగి యచ్చట నున్నచో పాణిణుడేహముగూడ గలుగునని భయపడి సేవకులచే నతనినృహము నకు తీసికొనిపోబడుచుండెను. పిదప బ్రహ్మదేవుడు హనుమంతుని సమీపమునకు వచ్చి యతనిని గౌరవించుచు నిటుల బలికెను.

౭ హనుమంతా! నీవు ఙ్గణకాలము నా బ్రహ్మస్త్రమును మన్నించి బ్రహ్మస్త్రముచే బంధింపబడినట్లుండి రావణుని సమీపమున కేగి యతనితో సంభాషించి పిదప వెళ్ళుము. నే నిపుడే యింద్రజిత్తుని గలిసికొని యతనిని నీతోఁ దిరిగి యుద్ధము చేయుటకు శీఘ్రముగ బంపెదను. నాచే బ్రేరితుడై యింద్రజిత్తు తిరిగి యుద్ధమునకు వచ్చును.

౮ ఆ యింద్రజిత్తుచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన బ్రహ్మస్త్రముచే నీవు బద్ధుడై నట్లుండి యతనిచే రావణుని సమీపమునకుఁ దీసికొని పోబడి వెళ్ళుము.

౯-౧౦ రావణునితో నీవు సంభాషించి యతనికి ధర్మమును బోధించి యతని చూశయమును బాగుగఁ దెలిసికొని పిదప రాముని సమీప మున కేగుము, అని బ్రహ్మ హనుమంతునితోఁ జెప్పి తొందరగ వెళ్ళి మధ్యమార్గముననే యింద్రజిత్తుతోఁ గలిసికొని సామవూర్వకముగా నతనితో నిటులఁ బలికెను.

వత్సేంద్రజయిన స్తేఽద్య విక్రమః క్వగతోఽభవత్
 వానరా ధ్యయ మాపన్నో భవా న్యజతి వా గృహమ్
 గత్వా పున ర్మదస్త్రేణ బధ్వా తిం వానరం పునః
 నీత్వాంతికం పితౄ సృద్య స్తస్య తోషం సమాచర. ౧౧-౧౨
 ఇత్యాత్మభూ నిగదితో మేఘనాదోఽతిలజ్జితః
 ఆత్మానం తు వినింద్యాఽఽశు యయా పవనజం పునః ౧౩
 గత్వైవ మింద్రజిత్తస్మి న్బ్రహ్మస్త్రంత్రంతు ప్రియుక్తవాన్
 విధేర్వచన మాశ్రిత్య సత్కృత్యాస్త్రంచ మారుతిః
 తేన బద్ధోఽభవ త్సద్యో విముక్తోఽభూ చ్చ మారుతిః
 రామనామ స్మర సృద్య సంసారస్యాపి బంధనాత్
 విముక్తో భవితా రామభక్తభూతస్య మారుతేః
 బ్రహ్మస్త్రబంధనిర్మోకే కిమాశ్చర్యం భవిష్యతి. ౧౪-౧౫-౧౬
 బ్రహ్మస్త్రబంధముక్తోపి హనుమా న్బద్ధవత్ప్లితః
 తదా కపిం సమానీయ మేఘనాదో జయధ్వనిం
 ప్రకీర్త్యన్నాశు తాతస్య సమీపం సముపేయివాన్. ౧౭౪

♦ సంసద్యాఽఽశర సేవితం దశముఖం సింహాసనేఽఘోముఖైః
 వశ్చా న్నారదవాచయోర్ధ్వముఖతాం సంప్రాప్తితైస్సత్వరమ్
 సూర్యాద్యైర్నవభి ర్గ్రహైస్తు నితరాం సోపానవత్యా స్థితం
 సంవీక్ష్యాఽఽశరనాయకం పవనజః కుర్చ్యోపి శాంతింగతః ౧౮

♦ సూర్యాద్యైర్నవభిర్గ్రహై రితి:—

పురా కదాచన దశాసనో నవగ్రహ పీఠాభయేన
 నవగ్రహా నాత్మసింహాసనే సోపానభూతా నఘోముఖాన్సంస్థా

౧౧-౧౨ వత్సా! మేఘనాదా! నీ పరాక్రమ మంతయు నేగంగలో గలిసి పోయినది? వానరునకు భయపడియింటికి బోవుచుంటివా? ఓ, నీకిది తగదు. నీవు తిరిగి వెళ్ళి మా బ్రహ్మేంద్రమును బ్రయోగించి యా కోరికని బంధించి నీ తండ్రియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి యతనికి సంత సమును గలుగజేయుము.

౧౩ ఇవిధముగ బ్రహ్మ చెప్పగా నింద్రజిత్తు లజ్జపడి తాను చేసినపని బాగుగ లేదని తనను దానే నిందించుకొని తిరిగి బ్రహ్మ చెప్పిన విధముగ హనుమంతునిమీదకు యుద్ధమునకు వెళ్లెను.

౧౪-౧౫-౧౬ ఇంద్రజిత్తు వెళ్ళి బ్రహ్మేంద్రమును హనుమంతుని మీదికి బ్రయోగింపగా బ్రహ్మ చెప్పినట్లు బ్రహ్మేంద్రమును హనుమంతుడు మన్నించి యా బ్రహ్మేంద్రముచే శ్రుణుకాలము బద్ధుడై వెంటనే బంధమునుండి విముక్తుడు నయ్యెను. లోకములో రామనామమును స్మరించువారలు సుసారబంధమునుండియే విముక్తు లగుచుండగా, సాక్షాదామిధమధ్యుండగు హనుమంతుడు బ్రహ్మేంద్రబంధమునుండి విముక్తు డగుటలో నాశ్చర్య మేమి యుండునని తెలియదగును.

౧౭ ఇట్లు హనుమంతుడు బ్రహ్మేంద్రబంధమునుండి విముక్తుడైనను బద్ధుడైన వానిని విడుదల చేసెను. అప్పుడు హనుమంతుని నింద్రజిత్తు తీసికొని బయలుదేరి యజుఃఉధ్వసులను జేయుచుఁ దండ్రియగు రావణుని సమీపమునకుఁ బోయెను.

౧౮ పూర్వము తన భేద సింహాసనమునకు మెట్లుగ నధోముఖులుగ స్థాపింప బడి దీక్షప నారాధించనముచే న్యూర్వముఖులుగ చేయబడిన * నూర్వాది నవగ్రహములు సోపానములుగా గలిగిన రత్న సింహాసనమున గూర్చుండి రాక్షసులచే నేవింపబడుచున్న రావణుని హనుమంతుడు సభాస్థలమునఁ జూచి యాగ్రహము గలవాడైనను కార్యావసరమును బట్టి కొంత కాంతి నొందెను.

నూర్వాది నవగ్రహములు:-పూర్వమొకప్పుడు రావణుడు నూర్వాది నవగ్రహములచేఁ దన శిష్యుడైనను బీడలు గలుగునేమో యను భయముచే గ్రహముల నధోముఖులుగాఁ దన సింహాసనమునకు సోపా

వశ్చా దీరితయా పురస్థిత మలం తేజోనిధిం విర్భయమ్
 పింగాక్షం పవనాత్మజం దశముఖ స్సంవీక్ష్య కోపాన్వితః
 వశ్చాచ్ఛంకితమానస స్సృహృదయే దధ్యా తదైవం త్వహం
 * శప్తాయేన పురా స ఏష భగవా న్నందీ న కిన్నార్వతః ॥

పితవాన్. తత ఏకదా దేవముని ర్నారద స్సమేత్య దశానన
 సింహాసనస్య స్తోపానతయా స్థాపితా నధోముఖా న్నవగ్రీవా
 నవేక్ష్య తేషా మర్యమాదీనాం దుర్దశాం విచింత్య చ సాను
 తాపో దశాననస్య పరాభూతి మాచరితుకామ స్త మేవ
 మవోచత్ దశానన ! సర్వలోకపీడాకృత్తా మేతేషాం నవగ్రీ
 వాణాం పరాభూతికరణం మమాపి తోషావహ మేవ కింతు
 భవత్కృతపాదమర్దనరూప మాత్మపరిభవ మాత్మదృష్ట్యా
 నిరీక్షితు మనవకాశతయా గ్రహాణా మధోముఖశ్చేన స్థావనం
 నహి సమీచీనతయా సంపృశ్యతే. తతోఽథవా భవత్కృత
 పరిభవం స్వయం నిరీక్షితు మూర్ధ్వముఖా రోతు ఖేటా
 న్భవాన్ తదా మమాప్యతీవ భవే దామోదాత్మి దేవస్విణా
 విగదితో దశాననో మందగ్రీవాదృష్టిపాత స్వాత్మ వ్యశుభతా
 మవిజానం స్తథే త్యురీకీకృత్య నాందోక్తి మనుభూత్య ఖేటాం
 స్థా నూర్ధ్వముఖాం శ్చకార శనే ర్దృష్టిపాతవైవ దశాననస్య
 స్థితాపహరణబుద్ధిరాత్మవైనాశికీసమజసీతికథా త్రానుసంధేయా.

* శప్తాయేన పురేతిః:-అత్రేయం పౌరాణికీ గాథాను
 సంధేయా — పురా కదాచన దశాననో. దేవలోకా త్పుష్పక

౧౯ పిదప ధైర్యముతోఁ దన పురోభాగమువందున్నవాడును, తేజస్వియును, నిర్భయుండును, పచ్చనినేత్రములు గలవాడును, అగు హనుమంతుని రావణుడు జూచి యాగ్రహముగలవాడై పిదప మనస్సుగోసందియము గలిగి మనమునం దిటుల హలోచింపదొడగెను. (ఏమన) పూర్వము * నే నే నందీశునిచే శపింపబడితి నో, ఆనందీశ్వరుడే యీ వానరరూపముతో నిటుల వచ్చియుండలేదుగదా యని యాలోచింపసాగెను.

నములనుగా స్థాపించెను. పిదప నారదు డొకప్పుడు లంక కేతెంచి రావణసింహాసనమునకు మెల్లుగా స్థాపింపబడియున్న నవగ్రహములను జూచి నూర్యాది నవగ్రహముల దురవస్థకుఁ గొంత జాలినొంది రావణునకు పరాభవమును జేయదలచి రావణునితో నిటుల బలికెను. రావణా! సర్వలోకములను వీడించుచున్న యీ నవగ్రహములకుఁ దగిన పరాభవమును నీవు చేయుట నాకును సంత సమే కాని నీవు కాశ్యతో ద్రోక్కుటరూప మగు నీవు వారలకు జేయు పరాభవమును వారలు తమకనులతో జూడ నవకాశము లేకుండగ నధోముఖులనుగా జేయుట మాత్రము నా కంతగ బాగుగ దోచుటలేదు. కావున నిపుడైనను గ్రహముల నూర్ధ్వముఖులనుగా జేయుము. అప్పుడు నాకుమిక్కిలి యామోదముగా నుండునని నారదుడు చెప్పగా, నూర్యాది నవగ్రహములలో శనిదృష్టి తన యందు బడుట తన కశుభమని రావణుడు తెలిసికొనలేక నారదుడు చెప్పినట్లంగీకరించి సింహాసనమునకు సోపానములుగా నున్న గ్రహములను ధౌర్ధ్వముఖులనుగా జేసెను. అట్లు చేయుటచే శనిదృష్టి రావణునకు దగిలినందుననే యాత్మవిశాళమయిన సీతాపరారణబుద్ధి రావణునకు దయించుటయొక్క సీత నపహరించుటయొక్క జరిగె నను శకం యిచట ననుసంధేయము.

నే నే నందీశ్వరునిచే శపింపబడితి నో, - ఇచట నీ పౌరాణికగాథ యనుసంధేయ మయియున్నది.

పూర్వ మొకప్పుడు రావణుడు దేవలోకమునుండి పుష్పక విమా

వశ్చాత్ప్రహ మరుత్సుతం దశముఖః కిన్ను త్వయా మే వనం
 ధ్వస్తం ప్రేషితవా స్థవంత మధునా కోను ధృవం మే వద
 కించ త్వంతు కిమర్థ మాశరచయం వాఽనాశయ స్త్వం పురీ
 మేతా మాగమనే ప్రయోజన మపి స్యాత్కిం రణే కిం ఫలమ్.

౨౦౪

నో కార్యం భవతాఽద్య మద్భయ మలం శాఖామృగ! త్వాం
 పునః, కిన్ను ప్రేషితవా స్థవంతృతి రభూ దాహో స్వి
 దన్యోఽథవా, నోచే ద్వైశ్రవణస్య దౌత్య మధునా
 స్వీకృత్యవాఽఽగాద్భవాక్, తత్త్వం చే ద్గదితం త్వయా
 యది భవా న్ముక్తోభవే ద్వాసర!॥

౨౦౫

కాపేయం న భవత్యద స్తవ పున స్తేజస్తు రూపం తు తే
 కాపేయం పరిదృశ్యతేఽన్యతవచోఽనుక్త్వా యథార్థం వద
 నోచే ద్దుర్లభ మేవ జీవిత మలం స్యాత్తే పున స్త్వం పురీం
 లంకా మద్యసమాగతోసి నితరా ముద్దిశ్య యత్తద్వద. ౨౦౫

మారూఢ సమాగచ్ఛత్కిన్మ - తత్పుష్పకే చ కైలాసాచల
 ప్రింతే త్వచలితి సతి తత్కారణం కిమితి తేన విచారితే,
 తత్ర తవస్యత శృంకర స్యోపరి స్వీయపుష్పకగమన మసహ
 మానేన సందినా తదిద మవిచలిత మకారీతి విజ్ఞాన దైశముఖ
 స్త మేవం శశావ, యతో మదీయ మిదం పుష్పక మచలితం
 భవా సకరోత్తత స్త్వం కప్యాస్యో భవేతి. తతో సంద్యపి
 తస్మై ప్రతిశాప మేవ మదాత్ — వానరేణ మయాసహితః
 కశ్చన సర స్త్వాం సమూలం నాశయ త్వితి.

౨౦ పిదప రావణుడు హనుమంతునిగూర్చి యిటులఁ బలికెను. ఓ వానరా! నా యుద్ధానవనము నేల నకింపజేసితివి? నిన్ను బంపినవాడెవడు? నీ వెందులకై యీ రక్కసులను నకింపజేసితివి? నీ నీ పురమునకు వచ్చిన కారణ మేమి? రక్కసులతో యుద్ధము చేయుట వలన నీకుఁ బ్రయోజన మేమి?

౨౧ ఓ కాళావృగమా! నీవు భయపడవలగు. నిన్నీ రాక్షసనగరమున కింబ్రుజేమైనను బంపెనా? లేక యితరు డెన్నడైనను బంపెనా? లేక తుదేరు డేమైనను బంపెనా? నీవు యధార్థము చెప్పితివా నిన్ను వదలి పెట్టుదుము.

౨౨ నీ వాకారముచేతను వానరుడవేకాని వాస్తవమున గావు. నీ యగు మానవయిన యీతేజస్సు సరాశ్రమము సామాన్యమయిన కోటియందుండవు. కాన నీవు మాటువేషముతో వచ్చినట్లు తెలియుచున్నది. కావున నన్యతము చెప్పకుండగ నీవు నిజము చెప్పుము. అసత్యము చెప్పితివేని నీ కిక జీవితము దుర్లభము. (అనగా చచ్చెదవు) కావున నీ నీ పురమును బ్రచేకించిన కారణము చెప్పుము. (అని రావణు డడిగను.)

నము నెక్కి వచ్చుచుండెను. ఆ విమానము కైలాసవర్వతముమీదుగా వచ్చుచుండగా వచ్చుటకు వచ్చుసరికి కదలకపోగా కదలకపోయిన కారణ మేమియని రావణుడు విచారింపగా, ఆ పర్వతము మీదఁ దపము చేయుచున్న శంకరుని పై భాగమునుండి యా విమానము వెళ్ళుటకు సహింపక నందీశ్వరుడు తన తపోమహిమచే విమానమును గదలకుండగ జేసెనని రావణుడు తెలుసుకొని తన విమానమును గదలకుండ జేసెను గాన నందీశ్వరుని వానరములునిగా శపింపగా, వానర రూపమునుధరించి నాతో గూడిన యొక నరుడు నిన్ను సమూలముగా నకింపఁజేయును గాక యని నందీశ్వరుడును రావణునకు ప్రతికాపము విచ్చినను కథ యిచ్చట ననుసంధానము జేయతగినది.

ఇత్యుక్తః పవనాత్మజో దశముఖం ప్రాహాథ వాక్యం త్విదం
 నాహం వైశ్రవణేన వా ముఖవతా శ్రీదేవ వా పేషితః
 మజ్జాతే ర్భవతి స్వభావగుణ ఏవాయం ధ్రివమ్ కించ తే
 రక్షోధీశితు రన్యదుర్లభ మిదం స్యా న్మే కథం దర్శనమ్ ౨౩

పశ్చాదేవ మువాచ పక్షి-వదనః కృత్వాతిగర్హ్యం భవా
 న్కర్మాత్వంతసుధైర్యయు జ్ఞమ పుగ స్తిష్ఠ త్వహా వాసర
 మన్నామాపి పురా త్వయా నహి కదాప్యశ్రావి కిన్నో కపే
 దేవా బిభ్యతి ఏక్షితుం చ నితరాం యం సోఽహమేవధ్రివమ్
 ౨౪

పశ్చాదేవ మువాచ పక్షి-వదన స్తం కే భవా న్కోన్వితి
 పృష్టః ప్రాహ దశాననం పవనజ స్త్వత్పుత్రహంతా త్వహమ్
 కించాహం భవదీయసోదర ఖరత్రైశ్చి కాద్యాశరాన్
 హంతు ర్లోకధను ర్గరో రఘువశే ర్దూతో ధ్రివం మారుతిః
 ౨౫

కించేదా శుణు భో దశానన ! విభోన్సూర్యాత్మజస్య ధ్రివం
 సందేశా దహ మాగతోస్మి రఽజస్తే భ్రాతృతుల్యో హి సః
 తస్మాత్త్వాం కుశలం హ్యువాచ దనుజాధీశాధునా తద్వచ
 శ్లోతవ్యం భవతాద్యధర్మసహితా మద్వక్ష్యమాణం హితమ్
 ౨౬

౨౩ ఇట్లు ప్రశ్నింపగా హనుమంతుడు రావణునితో నిటుల బలికెను. ఓ రాక్షసరాజా ! కుచేరుడుకాని యింద్రుడుకాని విష్ణువుకాని పంపగా నేను రాలేదు. నే నే యాకారమున గానవచ్చుచుంటినో, యా జాతికిచేరిన వానరుడను. నా వానరజాతికి స్వభావగుణమే చపలత్వము. వనమును నేను నాశనమే చేయకపోయినచో నితరులకు దుర్లభమయిన రాక్షసరాజువగు నీదుదర్శనము నాకెట్లు సంభవించునో యాలోచింపుము. నీ దర్శనమునకై యశోకవనమును బాడు చేసితిని. (రాజువగు నిన్ను జూడగోరి బ్రహ్మాస్త్రమునకు బద్ధుడనైతి నని భావము తెలియదగినది.)

౨౪ ఆ మాటలు విని రావణుడు తిరిగి హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను. ఓరీ, నింద్యుడైన పనిచేసిగూడ నతిదైర్యముతోఁ గూర్చుంటివి. ఆశ్చర్యముగా నున్నది. ఓరీ! నా కేరు నీ వెప్పుడును వినియుండలేదా? ఎవనినిఁ జూచుటకు దేవతలకూడ భయపడెదనో, అతడను నేనే యని తెలిసికొనుము.

౨౫ ఇట్లు పలికిన పిదప రావణుడు హనుమంతునితోఁ నీ క్రిందివిధముగఁ బలికెను. ఓరీ! నీ బెవ్వడవో నిజము చెప్పుమన, హనుమంతు డిట్లు సమాధానము చెప్పెను. ఓరీ! నిజము చెప్పెదను వినుము. నేనెవ్వడ నంటే నీ కొడుకును జంపినవాడను. ఇదియునుంగాక నీ సోదరులగు ఖరదూషణ త్రిశిరుసులు మొదలగువారిని జంపినవాడును. ధనుర్విద్యలో గురువు నగు శ్రీరామచంద్రుని దూతను. వాయువుకుండను.

౨౬ ఇంకను జెప్పెదను వినుము. వానర రాజయిన శుగ్రీవుని యాజ్ఞాను సార మిటుకు వచ్చినాడను. ఆ శుగ్రీవుఁడు నీకు సోదరప్రియుడు కావున నతడు నీ కుశల మడిగితి నని చెప్పుమనెను. ఆయన నీహితమున గోరి నీతోఁ జెప్పవలసివడిగా జెప్పిన ధర్మవచనములనే నేను జెప్పెదను. బాగుగ వినుము.

రామ స్తాతవచోనుసృత్య గహనం సీతానుజాభ్యాం యతో
 ధర్మాత్మా సమవాప్తవా స్తనకజాఽదృష్టా వనే తాం పునః
 పశ్యాన్ లక్ష్మణసంయుతో రఘుపతి స్సమార్థమాణః కృమా
 త్సంప్రాప్యచల మృశ్యమూక మకరో తుస్సగ్రివసఖ్యం తతః

౨౨

సీతాయాః పరిమార్గణం రవిసుత స్తస్మై ప్రతిజ్ఞాతవాః
 శ్రీరామోపి తథేంద్రపుత్రహననం తస్మై ప్రతిజ్ఞాతవాః
 పశ్యాదింద్రసుతం తు రాఘవవిభు స్వత్ప్రేమణా లీలయా
 సంఖ్యే మారితవా నితి ధృవ మితఃపూర్వం త్వయాపి శుశ్రీమ

౨౩

పశ్యాత్సుర్యసుతోపి రామదయితా మన్వేషు మన్యాదృశా
 ద్విక్షు పేషయతిస్మ వానరవరాం స్తత్ప్రేషితా వానరాః
 మార్గంతే బహుకోటిశోఽవనిసుతాం భూమ్యాం తథా
 చాంబరే, సీతాయై శతయోజనాంబుధి మహం తీర్త్వా

సమాగా మహ.

౨౪

దృష్టాతే నిలయే మయా భ్రమిక్వతా భూమ్యాత్మజాతా
 భవాన్, ధర్మాధర్మవిచక్షణోపి మహిజాం సంరోధు మస్మి
 న్మరే, నార్హత్యేవ విరుద్ధకర్మణి కదా మూలంకషే
 బుద్ధిమా న్నో సజ్జిత భవాదృశో రఘుపతే రగ్గి భవా
 స్కీదృశః.

30

౨౭ చళరథుడనురాజు పూర్వ మొకడుండెను. ఆయనకు శ్రేష్ఠపుత్రుడును ధర్మాత్ముడునగు రామచంద్రమూర్తి పితృవాక్యమును బరిపాలించుటకై తండ్రియాజ్ఞాప్రకారము భార్యయైన సీతతోడను తమ్ముడయిన లక్ష్మణునితోడనుగూడి దండకవనమునం దుండెను. ఇట్లుండ నాయడవిలో సీత గానరాకపోయెను. వీడప రామచంద్రమూర్తి లక్ష్మణుసమేతుడై యామెను వెదకుచు గ్రామముగ ఋశ్యమూలపర్వతము చేరి యచ్చట కుగ్గివునితో మైత్రినిఁ జేసికొనెను.

౨౮ వీడప కుగ్గివుడు సీతను వెదకించెదనని రామచంద్రమూర్తితో ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగఁ జెప్పెను. రామచంద్రమూర్తియును వాలిని జంపి వానరరాజ్యమున కుగ్గివుని నభిషిక్తుని జేయుచునని ప్రతిజ్ఞ జేసెను. వీడప రామచంద్రమూర్తి వాలిని నొక్కకోలచే నవలీలగఁ జంపివేసెనను సంగతిని నీవుకూడ నింతకుబూర్వము వినియే యుండువు. (ఇచ్చట వాలిని జంపిన కథచెప్పటచే వాలిని జంపిన రామునకు నిన్ను జంపుట సులభమని తెలియజేయుట కని తెలియదగును.)

౨౯ వీడప కుగ్గివుడు సీతాస్వేషణమునకై యశేకులగు వానరవీరులను బంపెను. అట్లు కుగ్గివునిచేఁ బంపబడిన వానరవీరులు కొట్టకొలది బయలుదేరి భూమియందున నాకాశమునందున గూడ సీతను వెదకుచుండిరి. నేనుగూడ వానరులతోపాటు సీతా స్వేషణమునకై బయలుదేరి కతయోజనసరిమితముగు సముద్రమును దాటి యిచటకు వచ్చితిని.

౩౦ ఇచ్చట సీతను నేను వెదకుచు దిరుగుచుండ నీ గృహముననే యామెను జూడగలిగితిని. నీవు ధర్మములను బాగుగ దెలిసిన వాడవయి యుండియు నీ విటుల సీత నిచ్చట నిట్లు నిరోధించుట బాగుండదు. సర్వనాశనము చేయు పనియందు నీ వంటి బుద్ధిమంతుడెవ్వడును సంసర్తుడుకాడు. బాగుగ విచారించినచో రామునియందు నీ వెంతవాడవు ?

స్థాతుం నాపి నురాసురాశ్చ మిళితా శ్రీరామబాణాగ్రిత
శ్వక్తాః కించ జగత్ప్రయే రఘువతేః కృత్వా వ్యలీకం పునః
సౌఖ్యం ప్రాప్స్యతి కోను తే శుభకరం వాక్యం త్వ మంగీకురు
శ్రీరామస్య సమర్ప్యతాంచ మహిజా శీఘ్రం త్వయారావణ. 3౧

దృష్టా హ్యద్య మహీసుతాఽఽశరపతే యత్కర్మశేషం స్థితం
రామాయ త్తే మితఃపరం న భవితాక్షేమస్తు సూనం తవ
మద్యశ్యాం జనకాత్మజాం కథ మిమాం రామో గృహీత్వా
వ్రజే । దిత్యాలోచన మాశు సంత్యజ హృది త్వం కారణం
వచ్ఛహమ్. 3౨

నోవేత్సి త్వ మియం న భూమితయా పంచాననా వన్నగీ
నాప్యేషా భవతా ధృవం జరయితుం శక్యావిషాన్నం యథా
నో న్యాయ్యం తపసఃఫలం జరయితుం చీర్ణం త్వయారావణ!
త్వం తావత్పరిఽంత్య సత్పథరతో భూయా స్సదేతఃపరమ్ 33

పూర్వం నిర్జరపన్న గాశరముఖావధ్యత్వరూపం వరం
లోకేశా ద్దతనానసీతి విదితం పక్ష్యాన నాథాపి తే
సూనం హ్యస్తిభయం సరాచ్చ భవో భీ రాస్తే కిం వానరా
త్తస్మాత్సూర్యసుతా త్కథంహ్యసు పరిత్యాగం కరిష్యస్యహా.

30 రావణా! దేవదానవులందరును గలసిగూడ రాముని బాణములయందు నుండ శక్తులుకారు. రామునకుఁ గీడు చేసి సుఖమును బొందువాడు ముల్లోకములలోను లేడనుట నిక్కము. నీకు మేలు గలుగ జేయు నామాటల నంగీకరించి శ్రీరామచంద్రమూర్తికి సీతను నీవు శీఘ్రముగ సమర్పింపుము.

31 రావణా! సీత యెందుండినది నేను దెలిసికొంటిని. మిగిలిన కార్యము రామచంద్రమూర్తియే చక్కబెట్టును. ఆపని నాది కాదు. కాని నీకుమాత్రం మిశ్ర క్షేమము గలుగదు. నిశ్చయము సీత నా యధీన ములో నున్నదిగదా! రాము డెట్లీ లంకకువచ్చి తీసికొని పోగలడని, దురాలోచనమును వదలిపెట్టుము. నేను గారణమును జెప్పెదను వినుము.

33 రావణా! నిన్ను జంపుటకు రాముడుకూడ నవసరములేదు. ఆ సంగతి నీకుఁ దెలియదు. ఈమె సీత యని సామాన్య స్త్రీ యని తలంచుచుంటివి కాని నిజముగ నీమె నిన్ను జంపుటకై పగబట్టివచ్చిన యైదు తలలుగల యాడుత్రాచుపా మని తెలిసికొనుము. కడుపులో విషాన్నమును జీర్ణము చేసికొనలేనట్లు నీ వీమెను జీర్ణము చేసికొనలేవు. (అనగా విషాన్నము చంపునట్లు ని న్నీమె చంపునని భావము) కాన నీవు బాగుగ నాలోచించి యిటుపిమ్మటనైనను సన్మార్గమునఁ బ్రవర్తింపుము.

34. నీవు దేవతలచేతను నాగులచేతను రాక్షసులు మొదలగువారిచేతను జావకుండగ వరమును బ్రహ్మవలన బొందితి వను విషయము నాకు దెలియును. కాని నరులవలనను వానరులవలనను జావు లేకుండ వర మును బొందని కారణమున నరునివలనను వానరునివలనను మరణ భయము నీకున్నది కాన వానరుడగు కుగ్రీవునివలన బ్రాణరక్షణము నీ కెట్లు కలుగునో యాలోచించుకొనుము.

ధర్మాధర్మ ఫలద్వయస్య యుగప దోగ్రాధిరాజ్యాదివ
 త్సంభూయానుభవో కదాపి న భవేత్లోకే దశాస్య ధ్నువమ్
 కించాధర్మవినాశనశ్చ న భవేద్ధర్మోపి యద్వా మహా
 త్త్యున్యాయతయా పృథర్మకరణం త్వాం నాశయే ద్రావణ.

౫౩

• ధర్మాధర్మేతి - అత్రేదం వేద్యమ్. మహతా
 పూర్వసంచితే నైవ ధర్మేణ మమ త్రాణం భవిష్యతీతి
 రావణప్రశ్న మాం శక్త్యేవం వికల్ప్యతే. నను రోగ రాజ్యాదివ
 ధర్మాధర్మఫలయో స్సంభూయానుభవసిద్ధే రాత్మ త్రాణ
 సిద్ధిః ఉతాధర్మబాధేన ధర్మఫలానుభవ శ్చేతి ద్వేధా
 వికల్ప్య ఆద్యస్యా సంభవ మాహ సంభూయానుభవో న
 భవేదితి. అయి మాశయః ధర్మస్య ఫలవినాశ్యత్వాత్ ధర్మఫల
 మధర్మఫలేన సహ భోగ్యం న భవతి. కుతః? తీవ్రతపః పరదా
 రాపహరణ భవదీయధర్మా ఫలయో ర్వధ్యత్వావధ్య
 త్వయో ర్జీవన తదభావయో స్సహవస్థాన విరోధాత్ రోగ
 రాజ్యాదివ త్సంభూయానుభవో న సంభవతీతి భావః
 ద్వితీయం దూషయతి ధర్మో నాధర్మ నాశన ఇతి. అధర్మ
 బాధేన ధర్మఫలానుభవో న ఘటత ఇతిభావః, అయిమాశయః

3౫ విశ్వరూపము రోగము పరస్పర విరుద్ధములుగావు. గాన నేకకాలమున ననుభవమునకు వచ్చినట్లు నీవు చేసిన పుణ్యపాపములు ఏకకాలమున అనుభవమునకు రానేరవు. * పుణ్యపాపములు ఒకటితర్వాత నొకటి యనుభవమునకు వచ్చును. నేను చేసిన పుణ్యమే పాపమును నశింప జేయు ననుటకు నీలులేదు. ధర్మము అధర్మఫలమును జెరుపదు. అనగా పూర్వము చేసిన పుణ్యము, పూర్వముచేసిన యధర్మమును నశింపజేయును గాని యిప్పుడు చేసిన పాపమును నశింప జేయలేదు. పుణ్యఫలము ననుభవించితివి, పాపఫలము తుల్యన్యాయముచే నిన్ను నాశనము చేయక మానదు.

పుణ్యపాపములు:- నేను జేసిన సుకృతమే నన్ను రక్షించునని రావణుడు ప్రశ్నించునేమోయని ముందుగానే యీ క్రింది విధముగ వికల్పింప బడుచున్నది. (1) రావణా ! విశ్వరూపము రోగము ఏకకాలమున ననుభవమునకు వచ్చినట్లు ధర్మాధర్మములు రెండును ఏకకాలమునం దనుభవములొనికి వచ్చును. కాన నాకు రక్షణ మున్నదనియా, (2) లేక పుణ్యము పాపమును బాధించును కాన నా కెప్పుడును పుణ్య ఫలమే యనుభవమునకు వచ్చునుగాని పాపఫలము అనుభవములొనికి రానేరాదు గాన నా ప్రాణరక్షణమునకు భంగము లేదనియా? అని రెండుగ వికల్పించి మొదటిదానికి సమాధానముగ పుణ్యపాప ఫలములు రెండును ఏకకాలమునం దనుభవములొనికి రావని చెప్పెను. రెండవదానికి సమాధానముగ పుణ్యమును పాపము నశింపజేయలేదని చెప్పెనని తెలియదగును. అభిప్రాయ మిట్లు గ్రహింపదగినది. పుణ్యము అనుభవముచే నశించునదిగాన శాశ్వతముగాదు. గాన ధర్మ ఫలము అధర్మఫలముతోగూడ నేకకాలమున భోగ్యముగాదు. ఎందు చేతనన, తీవ్ర తపోరూపమయిన ధర్మమునకు ఫలమయిన దీర్ఘాయుష్య రూపమయిన జీవితమును పరదారాపహరణరూపమయిన అధర్మము నకు ఫలమగు మరణమును కూడి కలిసియుండుట యసంభవము. విరుద్ధముగాన రోగ రాజ్యాదులవలె సహవస్థానము (ఏకకాలమున ననుభవములొనికి వచ్చుట) సంభవింపదని భావము. రెండవ వికల్పము దూషింపబడుచున్నది. ధర్మము అధర్మమును నశింపజేయ

పాపం ధర్మఫలం త్వయాఽఽశు భవతాఽ ధర్మస్య శీఘ్రం
 ఫలం, సంపాప్యేత తతో భవాః ఖరముఖాదీనాం వధం
 తత్కృతమ్, బుద్ధ్వా వాలివధం చ రాఘవవిభో స్సుగ్రీవ
 సఖ్యం తథా, బుద్ధ్య స్వాత్మహితం దశాసన ! పురీం సంర
 క్షతా తద్భయాత్ . 31

పూర్వం వాసరసన్నిధౌ రఘువతి సమ్యక్ప్రతిజ్ఞాతవా
 సన్మహారం తవ తావకాశరవధం మద్వాక్యసారం శృణు
 శ్రీరామస్య పురందరోపి నితరాం కృత్వాఽప్రియం నోసుఖం
 పాప్యస్యత్యన్యజనస్తు కింపునరహో త్వాదృష్టివం వచ్ఛహమ్ . 32

విధి త్వం జపకాత్మజాం పున రిమాం లంకావినాశాయనై
 సంజాతా మివ కాళరాత్రిమతులాం దుష్టభ్రమం ముంచతాత్

పూర్వకృతో ధర్మః ఇదానీం కృతాధర్మనాశనో న భవతి
 ఆధరోపి ధర్మనాశనశ్చ న భవతి, ధర్మాధర్మా వుభావ స్యను
 భవేనైవ వినాశ్యా వితి భావః. త్యన్యాయతయేతి - నను
 యేభ్యోఽవధ్యత్వం సపార్థితం తేభ్యోపి పూర్వోపార్జితసుకృత
 సంచయ ఏవ రక్షిష్యతీ త్యాశంక్య ఏవం చేత్తుల్యన్యాయ
 తయా త్వత్కృతోఽధర్మనిచయోపి త్వాం నాశయిష్యతీతి
 భావః.

31. ధర్మఫలమును నీ విదివరకే యనుభవించితివి. ఇక శీఘ్రములో నధర్మ ఫలము నీ కనుభవములోనికి వచ్చుట నిజము కావున ఖరుడు మొదలగు పదునాలుగు వేల రాక్షసులను రామచంద్రమూర్తి మహారాక్ష కాలములో సంహరించిన విషయమును, నిన్ను జయించిన వారిని నొక్కబాణముచే రామచంద్రమూర్తి సంహరించిన విషయమును కోటకొలది వానరులకుఁ బ్రభువైన సుగ్రీవునితోఁ జెలిమి రామ చంద్రమూర్తి చేసికొనిన విషయమును జక్కఁ జెలిసికొని నీ హితమును బాగుగ నాలోచించి రామునిబారిసుండి నీ లంకను గాపాడుకొనుము.

32. నీ యధర్మఫలమును నేడే నీ కనుభవములోనికి వచ్చునట్లు నేనే సర్వనాశకము చేయుదును గాని రామచంద్రమూర్తి సుగ్రీవుని సమక్షమున నీత నహరించిన నిన్ను నీ పరివారమును, దాను వధించునట్లు ప్రతిజ్ఞచేసెను. కావున నే నుపేక్షించితి, నా తుదిపలుకులను వినుము. రామచంద్రమూర్తికి దోహదము చేసి యింద్రుడైనను సుఖింపలేదన నీవంటి యితరుని విషయము చెప్పు నేల? కాన జెప్పెద వినుము.

33. నీ వకమునందున్న నీత యీ లంక నంతను నశింపజేయ వచ్చి చేరిన కాళరాత్రి యని తలంపుము. (కాళరాత్రి) ప్రళయకాలమున లోక

జాలదు. అధర్మమును బాధించి ధర్మఫల మనుభవించుట సంఘటింపదని భావము. వైభావ మిట్లు గ్రహింపదగినది. పూర్వము నందు జేయబడిన ధర్మము ఇప్పుడు చేసిన అధర్మమును నశింపజేయ లేదు. అట్లే అధర్మము ధర్మమును నశింపజేయ జాలదు. ధర్మాధర్మములు రెండును అనుభవముచేసి నశింపవలసినవేయని భావము. తుల్యన్యాయముచే ఎవరివలన జావు లేకుండ కోరబడలేదో, వారివలన గూడ నేను జేసిన పూర్వపుణ్యమే రక్షించునని రావణు డను నేమోయని యాశంకించుకొని నీ పుణ్యము నీ కైశ్వర్యము జీవితము నిచ్చునట్లు నీవు చేసిన అధర్మము తుల్యన్యాయముచే నిన్ను నశింపజేయ నని భావము తెలియదగినది.

దగ్ధప్రియ మభూద్ధృవం పురమిదం భూమ్యాత్మజా తేజసా
కించేదం రఘురామకోపదహనా ద్భస్మీభవిష్య త్యంమ్. 3౮

స్వీయా స్మంతివరా న్సుతాం శ్చ సహజాన్మిత్రాణిదారా
నిమాం, లంకాం చాపి వినాశయే న్నుతుభవాన్ శ్రీరామ
దాసస్య మే, దూత స్యాపిచ వానరస్య వచనం శోతవ్య
మద్య త్వయా, సంహృత్వాఖిలలోకజాల మఖిలం సప్తమృ
చ రామః క్షమః 3౯

• సాక్షా ద్విష్ణుసమస్య రాఘవవిభోః కృత్వాఽప్రియం తే పునః
ర్నానం దుష్లభ మేవ జీవిత మహం వచ్చి శుణు త్వం వచః
బ్రహ్మ వాపి చతుర్ముఖోఽపిచ శధా రుద్రప్రీతేతోపివా
తామ్రేతుం రాఘవవధ్య మాశరవిభో! నాలం మహేంద్రోపివా.
౪౦

• అత్ర బ్రహ్మాత్మత్వా చతుర్ముఖేతి విశేషణాంత
రోపాదానం తస్య విశేషసామర్థ్యద్యోతనార్థ మితి వేద్యమ్.
ఏవమే వాన్యతా పూహ్యమ్. ఏతత్ప్రేక్షర్ష పరిహారాయ
వ్యుత్క్రమేణ యోజనీయం. ఇది పరమైశ్వర్య ఇత్యస్మా
ద్ధావోః ఇంద్రోనామ పరమైశ్వర్యవాన్. తాదృశ స్త్రీలో
కాధిపతి రపి పరనిరసనసామర్థ్యాభావా దశక్తవచ భవేదిత్యా

మును నెట్లునాశనము చేయునో యట్టిమెలంకనంతయు నకింపజేయునని భావము) కావున దుర్భరము విడిచిపెట్టుము. ఈ పురమంతయు సీతాపాతివ్రత్య లేజస్సుచే నినివరకే దగ్ధప్రాయ మయ్యెను. రామచంద్రమూర్తియొక్క కోపాగ్నిచే నింక నీ పురము భస్మముగా గలదు.

3- రాక్షసేశ్వరా ! నీవా రాక్షసుడవు. రామచంద్రమూర్తియూ మనుష్యుడు. నేను మీ యిరువురిజాతిలోని వాడనుగాను. మధ్యస్థుడను- రామదాసుడను. రామచంద్రమూర్తి సీతను జూచి రమ్మనిన వచ్చిన దూతనుగాన నే నసత్యమాడవలసిన పని లేదు గాన నిజము చెప్పుచున్నాను. నా మాట నమ్ముము - రామచంద్రమూర్తి సర్వప్రపంచమును దనకక్తిచే సంహరింపగలడు. తిరిగి సృష్టింపగలడు. కాన రాముని బారినండి యాత్మీయులను దారపుత్రాదులను మంతులను సోదరులను మిత్రులను లంకాపురమును నాశనము గాతుండజేసి రక్షించుకొనుము.

4- సాక్షాద్విష్ణుసమానుడయిన రామచంద్రమూర్తికి ద్రోహము చేసితిని కాన నీవు బ్రతుకుట కడు దుర్లభము (నీ వొకడవు కాదు దేవతలు కూడ రాముని దాకలేరని చెప్పుచున్నాడు) + ఇందురుడైనను లేక మహేందురుడైనను, రుదురుడైనను, త్రినేత్రుడైనను, లేక బ్రహ్మయైనను, చతుర్ముఖుడైనను వీర లందరు గలసియైనను గూడ రామచంద్రమూర్తి చంపదలచినవానిని రక్షింపకత్తులు గారు (అనగా వీరలు రామునితో యుద్ధముచేసి యా వధుని రక్షింపలేరని భావము.)

ఇచ్చట బ్రహ్మ యని చెప్పి చతుర్ముఖుడని మరల చెప్పుటయు రుదురుడని చెప్పి త్రినేత్రుడని చెప్పుటయు, ఇందురుడని చెప్పి మహేందురుడని తిరిగి చెప్పుటయు విశేషసామర్థ్యమును దెలియజేయుట కని తెలియదగును. బ్రహ్మకంటె రుదురుడు రుదురినకంటె నిందురుడు సుతక్రష్టజేమోయను సందియము పోవుటకై చివరనుండి వ్యుత్క్రమముగ నిటుల పదయోజనము చేయదగినది. 'ఇది పరమైశ్వర్యే' అను ధాతువునుండి పుట్టిన యింద్రోక్తమునకు, ద్విలోకాధిపతి

శయేన మహేంద్ర ఇతి వృత్రహనసప్రసిద్ధసామర్థ్యోపి న
 శక్తః, మహాన్వా అయ మభూ ద్యో వృత్ర మనధీదితి తస్మ
 హేంద్రస్య మహేంద్రత్వ మితి శ్చుతేః. తథాచ త్రైలోక్య
 యంతృత్వ వృత్రహంతృత్వరూపధర్మవిశిష్టోపి రామవధ్యం
 తాత్మం నశక్త ఇతి భావః. మాభూ త్క్షుద్ర ఇంద్ర శ్చక్తః
 సర్వసంహారకో రుద్రస్తు శక్త స్సాస్య దిత్వాహ రుద్ర ఇతి.
 సంహారకాలే ప్రజాః రోదయతీతి రుద్రః. కాలవిశేషే సంహా
 రకో పీదానీ మప్రాప్తకాలత్వా దశక్త స్సాస్యత్తతాహ-
 త్రినేత్రఇతి - నిటలనయనదహనజ్వాలావిలోపితమదనోపీత్యర్థః
 మాభూత్తస్య శక్తిః బ్రహ్మణః పుత్రాయ జ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠా
 యేత్యుక్తరీత్యా రుద్రస్యాపి పితా బ్రహ్మశక్తస్సాస్యత్తతాహ-
 బహ్మేతి. రుద్రపితా స్వయం కర్మవశ్యః కథం శక్త స్సాస్య
 త్తతాహ చతురానన ఇతి. యుగపదేన సర్వవేదోచ్ఛారణ

యని యర్థము. అట్టి త్రిలోకాధిపతికూడ రాముడు చంపదలచిన వానిని రక్షింపకత్తుడు కాడని భావము. అట్టివాడయినను కత్తువులను సంహరింప సామర్థ్యము లేనందున రక్షింప నకత్తు డయ్యెనని యాశంకించుకొని మహేంద్రుడు రక్షింపసమర్థుడు కాడని చెప్పెను. మహేంద్రు డనగా, వృత్తానురని సంహరించుటచే బ్రసిద్ధమైన సామర్థ్యము గలవాడని యర్థము. అట్టివాడుకూడ రక్షింప నకత్తుడని భావము. వృత్తానురనిఁ జంపుటజేతనే యిందుగనకు మహేంద్రు డని ప్రిసిద్ధి కలిగినని కృతి చెప్పుచుండెను. (అట్టివాడును సమర్థుడు కాడని భావము) క్షుద్రుడయిన యిందుడు రక్షింప కత్తుడుగాక పోయినను ప్రళయకాలమున లోకములను సంహరింప కత్తిగల రుద్రుడు కత్తుడు గావచ్చునని యాశంకించి యతడును సమర్థుడు గాడని చెప్పుచుండెను. రుద్రుడనగా సంహరకాలమున ప్రజలను రోదనము చేయించువాడని వ్యుత్పత్త్యర్థము. అట్టివాడును సమర్థుడు కాడని భావము. ప్రళయకాలమందు రుద్రున కట్టికత్తి యున్నను సర్వదా సంహరకత్తి లేకపోవుటచే రక్షింపకత్తుడు కాకపోవచ్చునని యాశంకించి త్రినేత్రుడని చెప్పెను. త్రినేత్రుడనగా మూడుకన్నలు గలవాడు (అనగా మూడవకంటి నిష్కమంటచే బ్రళయకాలము కంటె వేఱుకాలమునందు మన్మథుని దహింపజేసినవాడని యర్థము. అట్టివాడును రామచంద్రమూర్తి చంపదలచిన వానిని రక్షింప లేడని భావము.

రుద్రునకు రక్షింప కత్తిలేకపోయినను “బ్రహ్మణః పుత్రాయ” అను కృతి ననుసరించి రుద్రునకు దండియయిన బ్రహ్మకు కత్తి యుండకూడదా యను నాశంకమీద బ్రహ్మకూడ రామచంద్ర మూర్తి చంపదలచినవానిని రక్షింప కత్తుడు కాడని చెప్పుచుండెను. “బ్రహ్మయనగా గొప్పవాడని” యర్థము. అంత గొప్పవాడు కూడ కత్తుడుకాడని చెప్పుచుంచుండెను. ఎంతగొప్పవాడైనను సహాయసంపద లేనివాడుగనుక రక్షింప కత్తుడు కాకపోవచ్చునని యాశంక భచ్చు థని చతుర్ముఖుడని వేఱుగ జెప్పబడెను. పశుర్యేధములును నాల్గు

యద్భలేన తు శేషోపి బ్రహ్మాండం తు బిభర్తి సః
నిహంతం త్వాదృశా న్భూమ్యా మవతీర్ణో దశాసన.
త్వాదృశాం రాజలోకానాం శృంగభంగం విధాయ యః
ధను ర్భభంజ తం రామం మనుషే. త్వం కథం నరమ్. ౪౧-౪౨

త్వత్సమర్థ్య మహం వేద్మి కార్తవీర్యంచ వాలినమ్
అభియాతో హ్యతో గర్వముత్సృ జ్యాత్మని తిష్ఠతాత్.
త్వత్పుత్రేణ ప్రియుక్తస్య బ్రహ్మాస్త్రస్య క్షణంవశః
స్వామికార్యార్థినో మేఽద్యతావతానతు వంచనా. ౪౩-౪౪

అంజలిం త్వహ మాబధ్య పార్థివయామి వచ శ్శృణు
త్యజాభిమానం సద్వంశే జాతోసి బ్రహ్మణః కులే
పులస్త్యపౌత్రీభూతి స్త్వం తథా విశ్రీవస సుతః
నస్తా చాత్మభువో ప్యేవం కృతవా స్మర్క నిందితమ్
పులస్త్య సత్కులస్య త్వం కళంకం మాకుదుప్రభో. ౪౫-౪౬-౪౭

నరీక్ష్య రాఘవం కాలో విభేతిచ దశాసన
తాదృశా కలహో మాస్తు తవ రాక్షసనాయక ౪౮

సంసాతాతిశయోపి బృహత్త్వబహుముఖత్వాది ధర్మ విశిష్టోపి
విరించి ర్వా యుధి రామవధ్యం తామ్రం న శక్త ఇతిభావః

౪౧-౪౨ రావణా! యెవని బలముచే శేషుడు బ్రహ్మాండము నంతను భరించుచుండెనో, అతడు (విష్ణువు) నీవంటి దుర్మాన్యులను జంపుటకు రామచంద్రమూర్తిగా భూమియుం దవతరించెను. నీవంటి రాజ లోకమునకు శృంగభంగమును నెవడు గలుగజేసి ధనుర్భంగమును జేయగలిగెనో, అట్టి రామచంద్రుని సామాన్యమానవునిగా నెట్లు తలంచుచుంటివి?

౪౩-౪౪ రావణా! నీవెంత సమర్థుడనో నా కదియును దెలియును. నీ వొక పుడు కార్తవీర్యార్జునునిమీదికి మఱియొకపుడు వారిమీదికి యుద్ధ మునకు వెళ్ళిన సంగతి నాకు దెలియును. (అనగా వారలవలన నీవు పరాభవమును బొందితివికాదా యని భావము) కావున నీవు మనము నందు గర్వమును విడిచిపెట్టుకొనుము. నీ కుమారుడగు నింద్రజిత్తు ప్రియోగించిన బ్రహ్మాస్త్రమునకు నేను ఊణకాలము వక్రుడనైతివని నన్ను జూలకనగ ండకుము. స్వామికార్యాధినైన నా కంత మా త్రిమున వంచన యేమియు లేదు.

౪౫-౪౬-౪౭ రావణా! మిత్రభావముతో నేను చేతులు బోడించి పార్థివా పూర్వకముగఁ జెప్పాచున్నాను. వినుము. నీవు దురభిమానమును వదలి పెట్టుకొనుము. సద్వంశములో బ్రహ్మవంశమునందు నీవు పుట్టినవాడవు. బ్రహ్మదేవునకు సాక్షాత్తుగ మునిమనుమడవు. పులస్త్య బ్రహ్మకు మనుమడవు. విశ్వీరసునకుఁ బుత్రుడవు. ఇట్టి వాడవయి యుండియు లోకనింద్యుడైన పనిని జేసితివి. పులస్త్యుని వంశమునకుఁ గళంకమును గలుగ జేయకుము.

౪౮ వీరామునిఁ జూచి మృత్యువుగూడ భయపడునో, అట్టి రామునితో రాక్షసరాజా! నీకుఁ గలహము వలదు. నీవు చెడిపోయెదవు.

ముఖముల నుచ్చరింప సమర్థతయు బ్రహ్మత్వము (గొప్పతనము) బహు మాఖత్వము మొదలగు విశేష ధర్మములు గల వాడయ్యును బ్రహ్మ కూడ రామచంద్రమూర్తి చంపదలచిన వానిని రక్షింపబాలడని పర్యవసానము.

ప్రణతా గ్నిహరం రామం దయాసింధుం చ వత్సలమ్
సమాశ్రితో యది భవా న్ప్రిష్యతి స సంశయః.

౪౯

వివదంతం రాఘవేణ భవంతం తు జగత్ప్రియే
సచాస్తి రక్షితుం శక్త స్తస్మా న్మోక్ష్యం విముచతాత్
శత్రుభావం విహాయ త్వం శరణాగతవత్సలం
పురస్కృత్య మహిజాం తం గతోసి శరణం యది
విముచ్యసే భయా త్పద్యో నాన్యథా శరణం తవ. ౫౦-౫౧౫

తత్పాదసేవనం కుర్వ న్భవా స్థనో భవే దిమాం
చిరం పాలయతా త్పుత్ర మిత్రబంధుజనాన్వితః.

౫౨

యస్య జిహ్వ రామనామ స కరోతి జనస్య యా
తస్య సా రసనా నైవ భవే త్సా భస్త్రికా స్మృతా.

౫౩

అనేకభూషాయుక్తాపి సురూపావ్యంగనా క్షితే
వివస్త్రా యది నూనం సా స చకాస్తి దశానన.

౫౪

పూర్వాద్యాతనభావ్యానాం సంపదాం ఫల ముచ్యతే
రామపాదాబ్జసంసేవా నో చేత్తా విఫలా స్మృతాః
ఏ కాదిసంఖ్యయా యోగే శూన్యానాం యోగ్యతా సహి.

౫౫-౫౬

౪౯ రామచంద్రమూర్తి యెట్టివాడో చెప్పెదను వినుము. ఒక నమ స్కారము చేసినను వాని సకల బాధలను నివారించువాడు, దయా సముద్రుడగు, భక్తతత్సలుడు అట్టిరామచంద్రమూర్తిని నీవాశ్రయించి నచో నిపుడయినను నిన్ను దప్పక రక్షించును, సందియము లేదు

౫౦-౫౧ రామచంద్రమూర్తితో కలహించుచున్న నిన్ను రక్షింప ముల్లోక ములలోను సమర్థుడెవ్వడును లేడు. గాన మూగత్వమును విడువ్రము రామచంద్రమూర్తియందు శక్తుభావము విడచి సీతను ముందుంచు కొని వెళ్ళి శరణాగతవత్సలుడగు రామచంద్రమూర్తిని నీవు శరణు పొందినయెడల ప్రాణభయమునుండి విముక్తుడవగుదువు, లేనియెడల మఱియొక విధముగ నీకు రక్షణము లేదు

౫౨ రావణా! రామచంద్రమూర్తి పాదసేవ చేసికొని భన్యుడవగుము. నీ లంకాపురమును పుత్రమిత్ర బంధువర్తివారములతో గూడఁ జర కాలము పరిపాలించుకొనుము

౫౩ వీ జనునియొక్క నాలుక కామనామమును సదా శృరింపవో వాని యొక్క నాలుక నాలుక గాదు. ఇక నేమన తోలుసంచి యిది చెప్పదగును

౫౪ ఎట్లనగా లోకములో శ్రీ అనేకాలంకారములతో గూడినను, ఎంత రూపవతియైనను వినస్త్రిరాలుగా నుండినచో శోభింపదుగదా!

౫౫-౫౬ రావణా! ఇదివరకున్న సంపదకును ఇప్పుడున్న సంపదకును ముందు రాబోవు సంపదకును ఫల మేమి యన, రామునిపాదారవింద సేవయే ఫలము. అనగా సంపద యున్నందుకు రామపాదసేవ చేసిననే యా సంపదకు ఫలము. అట్లు రామసేవ చేయకపోయినచో నా సంపద యంతయు విఫలమే. ఒకటి, రెండు, మూడు, అను సంఖ్య ముందు ఉండినయెడల శూన్యబిందువులకు (సున్నలకు) యోగ్యత యుండును. ఏకాది సంఖ్యతో సంబంధము లేనపుడు సున్నలకు యోగ్యత యుండదు. (ఎన్ని సున్నలు పెట్టినను వానికి విలువలేదని భావము.)

యావ నద్రీనిభా శ్శాఖామృగా స్వేత్వ పురీ మిమామ్
వినాశయంతి నో తావ ద్దీయతాం భూమిజా త్వయా. ౫౭

పాతాళం వా పవిత్ర స్త్వం సంగుప్తోవా సురైరపి
దేవేంద్రాంశగతో వాపి జీవం స్తేన స మోక్ష్యసే. ౫౮

శుభం హితం పవిత్రంచ వాయుపుత్రవచ స్తదా
ప్రతిజగ్రాహ వైవాసా మ్రియమాణ ఇహౌషధమ్,
తతో దశాననః కుర్ధో మారుతిం ప్రాహ వై వచః. ౫౯

రేరే యేన వినిర్జితా దివిషద్ నూనం త్వయా విక్రమీ
నోద్భుష్టో మమ చైవ మద్యభవతా సంభాషతే వచ్చ్యహమ్
మగ్ధేహే చతురాననోఽక్రియతవై పంచాంగవాదీ మయా
సూర్యశ్చ ప్రతిహార్యభూ ద్విధు రభూ న్మే ఛత్రధారి కృతః
౬౦౫

గేహే మే వరుణో జలానయనకృ త్సంమార్జకో మారుతః
వహ్ని ర్మే రజక శృణీపతి రభూన్మాలాప్రదో మే యమః
నూనం దండధర స్త్వభూ ద్దివిషదాం నార్యోపి దాస్యో భవ!
న్దూర్తాండః క్షురకర్మకృ ద్దణవతిః పాతా వళూనా మభూత్.
౬౦౬

సూర్యాద్యా నవతు గ్రహా మమ పున స్సింహాసనే వానర
సోభానాని కృతాని కించ పరమా శక్తి ర్మదీయే గృహే

గీ౭ ఎంతలోపల పర్వతాకారముగల వానరవీరులు, ఈ లంకను ముట్టడించి నాశముచేయరో, ఆలోపల శిఖ్రముగ నీవు నీతను తీసికొని వెళ్ళి రామచంద్రముగ్ధికి సమర్పింపుము.

గీ౮ రావణా! నేను చెప్పినట్లు చేయకపోయినచో నీవు పాతాళములో దాగినను దేవతలచే దాచబడినను దేవేంద్రుని తొడమీద నెక్కి కూర్చొనియున్నను నీవు రామునిచే ప్రాణములతో విడువబడవు.

గీ౯౪ ఇట్లు కుభకర మైనదియు, హితమయినదియు, పవిత్రమయినదియునగు హనుమంతుని వచనములను జూపునకు సిద్ధమయినవాడు ఔషధమును గ్రహింపనట్లు గ్రహింపడయ్యె. ఇంతియే కాక రావణు డత్యాగ్రహము గలవాడై హనుమంతునితో నిటులఁ బలికెను.

౬౦౪ ఓరి! యేనాచేత దేవతలు సైతము జయింపబడిరో, ఆ నా యొక్క పరాశ్రమమును నీవు గుర్తెరుగక యిట్లు ప్రేలుచుంటివి. నేను చెప్పెదను వినుము. నా గృహములో బ్రహ్మదేవుడు పృథినిత్యము పంచాంగము చెప్పువాడుగా జేయబడెను. నూర్యుని ద్వారపాలకునిగా నేను జేసితిని. చంద్రుని నాకు ఎండ తగులకుండగ గొడుగు పట్టువానిగా నేను జేసితిని.

౬౦౫ ఇదియునుంగాక, వరుణదేవుని నాయుంటిలో నీళ్ళు దీసికొని వచ్చువానినిగా జేసితిని. వాయుదేవుడే మాయంటు కసువునూడ్చువాడు. అగ్ని హోతుడు చాళివాడు, దేవేంద్రుని పూలమాలలు కట్టితెచ్చి నాకిచ్చువానినిగా నేర్పరచితిని. యముడు దండము చేత బట్టి ఫారాయించువాడుగా నుండెను. దేవతా స్త్రీలందరును నాయుంటిలోని దాసీలుగా నుండిరి. మార్తాండుడు అంబుష్టుడుగా నుండెను. గణేశుని నా కంచరగాడిదలను గాయవానినిగా జేసితిని.

౬౦౬ నూర్యాది నవగ్రహములను నా సింహాసనమునకు సోపానములనుగా జేసితిని. ఇదియునుంగాక పరాశక్తిని మా గృహములోని పిల్లలను నోదార్చు వానినిగా జేసితిని, కుబేరుని జయించితిని. కైలాసపర్వ

బాలానాం పరిపాలనం వితనుతే శ్రీదో మయా నిర్జితః
 కైలాసోఽపి చలీకృతో భుజబలా త్కిం భాషసే మూఢవత్ ౬౨౪
 రేరే కోను రఘూత్తమస్తు కతమ శ్వాఖామృగనూర్వజ
 స్సుగ్రీవేణ సమం సరాధమ మహం హస్తీత్యుదీర్యాశు తమ్
 దేహే తాడితవా స్ఫులేన నితరాం సచ్చంద్రహాసేన సః
 సన్దైతీవ కపే స్తనుశ్చ నిహతా నాభిద్యతైవ ధువమ్. ౬౩౪

కింతు తచ్చంద్రహాసస్తు కుంతితోఽభూత్తదా పునః
 దశానన మిదం వాక్యం ప్రాహ తం చ విభీషణః. ౬౪౪

రోషం సంత్యజ రాక్షసేంద్ర! భవతా శ్రావ్యం మదీయంవచ
 స్సంశో దూతవధం కదాపి భవనే కర్తుం యతంతే సహి
 ప్రాయస్త్యత్కియమాణ దూతహాననం తే స క్షమం పంకిలం
 కించేదం బహుగర్హితం చ సుజనైర్నూనం విరుద్ధం భువి. ౬౫౪

త్వాదృశ్చ శాస్త్రవిదుత్తమోఽపి సుజనైర్నింద్యం వికర్మ దురీతం
 కుర్యాచ్చేద్యది శాస్త్రవిత్త్వమఖిలం వ్యర్థం భవేన్నిశ్చయాత్
 యుక్తాయుక్తవినిర్ణయం తు నితరాం కృత్వాఽస్యదండంభవా
 కుర్యా దిత్యనుజస్య వాచ మతులాం శుత్ర్వాఽహ తం
 రావణః. ౬౬౪

పాపానాంతు వధేన పాపమనుజ! ప్రోక్తం శుత్రో నో స్మృతో
 తస్మా దేవ మహం కపిం పున రముం నైనాశయేయం దురీతమ్
 ఇత్యుక్త స్స విభీషణో దశముఖం ప్రాహైవ మాధ్య ధువం
 భ్రాతరైవ వధార్హతాం తు భజతే దూతస్తు లోకే పునః
 ౬౭౪

తమ నవలీలగా నెత్తితిని. నా పరాక్రమమును దెలిపికోనకుండగ నీవు మూఢునివలె నేదియో వదరుచుంటివి.

౬౩౪ ఓరి! రాముడన నెవడు? కొత్తియయిన నుగ్గివుడన నెంత! వానరాధముడగు నుగ్గివునితోగూడ నరాధముడగు రాముని హతమార్చెదను, అని యిట్లు పలుకుచుఁ గోపావేశముచే రావణుడు తన చేతిలోని చంద్రహాసముచే (ఆయుధముచే) హనుమంతుని దేహమున గొట్టగా హనుమంతుని దేహము సన్మైత్రీవలె నేమియు భిన్నము కాక పోయెను.

౬౪౪ ఇక నేకుంటే యా చంద్రహాసమే మొక్కపోయెను. అప్పుడు విభీషణుడు తన సోదరుడగు రావణునితో నిటులఁ బలికెను.

౬౪౫ అన్నా! అగ్రహమును విడువుము. నేను జెప్పబోవు మాటలను జక్కగ వినుము. సత్పురుషులగు వారు దూతగా వచ్చినవాని నెప్పుడును వధింప నుద్యమింపరు. నీవు చేయబోవు దూతవధ మాత్రము తగినదికాదు. పాపహేతువు కూడ నైయున్నది. ఇదియునుంగాక సజ్జనగర్వితమును లోకవిరుద్ధము కూడ నై యున్నది.

౬౬౪ అన్నా! నీవంటి కాస్త్రవేత్తయు సుత్తముడు వగువాడు సజ్జనులచే దూషింపబడెడి విరుద్ధకార్యమును జేసినచో కాస్త్రవిజ్ఞాన మంతయు నిష్ఫలమే యగును. కాన యంత్రాయుక్తనిర్ణయమును జేసి దూతగా వచ్చిన వానికి విధింపదగిన దండనము విధింపుమని విభీషణుడు చెప్పగా నా వచనములను విని రావణుడు విభీషణునితో నిటుల బలికెను.

౬౭౪ సోదరా! పాపులను వధించిన యెడల పాపమున్నటుల కుగ్రతిస్ఫుటలయం దెచ్చటను జెప్పబడియుండలేదు. అందువలన వీనిని వధించి తీరదను, అని చెప్పగా విభీషణుడు రావణునిగూర్చి యిటులఁ బలికెను. అన్నా! లోకములో నెచ్చటను దూతను జంపకూడదు.

కిం చూయం కపి రాశరేశ ! భవతా తుల్యోపి నో విక్రమే
 శాస్త్రే వాపి పరత్రవాపి తదలం కోపేన తాపేన వా
 దూతే దండ మిమం పదంతి విబుధా నైరూప్య మంగేషు హ
 ఘాతం వా కశయా తదద్య భవతా కార్యోల్పదండ
 స్వయమ్.

౬౮౪

యద్వాఽయ మప్రేష్యత యేన తస్మి
 న్విధీయతాం తీక్ష్ణతమస్తు దండః
 శాఖామృగేస్మిన్నిహతే పరం తం
 పశ్యామి నో య స్త్విహ వైతి చాన్యః.

౬౮౫

శుత్రా తద్వచనం నిశాచరవిభుః ప్రాహనుజం తం పున
 ర్నూనం సమ్యగిదంత్యయోక్త మవనౌ దూత స్త్వవధ్యోధుః పమ్
 లాంగూలం పరమం విభూషణ మిదం శాఖామృగస్యేష్పితం
 తస్మాద్వాఽల మముష్య సేవకచయః కుర్యాద్విరూపం దురీతమ్.
 ౭౦౪

లంకానివాసిన స్సర్వేనైరూప్యేన శు కర్షితమ్.
 చిన్నలాంగూలసహితం పశ్యం త్వేతంతు వానరమ్
 ఇత్యౌజ్ఞస్తా భటా గత్వా చానయంతిస్మ తక్షకాః
 కుతారకృకచాద్యై స్తే శతశ స్తత్ర చాగతాః ౭౧-౭౨౪

ఆశ్చర్య రామాయణే సుందరకాండే నవమస్తర్గః
 స మాప్తః

౬౦౪ రాక్షసరాజా! యీ కోతి పరాక్రమములోగాని శాస్త్రజ్ఞానములోగాని యితరవిషయములలోగాని నీతో సమానుడు కాదు అరణ్యవలన కోపమును తాపమును విడువుము దూత తప్పు చేసినచో 'దరిసిన వారలు జేప్పునదేమనగా; వికృత రూపమును వానికి గలుగజేసి విడచి పెట్టుటగాని, కొరడా దెబ్బలు కొట్టి వదలుటగాని, చేయవలయునని చెప్పెదరుకాన, నీవుకూడ దూతయైన యీ వానరుని విషయమయి స్వల్పశిక్ష విచ్చి వదలివేయుము.

౬౦౫ అన్నా! యితని నెవడు పంపెనో తీక్షమైన వధశిక్ష నతనియందు బిగ్గియొగింపుము. ఈ దూతగా వచ్చిన వానరుని జంపినచో నిచ్చటకు సముద్రమును దాటి రాగల మఱియొక దూత కూడ నున్నట్లు కనపడదు (నీ వితనిని జంపిన యిచ్చటి సందేశము నచ్చటగాని యచ్చటి సందేశము నిచ్చటగాని చెప్పువాడు నుండడని భావము.)

౬౦౬ ఇట్లు చెప్పుచున్న విభీషణుని వచనములను రావణుడు విని తమ్మునితో దిరిగి యిటులఁ బలికెను. సోదరా! నీవు చెప్పిన విషయము బాగుగనున్నది. దూతను వధింపకూడ దను విషయము సత్యమే. నీవు చెప్పినట్లు లితనికి వికారరూపము గలుగఁ జేయుదము అన్ని అవయవములలో కోతికి లాంగూల మలంకారమైనదియు, నిష్టమంబు నదియు గాన పెంటనే సేవకు లితని లాంగూలమును ఛేదించి వికార రూపమును గలుగజేయుదురు గాక యని చెప్పెను

౬౦౭-౬౨౪ లంకాపురవాసు లందరును వికారరూపముతో గూడి పరితాప పడుచున్న తెగగొట్టబడిన తోకగల యీ వానరుని చూచెదరుగాక యని రావణు డాజ్ఞాపింపగా సేవకులు వడ్రింగులను పిలుచుకొని వచ్చిరి. ఆ వడ్రింగులు, అంపములు, ఊలులు మొదలగు సాధనములతో నచటకు వచ్చియుండిరి

ఆశ్చర్య రామాయణమున సుందర కాండమున

తొమ్మిదవ పర్గము ముగిసెను.

తతస్తే తక్షకా నైకే లాంగూలం మారుతేః పునః
కృకచాద్యాయుధై శ్చేత్తు మయతంత నృపాజ్ఞయా. ౧

వరంతు తస్య రోమాపి సహి చిన్న మభూ దహో
క్రకచాద్యాయుధా ఏవ కుంతితా విఫలాశ్చతే. ౨

వశ్చాద్రాత్రీచ రాధిసోద్భుతతమంతర్కర్మదృష్ట్యాఽఽహ తమ్
వీరోమృత్యు మథాత్మనో సహి కపే సంగోపయే త్తద్భవాన్
సత్యం తత్కథయ త్వరం తవ భవేత్పుచ్చస్య ఘాతో యత
స్త్యేవం మారుతనందనో దశముఖాపృష్టో హృదాఽచింత
యత్. 3

వహ్ని ర్మత్పితృమిత్రే మేవ శిఖినో నాస్త్యేవ మే భీస్తతః
పుచ్చేనైవ సుదీపితేన తు పురీం దధాల కరిష్యా మ్యహమ్
ఇత్యాలోచ్య దశాస్య మాహ మరుతస్సూను స్సితాస్యస్తదా
పుచ్చం మేభవితా ప్రదగ్ధ మనలే నైవం యతస్వ దుగ్రతమ్. ౪

శ్రుత్వా తద్వచనం దశాసనవిభు స్సంతుప్తహృ త్సేవకా
నేవం ప్రాహ కపేస్తు పుచ్చ మనలే నాదీవ్యతాం సత్వరమ్
యూయం దీపితపుచ్చసంయుత మిమం లంకాపురే సర్వతో
యత్నా ద్భామయ తాఖిలాశరచయ స్త్వేతం కపిం పశ్య
తాత్. ౫

- ౧ పిమ్మట రావణుని యానతిచే వడ్రింగులువచ్చి హనుమంతుని తోకను అంపములు మొదలగువానిచే గోయుటకు నారంభించిరి.
- ౨ వా రటులఁ జేయ నుద్యమించిరి. కాని హనుమంతుని తోక తెగక పోవుటయే గాక, యందలి రోమము గూడ తెగకపోయెను. అంతయే కాక వారల అంపములు మొదలగు సాధనములు కూడ మొక్కిపోయిన వయ్యెను.
- ౩ పిదప రావణు డా యద్భుత కృత్యమునకు నిర్వేరపడి హనుమంతునితో నీ క్రింది విధముగ బలికెను. ఓ వానరా! వీరుడైనవాడు తన మరణ సాధనమును దాపడుగాన నీ లాంగూలము దేనివలన దెగి పోవునో దానిని దాపకుండగ నిజము చెప్పుమని యడుగగా హనుమంతుడు తన మనమునం దీ క్రింది విధముగ నాలోచింపదొడగెను.
- ౪ అగ్ని దేవుడు నా తండ్రియగు వాయుదేవునకు మిత్రుడుగాన నగ్నివలన నాకు భయముండదు. కాన నా తోకకు నిప్పంటించినచో దగ్ధమగునని చెప్పి యట్లు చేయించినచో నా యగ్ని చేతనే లంక నంతయు దగ్ధము చేయుదునని యాలోచించుకొని రావణునితో నిటుల జెప్పెను. రావణా! నాకు తోకలేకుండ జేయుటకు నొక యుపాయ ముండెను. తోకకు నిప్పంటినచో దగ్ధమగును. అట్లు చేయ బ్రయత్నింపు మనియెను.
- ౫ ఇట్లు హనుమంతుడు చెప్పగా విని రావణుడు నిజమని నమ్మి సంతోషపడి సేవకుల కిట్లుచెప్పెను. సేవకులారా! వెంటనే మీరలు క్రొత్తి తోకకు బాగుగ గుడ్డలు చుట్టి నిప్పంటించి బాగుగ మండిన పిదప మండుచున్న తోక గల యీ వానరుని మన పట్టణములో నంతటఁ బ్రతియింటికీఁ దిద్దిపూజయ్యును.

ఏతాదృ ద్వికృతాకృతిం పున రముం శాఖామృగం వీక్ష్య మ
 ద్భీతి ర్మదిపునంచయస్య భవి తేత్యాజ్ఞాపితా సేవకాః
 తైలాశ్చై ర్వసనై స్తు వేష్టితు మలం తత్పుచ్చ మాచేభిరే
 పుచ్చం తావ దదర్శ తాంబరచయో నాలం మహా నవ్యతః ౬

విలుంత్యాథ చేలాన్యలం వస్త్రహస్తే
 వ్యరం సేవకాస్తే సమానీయ తైలీ
 సుసంసిచ్య పుచ్చం కపి ర్వేష్టయంతో ౭
 వ్యపర్యాప్తి మూలాద్భృశం ఘోరమాపుః ౮

తతో రావణాజ్ఞావశా దాశరాణాం
 గృహేభ్యోపి పుంసాం తథా చాంగనానామ్
 బలాత్కారత స్తే తదాఽమూల్యచేలా
 న్యథాచ్ఛిద్య పుచ్చం తదాఽవేష్టయం స్తైః ౯

దశాననాజ్ఞాయా భూయ సేవకా రక్షసాం పునః
 వేశ్మా న్యన్విష్య తత్రిత్యచేలాన్య ప్యానయం స్తదా. ౧౦

ఏవం తైర్బహుభి శ్చమాద్భహువిధై శ్చేలైస్తు పుచ్చే కపి.
 రత్యంతం పరివేష్టితేఽపి నహి తత్పుచ్చస్య పూర్తిస్త్యభూత్
 శయ్యానుంటవకంచు కాదివసనా న్యాచ్ఛిద్య తేఽఘోభటా
 స్వానీయాఽఽశు తదీయపుచ్చ మధికం సంవేష్టయంతిన్మతైః ౧౧

తథావ్యపూర్తివశత స్తత్పుచ్చ స్వాఽఽజ్ఞయా విభోః
 సదస్త్వస్థిష చేలాదీ న్యాచ్ఛిద్యావేష్టయం శ్చతైః ౧౨

- ౬ (అట్లు చేయుటకుఁ గారణమేమనగా) కాల్పబడిన తోక గల క్రొత్తిని జూచినచో నాకవరయిన శత్రువు లిచ్చట నుండిన యెడల వారలకు నావలన భయముండును. అని యిట్లు సేవకుల కాజ్ఞాపింప వారలు వెంటనే గుడ్డలను దెచ్చి నూనెలోఁ దడిపి హనుమంతుని తోక కంటించుచుండిరి. కాని తోక క్రమముగఁ బెరుగుచున్నందున దెచ్చిన పాతగుడ్డలన్ని చుట్టటకు జాలకపోవుచుండెను.
- ౭ పిదప సేవకులు బట్టలకొట్టలోఁ జొరబడి వానిని గొల్లగొట్టి క్రొత్త బట్టలచేళ్ళనుగూడ దెచ్చి నూనెలో దడిపి హనుమంతుని తోకకు జాటుచుండిరి. కాని తోక యంతకంతకుఁ బెరిగిపోవుచున్నందున దెచ్చినవన్నియు గూడ సరిపోకపోయెను.
- ౮ పిదప రావణుని యనుజ్ఞచే రక్కసుల గృహములలో జొరబడి స్త్రీ పురుషులు కట్టుకొను విలువగల బట్టలను బలవంతముగ లాగికొని వచ్చి తోకకు జాటుచుండిరి. కాని యవియును జాలకుండెను.
- ౯ రావణుని యానతిచే సేవకులు తిరిగి రక్కసుల గృహములలో వెదకి వెదకి యచ్చట నున్న గుడ్డల నన్నిటినిఁ దీసికొని వచ్చిరి.
- ౧౦ ఇవిధముగ క్రమచే ననేకవిధములయిన బట్టలమూటలను సేవకులు దెచ్చి వానిచే హనుమంతునితోక చుట్టబడు చుండినను తోకకుఁ బూర్తి కన్నడక పోగా చేయునదిలేక పరుపుగుడ్డలు, చాందినీ గుడ్డలు, చొక్కాగుడ్డలు మొదలగువానివెల్ల బలవంతముగఁ దెచ్చి వానితోకకు జాటుచుండిరి.
- ౧౧ అట్లు చుట్టినప్పటికిఁ గూడ పూర్తి కన్నడనందున రావణానుమతిచే సభ్యుల తలగుడ్డలను గూడ లాగి తోకకు జాటుచుండిరి.

కాంశ్చి ద్విగంబరా న్కృత్వా వినా పక్షిముఖం తథా
తదీయపరిధానాద్యై ర్వేష్టయంతిస్మ తచ్చ తే.

౧౨

తథాపి పుచ్చసంపూర్ణే రభావా ద్రావణాజ్ఞయా
చేలా న్యంతఃపురస్త్రికాం శిశూనా మంబరాణి చ
ఆనీయ వేష్టయంతిస్మ లాంగూలం పావనేస్తు తే
తథాపి న్యూనతాదృష్టేః కేచిత్సితాధృతాంబరం
సమానేతుం యతః తేస్మ తదాపూర్తి రభూదహాః. ౧౩-౧౪

మహానోక్తాలాహల శ్చాభూ త్పుచ్చపూర్తి రభూ దితి
కించాశరాలయే ష్వేవ మభూ త్కోలాహల స్తదా
శిశూనాం చేలఖండశ్చ తైలబిందు ర్నచేత్యథో
తైలవాప్తేషు తే గత్వా తైలపాతాః క్షాధానయన్.
తేభ్యో వ్యపూర్తివశత స్సేచనస్య తు సత్వరం
గృహేగృహే స్థితం తైలమాత్రం చానీయసేవకాః
స్నేహమాత్రేణ తత్పుచ్చం సింహంతి స్మాతియత్నతః.

౧౫-౧౬-౧౭-౧౮

తైలం రాక్షసగేహేషు దీపార్థం నభవే ద్యథా
శిశూనాం న భవేత్తైల మైరండం వా గృహే తథా
తథాఖలం స్నేహమాత్రం సమానీయ తు మారుతేః
తత్పుచ్చం సిషిచు ర్యత్నా తేవకాస్తేన సత్వరమ్, ౧౯-౨౦

౧౨ ఒక రావణుని విడిచి పెట్టి సభలో నున్నవారిలో గొందరి కట్టు బట్టలను గూడ వారిని దిగంబరులనుగా గూడ జేసి యా వస్త్రములను గూడ తోకకు జాటుచుండిరి.

౧౩-౧౪ ఇట్లు చేసినను గూడ హనుమంతుని తోకకు గుడ్డలు చుట్టుట పూర్తి కానందున రావణుని యాజ్ఞచే వంతఃపురస్త్రిజన సంబంధ మయిన విలువగల చీరలను దెచ్చి చుట్టుచుండిరి, కాని యింకను తోకకు బూర్తి గవ్వడనందున నచ్చట నున్న రక్కసులలో గొందరు సీత పుట్టమును దెమ్మను చున్నంతలో హనుమంతుని తోకకు గుడ్డలు సరి పోయినట్లయ్యెను.

౧౫-౧౬-౧౭-౧౮ అప్పుడు సభలోని వారందరును తోకకు గుడ్డలు చుట్టుట పూర్తి యయ్యెనను తోలాహలము చేయుచుండిరి. పట్టణ ములో రక్కసుల యిండ్లలో నీ క్రింది విధముగ గోల బయలు దేరెను. (ఏమన) పెద్దవాండ్రుగఁ గట్టుకొను బట్ట లేక పోవుటయే కాక పిల్లలకు పక్కకు గుడ్డ యయినను లేకుండ పోయెననియు పిల్లలకు మాడుకు బెట్టుటకయినను నూనెచుక్క లేకుండ పోయె ననియు రక్కసులు తమ యిండ్లలో తోలాహలము చేయుచుండిరి. సేవకులు పిదప నూనెకొట్టలో నూనె డబ్బాలను గొల్లగొట్టి తీసి కొని వచ్చినను నవి యన్నియు హనుమంతుని తోక తడుపుటకు చాలనందున తిరిగి రక్కసుల గృహములలో నున్న చమురు సంతను తీసికొని వచ్చి దానితో తోకను దడుపుచుండిరి.

౧౯-౨౦ రక్కసుల యిండ్లలో దీపము పెట్టుకొనుటకును గూడ చమురు లేకుండునట్లును పిల్లలకు ఆముదపు చుక్కయయినను లేకుండునట్లును చమురు సంతను సేవకులు తీసికొనివచ్చి హనుమంతుని తోకను సతిప్రయత్నముచే నాత్మలముచే దడుపుచుండిరి.

వశ్చాత్తేఽపి చ భస్మ్రుకంపనవశా దగ్నింతు తత్పుచ్చకే
 యత్నాత్తేవ్యయతంతి చ జ్వలయితుం నాభూత్ప్రదీప్తంచ తత్
 వశ్చా త్పాహ మరుత్సుతః పరిచరానేవం దశాస్యః పున
 స్వీయాప్యై ర్మమ పుచ్చదీపనకృతే పూతాకరక శ్చా
 స్త్వరమ్. ౨౧

తత్పూతాకరకృతే రస్ని న్మత్పుచ్చే జ్వలనం భవేత్
 నాస్యథా మమ పుచ్చంతు జ్వలితం భవితా ధృవమ్. ౨౨

తచ్ఛ్చిత్వాథ దశానన స్వయ మరం గత్వా దశాప్యైః పున
 స్తత్పుచ్చానల మాశు యావదథికం పూతాకరయామాసవై
 తత్పుచ్చం జ్వలితం పరంతు దహనజ్వాలాభిదధ్ధా స్తదా
 శ్మశ్రు శ్చాపిచ మూర్ధజాశ్చ నితరాం పక్ష్యాననస్య పృభాః.
 ౨౩

స్వీయాస్యజ్వలనోపశాంతికరణే విశద్యుజై రుద్యతం
 దృష్ట్వా తే జహసు ర్దశాస్యసచివా బాఢం మరున్నందనః.
 వశ్చా తేనకశాంతితాననమహజ్వాలా దశాస్య స్తదా
 ప్రిహైవం త్వపసార్యతాం కపి రయం దూరం భవద్భిర్దృతమ్.
 ౨౪

లంకాపురేతు సర్వత్ర భవంతో భృమయం త్వముమ్
 దందహ్యమాన లాంగూలం సర్వే పశ్యంతు రాక్షసాః ౨౫

- ౨౧ పిమ్మట సతిప్రయాసముచే హనుమంతుని తోకను దడిపి నిష్పృహ నంటించి తోలుతిత్తులతో నూడుచు తోకను మండునట్లుచేయుటకై సేవకులు యత్నించుచుండిరి. కాని హనుమంతునితోక మండక పోయెను. అనంతరము హనుమంతుడు సేవకునితో నిటుఁ బలికెను- సేవకులారా! మీరు శ్రమపడుటయే కాని లాభము లేదు. మీప్రభు డైన రావణుడు వచ్చి తన పదిముఖములతో నూదినచో నాతోక భగ్గున మండును గాన నటులఁ జేయింపుడు.
- ౨౨ రావణు డూదినచో తప్పుక మంట వచ్చును గాని మరియొకవిధముగ నాతోక మండదు; ఇది నిశ్చయ మని చెప్పెను.
- ౨౩ ఆ మాటలు విని రావణుడు స్వయముగ శిష్యుముగ నచటి కేగి తన పది ముఖములతో హనుమంతుని తోకయందుంచిన నిష్పృహ బాగుగ నూడుచుండ తోక భగ్గున మండినందున నా యగ్నిజ్వాలచే రావణుని గడ్డము మీసము వెండుకొలు నిప్పంటుకొని మండ నారంభించెను. (రావణున కీపరాధవము గాగలందులకై హనుమంతు డిట్లుచేయించె నని తెలియదగును.)
- ౨౪ పిదప రావణుడు తన ముఖముల కంటుకొనిన నిష్పృహంటును జల్లార్చుటకు దన యిరువది చేతులతో గడ్డములను వెండుకొలఱు నలుపు కొనుచుండ చేతు లన్నియు కాల్చెను. రావణుని తలవెండుకొలు మండినందున తలల చర్మము లుడుకెత్తెను. రావణుని జూచి హనుమంతుడును మంతులుగూడ పకపక నవ్వుచుండిరి. పిదప రావణుడు తన సేవకులతో నిట్లు చెప్పెను. సేవకులారా! యీ కోరితిని నిచ్చుటనుండి దూరముగఁ దీసికొని పొండు.
- ౨౫ ఈ కోరితిని లంకాపుర మంతటను నూరేగింపవలయును. తగులబడు చున్న తోకగల వానరుని మన రక్తము లందరును జూచెదరుగాక యని రావణుడు సేవకుల కాజ్ఞాపించెను.

ఏవం తేన దశాననేన తు తదాజ్ఞప్తా స్తదీయా భటా
 బద్ధ్వా తం పవనాత్మజం దృఢతరం సచ్చంఖలాభి స్తతః
 నానావాద్యపురస్సరం చ నివదైర్ద్విరై స్సమాసీయ తం
 శస్త్రాస్త్రాయుధపాణివేష్టిత మలం తం భ్రామయంతిస్మ తే. ౨౬

తదైకా మారుతిం వీక్ష్య పాహి చాంగుళిభంగకృత్
 వనభంగకర స్యాస్య శిక్షార్థేయ మభూ దితి
 అన్యా దైత్యవనూ రాహ కియా నయ మితి కురీధా
 కాచి న్మరుత్సుతం వీక్ష్య దంతానకటావ్య చ
 పాయశ్చిత్తి రభూ దస్య త్వనురూపే త్యువాచ చ. ౨౭-౨౮

లాంగూలం మరుదాత్మజస్య దనుజై స్సందీపితం వీక్షితుం
 (స్త్రీ) బాలాః స్థవిరా శ్చతుష్టహృదయా స్త్వాజగ్మ రత్యుత్సుకాః
 బద్ధో రావణసేవకైః పపనజో ప్యేవం తదాచింతయ
 చ్చీరామస్య హితార్థ మేత దఖిలం చాహం సహిష్యే
 ధునివమ్. ౨౯౫

తస్మా న్నే న వరాభవోఽయ మపి చ స్యా న్నేతిలాభోఽ
 ప్యతః, కృత్యా త్పుచ్చసుదీపనా న్మమ పున ర్లంకాపురే
 తు భిమేః, పూర్వాదృష్టవిశేషదర్శనమహాలాభో భవే
 న్మే యతో, దృష్టవ్యైవ పురీ పునః పునరియం నూనం
 విమర్శా న్మయా. 3౦౫

౨౬ ఇవిధముగ రావణునిచే నాజ్ఞాపింపబడి భటులు హనుమంతుని గొలుసులచే బంధించి వాద్య ఘోషములతోను గొప్ప కేకలతోడను హనుమంతుని దీసికొని బయలుదేరి శత్రుపాణులగు భటులచేఁ ముట్టడింపబడియున్న యా హనుమంతుని బురవీధులవెంట ద్రిప్పుచుండిరి.

౨౭-౨౮ రక్కసులలో నొక్కతె మండుచున్న తోకతోగూడిన హనుమంతునిఁ జూచి మెటికలు విరుచుచు నిటులఁ బలుకుచుండెను. అతోకవనమును వాళనము చేసిన యీ పాడుకొరికి దగినశిక్షయే జరిగినదని యొకతెయు, ఈ కొరితి యెంతకొరితియే, నేను పెద్దకొరితియని యనుకొంటి నని మఱియొకతెయును బలికిరి. ఇంకొకతె హనుమంతునిజూచి పండ్లు పటపట కొరుకుచు వీనికిఁ దగిన ప్రియశ్చిత్తమయ్యె నని బలికెను.

౨౯౪ రక్కసులచేఁ దగులపెట్టబడి మండుచున్న హనుమంతుని తోకను జూచుటకు స్త్రీలు, బాలురు, : వృద్ధులు సైతము సంతోషముతోడను గుతూహలముతోడను నచ్చటకువచ్చి చూచి సంతసించుచుండిరి. ఇట్లు రావణభటులచే బంధింపబడి పురవీధుల వెంట దీసికొనిపోబడుచున్న హనుమంతుడు తన మనస్సుగో నిటులఁ దలచెను. ఈ రక్కసులెన్ని బాధలు పెట్టినను శ్రీరాముని హితమునకై వీరలు పెట్టునట్టి బాధల నన్నిటిని గొంచెముసేపు సహించియుండునని తలచెను.

౩౦౪ మఱియు నిట్లు తలంచెను. వీరలు నన్నిట్లు త్రిప్పుచున్నంత మాత్రమున నాకు షరాభవమేమియు లేదు. ఇదియునుంగాక వీరలింటింటికి నన్నిటులఁ ద్రిప్పుటవలన నాకొక లాభముగూడ నుండెను. (అది యేదన) నాతోకను మండునట్లుచేసి నన్ను బురములోఁ ద్రిప్పుచున్నందువలన నేను రాత్రిభాగములో జూడని విశేషములనుజూచుట యొక లాభము నాకు గలుగుచున్నది. విశేష విమర్శాత్మకముగ మఱియొకమాయ పురమంతయు గలయజూడవలసిన యవసరముండనే యున్నది. అది యిట్లు పూర్తిగాగలదని యనుకొనియెను.

పశ్చాన్నారుతనందనోఽతినిబిడం బద్ధ స్తదా శృంఖలా
 పాశై స్తద్దనుజై స్తతః పుర మరం సీతోవ్రజ స్పద్ధవత్
 ఫిత్వా తై రభితః పురే వ్రతిగృహం సంచార్యమాణ స్తదా
 నానాచిత్రవిచిత్రగుప్తవివృతా న్భాగా న్దదర్శ క్రిమాత్. 3౧౫

రథ్యా చత్వరరాజమార్గభవనద్వారాంతికం తైః పున
 ర్షీత్వాఽయం కపిలేవ చార ఇతి తం తేఽఘోషయ న్సేవకాః
 తతోఽలాహలత స్సమేత్య దనుజస్త్రీబాలవృద్ధా శ్చ తం
 దృష్ట్వా దీపితపుచ్ఛ మాపు రతులాం పీఠిం తదానీం ముహుః
 3౨౫

కాశ్చి త్తార్ణముపాగతా జనకజాం వక్తుం తదీయాం ఫితిం
 ప్రిహైవం మహిజాం పురా శవ పున సాన్నిధ్యమాగత్యయః
 సంభాష్యాఽజ దాశరై స్సతు వరం సందీప్తపుచ్ఛః పురే
 గేహంగేహ మనీయతాశరథై స్సంచార్యమాణోఽభితః
 33౫

తచ్ఛ్చిత్వాఽపీయ మాత్మమృత్యుసదృశం మత్వాచ సా
 భూమిజా, ప్రిహైవం ప్రియతాఽనలం హృది వరం
 ధ్యాత్వా సముద్దిశ్య తమ్, హే వైశ్వానర భర్తృసేవన
 పరా యద్యస్యహం మే తపః, పూర్వం యద్యవసచ్చ
 తస్య భవతా చ్ఛీతోధునా త్వం దుగ్రీతమ్. 3౪౫

౧౧౪ విదప మిక్కిలి దృఢముగ గొలుసులచే గట్టిబడి రక్కసులచేఁ బుర
వీధులవెంటఁ తీసికొనిపోబడుచు హనుమంతుడు వారివెంట బద్ధుడు
వలె నుండి వీధివీధులఁ ద్రిప్పుబడుచు ననేకయులగు చిత్రవిచిత్రము
లయిన ప్రదేశములను గుప్తమయిన స్థలములను(సంచలను గొందులను)
బహిరంగ ప్రదేశములను నన్నిటినిఁ గ్రమముగఁ జూచుచుండెను.

౩౨ ఇట్లు వాడవాడలకు వీధివీధులకు గొప్పగొప్ప భవనములకు హనుమం
తుని, సేవకులు తీసికొనిపోవుచు వీడే మన యూరికి వచ్చిన వేగుల
వాడని కేక లిడుచుండిరి. ఆ కేకలు విని రక్కసులు రాక్షసస్త్రీలు
బాలుకు వృద్ధులు సయితము మాచుటకువచ్చి మండుచున్న హనుమం
తుని తోకను జూచి పరమ సంతోషము నొందుచుండిరి.

౨౨ ఆ సమయమున వారిలో గొందరు రాక్షసస్త్రీలు సీతతో హను
మంతుని పరిస్థితిని చెప్పుటకయి పరుగులిడుచుఁ బోయి యామెతో
నిటులఁ జెప్పిరి. జానకీ! నీ యొద్దకు వచ్చి యిదివరలో నీతో
సంభాషించి వెళ్ళిన కోతిని రక్కసులు బంధించి తోకకు నిప్పంటించి
పట్టణములో నింటింటికి ద్రిప్పుచుండిరి. వాని గతి యెంతపట్టినదో
చూడు మనిరి.

౩౪ హనుమంతుని మేలుగోరు సీత యా యప్రియ వచనములను తన
మరణవార్తనుగా దానిని తలచి (మిక్కిలి వ్యసనపడి) హనుమంతుని
క్షేమమునకయి అగ్నిహోత్రు నిట్లు ప్రార్థించెను. అగ్నిహో
త్రుడా! నేను బలిసేవచేయు స్త్రీనయి యుంటినా, నేను బూర్వము
నందుఁ దపస్సు నిష్ఠతోఁ జేసియుంటినా, నీ విభ్రుడు హనుమంతు
నకు శీతలుడ వగుము.

కించాసీద్యది భాగ్యశేష మనల త్వం తస్య * శీతోభవే
 ర్నూనం మాం యది రాఘవ స్సుచరితాం జానాతి శీతోభవ
 కిం చాస్మా ద్వ్యసనాంబుధేః పర మిత సూర్యాత్మజో మాం
 ధ్నువం, సమ్యక్తారయితం య తేత యదివా త్వం తస్య
 శీతో భవ. ౫౩

* శీతోభవేతి— నవ్వతి) శీతోభవేతి భూమిజాతధన
 మాతేంద్రై వానలస్య శీతలత్వే సంభవతి, హతో భవేతి సీతా
 కథనమాతేంద్రైవ రావణస్యాపి హానిసంభవస్యావివార్యతయా,
 కిమనేన ప్రియూసేనేతి, హతో భవేతి— కిమర్థం దశాననం
 సహి సాశశాపే తాశ్యంకా సముదేతి. తత్పరిహారాయైవ మత్రీ
 సమాధేయం. తస్యాం తాదృశ శక్తిమత్యామపి పరహింసాత్మక
 రావణవధస్య పురుషకార్యత్వేన (ప్రీ) కార్యతాభావా త్తత్రీ
 భర్తాజ్ఞావశ్యకీ దృశ్యతే. హనుమద్రీతూరూపకార్యస్య భర్త
 భాగవతహితలక్షణత్వేన స్వధర్మత్వేనచ భర్తాజ్ఞావసరో
 నాస్తీతివేద్యం. సహి లోకే నార్యా బాలకస్య రక్షావిధౌ
 భర్తాజ్ఞావసరో దరీదృశ్యతే. తతపవ “నత్వాం కుర్మి దశగ్రీవ
 భస్మేతి” సీతాకథనంచ సంగచ్ఛతే. కించ కార్యస్యాస్య కామ
 కోభాద్యనధీనత్వా త్వధర్మావిరుద్ధత్వాచ్చ నాపి తస్యాస్త
 పోహాని రస్తి; పరోపకారకరణస్య ప్రీపురుష సాధారణ ధర్మ
 త్యాంగీకారా న్న చ భర్తానుజ్ఞావసరోతేతి వేద్యమ్. తత్రీ

3౫౫ ఓ యగ్నిహోత్రుడా! నా కింకను గొంచెము భాగ్య మనుభవించు నదృష్టము గలదేని మతియు శ్రీరామచంద్రమూర్తి నన్ను మంచి నడవడి గలదానినిగాఁ దెలిసికొని యుండెనేని మతియు సుగ్రీవుడు నన్నీ శోకసముద్రమునుండి దాటించుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండుట నిజమేని నీవు * హనుమంతునకు శీతలుడ వగుము. అని సీత యగ్నినిఁ బ్రార్థించెను.)

* హనుమంతునకు శీతలుడ వగుము - ఇచ్చట నొక సందేహ మివ్వధముగ గలుగుచున్నది. (ఏమన) శీతలుడ వగుమని సీత యనిన మాత్రముననే యగ్నిహోత్రుడు చల్లనయినపుడు “హతోభవ” (చావుము) అని పలికినమాత్రమున రావణుడు చచ్చునుకదా. ఈ ప్రయాస మంతయు నెందుకనియు, నిజముగ నట్టికత్తి సీతకుండిన పక్షమున సీత హతోభవ, యని రావణుని నేల కపింపలేదనియు సామాన్యముగ నాశంక కలుగును. దాని కిట్లు సమాధానము చేసికొనదగినది. సీత అట్టి కత్తి గలదియైనను పరహింసాత్మకమయిన రావణవధరూపకార్యము పురుషులచే ననుష్ఠింపదగినది కాని స్త్రీచే ననుష్ఠింప దగినదికాదు. కాన భర్త్రాజ్ఞ లేకుండగ నా పనిచేయ వీలులేదు. హనుమంతుని రక్షించుట యను కార్యము భర్తకు భగవద్భక్తులకు మొదలగువారికి గూడ హితమైనది యగుటచేతను స్వధర్మమగుటచేతను గూడ సీ కార్యము నందు భర్త్రాజ్ఞావసరము లేదని తెలియదగును. లోకములో భార్య మగని నడిగి బిడ్డలను రక్షింపవలసినపని లేదు. కనుకనే సీత రావణునితో సంభాషించుటలో ‘నిన్ను నేనే దగ్ధము చేయుగలను కాని నా భర్త యాజ్ఞలేదనియు నా తపస్సు వ్యర్థమైపోవుట కంగీకరింప ననియు’ సీత చెప్పిన వచనముకూడ సంగత మగుచున్నది. ఇదియును గాక యీ కార్యము కామకోధాదులకు వశమయి చేయ నక్రూర లేనిదియును, స్వధర్మమునకు నవిరుద్ధమయినదియు గానఁ దపోహనియుగూడ సీ కార్యమున గన్పడదు. పరోపకార మనునది స్త్రీ పురుష సాధారణధర్మముగ నందరు నంగీకరించినందున హనుమ ద్విక్షణ విషయమున భర్త్రాజ్ఞావసరము లేదని తెలియదగును.

ఏవం భూమిసుతార్థిణో హుతవహ శృంసన్నివాస్యా శ్శివం
 జజ్వాలాథ భృశం ప్రదక్షిణతయా కిం చానిల స్తత్సఖః
 దేవ్యా సాన్వస్థకరో ఏహ పామ మరుత్తుల్యోఽనల స్తత్రిత
 త్పుచ్ఛేఽభూ దథ మారుతి ర్హృది తదా సంచితయామాస సః.
 3౬౪

దందహ్యమానేపి మదీయపుచ్ఛే
 దీప్తోపి వహ్ని ర్న దహ త్యహో మామ్
 కించాద్య పుచ్ఛం శిశిరం బభూవ
 కస్మాన్మమేత్యాపచ సంశయం సః
 32౪

పశ్చాన్నాగణినాప్యేవం నిరథార్యాత్మనో హృది
 యతో మ జ్జనకస్యాగ్ని ర్మిత్రం మాం న దదాహ సః, 3౨౪

సంచిత్యైవ మయం క్షణం పవనజః పశ్చా స్సన స్యస్యథా
 తద్ధేతుం మనుతే సచైవ మనఃకు శ్రీరామచంద్రప్రభోః
 మాహాత్మ్యాన్నతు మాం దదాహ హుతిభు జ్ఞానం పురేతిః
 ప్రభో, ర్యస్యానుగ్రహతోఽతరంజలసిధిం • కోన్యో వితా
 తంవినా.
 3౯౪

భర్తృనుష్ఠేయ రావణవధరూపకార్య స్యాత్మక ర్తవ్యత్వే భర్తా
 జ్ఞావసర ఇతిచ వేద్యమ్.

• కోన్యో వితా తం వినేతి—ఇద మనేన వేద్యం భవతి. ఆత్మ
 సేవాకృత స్సర్వాపదో రామచంద్ర ఏవ నివారయిష్యతీతి

31౪ ఇవిధముగఁ బ్రార్థించుచున్న సీతాదేవికి అగ్ని హోతృడు హనుమంతునకు భయములేదని తెలుపువానివలె పద్మక్షిణముగఁ దిరుగుచుఁ బ్రజ్వరిల్లుచుండెను. సీతమీద వేడిగాలి రాకుండగ నగ్నికి మితుడయిన వాయువుకూడ సీతకుఁ జల్లగా నుండునట్లు వీచుచుండెను. అచ్చట హనుమంతుని తోక మండుచున్నను అగ్ని హనుమంతుని దహింపజేయకుండ మంచుగాలి వీచినట్లు హనుమంతుని దేహమునందగ్ని చల్లగా నుండెను. హనుమంతుడు తన మనమునం దిట్లు విచారింపసాగెను.

32౪ నాతోక యిట్లు మండుచున్నను, అగ్ని యంతజ్వాలతో గూడి యుండియు నన్ను దహింపకుండ నుండుట మిక్కిలి యాశ్చర్యముగ నున్నది. వేడిమి లేకపోవుటయే గాక చల్లగాగూడ నుండుట మఱిత యాశ్చర్యమని హనుమంతుడు సందియ మొందుచుండెను.

3౩౪ పిదప హనుమంతుడు తన మనమునం దిటుల నిశ్చయించుకొనెను. (ఏమన) నా తండ్రియగు వాయుదేవునకు మితుడయిన యగ్ని హోతృడు నిజముగ నన్ను దహింపజేయలేదని తలంచెను.

3౪౪ ఇవిధముగ నాలోచించి హనుమంతుడు పిదప మఱియొక విధముగగూడఁ దలచెను. నన్ను నిప్పు డగ్ని దహింపఁజేయక పోవుటకుఁ గారణము శ్రీరామచంద్రుని మాహాత్మ్య మయియుండును. నేను సమద్రమును దాటుట గూడ రామానుగ్రహమే కదా? నన్ను రక్షించువాడు రామచంద్రమూర్తి తప్ప నితరు డెవ్వడుండును?

భర్తచే ననుష్ఠింపదగిన రావణవధరూప కార్యము సీత యనుష్ఠింప వలసివచ్చినచో భర్తాజ్ఞావసర మున్నదిగాన సీత భర్తాజ్ఞ లేకపోవుటచే 'హతో భవ' యని రావణుని కహింపలేదని తెలియనగును.

నన్ను రక్షించువాడు రామచంద్రమూర్తి తప్ప నితరు డెవ్వడుండును? ఇందువలనఁ దెలిసికొనదగిన విషయ మేమనగా, రామసేవ చేయు

యద్వా భూమినుతాకృపారసవశా దగ్ని ర్నమాం తావయ
త్యాహోస్వి స్మహిజావృభావ వశతో బాధా న మే జాయతే
రామాగ్ధే యతతో మమానలభయం నూనం కథం సంభవే
దిత్యాలోచ్య మరుత్సుతోద్రిసదృశాకారో బభూవ ఓణే. రం౪

విజుప్తంభే తతస్త్వీయ లాంగూలేన మరుత్సుతః
ప్రదీ ప్తే నాశరా స్సదృస్తాడయిత్వా జఘానహః రం౪

పునస్సూక్ష్మరూపంగతో ముక్తబంధః
పురద్వారదేశంవదై కేన తూర్ణం
గత స్తత్రీసంస్థా నథ ద్వారపాంస్తా
స్వపుచ్చాభిఘాతా జఘానాఽఽశు సోఽపి. రం౪

చింతయామాస చ తతో హనుమా నేవ మాత్మని
ఇతోఽహం పరమేశస్మా ద్దేహః దన్య త్సిముత్పతన్
చతుర్దిక్షు పురే త్వగ్నిం జ్వాలయం శ్చ క్రిమా త్పురీం
సహస్రదీపికాయుక్తాం లంకాం కృత్వాఽనలస్య చ
మత్పితృ ర్మిత్రీభూతస్య కరిష్యామి ముదం పునః
ఇతి సంచింత్య హనుమా న్విజుప్తంభే మహాతనుఃరక-రర-రగ్ని

కించ సాహ్య మపి తస్య కరిష్యతీతి చానేన వేద్యతే. తథైవ
దృశ్యతే—“యత్ర రామో భయం నాత్ర నాస్తి తత్ర
పరాధవ ఇతి.”

౪౦ లేక పరివ్రత యగు సీతాదేవి దయచేతను, అగ్నిహోతృడు నాయందు దయగలిగి వేడిమి చూపకుండ నుండవచ్చును. లేక యామె యొక్క పృథ్వావముచే నా కగ్నిబాధ లేకుండ నుండవచ్చునని తలంచి యింక నిటుల యూహించెను. రామకార్యమునకయి యత్నించు నా కగ్నిభయము కలుగుటకే యవకాశముండదని నిశ్చయించి పర్వతాకారముగల శరీరమును బెంచి హనుమంతుడు విజృంభించెను.

౪౧ పిదప మండుచున్న తన లాంగూలము చేతను గన్నడుచున్న రక్కసులను జాతమోదుచు హతము చేయుచుండెను.

౪౨ తిరిగి హనుమంతుడు కొంచెము నూన్మరూపము నొందుటచేఁ దోకకుఁ గట్టినట్లు విడిపోవ నొక గంతులోఁ బురద్వారమున కేగి యచ్చటనున్న ద్వారపాలకులను మండుచున్న దన తోకతో కలయ గొట్టి హత మార్చెను.

౪౩-౪౪-౪౫ పిదప హనుమంతుడు తన మనమునం దిటుల నాలోచించెను. ఇటుపిమ్మట నొక గృహమునుండి మరియొక గృహముమీది కెగురుచుఁ బురములో నలుదిక్కులయందు నిప్పుంటింది మంటపెట్టి లంకాపురమును వేలకొలది దీపములతోఁ బ్రకాశించుదానినిగాఁజేసి నాత్రిండికి మిత్తుడయిన యగ్నిహోతృనకు బాగుగ సంతోషమును గలుగఁజేయవలెనని తలచి గొప్ప శరీరమును బెంచి బాగుగ విజృంభించెను.

వానికి శ్రీరామచంద్రమూర్తి యే యాపదలు రానియడనియు సాహాయ్యము గూడ జేయుననియు విదితమగుచున్నది. అట్లునే యభియుక్తచనము గన్నడుచున్నది. “యత్ర రామో భయం నాత్ర నాస్తి తత్ర పరాభవ ” ఇతి. (రామభక్తునకు భయముండదని)

వీవ మాలోచ్య హనుమా నుడ్డియోపరి వేగవాన్
 పశ్చిమద్వారమాసాద్య స్తంభ ముత్పాట్య చోన్నతం
 తేనైవ ద్వారపాలాదీ న్నతవా న్నారుతిః క్షణే
 తతః ప్రాసాద మాలాసు సంచర న్నవనాత్మజః
 పుచ్చానలం తత్ర తత్ర వినిక్షిప్య క్రమాత్పురీం
 క్షణకాలేఽగ్నిసంస్పృష్టా మకరో ద్భీకరాకృతిః

ర౬-ర౭-ర౮-ర౯

తదా కోలాహల శ్చాభూల్లంకాయాం ప్రతిసద్భవి
 వినిదిగ్రతా నిశూం స్త్యక్త్వా దుదుగ్రు ర్మాతరోపి హః
 దగ్ధచేలాలకాః కాశ్చి ద్భహిః ప్రాణిరక్షయా
 దుదుగ్రుః పతిపుత్రాం శ్చ సంత్యజ్యాశ్వసురాంగనాః
 పురుషా శ్చ తదా ప్రాణిరక్షణార్థం తదా పునః
 దారపుత్రాదికాం స్త్యక్త్వా యయు సంత్యక్త కామనాః.

గ౧-గ౨-గ౩

శ్రీమే ణాశరవర్యాణాం గేహాని జ్వలయ న్నతః
 దద్ధ్వా చ రావణసభాం తత్రిత్యా నాక్షసా న్పునః
 తాడయంశ్చ స్వపుచ్చేన మారుతి వ్లతవాంశ్చ తా
 కేచి దాశ్వనలేనైవ ప్రదగ్ధా శ్చ నిశాచరాః
 ముఖవాద్యాని కుర్వంతో దహ్యమానా శ్చ కేచన గ౩-గ౪

తతో దశాననః కుర్ధ్ధో నిర్గతో దశకోటిభిః
 రాక్షసై స్సహితో యోధుం యయా మారుతినా సమమ్
 సంవీక్ష్య సోపి తా స్సర్వా న్కాంశ్చిత్పుచ్చానలసేవ
 తోరణ స్తంభఘాతేన కాంశ్చిత్తు హతవా స్తు క్షణే. గ౫-గ౬

౪౬-౪౭-౪౮-౪౯ ఇట్లు హనుమంతు డాలోచించినపిదప గొప్ప వేగము గలవారై వైకెగిరి పశ్చిమద్వారమున కొక గంతులో వచ్చి యచ్చట నున్న గొప్ప స్తంభము నొకదానిని బెళలించి యాస్తంభముతో ద్వారపాలకులుగా నున్న వారలను క్షణములో హతమార్చి యచట నుండి మేడలమీద కురికి యా మేడల కొక్కొక్క దానికి నిప్పు పెట్టి ప్రజ్వలించ జేయుచు గ్రమముగ బురము నంతను అగ్ని సంస్పృష్ట మయినదానినిగాఁ జేసివేసెను.

౫౦-౫౧-౫౨ అప్పుడు లంకలోఁ బ్రతియింటియందున గొప్పకొలహలము బయలుదేరినను, తల్లులు నిద్రించుచున్న పిల్లలను గూడ విడచి పరుగు లిడుచుండిరి. కొందరు రాక్షసస్త్రీలు తగులబడు చీరలు ముంగు దలు గలవారై ప్రాణరక్షణమునకై వెలుపలికిఁ బరుగులిడుచుండిరి. ఆ పురములోని స్త్రీలు భర్తలను పుత్రులను విడిచి పరువుతెచ్చుటయు పురుషులు తమ భార్యపుత్రాదుల సంగతిగూడ జూడక వారల నందరిని విడచి సర్వసంగ పరిత్యాగులై పరుగు లిడుటయు జరుగు చుండెను.

౫౩-౫౪ పిదప హనుమంతుడు క్రమముగ రాక్షస శ్రేష్ఠులభవనముల నన్ని టిని గాల్చుచు వెళ్ళి రావణసభకు నిష్పంటించి యచ్చటనున్న రక్క-ములను మండుచున్న తనతోకతో గొట్టి వారలను హతమార్చును-కొందరు వెంటనే పుచ్చానలముచే నప్పుడే దగ్ధులయిరి. కొందరు ముఖవాద్యములను జేయుచు తగులబడుచుండిరి.

౫౫-౫౬౪ పిమ్మట రావణు డతిక్రృష్టుడై పదికొట్ల రక్కసులతో హను మంతునితో యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడుకాగా వారల నందరిని జూచి కొందరిని తనలాంగూలాగ్నిచేతను, మరికొందరిని తోరణస్తంభపు దెబ్బలచేతను, క్షణములో హతమార్చెను. కొందరిని దన తోకతో జూట్టి యొకచోట గుంపుగాఁ బడవేసి యవలీలగా హతముచేయు చుండెను.

పుచ్చేన బద్ధా నై కాం స్తానేకత్ర పవనాత్మజః
 ఘాతయామాస తా స్సర్వా స్తీలమైన తదా పునః
 నిరీక్ష్య నిహతా స్వీయా నిచ్చితయాత్మ న్యచింత్యయా
 వ్రజతో రావణస్యాపి జనాః పాణిరక్షయా
 మస్తకే స్వీయపుచ్చంతు సంతాడ్య మరుత స్సుతః
 తత్త్వచం త్వకరో ద్దగ్ధాం తతో దశముఖ స్తదా
 తత్పుచ్చనహ్నిదగ్ధాంగో మూర్ఛితో న్యవత ద్భువి
 ద్భుతి మాత్మజనై ర్షీతో దూరం తై రుపచారితః
 చిరాత్తస్మృతియుతో ప్యాసే ద్భహుధా చింతయాన్వితః.

౧౭-౧౮-౧౯-౬౦

తత్తద్రాక్షసముఖ్యవేశ్మసు చర న్దగ్ధా చ తా న్యగ్నినా
 పశ్యా ద్రాత్రచరాధ్య హేమఖచిత పాసాదమాలా స్వరమ్
 నిక్షిప్యానల మాశరాధిపసుతాగారేషు సర్వేష్వపి
 ప్రాసాదేషు పరేషు చాలన మలం చిక్షేప వాతాత్మజః ౬౧

త్యక్త్వా విభీషణగృహం తదీయభవనాన్యలం
 భస్మసా దశరోత్సర్వా ణ్యపి మారుతనందనః.

౬౨

కాలానలసమం వీక్ష్య మారుతిం భయవిహ్వలాః
 రాక్షసాః ప్రాణరక్షార్థం దుద్రువుశ్చ బహిస్తదా.

౬౩

తద్వైశ్వానర దహ్యమాన సుభగప్రాసాదభాగా దధః
 కాశ్చిద్భూమితలే నిపత్య విగతప్రాణా బభూవుస్తదా

గీ२-గీ३-గీ४-౬౦ ఇట్లు హనుమంతుడు, తన యాత్మీయు లయిన వారిని హతము చేయుచుండ చేయునది లేక యచింత్యమయిన చింతతో నచటనుండి వెలుపలికి ప్రాణరక్షణమునకై పోవుచున్న రావణుని శిరస్సుమీద హనుమంతుడు తన మండుచున్న తోకతో నొకదెబ్బ కొట్టగా నెత్తిచర్మ మంతయు నా దెబ్బతో గాలిపోయెను. రావణుడు లాంగూలాగ్ని చే దహింపబడిన శరీరము గలవా డగుటచే మూర్ఛితు డయి క్రిందబడి యుండగా, నతని సంబంధీకులు వచ్చి యతనిని దూరముగ దీసికొనివెళ్ళి యుపచారములు చేయుచుండిరి. కొంతసేపటికి స్వృతిగలవాడైనను నశేకవిధములగు విచారములలో మునిగియుండెను.

౬౧ హనుమంతుడు పిదప నా యా రాక్షసముఖులగృహముల సుంచ రించుచు వాని నెల్ల గాల్చుచు బిదప రావణాసురుని నువర్ణప్రాసాదములలో నగ్ని నుంచి యచటనుండి యింద్రజిత్తు మొదలగు రావణపుత్రుల భవనములలో నన్నింటిలో నగ్ని నుంచి ప్రజ్వలించ జేసి దగ్ధము చేయసాగెను.

౬౨ ఒకవిభీషణుని భవనమును విడిచి రావణుని బండుగుల భవనముల నన్నిటిని హనుమంతుడు కాల్చి దహింపజేసెనని తెలియవలెను.

౬౩ అప్పుడు హనుమంతుడు సాక్షాత్కాలాగ్నివలె నుండ నతనిని జూచుటకు గూడ రక్కసులు భయపడి తమ ప్రాణరక్షణమునకై పట్టణము వెలుపలికిఁ బరుగులిడి పారిపోవుచుండిరి.

౬౪ ఆ లాంగూలాగ్నిచే దగులబడుచున్న యుండమైన గొప్పమేడల పైభాగమునుండి ప్రాణరక్షణము చేపికినవలయు ననుభ్రాంతిచేఁ గ్రిందకు దుమికి మృతినొందువారలు కొందరును, మేడల పైభాగమునుండి క్రిందకు దూకుటవలన గుండెలు బద్ధింపబడఁజాల

కాశ్చిత్తత్పతనా ద్విభిన్నహృదయా స్సంభిన్న బాహూరవః
కాశ్చిద్వాప్తప్రశిఖాభితప్తనవోఽభూవ న్సురద్విట్ప్రియః
౬౪

స్వాత్మజస్య సహాయార్థ మివ వాయు ర్మహాన్వవౌ
స్వయమగ్నే స్సఖత్వంతు దర్శయామాస మారుతః. ౬౫

తస్మా త్తత్క్షణవత తత్పురమరం దగ్ధం బభూవాఖిలం
కృందంతో దనుజాః పరస్పర మలం ప్రాహుస్తదైవం పునః
సాక్షా ద్విష్ణురయం సచాభవ దయంశాఖామృగో వస్త్రతో
వజ్రీవా ధనదోఽథవా ధ్రువమయం నోవాసరోహి ధ్రువమ్.
౬౬

దేవా సిద్ధ మహర్ష యోఽంబరచరా శ్చాన్యేపి కాలాగ్నినా
తుల్యం భీమతమం మరుత్సుత మలం సంవీక్షితుం చాపి తే
త్రాసం ప్రాప్తు రతీవ మోదమపితే ప్రాప్తుశ్చ తత్కర్మణః
కించాత్మంతపరాశ్రమాన్వితమలం వాతాత్మజః తుష్టువుః. ౬౭

ఏకం మారుతనందనోఽఖిలపురీం పుచ్చాన లేనాభిత
స్సందీప్యాఽఽశుగతోఽంబుధింజలనిధావగ్నింత్వనిర్వాపయత్

మఱికొందరును, తొడలు వేతులు విరిగడు వారలు కొందరును,
 రాక్షసస్త్రీలలో నుండిరి ఇంతియేగాక నలుదిక్కులలో మంటలు
 చుట్టినేయుటచే నెటు తప్పించుకొన వీలులేక తగులబడు దేహములు
 గలవారలు కొందరు నుండిరి

౬౧ తన కొడుకునకు సహాయము చేయగలందులకో యనునటుల గొప్ప
 గాలికూడ నా సమయమున వీచుచుండెను అగ్నిహోతునినకు
 వాయువు మిక్కిలిడను విషయముకు స్వయముగ వాయువు తెలియ
 జేసినట్లుండెను

౬౧ అట్లు సహావాయువు వీచుచుండుటవలననే యగ్నిని జల్లార్చుటకు
 నెవరికిని శక్యము కానందువలన బుర మంతయు నిమిషమాత్రములో
 దగమయ్యెను. ఆ రక్కసులు పరస్పరము నొకరి కష్టమును మఱియొక
 రితోఁ జెప్పుకొని యేడ్చుచు నా యేడ్పుతోనే యిటులఁ జెప్పుకొను
 చుండిరి. ఈ క్రోధినిజనైన క్రోధిగాడు మన దూప తెచ్చెనుచుటకు
 సాక్షాద్విష్టువే యీ క్రోధిరూపము ధరించివచ్చినది, లేక దేవేంద్రుడే
 యీ క్రోధిరూపము ధరించి వచ్చి యుండుననియు, లేక కుశేరు
 డేనైన నీక్రోధిరూపమును ధరించి వచ్చెనేమో యనియు నిజమైన
 క్రోధి యదికా దనియు నిటుల వాపోవుచుండిరి

౬౨ అప్పుడు దేవతలు, సిద్ధులు, మహర్షులు, నితరులగు సాధ్య కిన్నర
 కింపురుషులును కాలాగ్నితో సమానుడుగా గవ్వడుచు భయంకరా
 కారము గలిగియున్న యా హనుమంతుని జూచి భయపడుచుండిరి.
 కాని మిక్కిలి సంతోషమును గూడ నతనిపని వలన బొందు
 చుండిరి. ఇదియునుంగాక హనుమంతుని విశ్రమమును వార లందరు
 వేనోళ్ళతో గొనియాడుచుండిరి.

౬౩ ఇద్విధముగ హనుమంతుడు పురమువంతను తన లాంగూలాగ్నిచేఁ
 గాల్చి మంటలు బాగుగ లేచునట్లు చేసి తన పని పూర్తియైనం
 దునఁ దన తోకమంటను జల్లార్చుటకై యొక గంతులో సముద్రపు
 తూడ్డున కేగి సముద్రములోఁ దోకను జల్లార్చెను పిదప కోటి

వశ్చ తోటిగవిప్రకాశసహితాం దండహ్యమానాం పురీం
దృష్ట్వా మారుతి రేవ మాత్మని తదా సంచితయామాస సః.

౬౮

ధి జ్ఞాం దుష్టధియంతు భూమితనయాకప్తం త్వసంచిత్యనై
దగ్ధైషా నిఖిలా పురీ కిల మయా దోహః కృత స్వామిః
దగ్ధాచే న్మహిజాచ తేన భవితా కార్యం వినప్తం ప్రిభో
రారంభస్తు యదర్థ మద్య తదలం నూనం మయా నాశితమ్.

౬౯

నష్టైవావనిజా భవిష్యతి న చాద్యోఽత్ర సందృశ్యతే
కుర్ధః పాపమలం కరిష్యతి గురుం హన్యా దతిక్రోధభాక్
నా కార్యం ఖలు దృశ్యతే భవి పరం కుర్ధస్య నావాచ్యమ
స్యస్మాకోక్రోధగుణోఽతి దుష్టణ ఇతి పాక్షై స్సదా నింద్యతే.

20

ద్రక్ష్యంతే కథ మర్కనూను రనఘౌ తదాగ్రువౌ తే మయా
తస్మా దభినివాసిసత్త్వనిచయస్యేమాం తనుం దద్యుహమ్
నూనం భూమిసుతా వినాశమగమచ్ఛే త్సర్వనాశో భవే

సూర్యప్రకాశముగ మేండుచున్న లంక వంకి జూడగా నా పుర
మంతయు నాకాశమున కెగయు మంటలలో మండుచుండుటను
హనుమంతుడు చూచి తన మనమునం దిటుల విచారింపఁ దొడగెను

౬౯ లంక సంతను గాల్చి యెంతటి కూడని పనిని నాలోచనలేక చేసితి
నని తనకు దానే నిందించుకొనుచు నిట్లు హనుమంతుడు తలచు
చుండెను సేను లంకను తగులబెట్టుటవలన లంకలోని యింక
వనమునందున్న సీతకు గర్భము వచ్చునని యాలోచింపకయే పురము
సంతను దగ్ధము చేసితిని. సేనెంత స్వామివోహము చేసితిని, సీతయే
దగ్ధ మయ్యెడి పక్షమున రామచంద్రప్రభుకార్య మంతయు నష్టము
గాగలదు. ఓ! యెవరికొరకై యీ యారంభ మంతయు నయ్యెనో
ఆ మూలమయిన వారినే నష్టపరచితిని గదా యని విచారపడు
చుండెను

౭౦ రావణుని పుర మంతయు దగ్ధమయ్యెను ఈ నగరమున దగులబడ
నిది యొకటికూడ గన్పడదు కాన సీతగూడ నష్టమై యుండును.
కోపముగల వాడెంత గొప్ప పాపపు పనినైనను జేయును అతి
కోపి యగువాడు గురువునైనను జంపును కోపము గలవానికిఁ
గార్యాకార్యవివేకముగాని వాచ్యావాచ్య వివేకముగాని యుండ
దనుట నిజము కావుననే పాక్షి లగువారలు కోధము మిక్కిలి
దుర్గణమని దానిని నిందించుచుండురు.

౭౧ సే నిట్టి తెలివితక్కువపని జేసి యిటునుండి వెళ్ళి రామలక్ష్మణ
కుగ్గివుల ముఖముల నెట్లు జూడగలను? కాన సేను బ్రాణిత్యాగ
మిచ్చుటనే చేసికొనియెదను సముద్రములో దూకి యందలి గొప్ప
జలచరములకు (మత్స్యములు మొసళ్ళు మొదలగువానికి) నా దేహము
నాహారమునుగా నిక్తుఁగు సీత నశించుట నిజమయ్యెడి పక్షమున
సర్వనాశనము తప్పదు (సీత నశించినదని వినుటతోడనే రామలక్ష్మ
ణులు నశింతురు వారల మరణవార్త విని భరతికృత్రిములు నశిం
తురు. రామలక్ష్మణులు నశించుటతోడనే సుగ్రీవుడు నశించును. సుగ్రీ

దిత్యాలోచన కారిణోఽతిశుభదం చాభూ నిమిత్తం కపిః 20

కించా భూ నృతి రీదృ గన్య శుభదా రామప్రభావత్రథా
వైదేహ్యః కృపయాచ నాదహదయం వైశ్వానరోమాం యతః
నూనం సా పతిదేవతా కథ మియం నప్తా భవే త్కించ మే
లాంగూలం నదదాహ యత్కరుణయా త్వగ్నిః కథం తాం
దహేత్ . 21

తదాకాశవాణి ప్రమోదం విధాతుం

కపిం ప్రాహ శోకం విముం చాధునా త్వమ్

నదధా మహీజా సుఖేన స్థితా సా

దురీతం గచ్ఛ తస్యా సమీపం పున స్త్వమ్.

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తుష్టో భూమిజా మక్ష తాం తదా

విదిత్వా మారుతిస్తత్రీ పున ర్గతుం సముద్యతః. 23-24

ఆశ్చర్యరామాయణే సుందరకాండే

దశమస్కర్గ సప్తమాస్తకః.

పుడు నశించుటతోడనే వానరు లందరు నశింతురు. (ఈ విధముగ సూర్యవంశము వానరవంశము నశించుట తప్పదని భావము) ఇట్లాలో చించుచున్న హనుమంతునకు గొన్ని శుభశకునములు గోచరించెను

2౨ పిదప హనుమంతునకు శుభప్రద మయిన మతి యుదయించెను (ఏమన) రామచంద్రమూర్తి యొక్క పృథ్వావము చేతను గాని లేక సీతయొక్క కృపారసము చేతనుగాని యగ్ని నన్నే దహింప నప్పుడు మహాపతివ్రతాతిలక మగు సీత నెట్లు అగ్ని గాల్చును? ఏసీత యొక్క కరుణయుండుటవలన వాలోకనుగూడా నగ్ని తగుల పెట్టనపుడు ఆ సీతనుమాత్రం మెట్లు అగ్ని దహింపచేయును. నా యాలోచన తెలివితక్కువయ్యాలోచన యని యనుకొనెను.

23-2౪ ఆ సమయముననే యాకాశవాణి హనుమంతునకు సంతోషమును గలుగ జేయుటకై హనుమంతు నుద్దేశించి యిటులఁ బలికెను హను మంతా! నీవు దుఖింపఁబనిలేదు. సీత నవ్వము కాలేదు. శుఖముగా నుండెను నీవు తిరిగి ఒకపర్యాయము సీతను సందర్శించుట కామెసూపమునకు శిఘ్రముగ వెళ్ళుము, అనెను ఆ యశరీర వాణి వచనములను హనుమంతుడు విని సీత శుఖముగ నున్నదని వినుటచే గొప్ప సంతోషము గలవాడై హనుమంతుడు సీతయొక్క సమీపమునకుఁ దిరిగి వెళ్ళుటకై ప్రయత్నములలో నుండెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున సుందర కాండమున

పదియవసర్గ సమాప్తము.

ఏ కా ద శ స్స ర్గః

ఎశ్చా ద్వాయునుతోంబురాశినికటా నిర్గత్య గత్వా ద్రుతం
 దృష్ట్వా భూమినుతాం సుఖస్థితిమతీం చాశోకమూలే స్థితామ్
 సత్వా ప్రిహ శుభాసనేఽద్య భవతీం పశ్యామి దిప్త్యాత్వహమ్
 భూజాతేఽద్య మయా పురస్య దహనం త్వాలోచ్య నాకారి
 యత్.

తచ్చుత్వా జనకాత్మజా పవనజం ప్రిహైవ మేత ధృవం
 కార్యం సాధయితుం త్వమేవ బలవా నేక సమర్థ స్త్యభూః
 కించైషోపిబలోదయ స్తవ పునర్నూనం యశస్యో భవే
 దిప్త్యా త్వామపి వహ్నితేష్ట మధునా పశ్యామ్యహం తు
 ధృవం.

శ్రీరామోపి సమేత్య తూర్ణ మభిశో లంకాంశరై స్సంకులాం
 కుర్యా చేద్యది తస్య తత్తు సదృశం నూనం భవే న్నాడుతే
 కించేమం దశకంధరమ్ నిజశరై రాశీవిషాఘోపమై
 ర్హత్వామూంఝుదిచేన్నయే త్తదపి తద్యోగ్యం మరున్నందన!.

గత్వాఽద్యాహవశూర రాఘవవిభో స్సర్వం భవాన్వైవదేత్
 ఏవం భూతనయార్థితః పవనజః ప్రిహైవ మార్యాం పునః
 క్షిప్రం త్వేష్యతి రాఘవోఽత్ర కపిభి స్సౌమిత్రిణా సంయుతో
 హత్వా రావణ మాశు తేఽపనయితా శోకంభవే ద్రాఘవః.

పదునొకటవసర్గ పౌరంభము

- ౧ పిదప హనుమంతుడు సముద్ర స్థమిపమునుండి బయలుదేరి కిఘ్రిముగ సీత యొద్ద కేగి యశోక వనమున త్రేమముగ నున్న యామెను దర్శించి నమస్కరించి యిటుల బలికెను. తల్లీ! నేను జేసిన పుణ్య విశేషముచే త్రేమముగ నున్న నిన్ను దిరిగి చూడగలిగితిని. (వీలనన) నే నాలోచన లేకుండ లంకనంతను గాల్చితిని. (నీకుఁ బ్రమాదము కలుగకుండ నుండుట యదృష్టమని భావము.)
- ౨ ఆ హనుమంతుని వచనములను విని సీత యిటు లతనితో పలికెను. ఆంజనేయా! యీ కార్యమును చేయ సమర్థుడవు నీ వొకడతేగాని యితరుడెవ్వడును జేయలేడు. నీ బలాతిశయముగూడ యశస్కరమయినది. నీ తోకను గాల్చినను నీ కన్నీరలన భయములేకుండుటయు నిన్నిటుల నేను జూడగలుగుటయు గూడ నదృష్టమని చెప్పనగును.
- ౩ ఆంజనేయా! రామచంద్రమూర్తియో తోందరగ నిచటకు వచ్చి శరవర్షములచే లంకను సుంకులపరచి సర్పతుల్యములగు బాణములను బ్రయోగించి రావణునిఁ దెగటార్చినను నది యాయనకుఁ దగినపనియై యుండునుగాని యీ పనిమాత్రము నీవలనఁ దప్ప నితరుల వలన గానేరదు.
- ౪ ఆంజనేయా! నీవిపుడు వెల్లి యుద్ధహుడగు రామచంద్రమూర్తితో నా స్థితిగతులను గూర్చి చెప్పవలయును నుమా! అని యిటుల సీత కొరగా హనుమంతు డామెతో నిటులఁ బలికెను తల్లీ! నీవు వ్యసన పడకుము. నేను చెప్పెదను చెప్పుటతోడనే రామచంద్రమూర్తి నుగ్గివాది వానరుల తోడను లక్ష్మణుని తోడను గూడి యచటకు ద్దూహమాత్రములో వచ్చి రావణుని సమూలముగ దెగటార్చి నీ దుఃఖమును బోగొట్టి నిన్ను దన పురమునకు దీసికొనిపోవును నీవు దుఃఖం పకుము.

భూమిజేఁనలతాపస్త్ర యన్నిమిత్రాన్నమేఁభవత్
తన్నిమిత్ర మహం వచ్చి శుశ్రీణ తజ్జనకాత్మజే.

౫

యన్నామ సంస్కృతివశాత్తు విధూతపాపా
స్తావత్రీయానల మలం మహిజే తరంతి
తస్యైవ రాఘవవిభోః కిల దాసభూతం
కిం మాం దహే త్వక్పృతిభాగనలోఽయ మద్య.

౬

ఇత్సుక్త్వాఽవనిజాం నత్వా తదనుజ్ఞా మవాప్య సః
ప్రయాగాభిముఖ స్తస్థౌ రామచంద్రాంతికం పునః.

౭

తతోఽంగులీయకం సీతా, పత్యా ప్రేషిత మాత్మనే
దత్వా మారుతయే ప్రాహ, వత్స్యే దేయం పున స్త్విదమ్. ౮
తతో మరుత్సుతః ప్రాప్య తదనుజ్ఞాం వినిర్గతః
అరిష్టశైలనికటం సమేతిస్మ తదంతరే
బ్రహ్మహ్వభిముఖ స్తస్య సమాలింగ్య చ మారుతిం
సంశ్లాఘ్య చ ముహు స్తస్మై దదౌ సన్మానపత్రికామ్
య త్ప్రతం తేన లంకాయాం త త్వర్వం యత్ర సూచితమ్
విధే రనుజ్ఞాం సంప్రాప్య మారుతి ర్గర్వసంయుతః
సీతాసందర్శనం కార్యం వినా స్వేనాఽపరేణ తు
కర్తుం త్వశక్యం మన్వాన స్త్వరిష్టగిరి మాగతః
సర్వాంతర్యామి రామోపి మారుతే ద్వరహంకృతిం
విజ్ఞాయ మునిరూపేణ గిరౌ తవ్యం స్తపో యథా
శీతస్తదాఽఽహ తం వీక్ష్య తావసం పవనాత్మజః.

౧ తల్లీ ! నే నన్నిచే నేకారణమువలన దహింపబడకుండ నుంటినో
ఆ కారణమును జెప్పెదను వినుము.

౧ తల్లీ ! ఏరామచంద్రుని నామము స్మరించిన వారలను సయితము
తాపత్రయ మనెడి యగ్ని తాపము కలుగజేయకుండ నుండునో,
ఆ రామచంద్రుని దాసుడనగు నన్ను మాత్రము ఈ ప్రాకృతమయిన
యగ్ని యెట్లు దహించును?

2 హనుమంతుడు వైదిధముగఁ జెప్పి యామెకుఁ దిరిగి నమస్కరించి
యామె యనుజ్ఞ నొంది రామచంద్రమూర్తియొక్క సమీపమునకు
బోవుటకుఁ బ్రాణాభిముఖుడై యుండెను.

౩ ఆ సమయమున సీతాదేవి తన భర్తచే హనుమంతుని ద్వారా గుర్తు
కొఱకై తనకుఁ బంపబడిన ముద్రికను రామచంద్రమూర్తికే యిచ్చి
వేయుమని చెప్పి సీత యా ముద్రికను హనుమంతున కిచ్చెను.

౧-౧౦-౧౧-౧౨-౧౩ పిమ్మట హనుమంతుడు సీతయొక్క యనుజ్ఞ
నొంది యచటనుండి బయలుదేరి త్రికూట పర్వతసమీపమునకు
వచ్చుచుండ బ్రహ్మాదేవుడు మధ్యమార్గములో హనుమంతునితో
గలసి హనుమంతుని గౌరవించుకొని దొడ్డపని చేసితి వని యతనిని
గొనియాడి లంకలో హనుమంతుడు చేసిన పనులను దెలియజేయు
నొక సన్యాసపత్రమును వ్రాసి హనుమంతున కిచ్చి గౌరవింపఁ
బిడప బ్రహ్మయొద్ద నెలవునొంది సీతాసందర్శనరూపమయిన యీగొప్ప
పనిని నేను దప్పునింక నెవ్వడును జేయలేడను మహాగర్వముతో గూడిన
వాడై యరిష్టపర్వతమునకు వచ్చెను. శ్రీరామచంద్రమూర్తి సర్వాంత
ర్యామి గాన హనుమంతుని హృదయములోఁ బ్రవేశించిన దురహం
కారమును దెలిసికొని భక్తుడహంకారముతోఁ జెడిపోవునని తలచి
తాను మునిరూపములో నా పర్వతమునం దొక యాశ్రమమునఁ
దపము చేయుచున్నట్లు లవటనుండెను. హనుమంతుడు నాపర్వతము
మీది కేగి యాశ్రమమున దపముచేయుచున్న యామునీశ్వరునిఁ బొది
యమ్మునితో నిటులఁ బలికెను.

విపాసార్థి^{సో}హం జలం చే దిహ^{సీ}

న్మునే మే వర త్వం కృపాపూర్ణదృష్ట్యా

ఇతి పార్థిత స్తన్ముని ర్హస్తసంజ్ఞాం

చకారాంతికే సద్ధి^{దో}స్తీతి తస్మై

౧౪

ఆత్మాగమనకాలే తు దత్తాం భూమిజయూ పునః

ముద్రికాం బ్రహ్మణా దత్తాం పత్రికా మంతికే మునేః

సంస్థాప్య గతవాం స్తత్ర జలం పాత్రం మరుత్సుతః

౧౫

ఏతస్మి సమయే మాని ర్నిక్షిప్తంభువి^{తేన} తత్

అంగుళీయక మాదాయ పాక్షిప త్వకమండలా

నిషీయ మారుతిర్నిరం మునే రంతిక మాగతః

అదృష్ట్వా ముద్రికాం తత్ర మునిం పపిచ్ఛ ముద్రికామ్

పాహి సోధ మునిశ్చాపి ముద్రికాం తే కమండలా

పాక్షిపం త్వం గృహణేతి పోక్తో మారుతనందనః

సమాదాతుం చ తాం తత్ర స్వహస్తం పాక్షిప చ్చ సః.

౧౬-౧౭-౧౮-౧౯

కమండలుజలే తత్ర సమరూపా స్తు ముద్రికాః

సహస్రశఃస్థితా వీక్ష్య విస్మితః పాహి మారుతిః

౨౦

మహర్షే కిమిదం చిత్ర మనేకా ముద్రికా స్సచూః

జలే స్థితాః ప్రదృశ్యంతే మదీయా ముద్రికా పునః

ఏతాసు ముద్రికా స్వద్య కథంజ్ఞాతుం చ శక్యతే

కిం చైతా ముద్రికా స్త్వత్రీసరూపా శ్చ కథం స్థితాః

౨౧-౨౨

౧౪ ఓ మునీశ్వరా! నాకుఁ జాల దాహ మగుచున్నది. ఇక్కడ నేక్కడ నయినను జలమున్న దేమో దయయుంచి చెప్పమని హనుమంతు డాడు గగా నమ్మనియును సమీపములో నొక జలాశయము . (కోనేరు) ఉన్నట్లు తనచేతితో సంజ్ఞచేసి చెప్పెను.

౧౫ పిదప హనుమంతుడు తాను బయలుదేరినప్పుడు సీత తన చేతి కిచ్చిన రామముద్రికను బ్రహ్మయిచ్చిన సన్మానపత్రమును ముని సమీపమునం దుంచి నీరు త్రాగుటకై కోనేటికి వెళ్లి యచ్చట జల పానము చేయుచుండెను.

౧౬-౧౭-౧౮-౧౯ ఇంతలోపల మునీశ్వరుడు నేలమీదను తన సమీప ములో హనుమంతు డుంచిపోయిన రామముద్రికను దీసి తన కమం డలుజలములో స్నంచెను. పిదప హనుమంతుడు నీరుత్రాగి తిరిగి ముని సమీపమునకు వచ్చి చూచుసరికి ముద్రిక కన్నడనందున ముద్రికను గూర్చి ముని నడిగెను. మునీశ్వరుడు నీ ముద్రికను నాకమండలువులో దాచిపెట్టితిని, నీవు తీసికొనుమని చెప్పగా, హనుమంతుడు ముద్రి కను దీసికొనుటకై తనచేతినిఁ గమండలువులో నుంచెను.

౨౦ ఆ కమండలు జలములో సమానరూపము గల ముద్రికలు వేలకొలది యుండగా వానినిఁ జూచి హనుమంతు డాశ్చర్యపడి యామునితో నిటులఁ బలికెను.

౨౧-౨౨ ఓ మహర్షీ ! ఇది యేమి చిత్రము. ఈ కమండలువులో వేలకొలది ముద్రికలు కన్నడుచుండెను. అవి యన్నియు నేక రూపములుగా నుండెను. నాముద్రిక యేదియో యిన్ని ముద్రికలలో నెట్లు తెలిసి కొన వీలగును ? ఇదియునుంగాక యీ ముద్రిక లన్నియు నిచ్చట నెట్లుండెను ? అని హనుమంతుడు ప్రశ్నించెను.

తచ్చుత్వా వచనం ప్రాహ మారుతిం తావసోత్తమః
 ఇతః పురా కపే, రుద్రాన మవతారా స్సహస్రశః
 రామస్య తు గతా స్తేషు సీతా మన్వీత్య వాసరాః
 భవాదృశా స్సమాగత్య ముద్రికాభి స్సమం త్విహ
 మదంతికే వినిక్షిప్య ముద్రికా స్తు గతాః పురా
 సీతాం సందృష్టవా నేక స్త్వ మేవ సహి వాసర
 తస్మా త్వదీయ మధునా జ్ఞా త్వైతే వ్యంగుళీయకం
 గృహణేతి తదా ప్రోక్తః పావని ర్లజ్జయాన్వితః
 త్యక్త్వా చాహంకృతిం చిత్తే కాంచి దాదాయ ముద్రికాం
 కింక ర్తివ్యత్వమూఢ స్స నిర్దిర్బామ తతః పునః

—౨౩—౨౪—౨౫—౨౬

అరిష్టశిఖరం ప్రాప్య దృష్ట్వా జలనిధిం తతః
 తదీయ ముత్తరం పారం గంతుం వేగం విధాయ సః
 ఉత్పాత సభ స్త్రాణం హనూమా న్గమనోన్ముఖః

—౨౭౪

తద్వేగోన్ముఖితా శ్వేలసంస్థితాః పాదపాః పునః
 నిపేతు ర్భువి వజ్రేణ నిహతా గిరయో యథా.

—౨౭౫

ఆకాశం గృహమానవ త్వవనజ స్తారాపతిం వోల్లిఖ
 న్సూర్యాదిగృహమండలాన్విత సభోహారీవ ఖే సంచరత్
 కర్ష న్వాబ్జచయం తు తత్ర తు విశ న్జాతు ప్రకాశం గతో
 గుప్త స్తత్ర తు జాతు చంద్ర ఇవ ఖే సంలక్ష్య తే స్మ ధునివమ్

—౨౭౬

౨౩-౨౪-౨౫-౨౬ ఆ వాక్యములను విని యెమ్మునీశ్వరుడు హనుమంతునితో నిలులఁ బలికెను. ఓ వానరోత్తమా! యిదివరకు వేలకొలది రామావతారములు గడచినవి. ఒక్కొక్క యవతారకాలమున నీతను జూచి నీవంటి వానరులు ముద్రికలతో గూడ నిచ్చటకు వచ్చి నా యొద్దను ఆముద్రికల నుంచి వెళ్ళుచుండెడివారు. నీవొక్కడవే నీతను లంకకు వెళ్ళి చూచివచ్చినవాడవు కావు. నీవంటి వార లనేకులుండిరి. అందువలన నీ యుంగర మేదియో నీవే తెలిసికొని తీసికొని వెళ్ళుమని చెప్పగా, హనుమంతుడు సిగ్గుపడి నేనే లంక కేగి నీతను జూచినవాడను, రెండవ వానివలన నిది శత్రుము కాదని తన మనమునందున్న గర్వమును విడిచి యా ముద్రికలన్నియు నొకటిగానే యుండుటవలన నొక్క ముద్రికను దీసికొని యేమి చేయుటకు దోచక యచటనుండి బయలుదేరెను.

౨౭౪ పిమ్మట హనుమంతుడు అరిష్టపర్వతశిఖరము నెక్కి యచటనుండి భయంకరముగ నున్న సముద్రమును జూచి యా సముద్రముయొక్క యవతలి యొడ్డునకు వెళ్ళుటకుఁ దగిన వేగమును జేసి యాకసమున కెగిరి హనుమంతుడు గమనోన్ముఖు డయ్యెను.

౨౭౫ హనుమంతుని యూరువేగముచే నప్పుడు పర్వతమునందలి చెట్లు పై కెగిరి నేలమీద బడుచుండ వహ్నియధముచే దెగగొట్టబడిన రెక్కలు గల పర్వతములు నేలగూలు చున్నట్లుండెను.

౨౭౬ పిదప హనుమంతుడు గగనమున కెగిరిపోవుచుండ నాకసమును మింగునో యనునట్లును, చంద్రుని గీరునో యనునట్లును, నూర్కాది గ్రహమండలములతో గూడిన యాకాశమును హరించునో యనునట్లును, మేఘములను బీల్చునో యనునట్లును హనుమంతుడు గోచరించుచుండెను. మఱియు మేఘమండలములో (మబ్బులలో) బ్రవేశించి హనుమంతుడు వెళ్ళుచున్నందున నొకప్పుడు కానరాక, యొక్కొకసారి కన్నడుచు మబ్బుల నడిమిచంద్రునివలె నాకసమున హనుమంతుడు గవ్వడుచుండెను.

ఆగచ్ఛ స్థలధిస్థితం గిరివరం మైనాక మన్వీశ్వ సః
సంస్పృ శ్శాత్మక రేణ మారుతసుతో వేగే మరుత్సన్నిభః
జ్యాముక్తాశుగవ ద్వృజ న్నతిరయా చ్ఛైలం మహేంద్రంపున
ర్లప్త్యాథో నినదం శ్చ భా దవతతారాదౌ ద్రితం మారుతిః

30౫

శుక్రిత్యా తన్ని నదం సుతుష్టహృదయా స్వేత్వాంతికం మారుతే
స్తే సర్వే పరివార్య వానరవరా న్మృషాయనై రన్వితాః
ప్రత్య రాప్యపిచ తం సుఖాగతి మథో పప్రచ్ఛ రత్యుత్సుకాః
పశ్చాత్తా నభినంద్య మారుతిరపి ప్రాహంగదాదీ న్మదా.

3౧౫

దృష్టా భూమిసుతా త్వశోకవనికాసంస్థా కపింద్రా! మయా
ఘోరాభిస్తు నిశాచరీభి రనిశం సంరక్ష్యమాణా సతీ
శ్రీరామస్య కృపారసేన భవతా మాశీర్భలే నాపిచ
ప్రొత్తుంగాద్భుతహేమసాధసహితా లంకా చ దగ్ధా మయా
అశోకవనికా సర్వా సమూలోత్పాటితా మయా
కోటిశో నిహతా స్సంఖ్యే మయా రాతిచరాః పునః
దశాననసుత శ్చాపి నిహతోక్షకుమారకః
సంభాషితో దశాస్యోపి మయా సదసి వానరాః
ఇతి సంక్షేపత స్తాక్వా విశేషేణ కపీన్ప్రీతి
అరథ్య నిర్గమం స్వస్య పున స్త తాగమావధి
ప్రవృత్త మఖిలం తేభ్యః ప్రాహ సోప్యానుపూర్వికమ్.

3౨-33-3౪-3౫

30౪ ఇట్లు హనుమంతుడు గగనమార్గమున మహావేగముగ వచ్చుచు సముద్రముమీద నున్న మైనాకపర్వతమును తేలితోడఁగాకి వింటినారి నుండి విడువబడిన బాణమువలె వాయువేగమున బోవుచు సముద్రపు టవలలి యొడ్డునంగున్న మహేంద్రపర్వతమును జూచి యాకాసము బ్రద్ద లగునట్లు పెద్దగ నరచి కృమముగ నాకసమునుండి యాపర్వతము మీదికి దిగెను

3౧౪ ఆ హనుమంతుని సింహనాదమును, హనుమంతు నెప్పుడు జూతుమా యను కోరికగల వానరవీరులు విని సంతోషాంతరంగులై హనుమంతుని సమీపమునకు ఫలమాలాదిగూపక మయిన కానుకలతోఁ గూడి వచ్చి హనుమంతుని సత్కరించి స్వాగత మిచ్చి కుశలప్రశ్న లడుగు చుండిరి ఆ వచ్చిన వానరవీరు లయిన అంగదుడు మొదలగు వారిని హనుమంతుడు గూడఁ దిరిగి గౌరవించి యిట్లు చెప్పఁ దాడఁగాను

3౨౪-33-3౪-3౫ ఏమి చెప్పినో యని తహతహలాడు వానరుల మనస్సులు కుదుటబడుటకుఁ జూచితి నీత నని రెండుమాటలలో సారాంశము చెప్పి పిదప విస్తరించి చెప్పుచుండెను వానరులారా ! అశోకవనమధ్యమునందు భయంకిరరాక్షసశ్రీలచే రక్షింప బడు చున్న నీతను రామానుగృహముచేతను మీ పెద్దల యాకీర్షలము చేతను సందర్శించుటయే కాక గొప్ప గొప్ప బంగారు మేడలతోఁ గూడియున్న లంక నంతను గూడ గాల్చి వచ్చితి నని చెప్పెను వానరులారా ! ఇంతయే కాక రావణునకుఁ బ్రియమైన అశోక వన మంతయు సమూలముగఁ బెల్లించి పారజేసితిని. ఆ సమయమున నా కడ్డము వచ్చిన కోటకొలది రక్కసులను హత మార్చితిని రావణుని కుమారుడయిన అక్షకుమారుని జంపితిని ఇంతయే కాదు. రావణునితోఁగూడ సభాస్థలముననే మాట్లాడితిని ఇట్లు సంతోష ముగ హనుమంతుడు వానరులతోఁ జెప్పి పిదప దారు బయలు దేరినది మొదలు తిరిగి తాను వానరులను గలియు వరకు జరిగిన వృత్తాంతము నంతను విశేషముగ నానుపూర్వకముగా వానరులకుఁ జెప్పెను.

ఏవ మాహ కపీ స్పృశ్చ ధనూమా న్వాసరో త్తమాః
 స్వభావా దేవ తన్వంగీ భూమిజాద్య విశేషతః
 తద్వియోగా త్ప్రశాత్యంతం రామసందర్శనోత్సుకా
 సదా శోకపరాధీనా స్థితాఽశోకవనేఽధునా
 యదత్రానంతరం కార్యం భవద్భి రవసాద్యతామ్. 32-32౪

తచ్చుత్తా వచనం కపీన్ప్రీతి వచః ప్రాహాథ తా నంగద
 స్తీతాదర్శనకృ త్సమీరణసుతం త్వేకం వినా వాసరాః
 శ్రీరామాంతిక మద్య వాసరచయ పైత్తతస్య సర్వస్య నో
 యుక్తా తత్ర గతి స్త్వీతి ధృవమహం మన్యేఽద్య సంబింతితే.
 3౦౪

కించై తేన హనూమతా వినిహతా ఏవాశరాః కోటిశో
 యత్కార్యం తదశేష మప్యయ మలం కృత్వాఽఽగతో
 మారుతిః, దృష్టా భూమినుతా పరం తు మహిజాఽఽ
 నీతా సచాభూదితి, శ్రీరామాయ నివేదనం నహిపరం
 యుక్తంతు సంబింతితే.

విక్రాంతౌ ప్లవనేపి వాఽత్ర భవతాం తుల్యస్తు కశ్చిద్ధృపం
 నో దేవే ష్వసురేషు వా కపివరా స్సంబింతితే దృశ్యతే
 తస్మా దాశుగతా వయం కతిచన ప్రాజ్ఞాం మహీజాం దురీతం
 చాదాయాథ పరంప్రజేమ నికటం శ్రీరామచంద్రప్రభోః.
 3౯-౪౦౪

3౬-3౭౪ పిదప హనుమంతుడు వానరులతో సీతను గూర్చి యిట్లు చెప్పఁ దాడఁగను సీతాదేవి స్వభావముచేతనే కృకాంగియై యుండెను. భర్తృవియోగముచే నిపుడు మఱింతగ గృహించినదై రామచంద్ర మూర్తి నెప్పుడుమాత్రునా యని కుతూహలముతో నుండినను బహుదుఃఖముతో నశోకవనమునందు రక్కసులచే బాధపెట్టబడు చుండెను. ముందు జరుగవలసిన పనిని మీరే యాలోచించి చెప్పు డనియెను.

3౭౪ ఆ హనుమంతుని వచనములను విని యంగడుడు పిదప వానరులతో నిటులఁ బలికెను. సీతను సందర్శించి వచ్చిన హనుమంతు డొకడు తప్ప మిగిలిన వానరసమూహ మంతయు రామచంద్రమూర్తి సమీప మునకు వెళ్ళుట యంత మంచిదికాదని నేను దలంచుచుంటిని.

3౮-౪౦౪ ఇదియుంగాక యొక పక్షమున మన మందరము రామచంద్ర మూర్తియొద్దకు వెళ్ళుపక్షమున నా కొక యాలోచనము పొడగట్టు చుండెను. (అది యేదనగా) మన హనుమంతుడు లంకలోని రక్క సులలో గోట్లకొలది రక్కసులను హతమార్చియే వచ్చెను. గావునను లంకను దగుల పెట్టుట మొదలగు చేయదగిన పనులలో జాల మట్టుకు మన హనుమంతుడే చక్కపెట్టి వచ్చినందువలనను, సీతను జూచి మట్టుకు వచ్చినాముగాని తీసికొని రాలేదని రామునితోఁ జెప్పుట యుక్తముగా గవ్వడనందువలనను, బరాక్రమములో గాని, యెగిరి వెళ్ళుటలోగాని మీతో సమానుడు దేవదాసవులలో గూడ లేనందువలనను, మనలో గట్టి వారలము కొండఱము తిరిగి లంకకు వెళ్ళి సీతను దీసికొనివచ్చి పిమ్మట రామచంద్రమూర్తి యొద్ద కేగుద మని నా యభిప్రాయము. మీ యభిప్రాయములనుగూడ జెప్పు డనియెను.

తచ్చుత్వా జాంబవా నాహ వాలిపుత్రి మిదం వచః
 యదుక్తం భవతా నూనం సమ్యగేవాస్తి చాంగద
 పరంతు రామనికటం దుశితం గత్వాఽఖిలం పునః
 ఉక్త్వాచ రాఘవం తస్య మత మాశ్చిత్య వానరైః
 క్రియతాం భావికార్యంచే త్యువాచ వచనం హేతమ్
 తచ్చుత్వా వచనం సర్వే వానరా సాధు పాధ్వితి
 వదంతో గమనాయాశు మతిం చక్రు ర్మహాబలాః.

౪౧-౪౨-౪౩-౪౪

ఆశ్చర్య రామాయణే సుందర కాండే

ఏ కాదశ స్సర్గ స్సమాప్తః

—

ద్వా ద శ స్స ర్గ :

పశ్చా ద్వా యునుతః కపిన్పత్రి వచ స్సంతుప్తచిత్తోఽఖిలా
 న్యుష్మాభి ర్భధు సేవ్యతాం మధువనేఽబీష్టం యథావానరాః
 యుష్మాకం పరిపంథిన స్త్వహ మలం సంతాడయిష్యా మ్యరం
 తచ్చుత్వా వచనం తు సాధునినదం చక్రు శ్చ తే వానరాః.

౧

పశ్చా ద్వా లినుతోపి తా న్కపివరా న్స్పృహ వ్రసన్నోపచో
 వాక్యం కార్యకృత స్సమీరణమత స్సావశ్యకార్యం యతః
 నిర్గచ్ఛంతు తతోదుశితం మధువనం సర్వే భవంత స్త్వితి
 ప్రోక్తాస్తేన ముదాన్వితాః కపివరా స్సర్వే వనం నిర్గతాః. ౨

౪౧-౪౨-౪౩-౪౪ ఆ యంగదునిమాటలను విని జాంబవంతుడు లేచి
యిట్లు చెప్పెను. ఓ యంగదా ! నీవు చెప్పిన దంతయు బాగుగనే
యున్నది కాని, రామచంద్రమూర్తి యొద్ద కేగి జరిగిన వృత్తాంతము
నంతను వారికిఁ జెప్పి యాయన యొక్క సమ్యక్తిమీదను జరుగ
వలసిన పనిని వానరులు జేయుట మంచిదని నాయభిప్రాయము.
మనము స్వతంత్రించి సీతను దీసికొనిపోయినచో సీతను జూచి
రమ్మని చెప్పితినికాని తీసికొని రమ్మని చెప్పితివా యని యను
నేమో ? కాన ముందుగ రామునియొద్ద కేగుటయే మంచిదని
జాంబవంతుడు చెప్పెను. జాంబవంతునిమాటలను వానరులు విని
బాగుబాగుని సాధువాదములను జేయుచు రామచంద్రమూర్తి
సన్నిధికి వెళ్ళుటకే నిశ్చయించిరి.

ఆశ్చర్య రామాయణమున సుందరకాండమున

పదునొకటవసర్గము సమాప్తము.

పండ్రెండవసర్గ ప్రారంభము

- ౧ పిదప హనుమంతుడు సంతోషముతో గూడిన మనశ్శుభలవాడై
వానరులతో నిటులఁ బలికెను. ఓ వానరులారా ! మీరలు మధువన
మున కేగి యచ్చట మీ యిష్టము వచ్చినట్లు మద్యమును సేవింపుడు.
మీకు వనపాలకులుగా నుండువార తెవ్వరయిన నద్భుతచ్చినచో నేను
వారలను జచ్చినట్లు కొట్టెదను, అని హనుమంతుడు చెప్పగా వానరు
లందరును సాధునివాదములను (బాగుబాగుని కేకలను) జేసిరి.
- ౨ పిమ్మట వాలిపుత్రుడగు నంగదుడు కూడ పృథున్నడై వానరులతో
నిటులఁ బలికెను. వానరులారా ! రామకార్యమును ఇక్కపెట్టిన
హనుమంతుని వచనమును మన మవశ్య మంగీకరింపవలసి యుండును
గాన మీరలందరు వెంటనే హనుమంతుడు చెప్పినట్లు మధువనము
నకు బయలుదేరుడని యువరాజయిన అంగదుడుకూడ జెప్పి వెంటనే
వానరు లందరును సంతోషముతో మధువనమునకు బయలుదేరిరి.

ప్లవంతో నిసదంత శృ వాసరా స్తే మహాబలాః
దుితం మధువనం ప్రాప్య సాలా నాకృమ్య సంస్థితాః
పీత్వా మధూని రసవత్ఫలాన్యపి చ భుంజతే.

3

పశ్చాత్తద్వనపాలకాం స్తు కవయ స్త్వాత్సావరోధాచరా
స్సంతాడ్యాశు మధూని పాణిభి రలం తే ద్రోణమాత్రాణి చ
ఆదాయాశు నిపీయ తస్మధుమదవ్యాప్తా స్థులంతోఽవనౌ
విస్మృత్యాత్మ వతంతి కేచన మిథో నిందంతి గర్జంతి చ. ౪

పశ్చాత్సూర్యజమాతులో దధిముఖ స్త్వాగత్య తా న్వాసరా
న్ముగ్ధ సృ స్నవరుధ్య తై రభిహతో నిష్పిష్టశర్వాంగః
ముక్తస్తై రతికష్టతో దుగ్ధగతి స్వీయై ర్యుతోఽథాప్రజ
ద్యత్రాసీత్కపిరాజసూర్యతనయ స్తద్రాఘవాభ్యాంయుతః॥

ఆగత్యాంజలి మాచర న్దధిముఖో నత్వాఽర్కజం ప్రాహ
తమ్, రాజంస్తే మధునామకం వన మహాపైతామహం
వానరైః, సర్వం నాశిత మద్య దక్షిణదిశం యే వప్రజ
ర్వాసరాః, వీరై స్తై ర్వనపాలకా శృ నిహతా స్సామీరి
ముఖ్యైః ర్భుశమ్.

౬

తచ్ఛ్రుత్యా వచనం తస్య సుగ్రీవః ప్రాహ రాఘవౌ
వచో దధిముఖస్వేదం యువాభ్యాం చ శుతం ఖలు.

౭

3 ఇట్లు వానరులు బయలుదేరి గంతులు వేయుచు కేకలుపెట్టుచుఁ గడు కీఘ్రముగ మధువనమును ప్రవేశించి చెట్ల నాక్రమించి యిష్టము వచ్చినట్లు మద్యమును ద్రావి మధురములయిన ఫలములను భుజించు చుండిరి.

౪ పిమ్మట వనపాలకులుగా నుండువారలు వచ్చి యడ్డగింపగా వారలను జూచ చితగ గొట్టి కుంచెడు కుంచెడు మద్యమును జేతులతో తీసికొని త్రాగుచు మధుమదముచే నొడలుతెలియక లొట్టుపడుచు నేలఁ బడుచుఁ గొందరు పరస్పరము (ఒకరి నొకరు) దూషించు కొనుచు గర్జించుచునుండిరి.

౫ పిమ్మట సుగ్రీవుని మేనమామ యగు దధిముఖుడను వనపాలకాధ్యక్షుడు పరుగు లిడుచు వచ్చి వానరులను గోపించుచు నడ్డగింపగా వానరులు దధిముఖునిమీద గలియబడి శరీర మంతయు చూర్ణము చూర్ణముగ నలుగకొట్టి యెట్టకేలకు నతి కష్టముచే నతనిని విడచి పెట్టగా వనపాలకులలో గూడ బరుగు లిడుచు రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులున్న ప్రస్థవణ పర్వతమునకు వచ్చెను.

౬ ఇట్లు దధిముఖుడు వచ్చి యంజలి ఘటించి సుగ్రీవునకు నమస్కరించి యిటుల నతనితో విన్నవించెను రాజోత్తమా! నీ పితృ పితామహుల నాటినుండి సంతక్షింప బడుచున్న నీ మధువనము నేటితో వానరులచేత నాశనము చేయఁబడినది ఆ వానరు లెవ్వరన, నీతాన్వేషణమునకయి దక్షిణ దిక్కునకు వెళ్ళిన హనుమదాదులయి యుండిరి. అంగదుడు మొదలగు వానరవీరులు మధువనమును బాడుచేయుటయే గాక వనపాలకులుగా నున్న వీరి నందరినిఁ జూచ జతగ గొట్టిరి.

౭ ఇట్లు దధిముఖుడు చెప్పగా విని సుగ్రీవుడు రామలక్ష్మణులతో నిటులఁ బలికెను. ౬ రామలక్ష్మణులారా! దధిముఖుడు చెప్పిన మాటలను మీరుకూడ వినియుంటిరి కదా? (దక్షిణ దిక్కునకు వెళ్ళిన వానరు లింకను రాలేదని మన మింతదనుక విచారించు చుంటిమి.) వానరులు వచ్చినట్లు వీని మాటలచేఁ జెలిగెను గదా యని భావము...

నూనం తే కృతకృత్యతా మువగతా ఏవాగతా స్తద్వనం
 నోచే దీదృగువక్రమో న భవితా తేషాం కపినాం ధ్రువం
 సంసౌప్తం చ యదా వనం మమ పున స్తద్వానరేంద్రైస్తదా
 కార్యం సాధిత మేవ భూమితనయా దృష్టా చ తద్వానరైః ౮

దృష్టా భూమినుతా ధ్రువం పవనజే నైవాత్ర నో ద్వాపరః
 కార్యం త్వేత దసాధ్యమేవ మరుతస్సానుం వినాన్వై ర్యతః
 ఇత్యుక్తార్కసుతోఽవద ద్దధిముఖం చాథో కపీ సుత్వరం
 గత్వా ప్రేషయతా దృవా స్తధిముఖ ! ప్రోక్త్వా మదాజ్ఞావచః

౯

తేషాం తు కృతకృత్యానాం చేష్టితం రోచతే మమ
 కృతార్థా న్వానరా స్త్రీప్తుం సమీహా మమ జాయతే
 ద్మృతం గతో భవా స్సర్వా న్వానరా ప్రేషయే త్కపే
 ఇత్యుక్తోఽర్కసుతేనాఽథ సత్వా దధిముఖస్తు తమ్
 రాఘవాభ్యాం సమస్కృత్య యయా వసుచరై ర్వసమ్

౧౦-౧౧౫

అబధ్యాంజలి మాహ సోఽంగదముఖాః శాఖామృగేంద్రా
 ఘ్నానః, కోగ్రం సంత్యజతాద్య మయ్యనుచరే సర్వేఽ-
 నుకంపాం మయి, కుర్వం త్వజ్జతియా మయా పున రమీ
 సర్వే నిషిద్ధాపురా, సుగ్రీవోపి నిశమ్య చేష్టిత మిదం
 తుష్టో న రుష్ట స్వభూత్.

౧౧

౮ నిశ్చయముగా నా వానరులు కార్యమును జక్కపెట్టుకొనియే మధువనమునకు వచ్చియుందురు. వారలు మీ కార్యమును జక్కపెట్టుకపోయినచో నింత ధైర్యముతో విట్లుపక్రిమింపరు. ఎవ్వరును బ్రేతేశింపకుండగ రక్షింపబడుచున్న నా మధువనమునఁ బ్రవేశించి యల్ల కల్లలము చేసినారంటే మన కార్యమును వారలు సాధించినచ్చినారనుట నిక్కము. సీతను వానరులు తప్పక చూచినచ్చి యుండుట నిశ్చయము.

౯ ఆ వానరులలో గూడ మానుమంతుడే సీతను సందర్శించిన వాడయి యుండును. ఇందులకు సందియము లేదు. మానుమంతుడు తప్ప నీతరుల కీ కార్యము సాధ్యము గాదు. అని యిట్లు గుగ్గివుడు రామలక్ష్మణులతో జెప్పి పిదప దధిముఖునితో నిటులఁ జెప్పెను. దధిమాఖా! నీవు వెళ్ళి నేను జెప్పితివని నా యజ్ఞావచనమును వానరులకుఁ జెప్పి వెంటనే వారల నిచటకు నీవు పంపుము.

౧౦-౧౧౫ వానరులు కృతకృత్యులయి వచ్చి మధువనమును నవ్వపరచిన కారణమున వానరుల చేష్టలు నాకు సమ్యక్తములే. వారలను శిక్షింప నేనంగీకరింపను. కార్యసాధకులయిన యా వానరులను జూచుటకుఁ గోరికగా నుండుట వలన నీవు తొందరగ వెళ్ళి వారలను వెంటనే పంపవలయునని గుగ్గివుడు చెప్పుగా పిమ్మటఁ జేయునది లేక గుగ్గివునకు నమస్కరించి పిదప రామలక్ష్మణులకుఁ గూడ నమస్కరించి వారల యనుజ్ఞ నొంది దన యనుచరులతోఁ గూడ మధువనమునకు దధిముఖుడు వాయువేగమున వెళ్ళెను.

౧౨ దధిముఖుడు వెళ్ళి చేతులు జోడించి యంగడుడు మొదలగు వానరోత్తములతో నిటులఁ జెప్పెను. ఓ వానరోత్తములారా! నాయందు మీరలు కోపమును విడిచిపెట్టుడు. మీరలు సేవకుడైన నాయందుఁ బూర్ణమయిన దయారసమును జూపవలయును. నే నజ్ఞానముచే మిమ్ములను నిషేధించితిని. మీ చేష్టలను గురించి నేను వెళ్ళి గుగ్గివునితోఁ జెప్పితిని. కాని గుగ్గివుడు విని సంతోషించెను గాన మీ దివ్యయమున రోషావేశము గలవాడు కాకపోయెను.

రామలక్ష్మణయో రేవం సుగ్రీవో వ్యాహ వాసరాః
 కార్యంతు హరయోఽకృత్వా మదీయం తే వసం పునః
 ప్రవేష్టుం స యతంతేహి దృష్టా నీతేతి నిశ్చితం
 ఇత్యుక్త్వా తా వథో ప్రాహ సుగ్రీవో మా మనిందితః

౧౩-౧౪౫

సామిరిప్రముఖా స్సర్వా సకథయ త్వం మమాజ్ఞయా
 అన్వీక్షితుం సమీహంతే రామలక్ష్మణ సూర్యజాః
 యుష్మా సతీవ తే నూనం త్వరియం తీత్యువాచ సః ౧౫-౧౬

తచ్చుత్వా ముదితా స్సర్వే తథే త్వంబరమార్గతః
 పురస్కృత్య హనూమంతం వాలిపుత్రం చ తే గతాః
 రామలక్ష్మణసుగ్రీవ సన్నిధా వపత న్ముని.

౧౭౫

ప్రణమ్య రాఘవంప్రాహ దృష్టా నీతేతి మారుతిః
 కుశలం ప్రాహ నీతా వాం రాఘవో సా శుగన్వితా
 అశోకవనమధ్యే సా లంకాయాం జానకీ శుభా
 నిరీక్షితా రాక్షసీభి ర్వృతా దీనా కృశా మయా
 నిరాహారాచ శోచంతీ రామరామేతి సర్వదా
 మర్తవ్యకృతసన్నాహా భూమిజాఽఽశ్వాసితా మయా

౧౮-౧౯-౨౦

ప్రథమం వృక్షశాఖానా మంతరే నూక్మరూపతః
 సంస్థితస్తే కథాం సర్వాం దండకాగమనం తథా
 రావణే నావహరణం నీతాయాశ్చ తతఃపరమ్

౧౩-౧౪ ఓ వానరులూకా! రామలక్ష్మణులకు సుగ్రీవుడు చెప్పిన విషయమును గూడ చెప్పెదను వినుడు. ఓ రామలక్ష్మణులారా! వానరులు కార్యమును సాధించియే నా మధువనమును బ్రవేశించి యుండురు; కాని మన కార్యమును జేయకుండగఁ బ్రవేశించి యుండరు. కావున సీత చూడబడుట నిశ్చయము. ఇట్లు సుగ్రీవుడు రామలక్ష్మణులతోఁ జెప్పి పిదప నాతో నిర్విఘముగ జెప్పెను.

౧౫-౧౬ ఓ దధిముఖా! హనుమంతుడు మొదలగు వానరు లందరితో రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులు మిమ్ములను జూచుటకుఁ గుతూహల పడుచుండిరనియు మిమ్ములను త్వరపెట్టు చుండిరనియు, నేను జెప్పినట్లు చెప్పుమని సుగ్రీవుడు నాతో జెప్పియుండెను.

౧౩౫ దధిముఖుఁడు చెప్పిన మాటలను వానరులు విని యిక నిచ్చట నుండుట బాగుండదని తలంచి హనుమంతుని నంగదుని ముందుంచుకొని గగనమార్గముగ వేగముగ బోయి రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులున్న చోటున భూమి మీదను గగనమునుండి పడిరి. (దిగ్గిరి)

౧౮-౧౯-౨౦ పిమ్మట హనుమంతుడు రామచంద్రమూర్తికిఁ బ్రణమిల్లి చూచితి సీత నని సంక్షిప్తముగఁ జెప్పి పిదప సవిస్తరముగ నిట్లు చెప్పదొడంగెను. రామచంద్రప్రభూ! మీ యిరువురికి గుళలమును సీత చెప్పు మనెను. సీతాదేవి లంకలో ఆహ్లాదవనము నందు నాచేఁ జూడబడెను. ఆమె రాక్షస స్త్రీలచేఁ జుట్టుకొనబడి యుండెను. దీనురాలయి కృశించియు నిరాహారలయి యెప్పుడును 'రామా రామా'యని నిన్నే పలవించుచుండెను. నేను వెళ్ళు సమయమున రక్కసుల బాధలకు తాళజాలక మృతినొంద వలయునను ప్రయత్నములో నుండెను. ఇట్టి సీతను నేను జూచి యోదార్చితిని.

౨౧-౨౨-౨౩౫ మొదట నేను వెళ్ళి చెట్టుకొమ్మల చాటున నూత్నరూపముతో దాగియుండి యచ్చట నెవరు లేకుండ జూచి రామచంద్రా! నీకథ నంతను జననము మొదలుకొని యామెకు వినబడునట్లు మెల్లగ సంక్షిప్తముగ జెప్పి నీవు దండకారణ్యమునకు వచ్చుటయు, రావణుడు

సుగ్రీవేణ సమం మేత్రీం వాలిసంహరణం తథా
 సీతాన్వేషణకార్యార్థం కపీనాం ప్రేషణం తథా
 సుగ్రీవసచివత్వం మే రామదాసత్వ మవ్యభో
 పోక్తవా నస్మృహం తస్యై భూమిజాయై క్రమాద్విభో.

—౨౧—౨౨—౨౩

భాగ్యా దవనిజా దృష్టా ప్రయాస స్సఫలోఽద్య మే
 ఇత్యుదీత మాకర్ణ్య భూమిజా విస్మయాన్వితా
 కోను శ్రావితవా సద్య కర్ణామృత మిదం వచః
 యద్యేత త్సత్య మేవ స్యా ద్దర్శనం మే దదాతు సః
 ఇతి తస్యా వచ శృత్వా తతోహం వానరాకృతిః
 గత్వా తాం జానకీం నత్వా సంస్థితోహం విదూరతః

—౨౪—౨౫—౨౬

కస్త్యమి త్యాదికం సర్వ మహం భూమిజయా తతః
 పరిపృష్టో విశేషేణ క్రమాత్సర్వ మవేదయమ్.

—౨౭

త్వదీయ ముద్రికా దత్తా తతో దేవ్యై మయా విభో
 తేన విశ్వసనీయోహం భూమిజయా స్తతోఽభవమ్

—౨౮

తతో మా మవద త్సీతా యథా దృష్టా స్మృహం కపే
 పీడ్యమానా దివారాత్రీం రాక్షసీనాం చ తర్జనైః
 తదేత త్సర్వ మప్యార్థం కథయ త్వం తు రాఘవమ్
 మాసమాత్రావధిం బూహి మమ దత్తం దురాత్మనా

—౨౯—౩౦

సీత నపహరించుటయు, బిడప ముగివునతో నీవు చెల్విను చేసేకోసు
టయు, వారిని నీవు సంహరించుటయు, సీతాస్వేషణమునకై ముగి
వుడు వానరులను నలుదిశలకుఁ బంపుటయు, నేను గూడ పంపబడిన
పారలలో నొకడ నగుటయు, ముగివునకు మంత్రిగా నేనుండుటయు
నీ దాసుడ నగుటయు, గృహముగ నేను సీతకుఁ జెప్పితిని.

౨౧-౨౫-౨౬ రామచంద్రా! నా పూర్వపుణ్యము మంచిదిగాన నేను సీతను
సందర్శింప గలిగితిని. నా ప్రయాస మిప్పుడు సఫల మయ్యెను. అని
యిట్లు నేను చెట్టుమీదనుండి మెల్లగఁ జెప్పుచుండగా నేను జెప్పిన
మాట లన్నియు సీత విని యాశ్చర్యపడి యిటునంటి కర్ణామృతము
వంటి మాటలను వినిపించిన పుణ్యాత్ము డెవడై యుండును? ఇదియం
తయు కలగాక సత్యమే యయిన పక్షమున నిపుడు రామకథను వినిం
చిన యాపుణ్యాత్ముడు నాకు గోచరించుగాక యని యామె పలు
కగా, నావచనములను విని వానరాకారము గలిగిన నేను సీతకభిముఖ
ముగ వెళ్ళి నమస్కరించి కొంచెము దూరముగ నిలవబడి యుంటిని.

౨౭ పిదప సీతాదేవి నీవెవడవు? ఏమి పనిమీద వచ్చితిని? ఈ మొదలగు
ప్రశ్న లడుగగా, వాని కన్నిటికిని దగిన సమాధాన వచనములను
గృహముగఁ జెప్పితిని.

౨౮ పిదప నీవు నాకిచ్చిన ముద్రికను సీతాదేవి కిచ్చితిని. ఆ ముద్రిక
నిచ్చుటచేతను సీత నన్నుఁ బూర్తిగ నమ్మిన దయ్యెను.

౨౯-౩౦ పిదప సీత నాతో నిటులఁ జెప్పెను. ఆంజనేయా! రాక్షస
స్త్రీలు నన్నుఁ దర్జనభర్జనములతో రాత్రిం బరభు నీడించుచున్న
విషయ మంతను, మరియు, నీచేత నిపు డెట్లు చూడబడితిని, అట్టి
నా స్థితివంతను రామచంద్రమూర్తికిఁ జెప్పి నా యం దాయనకు
దయ కలుగునట్లు నీవు చేయవలయును. ఎప్పుడో చేసిన లాభము
లేదు. ఆ దుర్మార్గుడయిన రావణుడు వాకొక నెల మార్చిమే గడుపు
నెట్టెను. కాన నెంతయు నన్నుఁ గానాడుమని సీత చెప్పెను.

ఏవ ఏ క్తోఽవదం వశ్చ దేవం భూమిసుతా మహం
 రామచంద్రోఽనిశం దేవి త్వచ్చింతాపరినిష్ఠితః
 త్వద్వృత్తాంతానభిజ్ఞానా దహారాత్రం తు శోచతి
 అద్యగత్వా స్థితిం తేఽహం బ్రువే రామాయ భూమిజే
 శ్రీవణేనైవ సుగ్రీవలక్ష్మణాభ్యాం సమన్వితః
 బహుకోటికపిశ్రేష్ఠైః సుమేష్యతి తవాంతికమ్

సకులం రావణం హత్వా ద్భుతం త్వాం నేష్యతి భ్రువమ్
 సంజ్ఞానం దేహి రామాయ విశ్వసే దాగ్రుహ్ యథా.

3౧-3౨-33-3౪

ఇత్యుక్తా భూమిజా వశ్చ చ్ఛిరోరత్నం వితీర్య మే
 చిత్రకూటే పురా రామ ప్రవృత్తం కాకవృత్తకం
 తతో మనశ్శిలాయాస్తు తిలకం భవతా పురా
 ప్రమృష్టం చ స్మరేత్యాహ రామచంద్ర ! మహీసుతా.

3౫-3౬

వశ్చ దేవ మవాదీ త్సా కుశలం వద రాఘవం
 సామిత్రిం వద మే కించి ద్దురుక్తం భాషితం పురా
 తత్తమ స్వేత్యుదీర్యాఽథ సాహేవం భూమిజా పునః
 యథా మాం తారయేద్రామ స్తథా కురు దయాన్వితః
 ఇత్యుదీర్య రుదంతీ సా మయా ప్యాశ్వాసితా తదా
 తదాజ్ఞాం ప్రాప్య రాజేంద్ర నిగ్గతోఽశోకవాటికాం

3౧-3౨-33-3౪ ఇట్లు సీత నాకుఁ జెప్పగా నామెతో నేను విదప నిటులఁ జెప్పితిని. తల్లీ! నీవలె రామచంద్రమూర్తియు రాత్రింబవళులు నీ విచారములో మునిగియుండెను. నీ సమాచారము తెలియక పోవుటవలన నహర్నిశము నిన్నుగూర్చి దుఃఖించుచుండెను. ఇప్పుడు నేను వెళ్ళి నీ స్థితిగతులను రామచంద్రమూర్తికిఁ జెప్పెదను. ఆయన వినుటతోడనే నుగ్రివుని లక్ష్మణుని కోటకొలది వానరులను వెంటబెట్టుకొని లంకకు వచ్చి రావణుని సమూలముగాఁ దెగటార్చి నిన్నుఁ దన యయోధ్యపురమునకుఁ దీసికొనిపోవును. రామచంద్రమూర్తి విశ్వ సింహునట్లు నా కోక యానవాలు నిమ్ము. అని నే నడిగితిని.

3౫-3౬ ఇట్లు నే నడిగిన పిమ్మట సీతాదేవి తన జడలో నున్న శిశోరత్నమును దీసి, నాకిచ్చి చిత్రకూటములోఁ గాకి తన వక్షస్థలమును జీరుటయఁ దీదప తృణము నభిమంత్రించి కాకిమీద నీవు విడిచి పెట్టగా నది బ్రహ్మాస్త్రమై వెంట బడుటయు, ముల్లోకములలో శరణము లేక తిరిగి నిన్నే శరణు పొందుటయు నీవు రక్షించుటయు మొదలగు కాకాసురవృత్తాంతములు గూడ గుర్తుగా నీకుఁ జెప్పుమనియెను. విదప నామె చిత్రకూటమునం దున్నపుడు తన ముఖము నందలి మణికిలాతిలకమును నీవు తుడిచివేసిన సంగతి గూడా మాడవయభిజ్ఞానముగా జెప్పుమనియె.

3౭-3౮-3౯-౪౦ పిమ్మట నివృధముగ సీత చెప్పెను. ఆంజనేయా! రామచంద్రమూర్తికి గుళల మడిగితి నని చెప్పుము. లక్ష్మణునితోఁ దననుగూర్చి నేను మాట్లాడిన దుర్భాషణములను శ్రమింపుమని చెప్పుమనెను. మఱియు నిట్లు చెప్పెను. రామచంద్రమూర్తి నన్నీ దుఃఖ సముద్రమునుండి తరింపఁ జేయునట్లు నీవు దయతోఁ జేయుమని నాతోఁ జెప్పుచు దుఃఖపడుచుండ నే నామె నోదార్చి యామె యనుజ్ఞ నొంది ఫలములను దినుటకై యశోకవనమును బొంది వనములోని చెట్ల నన్నిటిని సమూలముగఁ బెల్లగించి పారవేయఁ

సముత్పాత్య బహూన్తత్వా రాక్షసాంశ్చ క్షణా దహం
నిహత్య రావణసుతం రావణేనాభిభావ్య చ
దద్ధా చాశేషతో లంకా మిహాహం పున రాగతః

32-3౮-3౯-౪౦

నిశమ్య హనుమద్వాక్యం విస్మితః ప్రిహ రాఘవః
వాతాత్మజః కథం లంకా దుర్ధర్షా త్రిదశై రపి
దద్ధా మహాపురీ తస్మి న్నావణే సంస్థితే త్వయా
ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా వాయునూను స్త మాహ సః

౪౧-౪౨

♦ పంక్తిస్య స్యస్య పురీపురా జనకజా నిశ్వాసమాత్రేణ సా
దద్ధా రాఘవ ! తేజసా తవ పున ర్దద్ధా పురైవ ధ్నువమ్
తస్మా త్తద్దహనే నిమిత్త మథవ చ్ఛాఖామృగోయం పున
శ్చాఖాయాః పున రస్తి శక్తి రపరాం గంతుంతు శాఖాం

కపేః

౪౩

అభైర్లంఘన మవ్యభూ త్తవ విభో మాహాత్మ్యతో మే ధ్నువం
శ్రీరామావనిజాప్రిదత్త మతులం చూడామణిం పశ్యతాత్
ఇత్యుక్త్వాథ మరుత్సుతో జనకజాదత్తం తు చూడామణిం
దత్త్వా రామవిభో స్సమీరణసుతః పశ్చాద్దదౌ ముద్రికామ్

హనుమతా తదా దత్తం చూడామణి మవేక్ష్య సః

బాష్పపూర్ణ ముఖః ప్రిహ సుగ్రీవంప్రితి రాఘవః

౪౪

చుండ రక్కసులు నామీదఁ గలియబడి వారి నందరిని హతమార్చి
తిని. పిదప రావణుని కొడుకయిన అక్షుకుమారుడు నామీదికి
యుద్ధమునకు రాగా వానినిఁ జంపితిని. పిదప రావణునితో సుభా
షించితిని. తుదకు లంక నంతను దగ్ధము చేసి తిరిగి యిచటకు వచ్చితి
ననెను.

౪౧-౪౨ హనుమంతుడు చెప్పినమాటలను విని రామచంద్రమూర్తి
యాశ్చర్యపడి యిటులఁ బలికెను. అంజనేయా! దేవతలకుఁగూడ దుగ్ధ
మయి యున్న లంకాపురిని రావణు డెచ్చట నుండగ నీ పెల్లు
గాల్చితివా? చిత్రముగా నున్న దని రామచంద్రమూర్తి యనగా
హనుమంతుడు రామచంద్రునితో నిట్లనెను.

౪౩ రామచంద్రప్రభూ! రావణుని రాజధానియగు లంకా మహా
పురము సీతయొక్క వేడినిట్టూర్చును నగ్నిచే నింతకుఁ బూర్వమే
దగ్ధమయ్యెను. మఱియు నీ లేజస్సనియెడి యగ్నిచే నింతకుఁ
బూర్వమే దగ్ధమయ్యెను. అందువలన లంకాదహనములో నీ కొత్తి
నిమిత్తమాత్రమే. కొత్తికి నొక్క కొమ్మమీదినుండి యింకొక
కొమ్మమీదికి గంతులు వేయుటలోనే పరాక్రమముగాని గొప్ప పనులు
చేయుటలో శక్తి యెట్లుండును ?

౪౪ రామచంద్రా! నేను శతయోజన విస్తీర్ణమయిన సముద్రమును
దాటుట యనునదిగూడ నీ ప్రభావమేకాని, నాశక్తి కాదు. రామ
చంద్రా! సీతామహాదేవి యిచ్చిన యీ శిరోరత్నమును జూడుమని
చెప్పి సీత తన కిచ్చిన యా శిరోరత్నమును దీసి రామచంద్రమూర్తి
కిచ్చి పిదప ముద్రికను గూడ నిచ్చెను.

౪౫ హనుమంతు డిచ్చిన యా శిరోరత్నమును రామచంద్రమూర్తి
చూచుచు దుఃఖపడి కుగ్రీవునితో రామచంద్రమూర్తి యిటులఁ
బలికెను.

చూడామణి రయం నూనం తీ) నేతా న్నస్కరయిష్యతి
 పితరం శ్వశురం సీతాం సూర్యాత్మజ ! ససంశయః
 వివాహసమయే దేవ్యా శ్వశురేణ పితర్యమ్,
 నికటే దత్త మేతద్వై శిరోరత్నం యత స్వభూత్
 ఇత్యుక్త్యాథ త మాలింగ్య భూమిజాం ప్రాప్తవా నివ
 ముమోద రామచంద్రస్తు తచ్ఛిరోరత్నలాభవాన్.

౪౬-౪౭-౪౮

వశ్చాన్మరుత్సుతం ప్రాహ లంకాయాం కా కథా వద
 ఇత్యుక్తః పావని శ్చైవ మువాచ రఘునందనం

౪౯

దేవ లంకాపురే నాస్తి గీతవాద్యాదికా కథా
 నాస్తి కుంభికథా తత్ర) సచాస్త్వశ్వకథా తథా
 సచ కౌతూహలకథా సచాప్యన్యకథా తథా
 పలాయనకథాకై వ రక్షసాం త్వద్భయా దభూత్

౫౦-౫౧

తచ్చుత్వా రాఘవః ప్రాహ రక్షసాం కీదృశీ స్థితిః
 ఇత్యుక్తః ప్రాహ వచనం రాఘవచంద్రం సమీరజః
 అగ్నిహోత్రాశ్చ వేదాశ్చ సంతి తత్ర) గృహేగృహే
 తచ్చుత్వా ప్రాహ రామోపి తథాచే ద్విజయస్తు నః
 సందిగ్ధవేవ భవితా సమీరణసుతే త్యభో
 మరుత్సుత స్తమాహైవం తత్ర) దోషోఽస్తి తం శుణు
 దథూ సత్యం చ శౌచం చ నాస్తి తేషాం తు రక్షసామ్

౪౬-౪౭-౪౮ సుగ్రీవా! ఈ శిరోరత్నమును జూచుటవలన మాతండి
యగున దళరథుడును, నా మామగారయిన జనకుడును, సీతయు
నీ మువ్వరు స్మరణకు వచ్చుచుండిరి. ఎందువలన ననగా, నా వివాహ
కాలములో నా భార్య యయిన సీతకు నామెతండి యయిన జనక
మహారాజు మాతండిని దగ్గర నుంచుకొని కానుకగా నిచ్చెను.
ఆ కారణముచే దీనిని జూచుటచే నా మువ్వరను జూచి నట్లున్నది,
అని చెప్పి యా శిరోరత్నమును దన హృదయమున హత్తుకొని శిరో
రత్నము తనకు లభించుట సీత తనకు దిరిగి లభించినట్లు సంతోష
పడెను.

౪౯ పిమ్మట రామచంద్రమూర్తి హనుమంతునిగూర్చి యిటుల బలికెను.
అంజనేయా! లంకలోని కథలను జెప్పుమని యడుగగా రామచంద్ర
మూర్తితో హనుమంతు డిట్లు పలికెను.

౫౦-౫౧ రామచంద్రప్రభూ! ప్రస్తుతము లంకలో గీతావాద్యాదికథలు
గాని రథగజతురగ పదాతిరూప చతురంగబలకథగాని లేక యితర
వేడుక కథలు గాని లేక మఱి యితర కథలుగాని యేమియు రాక్ష
సులలో గనుపింపవు. ఇక 'నేమనగా' నీ భయమువలన పలాయన
కథ (ఎక్కడికి పారిపోవుటయూ యను కథ) మాత్ర మొక్కటియే
రక్కసులయందు లంకలో గన్నడు చుండెను.

౫౨-౫౩-౫౪-౫౫ ఆ హనుమంతుని వచనములను విని రామచంద్రమూర్తి
హనుమంతునితో నిటుల దిరిగి పలికెను. అంజనేయా! రాక్షసుల
స్థితి యెట్టిదియో చెప్పుమని యడుగుగా, హనుమంతుడు రామ
చంద్రమూర్తితో నిటుల జెప్పెను. రామచంద్రప్రభూ! రాక్ష
సుల గృహములలో చతుజూచినను బ్రతి యింటను వేదఘోషయు
నిత్యాగ్ని హోత్రములే జరుగుచుండునని చెప్ప రామచంద్రమూర్తి
విని అటులుండినచో మనకు విజయము సందిగ్ధమే యని పలుకగా
హనుమంతుడు తిరిగి యిట్లు చెప్పెను. రామాచంద్రా! ఆ రక్కసుల
యందున్న దోషమును గూడ చెప్పెదను వినుము. వారలకు దయా

ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా మారుతిం ప్రాహ రాఘవః
తేనా మథావే జేష్యామో రాక్షసా న్నామ తే వయమ్

౧౨-౧౩-౧౪-౧౫

వశ్చ త్ప్రాహ హనూమంత మేవం తం రఘునందనః
భూమిజాయాః స్థితిం బ్రూహి విశేషేణ మరుత్సుత
ఇత్యుక్తః పావనిశ్చాహ రాఘవం సాంజలి స్తదా.

౧౬

స్వభావాదేవ తస్యంగీ భూమిజా రాఘవ ధ్రివమ్
త్వద్వియోగా ద్విశేషేణ కృశేభూతాధునా విభో
భగవ జ్ఞానకీదేవ్యాః కార్యం చే త్ప్రతిపత్కలా
ఘ్నాలైవేతి మతిర్లేస్తి కించాహం వచ్చి తచ్చుగ్మ.

౧౭-౧౮

భూమిజాతాశ్రుసంబంధి ప్రవాహ స్యాగ్రితో ధ్రివమ్
వార్ధిర వ్యల్పవ స్యా త్సంతాపాగ్రేనలో వ్యలం
భవే చ్చీతలపవాహో మయా కిం వర్ణ్యతే విభో
ప్రతిక్షణం త్వత్స్మృతి శ్చ సదా త్వద్గతమానసా
ధ్యాయంతీ త్వాం సదా సీతా వర్తతే రాఘవప్రభో.

౧౯-౨౦-౨౧

ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవః ప్రాహ మారుతిం
మారుతే త్వత్కృతం కార్యం నురైరపి సుదుష్కరం
ఉపకారకృత స్తేద్యవునః ప్రత్యుపకారకం
నహి పశ్యామి లోకేస్మిన్ దాతుం వాతాత్మజ ధ్రివమ్
మారుతే ! తేప్రియచ్ఛామి మమ సర్వస్వ మద్య తు
ఇత్యుక్త్వా తం సమాకృష్య గాఢ మాలింగ్య మారుతిం

సత్య శౌచము లనునవి యే కోశమునందును గన్పడవని చెప్ప రామచంద్రమూర్తి సంతోషపడి యిట్లనెను. దయా సత్య శౌచ ములు లేని పక్షమున రక్కసులను జయించుట ములభమే, వారలను జయింప గలమని చెప్పెను.

౧౬ పిమ్మట రామచంద్రమూర్తి హనుమంతునితో నీ క్రింది విధముగ పలికెను. అంజనేయా! సీతయొక్క పరిస్థితినిగూర్చి విశేషించి చెప్పామని యడుగగా హనుమంతుడు రామచంద్రమూర్తిని గూర్చి చేతులు జోడించి యిట్లు విన్నవించెను.

౧౭-౧౮ రామచంద్రప్రభూ! సీత స్వభావముచేతనే కృశాంగియై యుండెను. ఇప్పుడు నీ వియోగముచే విశేషముగాఁ గృశించిపోయినది. ఓ దేవా! సీతయొక్క కృతత్వమును వర్ణింపవలయు ననిన ప్రతి పత్తు నందలి చంద్రకల కూడ నామెకంటె స్థూలమే యని నాకు దొచుచున్నది. ఇంకను జెప్పెదను వినుము.

౧౯-౨౦-౨౧ సీతయొక్క కన్నీటి ప్రవాహముముందు నిశ్చయముగ సముద్ర ప్రవాహము కూడ నల్పమేమోయని నా యాశయము. మరియు నామెయొక్క సంతాపాగ్ని ముందు లోకములోని యగ్నిహోత్రముకూడ శీతలమే యగును. ఇట్టిస్థితిలో నామెయొక్క పరిస్థితిని నేనేమి వర్ణింప గలను? ప్రతిక్షణమున నీస్మరణము తప్ప వేరుగ స్మరణమే యామెకు గన్పడదు. నీ యందే మనస్సునుంచి నిన్నే సదా ధ్యానించుచు నా తల్లి యుండుచున్నది.

౨౨-౨౩-౨౪ ఇట్లు హనుమంతుడు చెప్పగా విని రామచంద్రమూర్తి హనుమంతుని గూర్చి యిటులఁ బలికెను. అంజనేయా! నీవు చేసిన యా కార్యము దేవతలకు కూడఁ జేయ శక్యముకానిది. నీ యుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము చేయదగిన వస్తువు నిత్తు మనిన లోకములో నీ యుపకృతికి సమానమయిన వస్తువు లేదు. కాన నా స్వాధీనమైన యీ యాలింగనము నిచ్చెదను. అని చెప్పి హను

సాశునేనో) రఘుపతిః పరమాం ప్రీతి మాప్తవాన్.

౬౨-౬౩-౬౪

తదా మరుత్సుతః ప్రాహ రాఘవం వినయాన్వితః
సహి హీనోఽంబుధి ర్వాపి రామచంద్ర మయాఽథవా
దశాననపురీవాపి సహి చూర్ణీకృతా మయా
ర వణస్యోత్తమాంగాని నాసీతాని తవాంతికమ్
యద్వా భూమిసుతావాపి నాసీతాఽభూ న్మయా విభో
తస్మాదహం త్వదాశ్లేషపాత్రభూతో సహి ధృవమ్
ఇత్యుక్తః ప్రాహ రామోపి మారుతిం భక్తవత్సలః.

౬౫-౬౬-౬౭-౬౮

పరిరంభో ధృవం లోకే దుర్లభో మే మరుత్సుత
యత స్త్వం మమ భక్తోసి తత స్త్వం ప్రాప్తవానిమమ్
ప్రియోసి త్వం యతస్త స్మా త్తవచిత్త సమున్నతిం
నివారయితు మేవాదౌ మునిరూపేణ దర్శనం
దత్తవాం స్తే వ్యహం నూనం మానః పాపకరో యతః

౬౯-౭౦౪

తచ్ఛ్చ్రీత్వా వచనం ప్రాహ రాఘవం మరుదాత్మజః
యత్పాదపద్మయుగళం యోగిన స్తులసీదతైః
సంపూజ్యతు తరంతిస్మ లీలయా భవసాగరం
తేనాద్య భవతాఽఽశ్లిష్టో ధన్యోఽహం రఘునందన!
కృతపుణ్యః కృతార్థోఽహ మిత్యుక్త్వాఽఽనంద మాప నః.

మంతుని దగ్గరకుఁ తీసికొని గాఢముగ నాలింగనము చేసికొని
యానందబొప్పములను విడుచుచుఁ బరమానందమును బొందెను.

౬౧-౬౬-౬౭-౬౮ అప్పుడు హనుమంతుడు విధేయతతో రామచంద్ర
మూర్తిని గూర్చి యిటులఁ బలికెను. రామచంద్రప్రభూ! నీవు
నన్నాలింగనము చేసికొనతగినంత గొప్ప ఘనకార్యమేమియు నేను
జేసియుండలేదు. అగస్త్యకువలె సముద్రుని నాపోశనము పట్టినా ?
లేదు. లేక రావణుని పదితలలు తెగగొట్టి తీసికొని వచ్చి నీ ముందు
పెట్టినా? అదియును లేదు పోనీ సీతను దీసికొని వచ్చినా? అది
యును లేదు. నే నేమి ఘనకార్యము చేపితి వని నీచాలింగనము చేసి
కొంటివో తెలియకుండ నున్నది. నీ యాలింగమునకు నేను పాత్రు
డను గాను అని హనుమంతుడు చెప్పినపిదప భక్తరత్నముడయిన
రామచంద్రమూర్తి తిరిగి హనుమంతునితో నిటుల బలికెను.

౬౯-౭౦౪ ఆంజనేయా! నా యాలింగన భాగ్యము కడుదుర్లభము. నీవు నా
కత్తుక పీఠుడవగుటవలనను భక్తుడవగుటవలనను నీవు నాయాలింగన
భాగ్యమునుఁ బొందదగితివి. నీవు పీఠుడవును భక్తుడవు కాబట్టియే
నీ మనమునందు గలిగిన దురహంకారమును దెలిసికొని భక్తునకు
గర్వముండగూడదని తలచి నీకుఁ బర్యతముమీదను మనిరూపమున
దృఢ మిచ్చి గర్వమును దొలగించితిని. గర్వము బహుపాపిష్ఠ
మయినది. దానిని దరిజేరనీయ గూడదని చెప్పితి.

౭౧-౭౨-౭౩ రామచంద్రమూర్తి చెప్పిన వచనములను విని హనుమంతుడు
తిరిగి రామచంద్రమూర్తితో నిటులఁ బలికెను. ఏ నీ పాదపద్మము
లను కులసీదశమాలికలచే యోగుల సయితము పూజించి
యవలీలగ భవసాగరమును దాటగలుగుచుండెదో, అట్టి పరమాత్మ
వగు నీవు నన్ను గొల్గించుకొని గారవించితివి. నే నెంత ధన్యు
డనో కదా! ఎంత కృతార్థుడనో కదా! నేనెంత పుణ్యముచేసితినో
గదా యని హనుమంతుడు చెప్పుచుఁ బరమానందమునో మునిగెను.

వత్సాత్తే వానరా సుర్వే సాక్షా ద్భగవతా స్వయం
రామేణానిగిత స్యార్య మారుతే రాభగ్య ముత్తమమ్
శ్లాఘయంతిస్మ బహుధా మానయంతిస్మ తేఽథ తమ్. ౭౪౫

ఆశ్చర్య రామాయణే సుందరకాండే
ద్వాదశస్కందస్సమాప్తః.

శ్లో॥ యదక్షరవద భ్రష్టం మాతాహీనంచ యద్భవేత్
తిత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ! రామచంద్ర! నమోఽస్తుతే.

—♦ గ ద్య ♦—

ఇతి శ్రీరామచంద్ర చరణకమల సేవాసమాసాదిత కవితా
విలాసేన రామాయణకేసరీత్యాది బిరుదాంకితేన
విశ్వామిత్రగోత్రజేన లక్కావర్ణులవంశ ముక్తాఫలేన
సుబ్బమాంబా సుబ్రహ్మణ్య సిద్ధాంతి తనూ
ద్భవేన వేంకటకృష్ణశాస్త్రిణా విరచితే
ఆశ్చర్యరామాయణే సుందరకాండ
స్సమాప్తః.

శ్రీ భద్రాచల రామార్పణమస్తు.

౭౪౫ పిదప వానరు లందరును సాక్షాత్పరమాత్మయందు రామచంద్ర
మూర్తిచే నానింగుతుడైన హనుమంతుని యదృష్టము వేసోళ్ళ
నొనియాడిరి. మఱియు వానరులు గూడ హనుమంతుని గౌరవించిరి.

అశ్చర్యరామాయణే సుందర కాండమున
పండ్రెండవ స్కంధ ముగిసెను.

. రామచంద్రా! అక్షరలోపముగాని మాత్రలోపముగాని ఇతర
లోపములుగాని యేమి యున్నను వానినన్నిటిని క్షమింప వేడెదను.
నీకు నమస్కారము.

—* X ద్య *—

ఇట్లు శ్రీరామచంద్ర చరణకమలసేవచే సంపాద్యమైన కవితా విలాసము
గలవాడును, రామాయణకేస రీత్యాది విరుదాంకితుడును విశ్వామిత్ర
గోత్రజుడును లక్ష్మణచర్యుల వంశ ముక్తాఫలభూతుడును
సుబ్బమాంబా సుబ్రహ్మణ్య సిద్ధాంతులకుఁ బుత్రుడు
నగు వేంకటకృష్ణశాస్త్రిచే రచింపబడిన
అశ్చర్యరామాయణమున
సుందర కాండము
సమాప్తము.

ఇయ్యది శ్రీ భద్రాచల రామార్చన మగుగాక.

—♦ మంగళం ♦—

శో॥ మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయ గుణాత్మనే
చక్రవర్తి తనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్॥ ౧

శో॥ శ్రీరామచంద్ర శ్చిత్తపారిజాతః
సమస్త కల్యాణగుణాభి రామః
సీతాముఖాంభోదుహ చంచరీకో
నిరంతరిం మంగళ మాతనోతు.

ఫలశ్రుతి.

తత్త్వసంగ్రహరామాయణే

శో॥ శ్రుత్వాతు పంచమం కాణ్డం హనూమద్విజయాజ్ఞీమ్
ఆంజనేయప్రసాదేన బహ్మలోకం స గచ్ఛతి
సీతాసందర్శనం శ్రుత్వా వీరకోరో భవిష్యతి
శ్రుత్వా తు తిజ్జితాస్వప్నం దుస్స్వప్నం నశ్యతి ధ్రువమ్
శ్రీరామముద్రికాదానం యే శ్రుత్వాం త్యాదరేణ తు
నిర్జిత్య శత్రూ స్సంగ్రామే స్థిరం రాజ్యం వ్రజంతి తే
లంకాదాహ ద్యనుశ్రుత్వా తాపశ్రియహతి ర్భవేత్

ఇతి-

ఓం తత్సత్

మంగళము

౧ కోసలదేశమునకుఁ బ్రభువును, పద్మజైత్ర్యసంపన్నుడును, చక్ర
వర్తి త్రితుడును, సార్వభౌముడు నగు రామచంద్ర ప్రభువునకు
మంగళమగుగాక.

౨ ఆశ్రితులకుఁ బారిజాతవృక్షమువంటి వాడును, సమస్త కల్యాణ
గుణములచే నొప్పువాడును, సీతాదేవియొక్క ముఖ మను కమల
మునకు భ్రమరమువంటివాడు నగు శ్రీ రామచంద్రప్రభువు నిరంత
రము మంగళమును గలుగజేయుగాక!

ఫలశ్రుతి:—“తత్త్విసంగ్రహ రామాయణమున” హనుమద్విజ
యాత్మకమయిన పంచమ కాండమయిన సుందరకాండము నెవరు
వినియెదరో వారలు హనుమదనుగ్రహముచే బ్రహ్మలోకమును
బొందుదురు. హనుమంతుడు సీతను సందర్శించిన కథాభాగము
నెవరు వినియెదరో వారలు శోకవిముక్తు లగుదురు. త్రిజటయొక్క
స్వప్న వృత్తాంతమును వినిన వారికి దుస్స్వప్నదోషము నశించును.
ముద్రిక నిచ్చిన కథాభాగమును వినిన వారికి కర్తృవిజయము గలిగి
రాజ్యప్రాప్తికూడ గలుగును. లంకాదహన కథను వినిన వారలకు
సాంసారిక తాపత్రయ కాంతి కలుగును.

ఓం తత్సత్.

